

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM

HITTUDOMÁNYI KAR

EGY TEST LESZNEK

**A II. VATIKÁNI ZSINAT ÉS A ZSINATOT KÖVETŐ PÁPÁK
HÁZASSÁGRÓL SZÓLÓ TANÍTÁSÁNAK JELENLÉTE A
HÁZASSÁGKÖTÉS MEGÚJULT LITURGIÁJÁBAN**

Dissertatio ad Doctoratum

Készítette: Nyéky Kálmán

Konzulens: Prof. Dr. Kuminetz Géza

Budapest, 2021

TARTALOM

EGY TEST LESZNEK

A II. VATIKÁNI ZSINAT ÉS A ZSINATOT KÖVETŐ PÁPÁK HÁZASSÁGRÓL SZÓLÓ TANÍTÁSÁNAK JELENLÉTE A HÁZASSÁGKÖTÉS MEGÚJULT LITURGIÁJÁBAN

1. Bevezetés.....	7
1.1 A házasság szentségének misztériuma, mint a teológiai vizsgálódás tárgya.....	7
1.2 A dolgozat keretei.....	10
1.3 Status quaestionis	14
2. A II. Vatikáni Zsinat után megújított házasságkötési liturgia.....	19
2.1 A házasságkötés szertartásának rendje mise keretében.....	19
2.2 Bevezető szertartások.....	21
2.3 Az Ige liturgiája	27
2.4 A házasságkötés.....	28
2.5 Kérdések a házassági beleegyezés előtt	30
2.6 A házassági beleegyezés (consensus).....	31
2.7 A házassági beleegyezés elfogadása	35
2.8 A házastársi eskü	37
2.9 A gyűrűk megáldása.....	40
2.10 Az eucharisztia liturgiája, a prefáció	42
2.10.1 Felajánlás és a felajánló könyörgés	42
2.10.2 A prefáció	43
2.10.3 Megemlékezés az új házasokról az eucharisztikus imában	44
2.11 A nászáldás	46
2.12 Záró könyörgés és záró áldás.....	55
2.13 Összefoglalás	59
3. A házasság szentségének teológiatörténeti gyökerei.....	68
3.1 Ószövetségi példák a szent házasságra	68
3.1.1 Ádám és Éva	68
3.1.2 Tóbiás és Sára	70

3.2 Házasság és cölibátus Qumránban	72
3.3 A házas dimenzió az újszövetségi példázatokban	73
3.3.1 Böjtöljön a násznép?	74
3.3.2 A meghívottak méltatlansága	76
3.3.3 Pál apostol felvetése	81
3.4 Szent Iréneusz a keresztény házasságról	83
3.4.1 Iréneusz élete	83
3.4.2 Adversus Haereses	83
3.4.3 Összegzés.....	88
3.5 Tertullianus a keresztény házasságról	90
3.5.1 Tertullianus élete.....	90
3.5.2 Ad Uxorem.....	91
3.5.3 De monogamia	94
3.5.4 Összegzés.....	96
3.6 Szent Tamás a keresztény házasság néhány kérdéséről <i>Kommentár</i> <i>Petrus Lombardus Szentenciás könyvéhez</i> című művében.....	98
3.6.1 Szent Tamás	98
3.6.2 Petrus Lombardus Szentenciás könyve	98
A házasság jósága és szentsége	99
A beleegyezés.....	100
A kényszer.....	102
A tévedés.....	103
Mária és József házassága	104
A házasság javai	107
3.6.3 Összegzés.....	108
3.7 A Tridenti Zsinat a házasságról	109
3.7.1 A zsinati határozatok	109
3.7.2 A tridenti házasságkötési rítus eltűnése Magyarországon	111
3.7.3 Hova álljanak a jegyesek az esküvőn?.....	113
4. A Gaudium et Spes és a zsinati házasságteológia fejlődése.....	115
4.1 A Gaudium et Spes dokumentum előzményei	116
4.2 A Gaudium et Spes kialakulása a zsinaton	117

4.3 A Gaudium et spes a házasságról.....	119
4.4. A házasságkötés liturgiájának kérdése a zsinaton.....	122
4.5 A Gaudium et Spes házasságteológiájának értelmezése az Enns és a Rajna között.....	125
4.6 Kritikai észrevételek a német nyelvű kommentárhoz.....	131
4.7 Egy kiemelkedő példa a zsinati házasságteológia olasz recepciójára	134
4.8 Összegzés	137
5. A házasság szentsége zsinati teológiájának kibontása Szent VI. Pál pápa és Szent II. János Pál pápa tanításában.....	141
5.1 A személy méltósága.....	141
5.1.1 A személy, mint Isten teremtménye	141
5.1.2 A férfi és a nő egyenlő méltósága	142
5.2 A család méltósága	143
5.2.1 A család az emberi élet bölcsője	143
5.2.2 A család a társadalom alapja.....	144
5.2.3 A házasság és a család elleni bűnök.....	145
A válás	145
A szabad szerelem	147
Az erkölcsi eltévelyedés.....	148
5.2.4 Összefoglalás: A család méltóságának fontossága	149
5.3 A házasság állapot méltósága	150
5.3.1 A házasság intézménye.....	150
5.3.2 A célok a házasságban.....	152
A házaspár java, mint cél	153
Gyermekek nemzése, mint cél.....	153
A gyermekek nevelése és a vallásos nevelés feladata.....	153
5.3.3 A hűség és felbonthatatlanság alapja.....	155
5.3.4 A jegyesség ideje	156
5.3.5 Barátság a házasságban.....	158
5.3.6 Összefoglalás: A házasság állapot méltóságának kiemelése.....	159
5.4 A házasság termékenység.....	161

5.4.1	Önajándékozás a házasságban.....	162
5.4.2	A házasság sajátos aktusa	163
5.4.3	Nagylelkű termékenység – Gyermekvállalás	164
5.4.4	A gyermekáldás nélkülözése.....	165
5.4.5	Bűnök a házasság termékenysége ellen	167
	Abortusz.....	167
	Fogamzásgátlás.....	170
	Excursus: Abortusz és fogamzásgátlás összefonódása.....	173
	A sterilizáció	174
	Az asszisztált humán reprodukció	175
	Csecsemőgyilkosság	176
5.4.6	A család termékenysége és a társadalom	178
5.4.7	Összefoglalás: A házasság termékenységének jelentősége	180
5.5	A házasság, mint tanúságtétel.....	185
5.5.1	A fiatalok felvilágosítása.....	185
5.5.2	A papok szerepe a családok segítésében.....	186
5.5.3	Nyitottság a gyermekek egyházi hivatása felé	187
5.5.4	A házastársak segítik egymást Istenhez.....	188
5.5.5	Tanúságtétel a házasság szentségén keresztül.....	189
5.6	Összefoglalás.....	191
6.	Bevezetés II. János Pál pápa test teológiájába	194
6.1	II. János Pál: <i>A test teológiája</i> -nak előzményei.....	195
6.1.1	Keresztes Szent János hatása Karol Wojtyła életművére.....	196
6.1.2	A filozófia kihívása	196
6.1.3	Karol Wojtyła Immanuel Kant kritikája	198
6.1.4	Max Scheler Immanuel Kant kritikája.....	200
6.1.5	Karol Wojtyła Max Scheler kritikája.....	201
6.2	Karol Wojtyła a keresztény házasságról	
	<i>Szerelem és felelősség</i> című művében.....	203
6.2.1	A szeretet és felelősség alapelve	204
6.2.2	Az utilitarizmus kritikája.....	210
6.2.3	Összefoglalás	213

6.3 A test teológiája II. János Pál pápa katekéziseiben.....	215
6.3.1 A szerdai katekézisek forrástörténete	215
6.3.2 A test teológiája központi gondolata	216
6.3.3 Szent Pál tanítása az emberi testről II. János Pál pápa szerint..	220
6.3.4 A férfi és a nő antropológiája	228
6.4 Összefoglalás	233
7. Következtetések	237
Köszönetnyilvánítás	245
Idegen nyelvű összefoglaló – Summary	247
Bibliográfia.....	254
Források, Tanítóhivatali Megnyilatkozások	254
Lexikonok, Szótárak	259
Könyvek	260
Tanulmányok	267
Cikkek	270
Felhasznált honlapok.....	273
Rövidítések jegyzéke.....	274
Nyilatkozat	276
Függelék.....	277
A Nászaldás elemzett szövege	277
Nászaldás a szentmisében a II. Vatikáni Zsinat előtt	279
Megemlékezés az új házasokról az eucharisztikus imában.....	281
Záró könyörgések.....	282
További záróaldások	283

1. BEVEZETÉS

1.1 A házasság szentségének misztériuma, mint a teológiai vizsgálódás tárgya

A II. Vatikáni Zsinat *Gaudium et Spes* konstitúciója kiemeli a házasság és a család szerepét, amikor aláhúzza, hogy a házasságnak Isten a szerzője: „A házastársi szeretet és élet bensőséges közössége, melyet a Teremtő alapított és törvényeivel körülvevett, a házassági szövetség, azaz a visszavonhatatlan személyes beleegyezés által jön létre. Így az emberi tettekből, mellyel a házastársak kölcsönösen átadják és elfogadják egymást, Isten rendeléséből szilárd intézmény keletkezik a társadalom színe előtt is; ez a szent kötelék mind a házastársak és a gyermek, mind a társadalom javát tekintve nem az emberi szabad akarattól függ. Maga Isten a szerzője a házasságnak, mely különböző javakkal és célokkal rendelkezik...”¹. Mivel Isten ilyen szoros kapcsolatban van a házastársakkal, a házasság szentségén keresztül a házasfelek az Ő természetfeletti misztériumába kapcsolódnak bele. A férfi és a nő életre szóló szövetségére alapozott házasság gondolata még önmagában nem hitigazság, hanem az emberi természetbe írt valóság, de a hit megerősíti ezt az igazságot is és új fénybe állítja.² A házasság szentségi kereteinek, a misztériumnak a megismerésére hivatott a teológia tudománya, ami bár sosem fogja tudni kimeríteni magát a Misztériumot, de segít abban, hogy emberi ésszel felfogható és megérthető legyen az a természetfeletti valóság, amit a házasság szent köteléke is kifejez.

A házasság tehát nem csupán egy társadalom előtt kötött szociológiai szövetség, nem is a társadalom hozza létre, vagy határozza meg, mint együttélési formát, de nem elég hozzá a felek döntése sem. A házasfelek önként adják magukat egymásnak szabad akaratukból, személyi egységre törekedve, kölcsönös önjárandékozásban, mégsem mondhatjuk, hogy a

¹ GS 48.

² XVI. BENEDEK, *La verità sulla famiglia*, L'Osservatore Romano, Città del Vaticano 2007, 23. p.

házasságnak önmagában a házaspárban van az eredete.³ Sokkal inkább Isten akaratában, aki az embert eredendően „férfinak és nőnek teremtette”⁴.

A házasság szentségét a teológiában alapvetően a javak, a célok, és a sajátosságok szerint szokták hagyományosan megközelíteni. Szent Ágoston felosztása szerint javak a hűség, a gyermek, és szakramentum.⁵ Ez utóbbi alatt a házastársi hűséget, a gyermekek nemzését és az Isten előtt fel nem bontható szentséget érti.⁶ Ehhez kapcsolódik Szent Tamás, aki azonban inkább célokról beszél, mint a javak szinonimáiról. Szerinte a házasság első és legfőbb célja a gyermekek nemzése és felnevelése, a második a házassági hűség, vagyis a teljes egység kizárólagos megélése a házaspár között mind fizikai, mind érzelmi szinten, a harmadik cél pedig a házasság misztikus és természetfeletti jelentése.⁷ Habár vizsgálódásunk ezekből a megközelítésekből indul ki, de elsősorban a II. Vatikáni Zsinat utáni megfogalmazásokra helyezzük a hangsúlyt, melyek az előbbtől nem eltérőek, hanem inkább egyre jobban kibontják a házasság szentségének teológiáját, amely Pál apostol szavaival élve: „nagy titok”⁸.

Ahhoz, hogy meg tudjuk vizsgálni teológiailag a házasságot, szükséges, hogy először meghatározzuk, hogy mi is a házasság, különösen ma, amikor az alapvető értékek ezen a területen, éppen a szekularizáció miatt, elmosódottá váltak, sőt néhol el is tűntek.

A házasság mindenekelőtt stabil valóság, azaz maradandó egység a férfi, mint férj és a nő, mint feleség között.⁹ A házaspár kapcsolata kölcsönösséget feltételez, azaz egy olyan köteléket, amely egyé teszi azokat, akik összeházasodtak. A kölcsönösség alanya maga a házaspár, ami rögtön

³ MIRALLES, A., *Il matrimonio. Teologia e vita*, San Paolo, Cinisello Balsamo 1996, 13. p.

⁴ Ter 5,2.

⁵ „Id quod bonum habent nuptiae et quo bonae sunt nuptiae, ... tripartitum est, fides, proles, sacramentum” SZENT ÁGOSTON, *De genesi ad litteram*, cap. 9., n. 12. In: GIL HELLÍN, F., *Il matrimonio e la vita coniugale*, Libreria Editrice Vaticana, Città dei Vaticano 1996, 61. p.

⁶ In: GIL HELLÍN, F., *Il matrimonio e la vita coniugale...*, 61. p.

⁷ Uo.

⁸ Ef 5,32.

⁹ MIRALLES, A., *Il matrimonio. Teologia e vita...*, 35. p.

megvilágítja, hogy itt kettős valóságról van szó, hiszen a kötelékben két személyről van szó, akik ezáltal új, önálló egységet képeznek, immár nem csak külön-külön, hanem együtt is. A két személy, férfi és nő tehát egységes, közös alapra helyezik életüket.

A házasságban megvalósul tehát a személyek egysége, azaz egy olyan közösség, amelyben a férfi és a nő kibontakoztathatja alapvető emberi hivatását, amely abból fakad, hogy az Isten „saját képmására, Isten képmására teremtette őt”¹⁰, ami azt is jelenti, hogy a házasságban is megvalósulhat Jézus tökéletességre való felszólítása: „Legyetek hát tökéletesek, amint mennyei Atyátok tökéletes!”¹¹.

Ahogy arra Puskás Attila felhívja a figyelmet: a teológiai kutatásban nagyobb figyelmet kell szenteljünk a „keresztény proprium” tartalmainak, mint „az ember test-lélek egysége, személy mivolta, szabad és végérvényességre irányuló önmeghatározó képessége, az üdvösség ajándék jellege, a test feltámadása”.¹² Végül a liturgikus szempontra is figyelmet kellene fordítani, éppen azért, hogy „a liturgia olyan ünneplésére kell nevelni a hallgatókat, melyet átítat a Szent Isten és üdvözítő misztériumai iránti tisztelet, dicsőítés és imádás lelkülete.”¹³ Dolgozatunkban a következőkben ez utóbbi irányba, a házasságkötés liturgiájának mélyebb megismerése felé szeretnénk lépést tenni azzal a teológiai kutatással, melyet itt végzünk.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a házasság szentségének misztériumát azért tárgyalja a teológia, hogy a házasság szentségében részesedők megértsék hivatásukat, és a teológusok rá tudjanak mutatni számukra arra a természetfeletti valóságra, amely a hivatásukban el van rejtve a kölcsönös önjajándékozás, a hűség és a gyermeknevelés által. Azaz a teológia végeredményben magára az Istennel való teljes közösségre irányítja a figyelmet, amely a házasság szentségében is megjelenik és amelynek elérése minden ember végső, közös célja.

¹⁰ Ter 1,27.

¹¹ Mt 5,48.

¹² PUSKÁS, A., *Teológiai kihívások ma Magyarországon*, In: «Vigilia» 71, (2006) n. 2, 104. o.

¹³ PUSKÁS, A., *Teológiai kihívások ma...*, 104. o.

1.2 A dolgozat keretei

A dolgozat témája, „*Egy test lesznek, A II. Vatikáni Zsinat és a zsinatot követő pápák házasságról szóló tanításának jelenléte a házasságkötés megújult liturgiájában*”, annak ellenére igen szélesnek tűnik, hogy alig hatvan év telt el a Zsinat bezárása óta. Az azóta eltelt időben, különösen II. János Pál pápának köszönhetően, igencsak megszorodtak a házasság szentségével teológiailag foglalkozó alkotások. Magyar nyelven viszont eddig kevés teológiai reflexió született e területen. Itt meg kell említsük Heidl György „*«Csont az én csontomból», A házasság misztériuma*” című munkáját,¹⁴ mely a házasság témáját egyházi szempontból is értékeli és komolyan megvilágította ezzel annak eszmetörténeti hátterét. Szükséges tehát lehatárolnunk a dolgozatot itt és a későbbiekben, hiszen néhol csupán rámutatni tudunk a további kutatási irányvonalakra, kaput nyitva ezáltal a későbbi teológiai kutatásnak is.

A dolgozat felépítésében követjük a klasszikus architektúrát, a „*lex orandi, lex credendi*” felépítést. Amit az Egyház imádkozik, azt hiszi és tanítja is. A *lex orandi* tárgyalásmód segítségével, vagyis az Egyház tanításának szóbeli, liturgikus kifejezését kutatva, a második fejezetben a latin egyház megújított szertartását elemezve azt tekintjük át, hogy miként imádkozik ma az Egyház, hogy a férfi és a nő egy test legyenek a házasságban. Ennek az eseménynek szakramentál-teológiai kibontására szeretnénk vállalkozni ebben az értekezésben. Kutatásunk további részében rámutatunk, hogy a zsinat és az azt követő pápák tanításai miként magyarázzák meg a házasságkötés szertartásának liturgikus szövegeit. Hiszen mind a házasságkötés liturgiája, mind a házasságteológia ugyanazt a nagy titkot hivatott bemutatni az Egyházban, mégha más-más megközelítésben is, hogy mit jelent a házasságban egy testté lenni Krisztusban? Erre a kérdésre keressük a választ. Magyar nyelven még nem született olyan házasságteológiai elemzés, amely a házasságkötés szertartását a tanítóhivatal azon dokumentumaival magyarázza,

¹⁴ HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”, *A házasság misztériuma*, Kairosz, Budapest 2017.

melyek a Zsinaton és az azt követő évtizedekben fogalmazódtak meg és kétségkívül hatással voltak magára a szertartás új formájára is. Már most látszik, hogy az olvasó hiányolni fogja, hogy itt megállunk és nem mutatjuk be XVI. Benedek és Ferenc pápa szintén gazdag örökségét, amit a házassággal kapcsolatban megfogalmaztak. Ezt a feladatot azonban későbbre kell halasszuk, mert ez már meghaladná a jelen munka kereteit.

A harmadik fejezettől a *lex credendi* megközelítés szempontjait bontjuk ki. Azt fejtjük ki, amit az Egyház hisz a házasság szentségével kapcsolatban. Elsőként itt felvázoljuk kutatásunk menetét. Először is megindokoljuk, hogy a házasság szentségének misztériuma miért lehet a teológiai vizsgálódás tárgya, majd a jelen pontban a dolgozat kereteit ismertetjük, majd a vonatkozó kutatás jelenlegi állását vázoljuk fel, ezután a II. Vatikáni Zsinat által megújított házasságkötési liturgiát ismertetjük, azután a következő fejezetekben bontjuk ki részletesen a teológiai oldalt, és lehetőségeink arányában rövid történeti kitekintést is végzünk. Itt is le kell határolnunk a kutatást, talán leginkább azt kell megindokolni, hogy Szent Ágostonnal miért nem foglalkozunk behatóbban, bár újra és újra előkerül a tanítása az egyes pontoknál. Alapvetően csak azért nem írunk róla, mert úgy ítéltük meg, hogy önálló monográfiát igénylő témákat most nem hozunk be értekezésünkbe, de több, Ágostonnal komolyan foglalkozó írást a bibliográfiában hozunk, melyek közül kiemelkedő Émile Schmitt nagyszabású monográfiája, amely további bőséges bibliográfiát is hoz ebben a témában.¹⁵

A teljes összehasonlító elemzésre a régi és az új szertartás között itt szintén nem térhetünk ki, mert ezzel ugyancsak meghaladnánk dolgozatunk kereteit, melynek célja, hogy a zsinati házasságteológiát mutassa be II. János Pál pápa és VI. Pál pápa tanításában, illetve ennek kapcsolatát a házasságkötés megújult szertartásával. Természetesen itt egy kölcsönös hatásról van szó, hiszen a zsinat előtti házasságkötési liturgia is hatott a zsinati teológiára, de ezt most mi csak egy irányból tudjuk megvizsgálni, a zsinati teológia

¹⁵ SCHMITT, É., *Le mariage chrétien dans l'œuvre de Saint Augustin, Une théologie baptismale de la vie conjugale*, Études Augustiniennes, Paris 1983.

kialakulását megelőző folyamatok – melyeket csak érintünk – egy másik kutatás témáját képezhetnék. Hasonlóképpen a zsinat előtti 1917-es kánonjogi kódex és a zsinat utáni 1983-as kánonjogi kódex hatásainak elemzése is egy-egy külön tanulmány tárgya lehet majd, amit viszont a kánonjogászok tudnak a legjobban kifejtetni, mi erre most nem vállalkozunk. Ellenben a *Gaudium et spes* dokumentum háttérét és néhány zsinati kommentárt bemutatunk munkánk negyedik fejezetében.

Az ötödik fejezetben bemutatjuk a házasság szentsége zsinati teológiájának kibontakozását VI. Pál és II. János Pál pápa tanításában. Elsősorban a Zsinat által meghatározott témákon keresztül vizsgáljuk a Tanítóhivatal állásfoglalását az egyes kérdésekben. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiból indulunk ki, ezeket összevetve VI. Pál pápa egyes megnyilatkozásaival és a II. Vatikáni Zsinat után kibontakozó házasságteológia legfőbb mozgató teológusának, azaz elsősorban Karol Wojtylának, a későbbi II. János Pál pápának kiválasztott írásaival, aki a házasság misztériumának teológiai értelmezésére igen nagy hatással volt. Itt indokolnunk kell, hogy miért nem vizsgáljuk a további megnyilatkozásokat, hiszen XVI. Benedek és Ferenc pápa idején is több enciklikát is idézhetnénk. Azonban dolgozatunk a házasságkötés megújított szertartásának elemzésére fut ki, ami az általunk ismertett két pápa szolgálatának idejére esik. Ezzel nem tagadjuk, hogy lehet bővíteni az elemzésünket, de annak lehatárolásával egy világos keretre is szeretnénk rámutatni, amely már a liturgikus megújítás idején is biztosan adott volt, még akkor is, ha a tanítás egyes pontjai később láttak napvilágot, mint pl. a *Katolikus Egyház Katekizmusa*, vagy az *Evangelium Vitae* enciklika.

A hatodik fejezetben kísérletet teszünk II. János Pál pápa test teológiája háttérének és kontextusának bemutatására, kitérünk *Szerelem és Felelősség* című művének néhány kérdésére és végül a szerdai katekézisekre, ahol a test teológiájának páli fordulatait mutatjuk be.

Végül a hetedik fejezetben röviden összegezzük a dolgozat tudományos eredményeit. Az egyes nagyobb részeket korábban is összefoglaljuk, ahol

alapvetően igyekszünk nem sokszorozni a már korábban megtett hivatkozásokat. A dolgozatot az idegen nyelvű összefoglaló, bibliográfia és függelék zárja.

Carlo Rocchetta szisztematikus házasságteológiai alapművében¹⁶ azt a sémát követi, hogy alapvetően a tanítóhivatali dokumentumokat idézi, egyéb szerzőket csak ritkán, talán kicsit többször Evdokimovot¹⁷ és Adnèt,¹⁸ akiknek házasságról írt munkái kiemelkedőek, bár előbbi főként az ortodoxiából merít, amire mi itt most nem vállalkozunk. Műve végén pedig Rocchetta bőséges bibliográfiával felsorolja mindazokat, akiknek az írását ajánlani tudja az olvasóknak. Ha nem is hasonlíthatom dolgozatomat az ő nagyszerű monográfiájához, ebben az aspektusban mégis elmondható, hogy hasonló sémát követek a dolgozat megírásakor. Mivel mindenkit nem lehetséges kétszáz oldalas keretünkben a maga teljességében alaposan bemutatni, elsősorban a tanítóhivatali dokumentumokat idézem, és ahogy többször is utalok rá, most csak annyira vállalkozom, hogy további ablakokat nyissak a magyar nyelvű teológiai kutatásnak. Vagy ahogy professzor Waldstein II. János Pál pápa test teológiája bevezetésének előszavában írja Christoph Schönborn bíboros:¹⁹ hogy afelé lépünk, hogy egyszer az egész teológia a házasság misztériumának és a test teológiájának szemszögéből is megújuljon. Csak egyetérteni tudok vele abban, hogy ennek a munkának még csak nagyon az elején járunk.

¹⁶ ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2003².

¹⁷ EVDOKIMOV, P., *Sacramento dell'amore*, Servitium, Sotto il Monte 1999.

¹⁸ ADNÈS, P., *Le Mariage*, Desclée, Paris 1963².

¹⁹ JOHN PAUL II, *Man and Woman He Created Them, A Theology of the Body, Translation, Introduction and Index by Michael Waldstein*, Pauline Books & Media, Boston 2006, XXV. p.: „These and the many related theses contained in the theology of the body will occupy theologians for a long time and lead to a renewal of theology as a whole.”.

1.3 Status quaestionis

Jelen pontban felvázoljuk kutatási területünk jelenlegi állását, vagyis a II. Vatikáni Zsinattól a XX. század végéig terjedő időszakot. A zsinati dokumentumokból kiindulva VI. Pál pápa és II. János Pál pápa írásait és a pápaságuk alatti tanítóhivatali megnyilatkozásokat, valamint a Katolikus Egyház Katekizmusában megfogalmazott hitelveket tanulmányozva jutunk el a házasság szentsége teológiai reflexiójának mai értelmezéséhez.

A II. Vatikáni Zsinat a keresztény házasság kérdését elsősorban a *Gaudium et Spes* az Egyházzól a mai világban szóló lelkipásztori konstitúciójában, a 47-52. pontokban taglalta, de találkozunk már a házasság szentségének megfogalmazásával a *Sacrosanctum Concilium* kezdetű, a szent liturgiáról szóló konstitúcióban, a 77-78. pontokban is, vagyis valójában az egész zsinati munka ideje alatt folyt a kérdésben a teológiai reflexió.

Ha időrendben akarunk haladni, akkor először a *Sacrosanctum Concilium* 77-78. pontjait kell említenünk, mert ez a zsinati dokumentum a második szesszió végén, 1963. december 4-én került elfogadásra.

A Zsinat *Sacrosanctum Concilium* kezdetű konstitúciójában felhívja a figyelmet,²⁰ hogy a házasságkötési szertartást át kell dolgozni, hogy világosabban és gazdagabban kifejezésre juttassa a szentség kegyelmét és kellően kidomborítsa a házastársak kölcsönös kötelezettség-vállalását. A legmegfelelőbb liturgikus keretnek továbbra is a szentmisét jelölik meg a házasságkötésre, a homília után és a könyörgések előtt.

A *Gaudium et Spes* konstitúció már jóval részletesebben foglalkozik a házasság kérdésével a 46-52. pontokban. Ezt a konstitúciót a negyedik, az utolsó szesszió végén fogadták el, 1965. december 7-én, vagyis a szöveg mindenképpen bizonyos értelemben kiforrott álláspontot tükröz a témában.

²⁰ SC 77-78.

A Zsinat a *Gaudium et spes* konstitúcióban az emberi személy méltóságának kifejtése után szól a házasság és a család témájáról.²¹ A zsinati atyák célja, hogy segítsék a házastársakat és a szülőket Istentől kapott hivatásuk beteljesítésében, az emberi méltóság figyelembevételével, valamint meg akarják erősíteni a keresztényeket és végeredményben minden jóakarató embert azzal, hogy az Egyház tanításának (illetve a teológiának) a fényében szólnak a házasság és a család intézményéről a mai ember nyelvén. Ezért hangsúlyozzák, hogy a házastársak személyes hozzájárulása szükséges a házassági szövetség megkötéséhez, de ettől kezdve nem az ő szabad akaratuktól függ a szent kötelék kettejük között, mert az az Isten akaratából lett szilárd intézmény. A kölcsönös egymásnak adottság megköveteli a teljes hűséget és a felbonthatatlanságot is kettejük között, ami egyértelműen a gyermekek javát is szolgálja.

Krisztus pedig megáldja a házasságot és a feleknek olyan szeretetet ad, mint amely közte és Egyháza között van, azaz valódi egység fakad köztük. Az Egyház misztériumának ez a házasság jellege eddig nem teljesen kibontott valóság.²² A Zsinat arra buzdítja a szülőket, hogy jó példájukkal járjanak elöl, hogy gyermekeik és mindazok, akik látják őket, segítséget kapjanak az emberibb élethez, és megtalálják az életszentség útját.

Ezek alapján a kérdés, amire a választ keressük, hogy az említett zsinati tanítás hogyan jelenik meg VI. Pál és II. János Pál pápasága alatt a tanítóhivatali megnyilatkozásokban, elsősorban az enciklikákban, másodsorban az apostoli buzdításokban és a különböző kongregációk dokumentumaiban. Ezek közül különös hangsúllyal vizsgáljuk a *Humanae vitae*, az *Evangelium vitae* és a *Familiaris Consortio* enciklikákat és a *Donum vitae* tanítóhivatali dokumentumot.

Mindeközben rámutatunk a lehetséges buktatókra is, melyekre az említett források is utalnak. Igaz, a dolgozat terjedelme és jellege miatt nem lehetünk

²¹ GS 46-52.

²² Vö.: MARTELET, G., *Seize thèses de christologie sur le sacrement du mariage*, In: «La Documentation Catholique» 75 (1978) 572 p.

kimerítőek ezen a téren. Itt a család elleni bűnökkel foglalkozunk először, melyek közül elsőként kiemelhetjük a válást, mint alapvető gondot a családok egységének tekintetében. A válás a természetörvény ellen van.²³ Majd a szabadszerelm válságának gyökerére mutatunk rá az említett dokumentumok fényében. Ezután a házasságtörés erkölcsi eltévelyedésének következményeit fejtjük ki és a megtérés és megbocsátás jelentőségére mutatunk rá. A buktatók közül szólunk még a házasság termékenysége elleni bűnökről is, először az abortusz bűnéről, amely egyre elterjedtebb még a megkereszteltek körében is, és amelyről viszonylag kevés hiteles tájékoztatás jut el a családokhoz ebben a témában. Aztán a fogamzásgátlás problémakörét is érintenünk kell, ha nem is tudjuk kimerítően tárgyalni ezt a szerteágazó, és ha lehet, az abortusznál is jobban elhallgatott cselekvést, mind önmagában, mind következményeit tekintve. Végül a csecsemőgyilkosság egyelőre ritkább, de a jövőben a gyermek eutanázia egyes országokban már bevezetett gyakorlatával várhatólag növekvő számban elkövetendő bűncselekményéről is szólnunk kell.

De nemcsak a buktatókról szólunk, hanem a társadalom alapját képező családról is, amely egyben az emberi élet bölcsője is. Éppen ezért fontos mindent megtenni azért, hogy a házasság intézménye megszilárduljon és a születendő gyermekek biztonságban növekedhessenek az Isten és emberek előtti bölcsességben.²⁴ Az egymás iránti hűség alapjáról is világosan kell szólni, amely nem a szerelem gyakorta múló érzése, hanem Krisztus és az Egyház egysége. Ez az az alap, amelyre bátran építhetik életre szóló elköteleződésüket a házaspárok.²⁵ Ugyanakkor fontos mindent megtenni, hogy a jegyesek tisztán és felkészülten lépjenek házasságra és szerelmük a házasság idején biztos barátsággá szilárduljon.

Tárgyaljuk a házasság termékenysége és az önjándékozás közötti mély kapcsolatot és ennek megnyilvánulását a házasság sajátos aktusa során. A nagylelkű termékenység és a gyermekvállalás felé való nyitottság szintén

²³ KEK 2384.

²⁴ Lk 2,52.

²⁵ GS 48.

olyan kérdések, melyek értelme korunkban elhomályosult, ezért fontosnak tűnik, hogy értelmüket, szűk kereteink ellenére, tőlünk telhetően kibontsuk és megmutassuk. Végül a házasság termékenységével kapcsolatban nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat, akik a gyermekáldást valamilyen oknál fogva nélkülözni kénytelenek, mégha gyakran csak egy időre is, és a teológia oldaláról próbáljuk meg kitartásra bátorítani őket ebben a nehéz helyzetben, amikor a világ gyakran nem csupán tisztességes megoldásokat javasol számukra az asszisztált humán reprodukció keretei között. Ez utóbbiról így szintén meg kell emlékeznünk ebben a munkában, bár nem lehetünk kimerítőek ebben a sokoldalú kérdésben sem.

A társadalomnak is komoly hatása van arra, hogy a gyermekvállalás terheit vállalni tudják-e a családok vagy sem. Ha nincsenek meg a megfelelő szociális törvények, amelyek védelmezik a család egységét és lehetővé teszik, hogy a gyermekvállalás ne jelentsen egyúttal elszegényedést is, az könnyen a gyermekek számának csökkenését hozhatja magával, aminek messze ható következményeit szintén csak előre vetíteni tudjuk.

A gyermekek vallásos nevelése olyan probléma, amelyet semmiképpen sem hagyhatunk csupán a hitoktatókra, s végképp nem a gyermek szabad akaratára, ahogy az gyakran történik a családokban, hanem az egész család közös ügye kell legyen, még akkor is, ha az egyik fél más felekezethez, vagy valláshoz tartozik is, vagy esetleg nem hívő. Igaz, ma már a Katolikus Egyház nem kötelezi tevékenyen részvételre a nem katolikus felet a gyermek katolikus nevelésében, de megértő jóindulatára mindenképpen szükség van ahhoz, hogy a vallásos nevelés feladata megvalósuljon az adott családban. Csak így érhető el ugyanis, hogy a megkeresztelték elérjék hivatásuk célját azáltal, hogy gyakorló, Istennel személyes kapcsolatban élő keresztényekké válnak.

A házasságnak végeredményben tanúságtétellé kell válnia, mert csak így lehetnek a házaspárok hiteles tanítói a fiataloknak. A papok szerepe, akik jelenlétükkel és tanításukkal támogatják a családokat, szintén nélkülözhetetlen Isten népe közösségében. Éppen ezért fontos hangsúlyoznunk, hogy a szülőknek már a kezdetektől nyitottságot kell táplálniuk magukban a

gyermekek egyházi hivatásának irányában, miközben egymást is igyekeznek Istenhez segíteni. E mellett a házasság és családteológia kifejtett szempontjainak jelenlétét kutatjuk a házasságkötés megújult liturgikus szövegében, annak is második kiadásának magyar változatában.

A II. Vatikáni Zsinat, VI. Pál és II. János Pál pápa olyan sok szempontból közelítik meg a házasság és a család teológiai valóságát, hogy ezen szempontok minden következményét nem szándékozunk kimerítően bemutatni. Éppen ezért ebben a dolgozatban elsősorban azt tűzzük ki célul, hogy magyar nyelven is ablakot nyissunk a további teológiai kutatásnak a család- és házasságteológia terén. A tanítóhivatali megnyilatkozások mellett szükségesnek látszik, hogy egyes teológia nézeteket is megemlítsünk amelyek a tanítóhivatali dokumentumokra is hatással lehetnek.

Legfőként arra szeretnénk rámutatni, hogy az újabb teológiai megfontolások szerint a házasság és a család központi helyet foglal el az Egyház, a társadalom és az egyén életében. Ugyanakkor arra a kérdésre keressük a választ, hogy az Egyház tanítása vajon hogyan jelenik meg a házasságkötés liturgiájában? Milyen kapcsolat van a tárgyalt teológiai kérdések és a megújított liturgikus szövegek között? Lehetséges, hogy csupán rejtett ez a kapcsolat? Kutatásaink eredménye az lehet, hogy a jelenkori házasságteológia és a liturgikus szövegek közötti látszólag rejtett kapcsolatot kimutassuk és segítséget nyújtunk a lekipásztoroknak és a házasoknak az átélt liturgia megfelelő végzésében és helyes értelmezésében. Egyben arra is rámutatunk, hogy a teológia kidomborítja a házas állapot kivételesen szent értékét²⁶, amelynek kiemelése ma a házasság válságának idején, különösen aktuális és szükséges.

²⁶ GS 48.

2. A II. VATIKÁNI ZSINAT UTÁN MEGÚJÍTOTT HÁZASSÁGKÖTÉSI LITURGIA

2.1 A házasságkötés szertartásának rendje mise keretében

A Házasságkötés Szertartásának Rendjét (A továbbiakban gyakran: OCM, Ordo Celebrandi Matrimonium), a II. Vatikáni Zsinat alapján megújította és VI. Pál pápa tekintélyével 1969. március 19-én kiadta a Szent Rítuskongregáció. Ezt dolgozta át és adta ki újra 1990. március 19-én ugyanez a kongregáció II. János Pál pápa rendeletére. Talán nem véletlen, hogy mindkét kiadást Szent József főünnepére datálták, hogy a Szent Szűz és a Szent Család őrzője, Jézus Krisztus gyermekségének tanúja és nevelője segítsen a keresztény családoknak a szeretet és a hit ünneplésében, megélésében és a tanúságtételben.²⁷ Szép aktualitása a most írt soroknak, hogy éppen Szent József évet tartunk, mikor ezeket a sorokat írom, amikor különösen is sokat gondolunk az ő csendes, de határozott és bátor alakjára, akiben Isten mintegy példát adott a keresztény családapáknak hivatásuk megélésére.

Évszázadokon keresztül a liturgikus könyvekben alig találunk változtatást. A szertartáskönyvek XX. századi új kiadásának célja, hogy gazdagítsák és a szentség kegyelmét kiemeljék a szertartásokban, hangsúlyozva a házastársak kölcsönös kötelességeit.²⁸ A második kiadásba az 1983-ban kiadott Egyházi Törvénykönyv szabályait is beledolgozták, miközben további változatokat fogalmaztak meg az ünneplés mélyebb megélésének érdekében.²⁹ A magyar kiadásban nem csupán az „*Editio Typica Altera*” fordításáról van szó, vagy egy új liturgikus könyvről, hanem a házasságkötés szertartásának magyar viszonyokra való alkalmazásáról.

²⁷ OCM 11. (Magyar 2006-os Kiadásban (M): 13. o.). Megj.: Ahol csak a magyar kiadásban található meg az utalás eredeti szövege, ott az OCM után következő szám a magyar kiadás oldalszámát jelzi, ahogy arra a (M) jelzéssel is utalunk.

²⁸ OCM 8. o. (M); Vö.: SC 77.

²⁹ OCM 7. o. (M).

Ugyanez már az olasz kiadás során is megvalósult 2004-ben.³⁰ A helyi viszonyokra alkalmazott magyar kiadás 2006-ban jelent meg „A Házasságkötés Szertartásának Rendje” címmel és ugyanezen év december 3-tól, Advent első vasárnapjától lépett kötelezően érvénybe.³¹ Itt most elsősorban ez utóbbit, a második magyar kiadást szeretnénk bemutatni, elsősorban azért, mert ezzel találkoznak a gyakorló lelkipásztorok és a házasságra készülő jegyesek. A korábbi kiadásokra utalunk majd ugyan, hogy jobban érthető legyen a mostani, de azokat nem elemezzük és nem hasonlítjuk össze minden részletében az aktuális szertartáskönyvvel. Ez talán egy következő munkának lehet majd a célja. Most elsősorban arra keressük a választ, hogyan lesznek egy test a férfi és a nő a házasságban, és ez hogyan kapcsolja egybe őket Krisztus testével, az Egyházzal is. Miként mutatják meg a házasság szentségével azt a valóságot, és miként táplálkoznak belőle, amely Krisztus és az Ő Egyháza közötti felbonthatatlan egység.

A házasságkötés rendes liturgikus helye a zsinat után továbbra is a szentmiséhez kapcsolódik.³² Mint minden szentmisében, itt is fontos, hogy a liturgikus ünneplés, ne csupán méltó, hanem tevékeny és átélt ünneplés legyen.³³ Emellett számos más lehetőség is van a szertartásra, hogy a liturgia szépségével itt is megvalósuljon „Isten dicsőségének legmagasabb rendű kifejezése, bizonyos értelemben az Ég lehajlása a földre”³⁴, amit elsősorban mindig az Eucharisztia ünnepléséről mondhatunk el. A plébánosnak azonban el kell döntenie, hogy szentmisében, vagy azon kívül, javasolja-e a házasságkötést. Ehhez figyelembe kell vegye a lelkipásztori körülményeket, illetve az adott pár, valamint a szertartáson résztvevők konkrét kapcsolatát az

³⁰ PETROLINO, E., „*Celebrare il mistero grande dell'amore*”, In: «Liturgia» 39 (2005) n. 1. 10. p.

³¹ OCM 6. o. (M: A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Előszava).

³² SC 78.; OCM 5. o. (M: A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Előszava).

³³ DOLHAI, L., *Az Eucharisztia a II. Vatikáni Zsinat utáni tanítóhivatali megnyilatkozásokban*, In: «Teológia» (2016/3-4) 137. o.; Vö. Uo. XVI. Benedek, *Sacramentum Caritatis*, 55. <https://katolikus.hu/dokumentumtar/2790> (Utoljára megtekintve: 2021.01.18.).

³⁴ XVI. Benedek, *Sacramentum Caritatis*, 35. <https://katolikus.hu/dokumentumtar/2790> (Utoljára megtekintve: 2021.01.18.).

Egyházzal.³⁵ Minél közelebb van valaki a szentségek megértéséhez, annál inkább javasolt, hogy a szentmise, de legalábbis a szentáldozás, vagyis az eucharisztiahoz kapcsolódás a szertartás része legyen. Ezért fontos, hogy a felek már elsőáldozott, megbérmált keresztények legyenek, akik a szentgyónással is felkészültek ennek az új szentségnek a vételére.

Ha a szentmise keretében történik a szertartás, a pap három szövegváltozatból választhat (A, B, C). Ezeket valószínűleg legjobban az adott prefáció címével jellemezhetjük. Az „A” változat talán a legünnepélyesebb, a házasság méltóságát hivatott kiemelni. A „B” változat a házasság nagy szentségét helyezi a középpontba. A „C” változat a házasságot, mint az isteni szeretet jelét mutatja meg.³⁶

2.2 Bevezető szertartások

A szentmise keretében végzett házasságkötést kétféleképpen lehet elkezdeni. Az alapvető különbség a pap és a segédkezők elhelyezkedéséből adódik. Az első esetben a templomajtóhoz mennek, ahol üdvözlük a megjelenteket és onnan a házasulandókkal az oltárhoz vonulnak,³⁷ a második esetben a házasulandók ülőhelyénél, illetve a papi széknél várják a bevonulókat és miután azok megérkeztek a helyükre, üdvözlük őket.³⁸ Mindkét forma ugyanúgy folytatódik onnan kezdve, hogy a házasulandók az oltárhoz értek. A pap ekkor mélyen meghajol az oltár felé és megsókolja azt, majd a szertartás a papi széktől folytatódik.³⁹ Érdekes módon a szertartáskönyv a második formánál, ha nincs szentmise, nem írja elő az oltárcsókot, csak a meghajlást.⁴⁰ Mivel nem feltételezhető, hogy ez az elhagyás véletlen műve,

³⁵ OCM 29. (M: 16. o.).

³⁶ Vö.: *Római Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991², 783-793. o. Rituális (szertartásokkal kapcsolatos) misék IV./1.

³⁷ OCM 45-46. (M: 21. o.).

³⁸ OCM 48-49. (M: 21-22. o.).

³⁹ OCM 47., OCM 50. (M: 21-22. o.).

⁴⁰ Vö.: OCM 85. (M: 48. o.).

apró utalás lehet ez arra, hogy a házasság szentségének érvényes kiszolgáltatása nem feltétlenül kötődik a felszentelt templomhoz,⁴¹ illetve a klérus jelenlétéhez.⁴² Ez a hiány mintegy összekötő kapocs lehet a liturgiában a más templomokban érvényesen köthető házassági szertartások, illetve a laikusok által vezetett esküvők és a hagyományosan pap által templomban végzett szertartás között. A laikus vezette liturgia hazánkban nem végezhető,⁴³ ugyanakkor „jóváhagyott” fordítását tartalmazza a magyar kiadás is.⁴⁴ A nem katolikusokkal való házasságkötés különböző eseteire külön szertartásokat tartalmaz az új szertartáskönyv magyar változata,⁴⁵ itt azonban meg kell jegyezni, hogy ezekben az esetekben a katolikus felet mindig felszentelt lelképásztor képviseli; a szertartás adott esetben a katolikus templomon kívül is történhet.⁴⁶ A nem katolikus helyszínen további módosítások is lehetnek a szertartás bevezetése során, mint pl. annak előírása a református és evangélikus templomban, hogy a menyasszony a vőlegény bal oldalán kell, hogy álljon, illetve a helyi szokásokat is figyelembe kell venni.⁴⁷

A keresztvetés után a Misekönyv egyik formulájával kezdődik a házasságkötés, amelyek közül lehetőség szerint inkább egy ünnepélyes formát ajánlanak,⁴⁸ de a misén kívüli alkalmakkor lehet a Szentírásból más köszöntést is választani, esetleg azon kívüli megfelelő szellemű köszöntés is alkalmazható.⁴⁹

Ezután következik a ráhangolódás az ünneplésre, amit a szertartásvezető saját szavaival is elmondhat, csak a lényegen nem változtathat és beleszöheti a házasulandók nevét is szavaiba, ezzel személyesebbé téve az ünneplést.⁵⁰

⁴¹ Vö.: CIC 1118. kán.

⁴² Vö.: CIC 1112. kán és 1116. kán.

⁴³ OCM 6. o. (M).

⁴⁴ OCM 118-151. (M 73-90. o.).

⁴⁵ OCM 199-249. o. (M).

⁴⁶ OCM 215-224. és 239-249. o. (M).

⁴⁷ OCM 215. o. és 239. o. (M).

⁴⁸ OCM 51. és 86. (M: 22. o. és 48. o.).

⁴⁹ OCM 86. (M: 48. o.)

⁵⁰ OCM 52-53. (M: 22-23. o.).

Bár rugalmasnak tűnik itt a szabályozás, a szertartáskönyv alapvetően két lehetőséget sorol fel, amelyet megismétel a misén kívüli,⁵¹ és a kiegészítő által vezetett⁵² házassági szertartásban. Egy harmadik formát olvasunk a katekumennel vagy nem megkeresztelttel kötött házasság liturgiájában.⁵³ Ez utóbbinál ráadásul akár teljesen el is hagyható a fogadás szertartása, ha a körülmények azt indokolják.⁵⁴ Talán éppen azért, mert ennek feladata a szentség iránti vágy felkeltése, ami az utóbbi esetben problémás.

Az első forma⁵⁵ kifejezi a résztvevők örömét és kiemeli, hogy az Isten házában köttetik meg a házasság, ami a családi élet alapja.⁵⁶ Rámutat, hogy a beleegyezés kinyilvánítása különösen kiemeli ezt az ünnepet a hétköznapiakból és hogy a résztvevők életpéldája és imádsága kell kísérje a házasulandókat. Ugyanakkor az egész közösség együtt ünnepel, ami azt jelenti, hogy Isten minden jelenlévőhöz is szól Igéjén keresztül és az egész Egyház jelen van az imádságban. Elhangzik, hogy Krisztus által jutunk el az Atyához és hogy imádságunk célja, hogy a leendő házastársak együtt Isten felé tartsanak, aki ezen az úton megáldja és segíti őket, hogy mindig egy legyenek.⁵⁷ A második forma ehhez hozzáteszi, hogy „Adja meg nektek mindazt, amire szívetek vágyakozik és teljesítse minden kéréseteket.”,⁵⁸ ami egyrészt Isten országának elérésére és a bűnbánatban való kitartásra vonatkozik, ami által mindig Jézus Krisztusban és az ő szeretetében maradhatunk,⁵⁹ illetve visszatérhetünk hozzá, másrészt a Szentlélek elnyerésére, akinek eljövételét kitartóan kell kérnünk.⁶⁰ Mindkét forma kifejezi azt, hogy mindnyájan Isten színe előtt állunk és Isten

⁵¹ OCM 87-88. (M: 49. o.).

⁵² OCM 123-124. (M: 74-75. o.).

⁵³ OCM 154. (M: 92. o.).

⁵⁴ OCM 155. (M: 92. o.).

⁵⁵ OCM 52. (M: 22. o.).

⁵⁶ Vö.: FC 42.

⁵⁷ OCM 52. (M: 22. o.).

⁵⁸ OCM 53. (M: 23. o.).

⁵⁹ Jn 15,7.

⁶⁰ Lk 11,5-13.

előtt csak bűnbánattal lehet megállni. A nászmisében elmarad a bűnbánati cselekmény.⁶¹

A harmadik, a katekumenekkel kötött házassági forma kifejezi, hogy az Egyház együtt ünnepel a házasulandókkal és családjukkal, valamint barátaikkal. Rámutat, hogy a házasságkötés Isten előtt történik, hiszen a jelenlévők csak tanúként vannak jelen és hogy a házasságban megvalósul a teljes életközösség a férfi és a nő között, ami teljesen szabad döntés a részükről. Kimondja, hogy a hívők szerint Isten az egymás iránti szeretetük és hűségük forrása, hiszen ő maga a szeretet, aki szól hozzánk Igéje által. Alázatra int és bűnbánatra, ahogy azt a másik két formulánál már említettük.⁶²

Ha a házasságkötés mise keretében történik, amikor csak a liturgikus szabályok engedik, a nászmisét kell venni fehér színben, a hozzátartozó olvasmányokkal.⁶³ Vasárnap vagy főünnepeken a napi mise kap azonban elsőbbséget, de a nászáldás kötelező és szabad ünnepélyes áldást mondani a mise végén. A misekönyv még az engedély oldaláról közelít,⁶⁴ az OCM már a határokat hangsúlyozza,⁶⁵ amikor arról van szó, hogy a karácsonyi és évközi idő vasárnapjain a plébániai közösség részvétele esetén a misét a napról kell venni. Magyarázható talán ez úgy, hogy abban az esetben, amikor a különben szokásos időpontban tartjuk a nászmisét, akkor a vasárnapról kell venni a misét, amikor pedig ettől eltérő rendkívüli időpontban, úgy hogy a szokásos időpontot is megtartjuk, akkor a nászmise szövegeit kell venni, kivéve a

⁶¹ OCM 53. (M: 23. o.).

⁶² OCM 154. (M: 92. o.).

⁶³ Vö.: *Római Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991², 783. o. Rituális (szertartásokkal kapcsolatos) misék IV./1.

⁶⁴ Uo. 783. o. Rituális (szertartásokkal kapcsolatos) misék IV./1.: „a karácsonyi idő vasárnapjain és az évközi vasárnapokon, ha a házasságkötéssel kapcsolatos misét nem a plébániai hívők közössége számára mondjuk, mondható az egész nászmise.”

⁶⁵ OCM 54. (M: 23. o.): „Ha azonban a misét, amelyben a házasságkötés szertartására sor kerül, vasárnap tartják és a plébániai közösség is részt vesz rajta, a misét a vasárnapról kell venni, még a karácsonyi és az évközi idő vasárnapjain is.”

főünnepeken, és más kötelező alkalmakkor.⁶⁶ Azonban ilyenkor az olvasmányokból lehet egyet azok közül a perikópák közül választani, amelyek külön a házasságkötés alkalmaira vannak kijelölve, mivel a házasság szentségére és a házasság állapotával járó köteleességekre nézve igen fontos tanítást tartalmaznak ezek a szövegek.⁶⁷

A házasságkötés napjával kapcsolatban még egy megjegyzést találunk a misekönyvben, ami a bűnbánati napokon tartott esküvőkkel kapcsolatos. Hagyományosan az Advent és a Nagyböjt idejét tekintjük bűnbánati időnek, ezeket emeli ki a misekönyv is.⁶⁸ Érdekes, hogy az új Szervertáskönyv már csak a Nagyböjtöt emeli ki külön, ugyanakkor kimondja, hogy „A házasságkötést Nagypénteken és Nagyszombaton mindenképpen el kell kerülni”.⁶⁹ A plébános feladata, hogy figyelmeztesse a kiválasztott nap bűnbánati jellegére a házasságkötést, de nyilvánvalóan a felkészítő, illetve eskető pap is megemlítheti ezt, ha nem lenne azonos a plébánossal. Korábban a Tridenti Zsinat határozata még megerősítette, hogy az év bizonyos időszakában, pl. Adventben és Nagyböjtben nem volt szabad esküvőt tartani.⁷⁰ Az esküvő bevezető részében mindenesetre elhangozhat egy utalás az adott

⁶⁶ OCM 54. (M: 23. o.): „A liturgikus napok táblázatában az 1-4. szám alatt közölt ünnepek alkalmával az aznapi misét kell venni, a saját olvasmányjaival.”; *Római Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991², 84. o.: A liturgikus napok táblázata 1-4. sz.: „1. Urunk szenvedésének és feltámadásának Húsvéti Szent Háromnapja. 2. Urunk születése (Karácsony), Urunk megjelenése (Vízkereszt). Urunk mennybemenetele és Pünkösöd. Advent, Nagyböjt és Húsvét vasárnapjai. Hamvazószerda. Nagyhét köznapjai hétfőtől Nagycsütörtökig bezárólag. Húsvét nyolcadának napjai. 3. Az Úrnak, a Boldogságos Szűz Máriának, és az általános naptárba felvett szenteknek főünnepei. Halottak napja. 4. A saját főünnepek, mégpedig: a) a hely, a helység, a város fővédőszentjeinek főünnepe; b) a templom felszentelésének, illetve felszentelési évfordulójának főünnepe, c) a templom Címének (titulus) főünnepe. d) a szerzetesrend vagy szerzetestársulat Címének, alapítójának, fővédőszentjének főünnepei.”

⁶⁷ *Római Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991², 783. o., Rituális (szertartásokkal kapcsolatos) misék IV./1.: „Miután azonban a házasságról szóló igeliturgia nagyon hasznos oktatást nyújthat e szentségre és a házastársak köteleességeire nézve, azért, amikor nem lehet nászmisét mondani, szabad (...) az olvasmányok közül az egyiket a házasságkötésre szánt perikópák közül venni.”

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ OCM 32. (M: 16. o.).

⁷⁰ Vö.: DS 1811.

nap természetére vonatkozólag, különösen is, mert ilyenkor a bevezető miatt, ahogy említettük, nincs bűnbánati rész a nászmisében.⁷¹

A könyörgést, ha nászmisét mondtunk, régebben négyféle formából választhattuk ki, igaz, választásunk az utána lévő szövegekre is érvényes volt.⁷² Alapvetően három különböző változat van a misekönyvben (A, B, C), amiről már szóltunk. Az „A” változatban kétféle könyörgésből válogathatunk, így jön össze a négy. Érdeemes a választott szentírási szakaszokkal egybehangzó szövegeket választani, de persze az is érthető, ha valaki inkább azt szeretné, hogy a házasságról minél több minden hangozzék el, és azt a változatot választja ki, amelyik kiegészíti a perikópákban elhangzottakat. Az OCM további változatokat is tartalmaz a bevezető könyörgésekre,⁷³ de nem egyértelmű, hogy ezek szabadon választhatók lennének nászmise esetében is, mert az első „A házasságkötés szertartásának rendje mise keretében” című fejezetben nincs utalás a választható könyörgésekre, csak azt olvassuk, hogy ha megengedett az adott napon rituális mise, akkor „a nászmisét kell venni”.⁷⁴ A választható kezdő könyörgések közül az első nagyon hasonlít az első nászáldáshoz (az A változatának B pontja), ezért az OCM megjelenése óta úgy tűnik, hogy nem is vehető azzal együtt, legalábbis az OCM egyik rubrikájából erre következtethetünk.⁷⁵ Ez azért meglepő, mert a misekönyvben az A változat első kezdő könyörgéséről van szó, és szintén az A változat nászáldásáról.⁷⁶

⁷¹ OCM 53. (M: 23. o.).

⁷² *Római Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991², 783-793. Rituális (szertartásokkal kapcsolatos) misék IV./1.

⁷³ OCM 89. (M: 50. o.); OCM 223. 224. 226. 227. 228. (M: 150-151. o.).

⁷⁴ OCM 54. „Diebus quibus Missae rituales permittuntur, adhibetur Missa «pro sponsis»...” (M: 23. o.).

⁷⁵ OCM 245. (M:170. o.).

⁷⁶ Vö.: *Római Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991², 783-786. o., Rituális (szertartásokkal kapcsolatos) misék IV./1.

2.3 Az Ige liturgiája

A könyörgés után a házasságkötés akár szentmisében, akár azon kívül, a szokott módon folytatódik az Ige liturgiájával. A rendes forma esetében három olvasmány vehető és egy válaszos zsoltár.⁷⁷ A katekumennel kötött házasság esetében, vagy a világi kíségtő előtt kötött formánál egy vagy két olvasmányt lehet venni. A katekumennél inkább az egy felé hajlik az OCM,⁷⁸ a világi kíségtőnél inkább a kettő felé.⁷⁹ A szövegek választhatóak az OCM bőséges kínálatából.⁸⁰ Az egyetlen kikötés, hogy legalább egy perikópa kifejezetten a házasságról szóljon.⁸¹ Ezeket az OCM az V. fejezetben csillaggal jelöli.⁸² Ezen kívül további szabály, hogy az első olvasmányt az Ószövetségből, illetve húsvéti időben a Jelenések könyvéből kell választani.⁸³ A cél, hogy az olvasmányok fejezzék ki a házasság nagy méltóságát és jelentőségét az üdvösség misztériumában.⁸⁴

A homíliában a perikópák alapján beszél a pap vagy a diakónus a keresztény házasság misztériumáról, a házastársi szeretetről és a velejáró kötelezettségekről, a szentség kegyelméről, figyelembe véve a résztvevők sajátos körülményeit. Ha szükséges, itt kell szólni a két szín alatti áldozás

⁷⁷ OCM 56. (M: 24. o.).

⁷⁸ OCM 156. (M: 92. o.).

⁷⁹ OCM 125. (M: 75. o.).

⁸⁰ OCM 179-222. (M: 111-149. o.).

⁸¹ Vö.: OCM 55. (M: 24. o.); OCM 90. (M: 50. o.).

⁸² A csillaggal (*) jelölt szakaszok a következők: Ter 1,1.26-31a: Az ember teremtése; Ter 2,18-24: Az asszony teremtése; Ter 24,48-51.58-67: Izsák és Rebeka házassága; Tób 7,6-14: Tóbiás és Sára házassága; Tób 8,4b-8: Tóbiás és Sára imádsága; Péld 31,10-13.19-20.30-31: A derék asszony dicsérete; Sir 26,1-4.16-21: A jó feleség; Ef 5,2a.21-33 ill. Ef 5,25-32: A házasság nagy szentsége; Pét 3,1-9: Legyetek egyetértők; Zsolt 127,1-2.3.4-5: Fiaid, mint olajfacsemeték; Mt 19,3-6: Egy test lesznek; Mk 10,6-9: Egy test lesznek; Jn 2,1-11: A kánai menyegző. Ezekből egynek tehát mindenképpen el kell hangoznia a liturgiában.

⁸³ OCM 55. (M: 24. o.); A fentebb említettekén kívül az Ószövetségből csupán két perikópa választható, a Jelenések könyvéből pedig egy: Én 2,8-10.14.16a;8,6-7a: Tengernyi víz sem olthatja el a szerelmet; Jer 31,31-32a.33-34a: Ők az én népem lesznek; Jel 19,1.5-9a: A Bárány menyegzője. Ez utóbbi tehát elvileg minden Húsvéti időben tartott nászmise első perikópája.

⁸⁴ OCM 56. (M: 24. o.).

jelentéséről és módjáról is.⁸⁵ A szentírási részek után a homília az a lehetőség, ahol a zsinati teológiát és a pápák tanítását leginkább kiemelhetjük. Ezt elsősorban biblikus alapon kell tegyük, de ez nem jelenti azt, hogy nem beszélhetünk a házasságkötés liturgiájának jelentéséről. Jó, ha a szentírási szövegek kiválasztásában a házasulandók is részt vesznek, de a perikópákat, tekintettel a bonyolult szabályrendszerre, együtt érdemes kijelölni.⁸⁶ A házasságkötés liturgiája éppen azért lehet személyes a jegyespárnak, hogy ők választhatják ki a szövegváltozatok közül az őket legjobban megérintő formát. Ezt nevezik némelyek a liturgia megszemélyesítésének, amihez kapcsolódnia kellene annak a váagnak, hogy egyre jobban megszeressék a Szentírást.⁸⁷

Az igeliturgiában továbbá a keresztény házasság üdvtörténeti jelentőségének is kifejezésre kell jutnia.⁸⁸ Ez érthető mind egyéni, mind közösségi szinten. Egyénileg azt jelentheti, hogy a házaspár életében a szentség hatékony jele és eszköze az Isten felé haladásuknak. Közösségi szinten pedig az egész Egyháznak jelentős a házasság, mert a szentségi házasság teszi lehetővé, nyitottságával a gyermekáldás felé, hogy Isten népe előre haladjon a történelemben Krisztus második eljövetelére felé az új nemzedékekkel. Éppen ezért fontos, hogy a leendő házastársakat emlékeztessük feladataikra egymás és a gyermekek megszentelésében.⁸⁹

2.4 A házasságkötés

Az igeliturgia a homília után a házasságkötéssel folytatódik. A beleegyezés és a beleegyezés előtti kérdések mindig az adott párra vonatkoznak. Kiemelt fontosságukat a szentség kiszolgáltatása során az is jelzi, hogy ha több házasságkötésre kerülne sor ugyanabban a szertartásban,

⁸⁵ OCM 57. (M: 27. o.).

⁸⁶ OCM 29. (M: 16. o.).

⁸⁷ DESMARTIN, J.–C., *Les Célébrations de mariage*, In: «La Maison-Dieu», 182, 1990, 66. p.

⁸⁸ OCM 35. (M: 17. o.).

⁸⁹ Uo.

akkor is minden párnak egyesével kell válaszolnia a kérdésekre és egyesével kell a beleegyezésüket is adni, minden házasság esetében külön. A többi szertartást, még a nászáldást is, ilyenkor többes számban, egyszer végezzük el.⁹⁰

A kérdéseket a homília után egy bevezető szöveg választja el a homíliától, és az új szakasz a liturgiában azzal is megnyilvánul, hogy mindenki feláll, beleértve a házasulandókat is. Ugyan a szertartáskönyv nem mondja, de ilyenkor, ha nem lenne mindenkinek magától értetődő, hogy felállunk, ami gyakran előfordul, akkor a diakónus, vagy a pap felhívhatja a jelenlévők figyelmét erre egyszerű szavakkal vagy méltóságteljes karjelzéssel. A jövőendő házasfelek mellé két oldalt odaállnak a tanúk. Ekkor a pap a liturgikus könyv idevonatkozó szakaszával, vagy annak szellemében a saját szavaival mintegy újból köszönti a házasulandókat.⁹¹

Az OCM többször is ugyanazt a szöveget hozza bevezetésnek.⁹² Egy helyen, a világi lelkipásztori kisegítő előtt kötött formában, csupán abban tér el, hogy az eleje így hangzik: „Kedves Jegyespár! (Kedves N. és N!) Eljöttetek ide a templomba. Egyházmegyénk püspöke engem jelölt ki arra a szolgálatra, hogy házasságkötési szándékokat előttem és az Egyház közössége előtt kinyilvánítsatok, és azt az Úr megerősítse a felbonthatatlanság pecsétjével.”⁹³ Ugyanakkor itt nem szerepel a többi helyen meglévő utalás, hogy „ilyen és hasonló szavakkal”, vagyis itt legfeljebb a zárójeles személyes megszólítás lehetne variációs lehetőség az eskető számára. Magyarországon, mint már említettük, ez az esketési forma nem engedélyezett,⁹⁴ ugyanakkor megvilágíthatja a többi szöveg lényegi értelmét. A felek egyenlőségének kifejezése a személyes megszólítással, nyilvánvalóan a többi formánál is lehetséges. A felszentelt szolgálattevő még sokkal inkább a püspöki rend

⁹⁰ OCM 58. (M: 27. o.).

⁹¹ OCM 59. (M: 28. o.).

⁹² OCM 59. (M: 28. o.); OCM 93. (M: 51. o.); OCM 158. (M: 93. o.).

⁹³ OCM 127. (M: 76. o.)

⁹⁴ OCM 6. o. (M).

munkatársa, sőt a pap „Krisztusnak, a Főnek személyében cselekszik”⁹⁵. Innen érthető, hogy ha jogilag nem is feltétlen szükséges az érvényességhez, miért érdemes ragaszkodni a papi jelenléthez a házasságkötésnél. Ugyanakkor ki lehet emelni, hogy a szentséget a felek egymásnak szolgáltatják ki.

2.5 Kérdések a házassági beleegyezés előtt

A püspöki konferenciák joga, hogy adott esetben akár át is alakíthatják a Római Rituálé formuláit, vagy szükség szerint kiegészíthetik azokat. Ez vonatkozik a beleegyezés előtti kérdésekre is, amelyeket akár elhagyhatónak is ítélnének az adott országban.⁹⁶

A jegyeseket az eskető szabad elhatározásukról, a házassági hűség megtartásáról, a gyermekvállalásról és a gyermekek katolikus neveléséről kérdezi. Ahogy már említettük, mindenki külön kapja meg a kérdéseket és külön is válaszol. Az idős vagy meddő pároknak, vagy más indokolt esetben a gyermekekre vonatkozó kérdések elhagyhatóak, ezért mindenhol zárójelben szerepelnek a szertartáskönyvben.⁹⁷

A beleegyezést a misén kívül kiveheti diakónus is, de a szentmisében tartott esküvő esetében úgy tűnik, hogy a pap hivatott kivenni, legalábbis csak az előbbi esetben szerepel a rubrikákban zárójelben a diakónus, mint lehetőség.⁹⁸ Református vagy evangélikus féllal kötött házasság esetén a jelenlévő katolikus pap a beleegyezési kérdéseket mindkét félnek felteszi, ha katolikus templomban vannak, de csak a katolikus féltől veszi ki az ígéretet a gyermekek katolikus nevelésére!⁹⁹ Az evangélikusok esetében a magyar szertartáskönyv még messzebb megy, mert csak akkor kötelezőek a kérdések, ha az esküvő ugyanígy katolikus templomban köttetik meg.¹⁰⁰ Ha ellenben az

⁹⁵ KEK 1548.

⁹⁶ OCM 41. (M: 18. o.).

⁹⁷ OCM 60. (M: 28. o.).

⁹⁸ Vö.: OCM 94. (M: 51. o.) és OCM 60. (M: 28. o.).

⁹⁹ Vö.: OCM 202-203. o. (M); OCM 228. o. (M).

¹⁰⁰ Vö.: OCM 228. o. (M).

esküvőt evangélikus templomban tartják, akkor az evangélikus lelkész teszi fel az evangélikusoknál szokásos kérdéseket a katolikus pap jelenlétében a katolikus félnek is!¹⁰¹ Ez egyértelműen komoly lépés az ökumenizmus irányába. A reformátusok felé is közeledik a szertartás, de ott kicsit lassabb folyamatról van szó. A református templomban kötött ökumenikus esküvőben a kérdések teljesen elmaradnak és az esküt mindkét felekezet képviselője a saját hívétől veszi ki.¹⁰²

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a házassági beleegyezés előtti kérdések segítenek, hogy kifejtsék a felek számára, hogy a szabadság, a hűség és a gyermekek vállalása és keresztény nevelése központi helyet kell elfoglaljanak házasságukban. Elsősorban a pap feladata, hogy ezt a felekkel kérdések formájában tudatosítsa, de misén kívül teheti ezt diakónus és ahol a Püspöki Konferencia engedélyezi, laikus is. Az ökumenizmus felé komoly lépés, hogy a más felekezetű lelkészek (pl. az evangélikusok) néha még a katolikus félnek is feltehetik a saját kérdéseiket és kivehetik tőle – a katolikus pap jelenlétében – érvényesen az esküt. A kérdések szerepe tehát nem más, mint a házassági beleegyezés előkészítése.

2.6 A házassági beleegyezés (consensus)

A beleegyezés az esküvőnek talán a legszebb része, hiszen a pap átköti stólával a házasulandók egybefonódott kezeit és a felek ünnepélyesen kinyilvánítják, hogy egymás házas társai akarnak lenni.¹⁰³ Mivel a házassági beleegyezés és az azt megelőző kérdések általában szorosan összetartoznak, és nem szeretnénk a gyakori ismétlés hibájába esni, ezért néhol csak utalunk a fentebb elhangzottakra. A házassági szövetségkötés, amely a házasság létrehozója, valójában éppen az a visszavonhatatlan beleegyezés, amellyel mindkét fél, a férfi és a nő, szabadon elkötelezi magát a kölcsönös önátadásra

¹⁰¹ Vö.: OCM 242-244. o. (M).

¹⁰² Vö.: OCM 218-220. o. (M).

¹⁰³ OCM 61. (M: 30 o.)

és egymás elfogadására.¹⁰⁴ A beleegyezést helyénvaló, hogy a pap vegye ki, ráadásul a legjobb, ha ugyanaz, aki a felkészítést tartotta és a szentbeszédet mondja, illetve a misét is tartja,¹⁰⁵ bár, mint fent már említettük, a Püspöki Konferencia megbízhat világiakat is szükség esetén. Ilyenkor fontos, hogy alkalmas laikust válasszanak ki, aki az oktatást is el tudja végezni.¹⁰⁶ A beleegyezés szavainak esetleges átalakítása, kiegészítése szintén a Püspöki Konferencia feladata.¹⁰⁷ A beleegyezés különböző szövegváltozataiból a megfelelő igény szerint a házasulandókkal együtt kell kiválasztani.¹⁰⁸ Ahogy már láttuk, a megelőző kérdések elhagyhatók, de a házasulandók beleegyezését a közreműködőnek ki kell venni! Ez lehetséges kérdés-felelet formájában is, de csak lelkipásztorilag indokolt esetben és szintén a Püspöki Konferencia hatáskörében rendelhető el.¹⁰⁹

A beleegyezés (consensus) jelentőségét a házasság létrejöttében mutatja az a rendelkezés is, hogy amikor több házasságot kötnek egy szertartás keretében, akkor is a beleegyezést minden házasság esetén külön kell kivenni és elfogadni is. Ez az egyetlen rész, a megelőző kérdésekkel együtt, amit nem lehet többes számban végezni az ilyen esküvők során.¹¹⁰

A beleegyezés egy figyelmeztetéssel kezdődik, hogy szent pillanat következik. Ez utal a beleegyezés lényegi fontosságára a házasságban. Majd egy kézfogásra való felszólítással folytatódik, amelynek megtörténte után a közreműködő átköti stórával a felek kezeit. A stóla a papi hatalom jelképe, a vele való átkötés pedig a házasság felbonthatatlanságát szimbolizálja.¹¹¹ A különböző egyházakban Magyarországon mindenütt először a vőlegény fejezi ki szándékát, teszi le az esküt, utána következik a menyasszony.¹¹² Ez a

¹⁰⁴ OCM 2. (M: 11. o.).

¹⁰⁵ OCM 23. (M: 15. o.).

¹⁰⁶ OCM 25. (M: 15. o.).

¹⁰⁷ OCM 41. (M: 18 o.).

¹⁰⁸ OCM 29. (M: 16. o.).

¹⁰⁹ OCM 41. (M: 18 o.).

¹¹⁰ OCM 58. (M: 28 o.).

¹¹¹ OCM 61. (M: 30 o.).

¹¹² OCM 218. o. (M).

megközelítés kétségtelenül bibliai alapokkal rendelkezik, Isten a Biblia szerint előbb teremtette a férfit és utána az asszonyt,¹¹³ akik ugyanakkor méltóságukban egyenlők.¹¹⁴

A pap, illetve a közreműködő név szerint kérdezi a feleket. A katolikus forma szerint elegendő, ha csak a keresztnév hangzik el,¹¹⁵ a reformátusoknál és az evangélikusoknál a teljes nevet szokás mondani.¹¹⁶ A szertartáskönyvben nincs szó róla, de a gyakorlat azt mutatja, hogy a házasulandók gyakran azt szeretnék, ha úgy szólíthatnák egymást az esküvőn, ahogy máskor szokták megszólítani egymást. Az ünnepélyesebb, komolyabb megszólítás, a hivatalos név kimondása a szertartásban indokolt lehet, ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy sok családban csak akkor hangzik el a teljes név, ha valaki rossz fát tett a tűzre, vagy nem éppen kedvesen akarják megszólítani a másik felet. Talán ennek ellensúlyozására is kérik az egyházak gyakran a hivatalos névhasználatot a szertartások során. Valószínűbb azonban, hogy a teljes névvel, akár a vezetéknevvvel együtt való megszólítás a házasság megkötésének hivatalos módjára való utalás.

Ezt követően az eskető az általános forma szerint először a férfi akaratára kérdez rá.¹¹⁷ A férfinak kell először nyilatkoznia Isten és az Anyaszentegyház színe előtt, hogy akarja-e a jelenlévő menyasszonyt, akit a szertartásvezető szintén néven nevez, feleségül venni. A vőlegény a rövid „Akarom.” szóval válaszol. Ezzel végleges döntését fejezi ki a menyasszony mellett, akit ezt követő szavaival feleségül vesz. A pap szavait ismételve mondják a felek a beleegyezés szövegét. Ezt a magyar szokást, hiszen a latin szertartáskönyv nem tartalmazza ezt a rubrikát, lehet egyszerű segítségnek is felfogni, hiszen ilyenkor sokan zavarban vannak, de kifejezése annak is, hogy az Egyház szándéka szerint kötik meg a házasságot a felek, akik egymásnak szolgálatják ki életükben egyszer e szentséget az Egyházban. A pap, mint a szentségek

¹¹³ Vö.: Ter 2,7-8; Ter 2,18-24.

¹¹⁴ Vö.: Ter 1,27.

¹¹⁵ OCM 62. (M: 30-31. o.).

¹¹⁶ OCM 218-219. o. (M); OCM 244-246. o. (M)

¹¹⁷ OCM 62. (M: 30-31. o.).

szolgája, itt is segít a szentség kiszolgáltatásban, még ha nem is ő a szentségkiszolgáltató ebben az esetben. Az érvényességhez nem nélkülözhetetlen a pap segítsége, de jelenléte kifejezi a felek Egyházzal való bensőséges egységét. Másik, szintén csupán magyar érdekessége a beleegyezésnek az eltérő szóhasználat a férfi és a nő esetében. A vőlegény a „feleségül veszek” szavakkal kezdi a házasságot, a menyasszony a „feleségül megyek hozzád” szavakat mondja ki, továbbra is az általános formát véve alapul. Egyfajta egyenlőtlenségnek tűnik ez a fajta megfogalmazás, azonban ennek a formának alapja valójában az, hogy a férfi és a nő antropológiai hozzáállása a házassághoz nem egyforma. A nő számára magától értetődőbb, hogy önmagát teljesen odaadja a férfinak, odaadja magát az anyaságra,¹¹⁸ a férfi számára pedig a létfenntartás felelősségének a felvállalása az egész család számára az elsődleges. A férfi tehát felveszi ennek a felelősségét, a nő pedig odaadja magát az anyaságra. A latin szövegben az „accipio te in uxorem meam” és az „accipio te in maritum meum”, „elfogadlak téged asszonyomnak” és „elfogadlak téged férjemnek” is kifejez egyfajta egymást kiegészítést, ami a férfi és a női nemiségbe el van rejtve és amit a felek csak a házasságban képesek kibontani a maga teljességében.

Egy kis kitérőként megjegyezzük, hogy a szertartáskönyv olasz kiadásában sokaknak problémát jelentett, hogy a házasságkötés szövegét megváltoztatták és a “prendere” ige helyett az “accogliere” igét alkalmazták (“io accolgo te”). A latin formula ugyanis, mint láttuk az “accipere” igét használja, ami azt fejezi ki, hogy a másikat, mint ajándékot fogadom és nem mint egy tulajdont. Az ajándékozó pedig maga Isten, az élet Ura. Nem is csupán arról van szó, hogy befogadni kell a másikat magamhoz egy meghatározott időre, hanem elfogadni őt, mint aki létében ajándék a saját létembe.¹¹⁹

¹¹⁸ Vö.: WOJTYŁA, K., *Szerelem és felelősség*, Kairosz, Budapest 2010, 277. o.

¹¹⁹ PETROLINO, E., „*Celebrare il mistero grande dell'amore*”, In: «Liturgia» 39 (2005) n. 1. 11. p.

Egy másik formát is felajánl a Szertartáskönyv a beleegyezésre.¹²⁰ Ez újdonság az eddigi hazai gyakorlathoz képest. Nagyon hasonlít ez a magyar eskü szavaihoz.¹²¹ Valójában mégsem onnan származik, hanem a latin szertartáskönyv elsődleges változatát fordították le magyarra.¹²² Lássuk itt most a férfi változatát:

*„Én, N. feleségül veszek téged, N.,
és megígérem,
hogy megőrzöm irántad való hűségemet
jó- és balsorsban,
egészségben és betegségben,
és hogy téged tisztelni és szeretni foglak
életem minden napján.”¹²³*

Ez a szöveg szépen kifejezi a hűség megőrzésének fontosságát az élet legkülönbözőbb megpróbáltatásai közepette, mint amilyen a gazdagság vagy a szegénység, az egészség vagy a betegség, bármelyik féllel is történjen valami az idők során. A tisztelet és a szeretet egy életen át támaszul szolgálhat a házasfeleknek, hogy kitartsanak egymás mellett az Isten felé vezető úton.

2.7 A házassági beleegyezés elfogadása

A beleegyezés szavai után az eskető elfogadja a felektől a beleegyezést. Itt is érvényesek az eddigi szabályok, hogy a szentmisében a pap az, aki rendszeren elfogadja az Egyház nevében a beleegyezést,¹²⁴ a misén kívül az

¹²⁰ OCM 63. (M: 31. o.); OCM 97. (M: 54. o.).

¹²¹ Vö.: OCM 33. o. (M); OCM 56. o. (M)

¹²² Az OCM 63. tehát a magyar kiadásban fel lett cserélve az OCM 62.-vel. A latin kiadásban a 63. pont ugyanez a szöveg, csak kérdés formájában van megfogalmazva, amire a felek mindketten a „volo”, „akarom” szóval felelnek. A magyar kiadás megőrizte a hagyományos magyar változatot és hozzátette a latin szöveg fordításának változatát is a pusztán kérdező forma helyett, mely utóbbi hazánkban nem nyert létjogosultságot.

¹²³ OCM 63. (M: 31. o.); OCM 97. (M: 54. o.).

¹²⁴ OCM 64. (M: 32. o.).

eskető diakónus is lehet,¹²⁵ illetve ahol engedélyezett, ott a világi kíséret is teheti ugyanezt,¹²⁶ természetesen mindannyian csak a helyi plébános engedélyével. A latin szertartáskönyvhöz képest a magyar egy, illetve két betoldást tartalmaz, mert az eddigi magyar változatot is megőrzi. Nem szerepel ugyanis a hivatalos latin kiadásban az a mondat, hogy „Most megkötött házasságotokat az Egyház nevében érvényesnek nyilvánítom, és megáldom az Atya, a Fiú + és a Szentlélek nevében.”¹²⁷ Valamint az a mondat sem, amellyel végeredményben minden jelenlévőt meghívnak a tanúi tisztségre, ezekkel a szavakkal: „Ti pedig testvéreim, akik itt jelen vagytok, legyetek tanúi e szent életszövetség megkötésének, amely Krisztus Urunk szavai szerint felbonthatatlan...”¹²⁸ igaz, ennél a pontnál a latin rubrika megenged más, tetszés szerinti akklamációt (helyeslő hozzászólást). A továbbiakban szóljunk röviden néhány szót arról a két módról, ami a latin szövegben is szerepel és amit a magyar szertartáskönyv is átvett az áldás után.¹²⁹ Az első formával szinte csak megismétli a pap, alig más szavakkal a régi magyar változatot: „Házassági beleegyezéseket, amelyet az Egyház színe előtt kinyilvánítottatok, erősítse meg jóságosan az Úr, és adja rátok bőséges áldását!”¹³⁰ Fel is merül a kérdés, hogy miért hagyták benne akkor mégis a fordítás során ezt a változatot? A választ nem tudjuk, talán azért, hogy az érvényességi forma biztosabb legyen. Ez a fajta ismétlés, mint látni fogjuk, az eskü esetében is fennáll. A régi magyar formula, a szentségi áldással, nem szerepel a világi kíséret előtt kötött esküvőnél,¹³¹ hiszen ő nem mondhat szentségi áldást. Ezt a formát hazánkban, mint már sokszor említettük, nem lehet alkalmazni, mégis rávilágíthat arra, hogy miért kellett meghagyni a papnál és a diakónusnál is kötelezően a latin szöveg fordítását. A hagyományos magyar és a latin szöveg között ugyanis a különbség pont az,

¹²⁵ OCM 98. (M: 55. o.).

¹²⁶ OCM 132. (M: 80. o.).

¹²⁷ OCM 64. (M: 32. o.).

¹²⁸ OCM 65. (M: 32. o.).

¹²⁹ OCM 64. (M: 32. o.); OCM 98. (M: 55. o.).

¹³⁰ OCM 64. (M: 32. o.).

¹³¹ OCM 132. (M: 80. o.).

hogy a magyar változatban nagyobb hangsúlyt kap a pap érvényesnek nyilvánítása, míg a latin szöveg egyértelműen a felek beleegyezéséhez köti az érvényességet, amit közvetlenül az Úr áld meg! A második, szabadon választható változatban még erősebben jelen van Isten közvetlen megszólítása: „Házassági beleegyezésteket, amelyet az Egyház színe előtt kinyilvánítottatok, erősítse meg és áldja meg Krisztusban Ábrahám, Izsák és Jákob Istene, aki az ősszülőket egybekötötte a paradicsomban.”¹³² Ebben a változatban világosan látszik az utalás arra, hogy Isten az, aki megerősíti a felek beleegyezését és összeköti a házasulandókat, ahogy tette már az ősatyák és ősszülők idején is.

A magyar változatban a következő pont végén kapott helyet, ami a latin szövegben itt áll:¹³³ „Amit Isten egybekötött, ember szét ne válassa!”¹³⁴, ami szintén megerősítése annak, hogy Isten közvetlenül részesíti a házasság szentségében a feleket. Ez a jézusi magyarázat a Teremtés könyvének ide vonatkozó részéhez: „Ezért a férfi elhagyja apját és anyját és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz.”¹³⁵ Az Egyház gyakorlata, hogy a megkötött házasság szétválaszthatatlanságához megköveteli a házasság elhálását is,¹³⁶ amit itt nincs lehetőségünk bővebben kifejteni, ez szintén benne rejlik ebben a néhány sorban.

2.8 A házastársi eskü

A házastársi eskü talán a legismertebb része a magyar esküvőnek, amely a magyarban a nevét is erről kapta. Azonban ez nem szerepel a hivatalos latin kiadásban. Ahogy a pap mondja, ősi magyar szokásról van szó. A szertartáskönyvbe az akklamáció kiegészítéseként került bele.¹³⁷ Bár jogi

¹³² OCM 64. (M: 32. o.).

¹³³ Vö: OCM 64. (Latin) és OCM 64-65. (M: 32. o.).

¹³⁴ Mt 19,6.

¹³⁵ Ter 2,24.

¹³⁶ Vö.: CIC 1061. kán.; CIC 1697-1706. kán.

¹³⁷ OCM 33. o. (M): A magyar kiadásban a 65/A pont nevet kapta a házastársi eskü.

jelentősége nincs, ha kimarad egy esküvőből, attól még az ugyanúgy érvényes marad, emberileg mégis igen sokat számít. A magyar ember úgy fogalmaz, hogy „hűséges maradok ahhoz, akivel megesküdtem” és nem azt mondja, hogy „hűséges maradok házassági beleegyezésemhez”, pedig jogilag ez utóbbi számít. Az archaikus megfogalmazású szöveg tehát nem csupán az ünnep fényét emeli, hanem az ember legmélyebb elköteleződését is jelzi. Két helyen, a református és az evangélikus templomban kötött esküvő esetében, még a szertartáskönyvben is helyettesíti a beleegyezés szövegét az eskü.¹³⁸ Nézzük most az eskü szövegét:

*„Isten engem úgy segéljen,
Nagyasszonyunk, a Boldogságos Szűz Mária
és Istennek minden szentjei,
hogy téged, N., szeretlek,
szeretetből veszek feleségül, (/ szeretetből megyek hozzád feleségül),
Isten rendelése szerint,
az Anyaszentegyház törvénye szerint,
és téged el nem hagylak,
holtomiglan-holtodiglan,
semmiféle bajban.
Isten engem úgy segéljen!”¹³⁹*

A katolikus eskübe bekerült Szűz Mária és a szentek segítségül hívása is. Központi gondolat, hogy a házasság a szeretetre épül, bár ez kétségkívül nem minden esetben jelentette régen (ahogy ma sem) a szerelem érzését is egyben. Azonban ilyenkor is a szeretet döntése a kiindulópont, és az ezen alapuló házasság felbonthatatlanná válik. Az Isten rendelésére történő hivatkozás félreérthető. Mintha Isten előre elrendelte volna, hogy a felek egymás házastársai legyenek. Ilyen eleve elrendelésről nem tudunk. Mindenesetre a kijelentés nem a múltra, hanem a jelenre és a jövőre vonatkozik, amikor már igaz, hogy Isten rendelése szerint házasok, akik szabadon beleegyezésüket

¹³⁸ OCM 219-220. o. (M); OCM 245-246. o. (M).

¹³⁹ OCM 33-34. (M).

adták egymás számára Isten színe előtt. Az Anyaszentegyház törvényeit jelen munkánkban, hely hiánya miatt mi is csak úgy érintjük, mint ahogy az eskü teszi: utal rá, de nem fejt ki részletesen. A hűség szó nem szerepel, helyette a „téged el nem hagylak” kifejezés mutat rá arra, hogy talán még a hűségnél is több, amire elköteleződnek a felek. Együttélés és a terhek közös vállalása egészen az egyik házastárs haláláig, minden körülmények között, ezt vállalják mindketten szeretetből. Mindvégig megmaradni ebben a szeretetben Isten segítségével lehetséges.

Az ökumenikus esküvőben az esküt az adott felekezet lelkésze veszi ki attól a féltől, aki az ő felekezetéhez tartozik.¹⁴⁰ Ahogy már említettük, ez a katolikus félnél a beleegyezést is helyettesíti a másik felekezet templomában kötött esküvő esetén. A katolikus fél a feszületre tett kézzel mondja el az esküt. A keresztet az egyik tanú tartja. A protestáns fél házastársa kezét fogva mondja el az esküt.¹⁴¹ Nem katolikus templomban azonban elmarad a keresztre tett kéz kötelező volta. Ilyenkor a felek egymás kezét fogva esküsznek.¹⁴² Az evangélikus templomban pedig Szűz Mária és a szentek segítségül hívása nélkül hangzik el a katolikus fél esküje.¹⁴³ Ahogy már említettük, a protestánsok a férj és a feleség teljes nevét mondják az esküben, a feleség esetében a lánynevet, a katolikusoknál viszont csak a keresztnevet szokás mondani.¹⁴⁴ Összességében elmondhatjuk, hogy az ökumenikus esküvői szertartásokat sikerült úgy megkomponálni, hogy a lényeg ne maradjon ki, de figyelemmel legyenek az érzékeny pontokra az esküvő során.

Még egy érdekesség, hogy bár Magyarországon nem engedélyezett a világi lelkipásztori kisegítő előtti házasságkötés, a szertartáskönyvben szerepel a magyar eskü.¹⁴⁵ Ez azt jelenti, hogy engedélyeztették Rómával ezt a formát, ami arra utal, hogy nem akarta a magyar püspöki kar kizárni

¹⁴⁰ OCM 205-206. o. (M); OCM 218. o. (M); OCM 232. o. (M); OCM 244. o. (M);

¹⁴¹ OCM 205. o. (M).

¹⁴² OCM 218-220. o. (M); OCM 244-245. o. (M).

¹⁴³ OCM 244-246. o. (M).

¹⁴⁴ OCM 206. o. (M).

¹⁴⁵ OCM 81-82. o. (M).

véglegesen a lehetőségét ennek a formának, csupán jelenleg nem látja indokoltnak a bevezetését. A szertartáskönyv azonban hosszú évtizedekre készült, de akár még tovább is használhatják, ha úgy hozza az élet.

2.9 A gyűrűk megáldása

A gyűrű a hűség szimbóluma.¹⁴⁶ Kerek, véget nem érő mivolta a szeretet végtelenségét mutatja a házasfeleknek.¹⁴⁷ A gyűrűmegáldás alapszövege így szól:

*„Áldja meg + az Úr ezeket a gyűrűket,
amelyeket a kölcsönös szeretet és hűség jeléül
most egymás ujjára húztok!”¹⁴⁸*

A gyűrűket meg lehet hinteni szenteltvízzel,¹⁴⁹ de adott esetben ez el is maradhat, főként az ökumenikus esküvőkön.¹⁵⁰ Sőt maga a gyűrűk megáldása is elmaradhat, bár erre a szertartáskönyv csak a református, illetve evangélikus templomban kötött házasságnál ad példát, ahol nem szerepel a gyűrűk megáldása, a református templomban pedig maga a gyűrűzés sem.¹⁵¹ A katolikus templomban a felek egymás ujjára húzzák a gyűrűt, miután megcsókolták azt,¹⁵² ami a kölcsönös szolgálatra való odaadottságot is kifejezi, s közben ezt mondják:

*”N., – viseld ezt a gyűrűt
szeretetem és hűségem jeléül:
az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében!”¹⁵³*

¹⁴⁶ OCM 66. (M: 34. o.); OCM 279. (M: 194. o.).

¹⁴⁷ Vö.: OCM 244. o. (M).

¹⁴⁸ OCM 66. (M: 34. o.).

¹⁴⁹ OCM 66. (M: 34. o.).

¹⁵⁰ Vö.: OCM 207. o. (M); OCM 232. o. (M); OCM 244. o. (M);

¹⁵¹ Vö.: OCM 215-224. o. (M); OCM 244. o. (M).

¹⁵² OCM 66. (M: 34. o.).

¹⁵³ OCM 67. (M: 34-35. o.).

Az evangélikus templomban a lelkész húzza a házaspár jobb kezének gyűrűsujjára a gyűrűt.¹⁵⁴ A világi szertartásvezető ugyanazokkal a szavakkal áldja meg a gyűrűt, mint a pap a szentmisében, de összetett kézzel. Ekkor elmarad a kereszt jele az áldásnál.¹⁵⁵

A gyűrűmegáldásnak két további választható változata is van.¹⁵⁶ Az első hangsúlyozza, hogy Isten nevében áldjuk meg a gyűrűket.¹⁵⁷ Ez utalás lehet a szentségben való közreműködés módjára, hogy a pap jelen van, de nem ő szolgáltatja ki a szentséget. A másik kiemelkedő hangsúly az állhatatosságon van a hűség terén, vagyis, hogy kísértések idején is sikerüljön hűségesnek maradni. Ezután a békesség megmaradásáért imádkozik az eskető, ami nem mindig magától értetődő az idő múlásával a házasságokban, ha tudatosan nem figyelnek rá és nem imádkoznak érte a kölcsönös bocsánatkérés és megbocsátás szellemében. Végül a többihez képest más, hogy szerepel az áldásban Isten szent akaratának teljesítése, azaz a szentség közös megélése, vagyis erre is emlékezteti a házasságokat a kezükön hordott gyűrű. A második változatban a szerelem megszentelése van kihangsúlyozva a többihez képest,¹⁵⁸ vagyis nem csupán a szív vonzalmára, hanem a kölcsönös szeretet megtartására – ha a szerelem elmúlna is – emlékeztetnek a gyűrűk.

Részben ide kapcsolódik két külön szimbolikus cselekedet, amit a latin egyházban Magyarországon nem, de Olaszországban sok helyen alkalmaznak, számukra az OCM olasz kiadása jóváhagyta, elsősorban azokon a helyeken, ahol eddig is szokásban volt, vagy mindenhol, ahol azt a püspök engedélyezi. Az első a gyűrűk megáldása és felvétele után az új házaspár megkoronázása. Ez azt fejezi ki, hogy a házaspárok Krisztus királyságából részesednek. A másik a nászáldás alatt az úgynevezett “velatio”, ami mindkét fél fejének vélummal való befedését jelenti az ima idejére, annak a közös életnek a

¹⁵⁴ OCM 244. o. (M).

¹⁵⁵ OCM 166. (M: 101. o.); OCM 134. (M: 82. o.).

¹⁵⁶ OCM 229-230. (M: 153. o.).

¹⁵⁷ OCM 229. (M: 153. o.).

¹⁵⁸ OCM 230. (M: 153. o.).

kifejezéseként, amit a Szentlélek árnyékában élnek majd együtt.¹⁵⁹ Eredetileg a házasságkötés latin kifejezése (*nuptiae*) is a *nubere* igéből származik, aminek jelentése: kendővel befedni. Ez tehát arra utalt, hogy ez az az esemény, amikor római szokás szerint a menyasszonyt kendővel, fátyollal befedik. Egészen a középkor végéig ez a szokás valamilyen formában megmaradt a keresztények között, de nem lényegi része a szentség kiszolgáltatásnak (*velatio nuptialis*).¹⁶⁰

2.10 Az eucharisztia liturgiája, a prefáció

2.10.1 Felajánlás és a felajánló könyörgés

Az eucharisztia liturgiája a felajánlással kezdődik, amiben csupán annyi eltérés van a nem nászmiséhez képest, hogy az OCM javasolja, hogy az adományokat az új házaspár vigye az oltárhoz.¹⁶¹

A felajánlás után a könyörgés az A, B és C változat szerint folytatódik. Az A változat a házasságkötés ünnepét, a szentség isteni rendelését és az isteni gondviselést emeli ki.¹⁶² A B változat az evangéliumi, azaz örvendező lelketet, Isten atyai oltalmát és jóságát hangsúlyozza.¹⁶³ A C változat pedig arra mutat rá, hogy a szent áldozat bemutatása megerősíti a feleket a kölcsönös vonzalomban és az Isten iránti szeretetben.¹⁶⁴ Mindhárom könyörgésre jellemző, hogy már új házasságokat említ. Ezt legjobban talán a C változat hangsúlyozza. Az OCM-ben található felajánló könyörgések szó szerint megegyeznek a misekönyv változataival.¹⁶⁵ Mivel nem található rubrika az OCM-ben a felajánló könyörgésekre, ezt a hiányt úgy értelmezzük, hogy

¹⁵⁹ PETROLINO, E., „*Celebrare il mistero grande dell'amore*”, In: «Liturgia» 39 (2005) n. 1. 13. p.

¹⁶⁰ DOLHAI, L., *A szentségek teológiája*, Szent István Társulat, Budapest 2015², 334. o.

¹⁶¹ OCM 70. (M: 36. o.)

¹⁶² Vö.: *Római Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991², 784. o. Rituális (szertartásokkal kapcsolatos) misék IV./1.

¹⁶³ Uo. 788. o.

¹⁶⁴ Uo. 791. o.

¹⁶⁵ Az „A” változat felajánló könyörgése azonos az OCM 231. (M: 153. o.) változatával. A „B” változat felajánló könyörgése azonos az OCM 232. (M: 154. o.) változatával. A „C” változat felajánló könyörgése azonos az OCM 233. (M: 154. o.) változatával.

értelemszerűen a szentmise kezdetén megkezdett rituális misét (A, B vagy C) kell folytatni, bár ez a némaság ennek éppen az ellenkezőjét, vagyis a felajánló könyörgés választható mivoltát is jelenthetné. A könyörgések teológiai tartalmát illetően az A változattól azt emelnénk ki, hogy a gondviselésre való hagyatkozás mindig jellemezte a szentírásban a szentéletű házaspárokat Ábrahámától kezdve. A B változat az atyaság teológiájára nyit ajtót, a C változatban pedig a szeretet teológiájának kezdeteit véljük felfedezni, amivel bővebben itt nem tudunk foglalkozni,

2.10.2 A prefáció

Az OCM-ben közölt prefációk szintén szó szerint megegyeznek a misekönyv változataival.¹⁶⁶ De itt végre kottával együtt szerepelnek, megkönnyítve éneklésüket. A kommentár, azaz a megjegyzések hiányát az OCM-ben itt is úgy értelmezzük, hogy a már megkezdett változattól (A, B vagy C) ne térjünk el, bár itt ez nincs jelölve, csak a prefáció címéből következtethetünk, ami ugyan kismértékben, de szerencsére nem értelemzavaróan változott a misekönyvhöz képest.

Az első változat (A) a házasság méltóságáról szól. Utal a már megkötött házasságra a hitvestársak között. A házasságot az egyetértés és a békesség felbonthatatlan kötelékének nevezi, ami nyilvánvalóan nem gyakorlati, hanem teológiailag létrejövő valóság. A megbocsátás és a kötelékben való szabad megmaradás a békétlenség idején ugyanakkor kifejezi a teológiailag elválaszthatatlan kapcsolatot a két fél között. Az ezt követő utalás így szól: „hogy megsokasítsa fogadott fiaidnak számát tiszta, szent és termékeny

¹⁶⁶ Az „A” változat prefációja azonos az OCM 234. (M: 154. o.) változatával. A „B” változat felajánló könyörgése azonos az OCM 235. (M: 156. o.) változatával. Bár ez utóbbinál egy – valószínűleg a misekönyvbe nyomdai hibából bekerült – „Mí” ki lett javítva „Most”-ra. Habár a latin változat is más, itt (B) „et ideo” a másik kettőnél (A és C) „per quem” kezdetű az utolsó bekezdés első két szava („Most ezért...”). A „C” változat felajánló könyörgése azonos az OCM 236. (M: 158. o.) változatával. Mivel azonban itt nem jelzik az A, B, C változat jelzéseit, a celebránsnak könnyen úgy tűnhet, hogy azok szabadon választhatók. Nem teljesen kizárható ugyanakkor, hogy a jelzett hiány mögöttes szándéka is ez volt, mégha értelmezésünk ezzel ellentétes is.

házaséletük”¹⁶⁷. Ez nem zárójeles rész, pedig egyértelműen a termékenységre utal, éppen ezért a már említett bizonyos esetekben (idősek, betegek stb.) igazából nem ajánlott az A változatot venni, hacsak nem a lelki termékenységre akarunk vele utalni, hogy szent házaséletük sokakat a hit útjára vezessen. Az Egyház fennmaradása és növekedése a házasság szentségén keresztül történik, ami Isten akaratából van így. A házasság méltósága összekapcsolódik a belőle született gyermekek emberi méltóságával. Ez utóbbi képessé teszi az embert az örök boldogság elnyerésére, az előbbi, a házasság méltósága pedig segítség az újonnan születőknek is addig, amíg a keresztségben újjászületnek, illetve ezt az újjászületett létet tudatosan élni kezdik.

A második, a B változat „A házasság nagy szentségéről” szól. Ez az új szöveget emeli ki, amelyet Isten kötött az emberekkel Krisztus halálán és feltámadásán keresztül. A házasság Krisztus kegyelmének túlradó bősége, amely mindig emlékeztet minket Isten szeretetére. A házasság szentsége lehetővé teszi a feleknek, hogy részesüljenek az isteni természetben és elnyerjék a mennyei dicsőséget.¹⁶⁸

A harmadik, a C változat a házasságot úgy mutatja be, mint az isteni szeretet nagy jelét az emberek iránt. Isten saját teremtő jóságába vonja be az embert a házasság szentségén keresztül. Az embert Isten szeretetből alkotta, meghívja a szeretetre és elvezeti az ő örök szeretetébe. Mindez csak Isten kegyelméből lehetséges, nem az ember saját erejéből. A szerelmet is ezért kell megszentelni a házasság szentségével, hogy Isten szeretetének jele legyen Krisztus által.¹⁶⁹

2.10.3 Megemlékezés az új házasokról az eucharisztikus imában

Az OCM az első, második és a harmadik eucharisztikus imában elrendeli az új házasokról való megemlékezést. Legalábbis nem feltételes módban írja,

¹⁶⁷ OCM 234. (M: 155. o.).

¹⁶⁸ Vö.: OCM 235. (M: 157-158. o.).

¹⁶⁹ Vö.: OCM 236. (M: 159-160. o.).

hogy „történhet”, hanem kijelentő módban: „Megemlékezés történik az új házassokról” latinul „fit commemoratio sponsorum”.¹⁷⁰ Ez az OCM-ben közölt formában lehetséges.¹⁷¹ Megjegyezzük azonban, hogy ez az elrendelés mégsem ugyanolyan súlyú, mint pl. a nászaldás esetén, ahol a rubrika egyértelműen tartalmazza, hogy: „Ezt sohasem szabad elhagyni.”¹⁷² Gyakorlati nehézség is adódik, hogy nehéz a szertartás közben egy félmondatért egy másik könyvet kinyitni, ráadásul nem ott, ahol előtte becsuktuk. Jobb lett volna, ha inkább néhány oldallal kibővül az OCM, de legalább az egyik gyakrabban használt eucharisztikus imát a megemlékezéssel együtt, egészében olvashatnánk. Már ez a gyakorlati probléma is igencsak kérdésessé teszi, hogy minden esetben így hangzik-e el az eucharisztikus ima, pedig megérné, nemcsak kötelező volta, hanem szépsége és teológiai tartalma miatt is. Esetleg betétlapokkal lehetne javítani a helyzeten. Egy ilyen megoldást jelen munka függelékében is találhatunk, ami kinyomtatva a misekönyvbe helyezhető a nászmisék alkalmával. A megemlékezésekben elsősorban a házasság megtörténte kap hangsúlyt, az első eucharisztikus imában még a jövő generációkra is utalhatunk, a másodikban a kölcsönös szeretet és béke, mint Isten ajándéka domborodik ki, a harmadikban pedig Isten gondviselő szeretete és a házastársak hűsége. Mint látjuk nem annyira azért fontosak ezek a betétek, mert máshol nem szerepelhetnek ugyanezek a teológiai utalások, hanem vagy azért, mert jobban ki szeretnénk hangsúlyozni egy-egy teológiai gondolatot, vagy éppen ellenkezőleg úgy szeretnénk összeállítani a szövegeket, hogy minél több minden legyen benne a házasságkötés szertartásában a házasság teológiájából.

¹⁷⁰ Vö.: OCM 71. (M: 36. o.).

¹⁷¹ OCM 237-239. (M: 160-162. o.).

¹⁷² Vö.: OCM 72. (M: 36. o.).

2.11 A nászáldás

Az OCM új nászáldás szövegeket hoz a misekönyvhöz képest, ráadásul kottával együtt.¹⁷³ A változtatások ugyan, leggyakrabban úgy tűnik, csak a jobb énekelhetőség kedvéért vannak, a szöveg jelentéstartalma ilyenkor nem változik, de összességében mégis azt mondhatjuk, hogy a régi nászáldások ezzel használaton kívül kerülnek. A nászáldás ezzel kikerült a misekönyv választható A, B, C rendszeréből és szabadon választhatóvá vált az OCM rubrikái szerint.¹⁷⁴

A nászáldás a házasságkötés rendes része, a nászmisében a Miatyánk után mondja a pap a házasok felé fordulva, a Szabadíts meg minket ima helyett és alapértelmezésben sohasem hagyható el.¹⁷⁵ A szentségi házasságkötés lényegi részének is tekinthetjük,¹⁷⁶ amely rámutat, hogy Isten megáldja a házasságot, már léténél fogva, hiszen ezt az életközösséget még az áteredő bűn büntetése sem szüntette meg.¹⁷⁷

Nászáldást nem csak a pap, hanem már a diakónus is adhat, ha megfelelő felhatalmazással rendelkezik a plébánostól, vagy a helyi ordináriustól.¹⁷⁸ Szövegének kiválasztásába a házasulandók, a más választható szövegekhez hasonlóan, bevonhatók.¹⁷⁹ Ha több házasságot kötnek egy időben, akkor a nászáldást csak egyszer kell elmondani, de többes számban.¹⁸⁰ Ha a felek

¹⁷³ OCM 73-74. (M: 37-45. o.) és OCM 241-244. (M: 162-170. o.). A latin kiadás alapján ez utóbbiak is mondhatók éneklés nélkül, csak a magyar kiadásba ez nem került bele. Magyarul csupán a kottás változatot találjuk a Nászáldás más könyörgései cím alatt.

¹⁷⁴ Vö.: OCM 73. (M: 38. o.): „Más formulák: 104., 241., és 243. számnál.” Ugyanakkor a nem szentmisében végzett szertartás rubrikái ettől eltérnek. Vö.: OCM 104. (M: 60. o.): „Más formulák: 73., és 241. számnál.” A protestánsokkal kötött esküvőben pedig a szöveg is más. Vö.: Reformátusokkal: OCM 209-210. o. (M), OCM 223. o. (M); Evangélikusokkal: OCM 247. o. (M), OCM 234-235. o. (M).

¹⁷⁵ OCM 72. (M: 36. o.).

¹⁷⁶ SC 78. OCM 42. (M: 19. o.).

¹⁷⁷ OCM 4. (M: 11. o.).

¹⁷⁸ OCM 24. (M: 15. o.).

¹⁷⁹ OCM 29. (M: 16. o.).

¹⁸⁰ OCM 58. (M: 28. o.).

legalább egyike nem gyakorló, vagy nem katolikus, vagyis nem járul szentáldozáshoz, akkor az erre vonatkozó rész helyett a zárójeles szakaszt kell mondani, illetve, ha valamilyen körülmény, például a házasulandók kora indokolja, akkor a termékenységre és gyermekekre vonatkozó zárójeles rész elhagyható.¹⁸¹

Misén kívül a nászáldás az egyetemes könyörgések után következik. Az imádság ideje alatt az új házasok a helyükön maradnak, értelemszerűen állva, de adott esetben le is térdelhetnek.¹⁸²

Teológiailag részletesebben kell elemeznünk magának a nászáldásnak jelentését. Elemzésünket most a várhatólag leggyakrabban használt szövegre korlátozzuk. Ez az OCM első változata,¹⁸³ mely munkánk függelékében is olvasható. Ez azzal kezdődik, hogy emlékeztet: a házasság Krisztusban köttetett meg.¹⁸⁴ Már ez a tény magában hordozhatná az áldást, de eszünkbe juthat Jézus példabeszéde, amikor valaki nem menyegzős ruhában jött el az esküvőre.¹⁸⁵ „Sokan vannak a meghívottak, de kevesen a választottak.”¹⁸⁶ – fejezi be Jézus a szomorú történetet. Azért imádkozunk, hogy az új házasok felismerjék választottságukat. A szent szövetségben Krisztus teste és vére kötötte össze a feleket, folytatódik az áldás. A múlt idővel magára a keresztáldozatra utalunk vissza, illetve arra a tényre, hogy a szentmisén és a szentáldozáson keresztül Krisztussal és Krisztusban egyesülnek a házasfelek. Ez akkor is így van, ha ezt nem hangsúlyozzuk és a zárójeles részt olvassuk, amelyik nem említi Krisztus testének és vérének szentségét. Valószínűleg azért választják ezt a részt az esketők, mert a házasok nem élnek e lehetőséggel. Nagy utat kell még megtenni, hogy minél többen megértsék, hogy nem csupán szimbolikus jelentősége lenne, hanem lényegi kérdés a szentáldozás a szeretet táplálásában. Egy szívvé, egy lélekké legyenek,

¹⁸¹ OCM 72. (M: 36. o.).

¹⁸² OCM 104. (M: 59. o.).

¹⁸³ OCM 73-74. (M: 37-45. o.).

¹⁸⁴ OCM 73. (M: 37. o.).

¹⁸⁵ Mt 22,1-14.

¹⁸⁶ Mt 22,14.

folytatódik az imádság. Jézus tanítása szerint a férj és a feleség egy test lesznek.¹⁸⁷ Szétválaszthatatlanul eggyé lesznek, mint ahogy a szív nem lehet kettévágni és a lélek sem osztható. „A lélek az, ami éltet, a test nem használ semmit.”¹⁸⁸ – mondja Jézus, de nem a test elítéléséért, hanem hogy a lélek szerinti életre bátorítson, ahogy a Galata levélben is olvassuk.¹⁸⁹ Ezt a szövegváltozatot úgy tűnik, hogy lehetséges máshonnan is venni, annak ellenére, hogy eredetileg azt gondolnánk, hogy egybetartozik az ezt követő résszel.¹⁹⁰ Ez a lehetőség a katekumenek esküvője alkalmával azonban nem adott.¹⁹¹ Következhet ebből, hogy a megkereszteltek előnyt élveznek a liturgia személyessé alakításában, de lehet, hogy csupán azt feltételezték, hogy a meg nem kereszteltekkel való házasságkötésnél maga az igény is kevésbé merül fel erre.

A bevezető részt minden esetben rövid csendes ima választja el magától az áldástól. Ez a csend megér néhány szót. Nem élünk ugyanis vele eleget a liturgiában.¹⁹² Pedig a zene ütemét is a csend adja meg. A csend bevezet minket Krisztus halálába és feltámadásába. Egy pillanatra elmerülünk a keresztség vizében.

A csendnek lehetséges egy másik értelmezési lehetősége is, ami ma már a feledés homályába merült. A nászáldást Rómában egészen a IX. századig csak a romlatlanoknak (incorrupti) engedélyezték. De még azoknak is, akik megkaphatták, volt két következménye. Az egyik, hogy egy éjszaka még meg kellett tartóztatniuk magukat a nemi kapcsolattól, vagy a „triduum coniunctionis” szerint a házasság első három napján, amit „Tóbiás napjainak” is neveztek a Vulgáta fordítása alapján, ahol Tóbiás és Sára három napig tartózkodtak ettől.¹⁹³ Ennek pszichológiai magyarázata, hogy a rossz emlékek

¹⁸⁷ Mt 19,5-6; Mk 10,8.

¹⁸⁸ Jn 6,63.

¹⁸⁹ Gal 5,16.

¹⁹⁰ OCM 73. (M: 38. o.): „Más formulák: 104., 241., és 243. számnál.”

¹⁹¹ OCM 171. (M: 104. o.): Itt hiányzik a 73. pont kitétele.

¹⁹² Vö.: DOLHAI, L., *A liturgikus csend*, In.: «Távlatok» 38 (1997/6) 742-751.

¹⁹³ VOGEL, C., *Le Rôle du liturge dans la formation du lien conjugal*, Revue de Droit Canonique, 30 (1980) Num. 1-2, 17. p.

elkerülése végett figyelembe kell venni a nő lassabb ráhangolódását, ami még ma is segítség lehetne sokaknak, hiszen a kezdeti megtartóztatásból (csendből) a későbbi házasságra komoly áldás fakadhat fel.¹⁹⁴

A teremtés csendjéből kiemelkedik maga az áldás, amit jól kifejez az is, hogy az eskető mindkét kezét kiterjeszti az új házaspár felé.¹⁹⁵ A világ teremtésének és a mindenség alapjainak része az ember és az asszony házassága, ami Isten akaratából egy és szétválaszthatatlan. Krisztus és az Egyház titokzatos kapcsolata a házasság, folytatódik az áldás, ami utal az örökös szövetségre Isten és ember között.¹⁹⁶

Az isteni rendelés kérdése a nászáldásban is felmerül, de erről már szóltunk az eskü kapcsán. Itt annyit tehetünk hozzá, hogy egy általános antropológiai tétel is el van rejtve abban a félmondatban, hogy „Az asszonyt a férfi mellé te rendelted, Istenünk”¹⁹⁷. A férfi és a nő általában is egymás mellé vannak rendelve.¹⁹⁸ Egyik sem becsülheti le a másikat és fel kell ismerjék, hogy szükségük van a másik nemre. Nem egyeztethető ezzel össze olyan antropológiai irányzat, amely csak az egyik nem fontosságát emeli ki. A házasságban ezen felül a nemek egy olyan ősi közösségéről van szó, amely isteni áldást is kapott, amit semmilyen történelmi körülmény, vagy ideológia sem tud eltörölni, még az emberiség majdnem teljes kipusztulása sem, ahogy az Noé idejében történt¹⁹⁹ – utal rá az áldás.²⁰⁰ Ugyanakkor az embert nem menti meg a bűn elkövetésének lehetőségétől a házasság, ahogy azt már az őszülők története is kifejezi.²⁰¹ A mostani áldás tehát nem más, mint részesedés az eredeti áldásból, amit a férfi és a nő együtt kapott és különösen

¹⁹⁴ SCHILLEBEECKX, E., *Il matrimonio, realtà terrena e mistero di salvezza*, Paoline, Cinisello Balsamo 1993⁵, 85. p.

¹⁹⁵ OCM 74. (M: 38. o.).

¹⁹⁶ Vö.: Ez 37,22-27. „Nem alkotnak két népet ... egyetlen pásztoruk lesz ... a béke szövetségét kötöm velük, s ez örök szövetség lesz. ... megsokasítom őket... az én népem lesznek.”

¹⁹⁷ OCM 74. (M: 39. o.).

¹⁹⁸ Vö: Ter 5,2.

¹⁹⁹ Ter 7,23.

²⁰⁰ OCM 74. (M: 40. o.).

²⁰¹ Ter 2,16-3,24.

a házastársakra vonatkozó áldásból. A Szentlélek kegyelme, az Atya szeretete és Krisztus hűsége az a három, ami segít megmaradni a hitvesi szövetségben.²⁰²

Ezt követi a nászáldás csak nőkre vonatkozó része, amit a „szolgáló” kifejezés jelöl. Ez a mai magyar nyelvben nem nagyon használatos szó az angyali üdvözlésre is utal: „Íme, az Úr szolgálója vagyok, legyen nekem a te igéd szerint.”²⁰³ – mondja Szűz Mária, amikor az angyal kinyilatkoztatja neki gyermekének fogadását. Itt arra figyelmeztet a nászáldás, hogy a szent asszonyok példáját kell követnie a feleségnek. Közülük is kiemelkedik Szűz Mária. Bár őt név szerint a liturgiában nem említjük, de gondolunk rá. A béke és a szeretet, amit az új asszonynak kérünk, leginkább az Istenanya életében valósult meg a földön.

A kérés, hogy a férfi az asszonyra bátran hagyatkozhasson, ismét utalás az ősszülők vétkére, illetve a paradicsomi állapotra, amikor az ősbizalom a bűn elkövetése előtt töretlen volt férfi és nő és Isten között. A házasság ezt az állapotot hivatott megjeleníteni a földön. A férfi nevét alapesetben nem magától értetődő, hogy bevesszük a nászáldásba, ami eredetileg az új asszony megáldása volt. Ezért csak a nő neve van megemlítve elemzett szövegünkben, a nászáldás első változatában. Megjegyezzük, hogy már ez is előrelépés, mert a misekönyv még csupán a B változatban ajánlotta fel a nevek kimondását a nászáldásban, igaz ott már mindkét névvel.²⁰⁴ A nászáldás választható szövegeiben az OCM már minden esetben ajánlja akár mindkét név, az asszony és a férj nevének bemondását is.²⁰⁵ Ez az aprónak tűnő változtatás a liturgia személyesebbé válásának irányába mutat. Ezáltal jobban kifejeződhet, hogy a házasfelek személyesen is részesei a liturgiában ünnepelt mennyei lakodalomnak, amelynek elérése végeredményben a kegyelmi élet célja.²⁰⁶ Az

²⁰² Vö.: OCM 74. (M: 40. o.).

²⁰³ Lk 1,38.

²⁰⁴ Vö.: *Római Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991², 789. o. Rituális (szertartásokkal kapcsolatos) misék IV./1. B.

²⁰⁵ Vö.: OCM 242. (M: 164. o.) és OCM 244. (M: 168-169. o.).

²⁰⁶ Vö.: OCM 74. (M: 41. o.).

áldás kegyelmére pedig nem csak a nőnek van szüksége, ahogy a bűnért való felelősség sem csupán Évát terhelte.²⁰⁷

Az illő tisztelet a férfi részéről nem csupán udvariasságra utal, hanem sokkal többre. Jelenti ez a gyengeség elfogadását a „gyengébb nemtől” és a mindenféle erőszaktól való tartózkodást, beleértve a szóbeli agressziót is. Ebben Krisztus szeretete a példa, aki „meghalt értünk, amikor még bűnösök voltunk”²⁰⁸. Így szerette Krisztus az Egyházat²⁰⁹ és ez a szeretet képes megőrizni a házasság egységét mindvégig. A tisztelet nem csupán a rossz kerülését jelenti, hanem a másik felé megnyilvánuló szeretet, az ezer apró figyelmesség és a megbecsülés rendszeres kifejezését is.

Ezután azért könyörgünk, hogy a házastársak hívők legyenek, illetve maradjanak egész életük folyamán. Ebben segítenek minket a parancsok, amelyek védő korlátként megőriznek attól, hogy letérjünk az Isten felé vezető útról.²¹⁰ Mint útjelző táblák jelzik az irányt, amely felé életünket igazgassuk és végül, mint a sas szárnyai, felemelnek bennünket egészen Istenhez, hogy szabadságunkat, mint a repülő madarak, egészen kibonthassuk életünkben.

A házastársi hűségben és az erkölcsi tisztaság megőrzésében is segít az áldás. Hűségesnek maradni még a másik hűtlensége esetén is, még akkor is, ha a különélés joga megvan a vétlen félnek,²¹¹ kizárólag emberi erőből nehezen elképzelhető. Az erkölcsi tisztaság a házasságban valójában igen nehezen megvalósítható, ha pontosan megértjük az egyházi tanítást erről a kérdéstről. Az Egyház alapvetően elutasítja a mai fogamzásgátló lelkületet,²¹² de nem tekinti idegennek a családtervezés gondolatát, ami nem azonos a fogamzásgátlással. A természetes módszerek a megtartóztatáson alapulnak. Ez nem könnyű, de nincs káros mellékhatása. Az abortuszt okozó készítmények

²⁰⁷ Vö.: Ter 3,13-19.

²⁰⁸ Róm 5,8.

²⁰⁹ Vö.: OCM 74. (M: 41. o.).

²¹⁰ PÉTERI, P., *Keresztény Erkölcssteológia*, Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, Veszprém 2000, 10. o.

²¹¹ Vö.: CIC 1151-1155. kán.

²¹² Vö.: FC 32.

pedig még veszélyesebbek. Ilyen a spirál, az esemény utáni tableta, de sajnos a hormonális fogamzásgátlók jó része is ide tartozik.²¹³

Joseph Ratzinger bíboros, a későbbi XVI. Benedek pápa egy riportkötetben²¹⁴ (nem hivatalos megnyilatkozásban, de mégiscsak a Hittani Kongregáció akkori vezetőjeként) egy alkalommal kérdésre válaszolva a fogamzásgátlás kérdését a gyakorlati lelki vezetés hatáskörébe utalta. Véleményem szerint nem megengedő, hanem korlátozó értelemben. Még akkor is, ha némely olvasó azt szeretné látni, hogy itt a bíboros engedményt tett. Valójában csupán irgalmat gyakorolt, ahogy azt minden gyóntatónak és lelki vezetőnek is tennie kell. De ez nem változtat az egyházi tanításon.²¹⁵ Ma, amikor a felmérések szerint a Európában a házaspárok 50-60%-a él valamilyen fogamzásgátló lehetőséggel,²¹⁶ látni kell, hogy a válságból fokozatos a kiút. Ebben a folyamatban, a határok világos megtartásának megtanulásában és a megtartóztatás elsajátításában segítőre van szükség, aki irgalommal tud odafordulni a szentségre törekvő házaspárok felé és segíti őket a felé a végső állapot felé, amit Jézus úgy fogalmaz: „úgy élnek, mint Isten angyalai a mennyben”²¹⁷. Nem az egyházi tanítás lerombolása, nem az engedékenység, de nem is a szigorúság, hanem a tékozló fiút visszafogadó irgalmas atya magatartása²¹⁸ lesz a kiút a mai világnak a fogamzásgátlás útvesztőjéből. Ez a tanítás persze olyan kincs, amit nem lehet bárkinek elmondani, mert félő, hogy megfordulva széttépnek bennünket.²¹⁹ Magatartásunk élő képe lehet a példa,²²⁰

²¹³ Vö.: EF 1844-1845.

²¹⁴ RATZINGER, J., *A Föld sója*, Szent István Társulat 1997, 163-165. p.

²¹⁵ Vö.: HV II/4-6., (HV 10-12.), EF 56-64.

²¹⁶ UNITED NATIONS, DEPARTEMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, *World Fertility and Family Planning 2020*, 32-33. p.
https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/family/World_Fertility_and_Family_Planning_2020_Highlights.pdf (A kutatás ideje: 2021.04.21)

²¹⁷ Mt 22,30.

²¹⁸ Vö.: Lk 15,20.

²¹⁹ Vö.: Mt 7,6.

²²⁰ SGRECCIA, E., *La corporeità: Una chiave di lettura*, In: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Famiglia e questioni etiche*, Volume 2., Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2006, 300. p.

hogy megteesszük, ami tőlünk telhető, hogy az utánunk jövők megtanulják a helyes cselekvést a házasságban és az Istennek szentelt életben egyaránt. Ez pedig már a következő, a tanúságtételre felszólító mondathoz kapcsolódik a nászáldásban.

A tanúságtételhez az erőt az Evangéliumból meríthetjük.²²¹ Az evangélium jó hírt, örömhírt jelent. Ezt a házaspár létében éli meg. Az egymás felett és az önjándékozásban megtapasztalt öröm azonban sosem zárhatja ki a megváltottság feletti örömet, hogy mindenekelőtt Krisztushoz tartozunk. A család, mint a misszió bölcsője, segíti a benne élőket, hogy felfakadjon a szívükből az az öröm, amit nem tud az ember magában tartani, ahogy az egy gyermek születésekor is történik. A termékenység áldása a nászáldás egyik központi gondolata, mégis kimaradhat azokban az esetekben, amikor ez valamilyen ok miatt nem valószínű. Ilyen ok nem csak az idős kor, hanem pl. betegség is lehet. A házastársi közösség akkor is értékes, ha a gyermekáldás – nem a házaspártól származó okból – elmarad.²²²

A hosszú és boldog, azaz erényes életről szóló áldás mintegy megismétlődik a nászáldás végén, legalábbis, ha a termékenységgel kapcsolatos zárójeles rész is elhangzik.²²³ Az is kitűnik, hogy az élet célja nem a földi termékenység, hanem a mennyei. Ahol a szentek közösségével oszthatjuk meg az igazi kincseket.²²⁴

A nászáldás további változatai igen sok helyen eltérnek és további teológiai tanításokat tartalmaznak, melyeket teljes egészében nem tudunk jelen munkában kibontani, de illő, hogy itt jelezzük a kutatás lehetséges további irányát.

Ennek a pontnak az elején említettük, hogy a nászáldás sohasem hagyható el. Mégis a megkeresztelt és a katekumen között tartott esküvőben, ha a körülmények úgy kívánják, lehet helyette egy könyörgést mondani, amely felhívja a jelenlévők figyelmét, hogy Isten a házasságot az élet továbbadására

²²¹ Vö.: OCM 74. (M: 42. o.).

²²² Vö.: HV II/5., (HV 11.), EF 62.

²²³ Vö.: OCM 74. (M: 42-43. o.).

²²⁴ Vö.: Mt 6,19; Lk 12,33.

rendelte és kéri az Ő segítségét, hogy örködjön annak megmaradásán.²²⁵ A nászáldás elhagyható mivoltának oka lehet ebben az esetben, hogy az csupán a szentségi házasság alapfeltétele, ami viszont csak két megkeresztelt ember között jöhet létre. Ha az esküvő (nem diakónus) világi kiségitő előtt köttetne (amire egyelőre nincs lehetőség), a nászáldás szövege eltérő.²²⁶ A legszembeűnőbb különbség ilyenkor –az eltérő szövegen kívül – az lenne, hogy az eskető nem tárná ki a kezét a nászáldás közben, csak összetett kézzel imádkozna, illetve itt a nép együtt mondaná időnként az egyes kérésekre a választ: „Áldott legyen az Isten!”²²⁷ Mindez egyelőre csak feltételes mód, mert ez a szertartási mód, ahogy már sokszor említettük, hazánkban jelenleg nem végezhető. A teológiai jelentése azonban itt is különleges megvilágítást ad a kérdésnek, hiszen a világi lelkipásztori kiségitő áldást nem adhat. Felmerül a kérdés, hogy a házasságkötésnél lényegi nászáldás hogyan marad akkor áldás? Legalábbis szentségi áldásnak aligha lenne nevezhető ez a gyakorlat.

Ahogy már a kezdő könyörgésnél említettük, érdekes kitétel még a választható könyörgéseknél az a kikötés, hogy az első nászáldással nem vehető az első választható kezdő könyörgés, nyilván azért, mert ugyanazokat a szavakat tartalmazza.²²⁸ A meglepő az ebben, hogy a misekönyvben mindkettőt az A változat tartalmazza. Megemlítjük még, hogy a nászáldásnál nem szerepelnek az OCM-ben²²⁹ a misekönyv szokásos rövidítési lehetőségei, hogy „'Az Istenünk, te hatalmas erejével' kezdetű imádság három első bekezdéséből kettő elhagyható.”²³⁰ Ezeket a misekönyv piros A) B) C) jelzéssel látta el, ami az OCM-ből már teljesen eltűnt. Ez arra utal, hogy a nászáldással újabban egyre jobban szeretné az Egyház kifejezni a liturgiában azt a teológiai gazdagságot, amit a házasság szentsége magában hordoz.

²²⁵ OCM 174. (M: 109. o.).

²²⁶ OCM 139-140. (M: 85-87. o.).

²²⁷ Uo.

²²⁸ Vö.: OCM 223. (M: 150. o.) és OCM 74. (M: 39-45. o.).

²²⁹ Vö.: OCM 72-74. (M. 36-45. o.)

²³⁰ *Római Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991², 785. o., Rituális (szertartásokkal kapcsolatos) misék IV./1.

2.12 Záró könyörgés és záró áldás

A záró könyörgések terén az új szertartáskönyv a hagyományok megőrzése mellett döntött. Ezért a misén kívüli esküvőnél azt az áldozás utáni könyörgést hozza, amely a nászmisében is van,²³¹ annak B változatánál.²³² Itt ugyanakkor az OCM nem említi meg, hogy vannak választható záró könyörgések, de az adott helyen a választható részeknél a záró könyörgések címszónál megtaláljuk őket,²³³ és úgy találjuk, hogy azok megegyeznek a misekönyv záró könyörgéseivel. A misén kívül, ha nincs áldozás, akkor elmarad a zárókönyörgés és a Miatyánk után egyből az áldás következik.²³⁴ A latin szertartáskönyvhöz képest az a különbség, hogy ott a Miatyánk csak a szentáldozás részeként szerepel, ilyenkor a nászáldás után pedig a nép megáldásával zárul az esküvő.²³⁵ A misével egybekötött esküvőknél pedig nem is olvashatunk a szertartáskönyvben zárókönyörgést,²³⁶ hanem a bevezető könyörgéshez hasonlóan magától értetődőnek veszi, hogy folytatólagosan a misekönyvből olvassuk azt az „A”, „B”, „C” változatnak megfelelően. Ezeket munkánk függelékében is hozzuk.

Az „A” változat kiemeli,²³⁷ hogy Isten végig akarja kísérni a házасokat életük egész folyamán, hogy egy szívvel-lélekkel tudják egymást szeretni a szent közösségben, amit a szentáldozásuk is segít. Igaz, ez az utóbbi utalás zárójelben van, vagyis elhagyható, ha a szentáldozás nem történik meg. A házasság szent közössége tehát megköveteli, hogy a szeretet kötelékét mindketten egyaránt tevékenyen gondozzák. Az egy kenyér és egy kehely közössége pedig egybekapcsolja a feleket Krisztus jegyesével, az Egyházzal.

²³¹ OCM 115. (M: 71. o.).

²³² *Római Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991², 790. o., Rituális (szertartásokkal kapcsolatos) misék IV./1.

²³³ OCM 245-247. (M.: 170-171. o.).

²³⁴ Vö.: OCM 106. (M.: 65-67.).

²³⁵ Vö.: OCM 106. és OCM 109.

²³⁶ Vö.: OCM 45. o. (M).

²³⁷ Vö.: OCM 245. (M: 170. o.).

Az áldozás utáni könyörgés „B” változata,²³⁸ ami a misén kívüli esküvőknél az alapértelmezett lett a szertartáskönyvben,²³⁹ már feltételezi a szentáldozást, hiszen a szent asztal vendégségéről beszél. Ez utalás az Eucharisztia és a házasság szoros kapcsolatára, még akkor is, ha nem a szentmise keretében történt a házasságkötés. A házasság szentsége köti össze immár a feleket, nem csupán saját elhatározásuk, ami a házaspár Istenhez való ragaszkodását is hivatott erősíteni. Az evangelizációra, Isten ismeretének továbbadására való buzdítás pedig rámutat a házasság és család kifelé szóló hivatására.²⁴⁰

Végül a „C” változat²⁴¹ kifejezetten bátorít a rendszeres szentáldozásra, amely a házasságban élő híveket is megerősítheti elsősorban az Isten felé törekvésben és a másik fél, de a többiek szeretetében is. Utoljára pedig a bemutatott áldozat erejére utal a könyörgés, amelyben minden jelenlévő részesedik. Problémát a választhatóságban csak az jelenthet, hogy az esküvőt nem szoktuk bemutatott áldozatnak nevezni, vagyis ez a könyörgés inkább a szentmisékhez javallott, ahol ez a szövegváltozat szintén a szent áldozat és a házasság szoros kapcsolatára utal.

A záró áldás lehet egyszerű vagy ünnepélyes. Ez utóbbinak három változata található meg a szertartáskönyvben.²⁴² Ezek néhány szó kivételével megegyeznek a misekönyv „A”, „B”, „C” változatok áldásaival.²⁴³ Az első tekinthető általánosnak, ezt hozza a legtöbbször a szertartáskönyv is. Ebben van az egyetlen csekély változás is. Ez így szól:

*„Istenünk, az örök Atya
őrizzen meg benneteket egyetértésben*

²³⁸ Vö.: OCM 246. (M: 170. o.).

²³⁹ Vö.: OCM 115. (M: 71. o.).

²⁴⁰ Vö.: SCOLA, A., *Familiaris consortio e mistero nuziale*, In: «Anthropotes» 17/2 (2001) 204-205. p.

²⁴¹ Vö.: OCM 247. (M: 171. o.).

²⁴² OCM 77. (M: 45-46. o.); OCM 249-250. (M: 172-173. o.).

²⁴³ *Római Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991², 787. o., 790. o., 793. o., Rituális (szertartásokkal kapcsolatos) misék IV./1.

*és kölcsönös szeretetben,
 hogy Krisztus békéje töltsen el lelketeget,
 és otthonotokban is mindig megmaradjon!*

F. Ámen.

*(Legyetek áldottak gyermekeitekben),
 találjatok az életben őszinte jó barátokra,
 és éljetez minden emberrel igaz békességben!*

F. Ámen.

*Legyetek Isten szeretetének tanúi a világban,
 hogy a szenvedők és a szegények, akikhez jók voltatok,
 egykor hálással fogadjanak majd Isten örök hajlékában!*

F. Ámen.

*És titeket mindnyájzatokat, akik itt együtt vagytok,
 áldjon meg a mindenható Isten,
 az Atya, a Fiú ✚ és a Szentlélek!*

F. Ámen.”²⁴⁴

Mintegy utolsó intelem ez az áldás az új házásoknak. A szentség kibontakozása megkívánja az emberi oldalt is, az egyetértés és a kölcsönös szeretet mégis mindig Isten ajándéka marad. Jézus Krisztus békéjét még az igazságtalanság sem vehette el. Az a szeretet, amely kész eddig elmenni, az örökkévalóság ígérését viszi el a közös otthonba. A gyermekeket a házasságban áldásként említi a szöveg, bár lehetőség van ezt a részt kihagyni, elsősorban idősek, vagy betegségben szenvedők házasságkötésénél. A házasság akkor is érték, ha nem születhet benne gyermek. Az őszinte jó barátok szintén áldást jelentenek, segítségükkel a nehéz időszakok is könnyebben átvészselhetők. Az igaz békesség jelenti a megbocsátást és a bocsánatkérést is. Végül a felhívás a szolidaritásra, a szegények és szenvedők segítésére konkrét, kézzelfogható útmutatás arra vonatkozólag, hogy a család nem zárkozhat be önmagába, hanem kifelé is meg kell mutatnia Isten szeretetét

²⁴⁴ OCM 77. (M: 45-46. o.).

a világnak. Az áldás az örök élet ígéretével zárul, ami rámutat, hogy a házasságnak, mint szentségnek a célja az Isten életében való részesedés.

A további lehetséges változatokat a függelékben közöljük. Az első rövidebb, egyszerűbb.²⁴⁵ Ebben a gyermekáldás kerül kiemelt helyre, amit az Atyaisten örömeivel állít párhuzamba az áldás. A gyermekekre való nyitottság elfelejtése az isteni örömök kizáródását is maga után vonhatja a házasságban, nagy a veszélye ugyanis, hogy a földi örömök fogják kiszorítani a gyermeket a családból. A Fiúisten irgalma az, ami jó- és balsorsban vigasztalást adhat, hiszen mi más vigasztalná a mulandó földi dolgok, vagy azok hiánya között az embert, minthogy Isten megbocsátotta bűneinket és örök otthont készít nekünk a Mennyben? Ebben a rövid kis mondatban is benne rejlik a felszólítás a megbocsátásra és bocsánatkérésre és a szegények felé való irgalmas, könyörülő szeretet gyakorlására. Ez a szeretet, ahogy a felek egymás iránti szeretete is, csak akkor marad tartós, sőt élethosszig tartó, ha napról napra kérik a Szentléleknek a segítségét, aki a szeretet Lelke. Nem szakadhat ugyanis el Istentől, a szeretet forrásától az, aki élete végéig hűségesen ki akar tartani egy házasságban.

A második választható áldás hosszabb, mélyebb utalásokkal, mondhatnánk, hogy „hitüket gyakorlóknak” készült.²⁴⁶ Szerkezetében nem szerepel a Szentháromság, ahogy az előző változatban, hanem inkább Jézus Krisztus életének eseményein halad végig. A kánai menyegzővel kezdődik, ahol János evangélista szerint Jézus először jelenik meg a nyilvánosság előtt, mint Isten fia. A víz borrá változtatásával már utal az utolsó vacsorára, ahol a kenyeret saját testévé és a bort saját vérévé változtatja át, örök áldozatul az ószövetségi véres áldozatok helyett. Víz és vér folyik majd a kereszten megsebzett oldalából, „hogy onnét jöjjenek létre a szentségek, melyekkel Egyházát élteti”²⁴⁷. A házasság szoros kapcsolata a keresztséggel (víz) és az

²⁴⁵ OCM 249. (M: 172. o.).

²⁴⁶ OCM 250. (M: 172-173. o.).

²⁴⁷ *Római Miskönyv*, Szent István Társulat, Budapest, 1991², 367. o. Prefáció Jézus Szíve ünnepén, Krisztus mérhetetlen szeretetéről.

Eucharisziával (vér) a liturgiában is megmutatkozik, hiszen csak megkereszteltekénél lesz szentség a házasság, akik pedig meg vannak hívva az ő lakomájára. Erre utal az is, hogy a szentmise a házasságkötés rendes helye²⁴⁸ és hogy a felek, szüleik és rokonaik, valamint a tanúk ez alkalommal két szín alatt is áldozhatnak.²⁴⁹ Krisztus mindhalálig való szeretete az a felfakadó forrás, ahonnan a Szentlélek kiárasztja szüntelenül a szeretetet, magyarázza tovább az előző változatot ez az áldás. Az ebből való folyamatos részesezésre is felhívja a figyelmet a „szüntelen” szóval, ami magyarul szünet nélkülséget jelent. A házasság ugyanis nem csak a különleges alkalmakkor szorul rá Isten kegyelmére, hanem szünet nélkül. A házasság a kegyelem forrásává válik a család, a gyermekek és a barátok számára is, nemkülönben a szegények, betegek és rászorulóknak felé. A feltámadás hitének megvallása magunkban és mások előtt központi szerepű a kereszténységben, amiről nem feledkezhetünk el, ugyanis itt sem egyszeri alkalomról van szó. Végül az örök boldogság várásának át kell hatnia a házasság mindennapjait, hogy kifejlődjön benne minden erény, ami a mennyek országa eléréséhez szükséges számunkra.

2.13 Összefoglalás

A liturgiáról szóló fejezetet összefoglalva megállapíthatjuk, hogy kísérletet tettünk arra, hogy a házasságkötés liturgiájának menetét feltárva, bepillantást nyerjünk annak teológiai háttérébe is. A szentmise keretében megtartott esküvő bemutatásával kezdtük, mely szertartást a II. Vatikáni Zsinat kérésére a szentszék többször is megújított, hogy a felek jobban megértsék egymás iránti kölcsönös kötelelességeiket, de leginkább, hogy a házasság szentségének a kegyelme egyre jobban kidomborodjék a liturgiában.

Elsősorban a magyar kiadást elemeztük, de többször tettünk utalást az olasz, illetve az eredeti latin változatra is. A házasságkötésre az Egyház alapvetően a szentmisével egybekötött formát javasolja, amikor csak

²⁴⁸ SC 78.

²⁴⁹ OCM 76. (M: 45. o.).

lehetséges. Ezt a plébános hivatott megvizsgálni és konkrét javaslatot tenni. A misekönyvben három változat van a misével egybekötött esküvőre. A házasság méltósága („A”), a házasság nagy szentsége („B”), a házasság, mint az isteni szeretet jele („C”) – lehet talán a legjellemzőbb meghatározás ezekre.

A kezdésnél már érdekes apró különbségre hívtuk fel a figyelmet az oltárcsók kapcsán, amely a nem mise keretében tartott szertartásnál elmarad. Utalás lehet ez arra, hogy a felek egymásnak szolgáltatják ki a szentséget, a felszentelt szolgálattelvő kötelező jelenléte a szentmiséhez kötődik (teológiai értelemben). Hazánkban jelenleg nem engedélyezett a laikusok által vezetett esküvő (egyházfegyelmi szempontokból), de az ilyen szertartás fordítását jóváhagyták. (Ugyanakkor a Tridenti Zsinat után a Tametsi rendelet világosan kimondta, hogy a plébános engedélye nélkül nem lehet érvényes esküvőt tartani.²⁵⁰) Az ökumenikus szertartások kérdését is érintettük, bár a protestáns szertartások mélyebb gyökereit nem vizsgáltuk. Itt jegyezzük meg, hogy a kiindulópont a történelem egy bizonyos pontján még egészen biztosan közös volt. Többek közt erre utal a protestánsoknál ma is szigorú helye a menyasszonynak a vőlegény bal oldalán. Ezt a kitétel a katolikus megújított liturgia viszont már nem tartalmazza, pedig ez korábban itt is szigorú előírás volt, amire talán sokan emlékeznek. Erre még később visszatérünk. A fogadás szertartása lehetőséget ad a felek nevének említésére és ezáltal a liturgia személyesebbé tételére. A cél, hogy a szentség iránti vágyat felkeltse a házasulandókban, hogy az egész életükben kitartsanak. Ehhez szükséges a bűnbánatban való kitartás és a Szentlélek elnyerése, amit szüntelen kérnünk kell. A nászmisében elmarad a bűnbánati cselekmény, hiszen ezzel a lelküettel, felkészülten, bűneit megbánva áll oda az ifjú pár az oltár elé és remélhetőleg a násznép is. Isten maga jelenik meg forrásként a felek hűségesküjében, melyet szabadon tesznek, felismerve, hogy egymás iránti szeretetük is a Szentháromság közösségéből fakad. Valójában minden vasárnapi misén ezt ünnepeljük, Isten és az ő népe örök szövetségét, talán ezért is fontos a hívek imádságos jelenléte akkor, amikor valaki egy életre elkötelezi

²⁵⁰ Vö.: DS 1813-1816.

magát, és ha ez vasárnapra vagy ünnepnapra esik, legalábbis a szokásos időpontokban, vasárnapi misét tartunk a nászmisén is. Az igeliturgiában fontos, hogy legalább egy olvasmány a házasságról szóljon, a választható szövegek között ezeket csillag jelöli a szertartáskönyvben. Az olvasmányok kifejezik a házasság nagy méltóságát és azt, hogy komoly jelentősége van az üdvösség misztériumában. A homília annak lehetőségét tartogatja, hogy kibontsuk az adott, vagy választott ígéresek alapján a házasság szentségéről szóló egyházi tanítást. Utalva a házasulandókat esetleg személyesen is megérintő bibliai szövegekre, egyre közelebb hozhatjuk a házasság titkát a résztvevőkhöz. Továbbá rámutathatunk egymás és a gyermekek megszentelésének fontosságára, ami üdvtörténeti jelentőségű mind a család, mind az Egyház számára. A következő nemzedék szentté válása a záloga, hogy Krisztus második eljövetele megvalósuljon, a menyasszony pedig elkészüljön.²⁵¹

A homília után következik a házasságkötés. Ez a beleegyezéssel, illetve az azt megelőző kérdésekkel kezdődik. A kérdéseket bevezeti a szertartás vezetője, aki itt utal a kölcsönös örök hűsége és a felek meglévő őszinte szándékára is, valamint, arra, hogy a keresztség szentségére alapozzák a házasság szentségét életükben, amikor azt kiszolgáltatják egymásnak. A kérdések a szabad elhatározásra, a házassági hűsége, a gyermekek vállalására és katolikus nevelésére vonatkoznak. Ez utóbbiak adott esetben elmaradnak. Az ökumené érdekes módon jelenik meg ennél a pontnál. Talán éppen a házasság szentsége két megkeresztelt között hozza vissza a reményt, hogy egyházaink szakadása nem végleges az üdvtörténetben. Ha a szertartást protestáns templomban tartják, a kérdések a reformátusoknál elmaradnak, az evangélikusoknál pedig az evangélikus lelkész teszi fel a katolikus félnek is. Katolikus templomban is csak a katolikus félnek kell ígéretet tennie a gyermekek katolikus nevelésére, de ez a kötelezettsége természetesen az előbbi esetekben is fennáll. A kérdések előkészítik a házassági beleegyezést,

²⁵¹ Vö.: Jel 19,7-8.

ahol szabadon és visszavonhatatlanul elköteleződik a férfi és a nő a kölcsönös önátadásra és egymás elfogadására.

A kezek stólával való átkötése a felbonthatatlanság szimbóluma. A közreműködő nevükön szólítja a feleket, katolikusoknál keresztnévvel, protestáns testvéreinknél teljes névvel, ami egyszerre teszi személyessé és komollyá, hivatalossá is az esküt. A szabad akarat kifejezése, az „Akarom.” „Akarok.” szó elhangzása után, a szertartásvezető szavait ismételve mondják a beleegyezés szövegét, mely kicsit különböző a férfi és a nő esetében, hiszen a nő az anyaságra ajándékozza oda magát férjének,²⁵² a férfi pedig a létfenntartás felelősségét vállalja fel eközben elsődlegesen. Egymás számára ezzel Isten ajándékává lesznek, amit kölcsönösen elfogadnak. Újdonság a magyar gyakorlatban, hogy a beleegyezésnek egy új formája – a latinban ez a korábbi – is le lett fordítva magyarra. Ez kicsit bővebben, a hűség kifejezett ígéretének kimondásával, utalva esetleges jövőbeli szegénységükre vagy jósorsukra, betegségre vagy egészségre tekintet nélkül mondja ki, hogy tisztelet és szeretet jár a másoknak egyikük haláláig napról napra. A beleegyezés komoly támaszul szolgál a házaspáraknak, hogy együtt haladjanak az Isten felé életük minden napján.

Az Egyház nevében az eskető fogadja el a beleegyezést a helyi plébános engedélyével. A pap vagy diakónus a magyar szertartásban áldást is ad az új házaspárra, amire a világi kíséretnél nincs lehetőség. Valójában azonban az áldást adó személyen keresztül Isten az, aki a felek beleegyezését megerősíti és megáldja, ahogy az a második változatban még egyértelműbben jelenik meg.

A házastársi eskü ősi magyar szokása nem csupán ünnepélyesebbé teszi a szertartást, hanem kifejezi és személyessé teszi a felek elköteleződését. A református és az evangélikus templomban ez helyettesíti a hivatalos beleegyezés szövegét is, bár a pap áldása ott is megtalálható ennek végén. Az evangélikus templomban elmarad Szűz Mária és a szentek megemlézése a

²⁵² Vö.: WOJTYŁA, K., *Szerelem és felelősség*, Kairosz, Budapest 2010, 277. o.

katolikus esküből.²⁵³ Bár a hűség szó helyett a „téged el nem hagylok” kifejezés szerepel, mégis úgy tartják a felek, hogy egymásnak hűséget esküdtek, ami legalább az egyik házastárs haláláig, vagyis egy életre szól. Ez Isten segítségével lehetséges.

A gyűrű a szeretet végtelenségére utal és kifejezi a hűséget egymás iránt, amit a gyűrűk megcsókolása is kifejez. A két irányú gyűrűcsók az egymásnak való kölcsönös alávetettség szimbóluma is. A pap megáldja a gyűrűt, amit a felek húznak egymás ujjára, illetve az evangélikus templomban a lelkész teszi ezt, a reformátusoknál pedig az egész rész elmarad. Az áldás különböző változataiban a békességre, az állhatatosságra és a szentségre, vagyis Isten akaratára való együttes törekvés is kidomborodik a szerelem megszentelése mellett. Ez utóbbi érzés ugyan elmúlhat, de a kölcsönös szeretetben attól még ki lehet és kell is tartani. A szeretetben ráadásul szüntelenül növekedhetünk is, amit ugyancsak kifejezhet a gyűrű végtelenül körbe futó valósága.

A felajánlási adományokat az újdonsült férj és feleség vihetik az oltárhoz, mint első áldozatot, amit az Úrnak szentelnek.²⁵⁴ Az új házasokért szól a felajánlási könyörgés, amelynek különböző változatai kifejezik a szentség isteni rendelését, gondviselését („A”), az örvendezést, Isten atyai jószágát („B”), vagy a kölcsönös vonzalom és Isten iránti szeretet megerősítését („C”). A lehetséges prefációk közül az első a házasság méltóságát, mint az egyetértés és békesség felbonthatatlan teológiai kötelékét mutatja be, ami a nehéz időszakokban is erőt adhat a házasoknak. Ugyanez utal a szent és termékeny házasesetre is, ami az Egyház fennmaradásának záloga, és megnyitja a születendő gyermekek előtt az örök boldogság elnyerésének lehetőségét. A második prefáció Isten és az emberek kereszten kötött szövetségét emeli ki Krisztusban, akinek halála és feltámadása a kegyelem túláradó bőségét árasztja az új házasokra a házasság szentségében és lehetővé teszi, hogy az isteni természetben és a mennyei dicsőségben részesüljenek. Végül a harmadik változat kiemeli, hogy a házasság az isteni szeretet jele az

²⁵³ OCM 218-220. o. (M); OCM 244-247. o. (M).

²⁵⁴ Vö.: MTörv 26,1-3.

emberek felé, hiszen magába a teremtés titkába kapcsolja be az emberi nemet. Isten, aki szeretetből alkotta az embert, erre a szeretetre meghívást is ad neki, és ezáltal juthat el az Ő örök szeretetébe. Ez arra utal, hogy mindent kegyelemből kaptunk Krisztus által és emiatt lehet az emberi szerelem is Isten szeretetének jelévé a házasságban.

Újdonság, hogy a szertartáskönyv elrendeli, bár nem elhagyhatatlan módon, vagyis nem úgy, mint a nászaldást, a házastársakról való megemlékezést az eucharisztikus imában, és az egyes, kettes és hármas kánonokhoz közöl szövegváltozatokat.²⁵⁵ Ez egyfajta utalás lehet arra nézve is, hogy az új házások neve legyen bejegyezve az élet könyvébe.²⁵⁶

Hadd említsük meg a betétek teológiai tartalmát is, melyek egyformán örvendeznek afelett, hogy elérkezett a házasságkötés napja. Ez eszkatológikus utalás egyben Krisztus és Egyháza végső találkozására, az egység beteljesedésére. Érdekes, hogy csak egy megemlékezésben, az elsőben említik meg választhatóan a gyermekeket, ami egyértelműen utal arra, hogy nem ez az egyetlen, vagy kizárólagos értelme a házasságnak. A boldog és hosszú életre való utalás pedig biztosan nem csak a földi életre vonatkozik az I. eucharisztikus imában. A II. eucharisztikus imában azt a kegyelmi segítséget kérjük, hogy megmaradjanak a kölcsönös szeretetben és békében éljenek egymással. A III. eucharisztikus imában pedig konkrétan a házasság szentségének kegyelme van megemlítve, hogy ez segítse az új házásokat, hogy megtartsák a házassági szövetséget egész életük folyamán. Mindegyik esetben elhangzik a kánonban az új házások keresztneve is.

A nászaldás szövegei megújultak az új szertartáskönyv megjelenésével. Ez a házasságkötés része, amit a nászmisében a Miatyánk után imádkozik a pap az új házaspárért, különösen is az új asszonyért. Lényegi rész, amely sosem maradhat el. Rámutat, hogy Isten áldása soha meg nem szűnik a házasságban. Mi az első változat elemzésére korlátozódtunk, amely a

²⁵⁵ OCM 237-239.

²⁵⁶ Vö.: Fil 4,3c.; Jel 17,8.

függelékben is megtalálható. Ez a bevezetőben utal arra, hogy Krisztusban léptek a felek egymással házasságra, ami a kiválasztottság jele, valamint, hogy Krisztus teste és vére köti őket össze. Ez Krisztus keresztáldozatára és a szentáldozásra is utal. Egy szív egy lélek lesz a két emberből, akiket már nem a test, hanem a lélek éltet. A kölcsönös szeretetért való imádságba rövid csenddel lépünk be. Ez utal az újjáteremtés csendjére, a keresztség vizére, Krisztus feltámadásának reggelére, az új életre. De utal a másokra való odafigyelés csendjének szükségességére, még a házasság cselekedetek során is, akár az önmegtartóztatásra is, ha a szeretet úgy kívánja. Ebből a csendből emelkedik ki az áldás, amit kifejez az áldást adó kitárt keze az új házasság felett, miként „Isten lelke lebegett a vizek fölött”²⁵⁷. Az áldás kifejezi Krisztus, a pásztor és az Egyház, az ő népe közötti örök szövetséget is. A férfi és a nő egymás mellé és nem alá-fölé van rendelve, fejezi ki továbbá szépen az áldás szövege. Ugyanakkor a nehézségek idején a Szentháromságos egy Isten kegyelme, szeretete és hűsége segít kitartani a megkötött szövetségben. A házasságnak van egy nőkre vonatkozó része, ami a szolgáló kifejezéssel utal az asszonyra. Ez rámutathat számára Szűz Máriára, aki Isten szeretett szolgáló leánya, és példaképe a szent asszonyokkal együtt minden keresztény nőnek a házasság életformában is. Az ösbizalom paradicsomi állapotát jelenítheti meg a házasság ebben a világban, a bűn nélküli állapotot. Ehhez mindkét félnek kegyelemre van szüksége, ezért ahol a liturgia engedi, ott meg is említjük őket név szerint. Ezen a területen előrelépés történt, az új szertartáskönyv már minden esetben legalább az asszony, de többségében mindkettőjük nevének említését lehetővé teszi. Az illő tisztelet kegyelme, amit az áldás kér a férjnek, elvezeti őt a krisztusi szeretethez, hisz a férfi tartózkodva minden erőszaktól, önmagát adja oda azzal is, amikor kifejezi megbecsülését a gyengébb nem felé. A hit mindvégig segítség marad számukra az életben, és mint védő korlát megvédi, vagy – mint a sas szárnyai – felemeli a házasság Istentől, aki a szabadság igazi forrása a szeretetben és a hűségben. A házastársi tisztaságnak az alapja, hogy pontosan megértsük az Egyház tanítását a szexualitásról és a

²⁵⁷ Ter 1,1.

termékenységről, a megtartóztatásról, valamint a nem megengedett fogamzásgátlásról, amibe sajnos oly sokan belesodródnak. Ebből a válságból csak fokozatosan lehet kijönni. Ezen az úton járva a házások megtapasztalhatják Isten irgalmát és így magatartásuk élő képével tehetnek tanúságot Krisztusról.²⁵⁸ Ez még akkor is lehetséges, ha tőlük független okokból nélkülözniük kellene a gyermekáldást, amire pedig a nászáldás eredetileg irányult, hiszen a gyermek világrajöttét minden esetben áldásnak tekintették. A lelki termékenység, más gyermekek befogadása és a gyermekek hitre nevelése, mind közös feladata marad minden keresztény házaspárnak. Az ember élete akkor lesz igazán boldog, ha erényekben gazdaggá lesz, miközben az örök élet elnyerésére törekszik. Az áldás ezen az úton segít egy életen át.

További teológiai kutatás is lehetséges a többi választható nászáldás összehasonlító elemzésével, amire nekünk most itt nem volt lehetőségünk, de reméljük, hogy munkánkkal kaput nyitottunk erre. További teológiai kérdés, hogy a nászáldás ugyan nem hagyható el, de egy még nem keresztény és egy katolikus esküvőjén lehet helyette más adott könyörgést mondani, illetve az esetlegesen világi kiséritők által végzett esküvők esetében sem beszélhetnénk ugyanolyan értelemben áldásról, mint a szokásos esetekben. A kezdő könyörgés és a nászáldás ütközését említhetjük még, ami a rövidítési lehetőségek elhagyásával együtt afelé mozdít, hogy a teológia egyre gazdagabban jelenjen meg a szertartásban.

A kezdő könyörgések közül az első nagyon hasonlít az első nászáldáshoz, ezért az OCM megjelenése óta nem is vehető azzal együtt, legalábbis az OCM egyik rubrikájából erre következtethetünk.²⁵⁹ Ez azért meglepő, mert a misekönyvben az „A” változat első kezdő könyörgéséről van szó, és szintén az „A” változat nászáldásáról.

A záró könyörgések misén kívül a szentáldozáshoz kapcsolódnak, ha az nincs, a könyörgés is elmarad és a Miatyánk után az áldás következik. Más

²⁵⁸ SGRECCIA, E., *La corporeità...*, 300. p.

²⁵⁹ OCM 245. (M:170. o.).

esetben akár misével, akár anélkül a szentáldozás után a misekönyv korábbi, misekönyvben adott könyörgései közül választhatunk, illetve folytatólagosan imádkozhatjuk azt az adott „A”, „B”, „C” változatnak megfelelően. Ezek utalnak arra, hogy a szentáldozás egy életen át segíti a feleket (bár az első változatban az erre való utalás elhagyható), hogy kitartsanak az egymás iránti szeretetben és így adják tovább az örömhírt mindenkinek. Az utolsó változatnál még inkább a bemutatott áldozat kegyelme domborodik ki, amely a párt szüntelenül erősítheti és ez mindannyiunkra kihat, éppen ezért ezt inkább a nászmisékben érdemes mondani.

A záró áldás lehet egyszerű vagy ünnepélyes. Ez utóbbinak három formája van, melyeket elemeztünk. Ezek mintegy utolsó intelemként az elbocsátás áldó szavai. Krisztus békéje, mely eltűrte még az igazságtalanságot is, és szeretettel válaszolt rá, a feltámadás ígérését hordozza a legnehezebb órákban is. A gyermekekre áldásként kell tekinteni. A barátok a bajban is kitartanak mellettünk. A megbocsátásra és bocsánatkérésre mindig legyünk nyitottak. A nehézségben lévők iránti szolidaritás és vigasztalás Isten tanúivá tesz és végül elvezet az örök élet boldogságára. Az első választható áldás ezt rövidebben bontja ki (megegyezik a misekönyv „B” változatával), a második lehetőség („C” változat) viszont hosszabb, úgymond az elmélyült hívőknek készült, megéri kicsit átélmélni. Ez utóbbi nem a szentháromságos formulára épül, hanem Jézus életeseményeire. A kánai menyegző képe magában rejti az eucharisztia és a keresztség misztériumát is, ahol Jézus átszűrt szívéből fakadtak fel a szentségek. A megkereszteltek házassága szentség, amely az eucharisztikus lakomára is meghívást jelent. Ezért van alapesetben a szentmiséhez kötve a házasságkötés, ahol még a két szín alatti szentáldozás is lehetséges. Szüntelen, azaz szünet nélkül kell Isten kegyelmét kérni, hogy megmaradjunk a szeretetben mindenki felé. Mindeközben folyamatosan hitvalló életre törekedhetünk és engedhetjük, hogy Isten minden erénnyel eltöltsön minket, egészen addig, amíg országába érünk.

3. A HÁZASSÁG SZENTSÉGÉNEK TEOLÓGIATÖRTÉNETI GYÖKEREI

A házasság szentségének tárgyalásakor nem feledkezhetünk meg arról a tényről, hogy a II. Vatikáni Zsinat előtt is volt házasságteológia az Egyházban, bár az egyszerűen a keresztény házasság címszó alatt volt ismert. Vizsgálódásainkat ismét egyértelmű határvonalakkal vonjuk körbe. Kiemelt ó- és újszövetségi példázatokat, két egyházatya, Szent Iréneusz és Tertullianus egy-egy írását, valamint Szent Tamás „Kommentár Petrus Lombardus Szentenciás könyvéhez” című művének néhány idekapcsolódó részletét mutatjuk be. Tisztában vagyunk azzal, hogy nem tudjuk kibontani a teljes gyökérzetet és a kánonjogi művek hatalmas mennyiségének bemutatására sem vállalkozunk. Magyar nyelven ez utóbbi hála Istennek már kibontásra került Kuminetz Géza: *Katolikus házasságjog* című nagyszabású munkájában, különös tekintettel a latin egyház jogára.²⁶⁰ Mi most nem foglalkozunk a házasság jogi oldalával, bár a kánonjog teológiai valósága miatt nyilvánvalóan lehetnek utalások egy-egy kérdés jogi dimenziójára.

3.1 Ószövetségi példák a szent házasságra

3.1.1 Ádám és Éva

Az első emberpár a Szentírásban meghatározó volt a házasság szempontjából. A jahvista teremtéstörténet szerint az ember nem talál magának segítőtársat a föld élőlényei között, amiért Isten az egyik bordájából vagy egyik feléből megalkotja az asszonyt. A héber *sél'a* vagy a görög *πλευρα'* és a latin *costa* érthető mindkét értelemben.²⁶¹ „Ezért a férfi elhagyja apját és anyját és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz.”²⁶² Vagyis a férfi és

²⁶⁰ KUMINETZ, G., *Katolikus házasságjog*, Szent István Társulat, Budapest 2002.

²⁶¹ ADNÈS, P., *Le Mariage...*, 9. p.

²⁶² Ter 2,24.

a nő együtt fejezik ki az istenképiséget a házasságban. Jézus magyarázata ehhez a szöveghez egyértelműen kifejezi, hogy Isten a férfit és a nőt végérvényesen köti össze, egyszer s mindenkorra. „Most már többé nem két test, hanem csak egy. Amit tehát Isten egybekötött, azt ember ne válassza szét.”²⁶³ Ebben az elbeszélésben a férfi és a nő egyenértékű, egymásnak kölcsönös segítői és nem szolgálói viszony, amit a nő képvisel. A személy beteljesedéséhez szükséges a kétneműség az emberben, hogy kettejük kapcsolatában életük a test és a szeretet egységévé válhasson.²⁶⁴

A papi teremtéstörténet szerint Isten a férfit és a nőt egyszerre teremti meg. „Isten megteremtette az embert, saját képmására, az Isten képmására teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket. Isten megáldotta őket, Isten szólt hozzájuk: «Legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a földet és vonjátok uralmatok alá.»”²⁶⁵ Ebben a megközelítésben már benne van az isteni áldás és a termékenység is a házasságban.²⁶⁶ Ez a papi elbeszélés rámutat, hogy az istenképiség az emberben a férfi-női mivoltban fedezhető fel. Egymásra utaltságuk egyben rámutat, hogy az ember is szüntelenül Istenre van utalva. Személyes közösségük termékeny és vele jár a föld öröksége és a világért érzett felelősség is.²⁶⁷

Az eredeti bűnben nem játszott szerepet a házasság a szerzők egybehangzó véleménye szerint. A gőg volt itt a fő mozgatóerő. A házasság ugyanakkor megsérül. Az asszony ugyanis engedetlenségre hívja a férfit Istennel szemben,²⁶⁸ ahelyett, hogy segítőtársa lenne, a férfi pedig nem védi meg, hanem vádolja az asszonyt,²⁶⁹ amikor az előbbi lenne a hivatása.²⁷⁰

²⁶³ Mt 19,6.

²⁶⁴ MÜLLER, G. L., *Katolikus dogmatika*, Kairosz Kiadó, Győr 2007, 728. o.

²⁶⁵ Ter 1,27-28.

²⁶⁶ ADNÈS, P., *Le Mariage...*, 11. p.

²⁶⁷ MÜLLER, G. L., *Katolikus dogmatika...*, 728. o.

²⁶⁸ Ter 3,6.

²⁶⁹ Ter 3,12.

²⁷⁰ ADNÈS, P., *Le Mariage...*, 12. p.

A szégyen nélküli meztelenség²⁷¹ nem csupán az ártatlanságot fejezi ki, hanem a héber gondolkodásban a kölcsönös bizalomra és tiszteletre is rámutat az ember esetében. Amikor pedig megnyílik a szemük,²⁷² megjelenik a szemérmesség érzése is, ami nem azonos a rosszra hajló természet vágyának érzésével, hanem segít felfedezni és megőrizni a test értékét.²⁷³

Mintegy megismétli a teremtés művét az ember, amikor Ádámnak 130 éves korában fia születik:²⁷⁴ „Amikor Isten Ádámot teremtette, Istenhez hasonlóan alkotta. Férfinak és nőnek teremtette őket, megáldotta, s azon a napon, amelyen alkotta, embernek nevezte őket. Amikor Ádám 130 esztendő volt, magához hasonló, saját képmása szerinti fiút nemzett, akit Szetnek hívott.”²⁷⁵ Ez a párhuzam Isten teremtő tette és az ember életet továbbadó cselekvése között rámutat, hogy a gyermeknemzésben többről van szó, mint a testi hasonlóságról. Az emberi méltóságot és a kapott hatalmat adja tovább az ember. A képmás helyetttest is jelent, vagyis olyan személyt ebben az esetben, aki folytatja annak művét, akitől a hatalmat kapta.

3.1.2 Tóbiás és Sára

Tóbiás és Sára története a tiszta házasság egyik mintapéldája az Ószövetségben, ahol a házaspár a teremtő Isten kezébe helyezik életüket és házasságukat már a legelső pillanattól kezdve. A férfi és a nő itt az imádságban olyan közel kerülnek Istenhez, amennyire csak lehetséges, hogy ezzel kifejezzék egymáshoz való közelségüket is. A Vulgáta fordítása itt a szokásosnál kissé bővebb, ahol Tóbiás imádságában kimondja, hogy „Szentek fiai vagyunk és nem kezdhethetjük úgy a házasságunkat, mint a pogányok, akik

²⁷¹ Ter 2,25: „Mind az ember, mind az asszony meztelen volt, de nem szégyenkeztek egymás előtt.”

²⁷² Ter 3,7: „Erre felnyílt a szemük, észrevették, hogy meztelenek. Fügefa leveleket fűztek össze, és kötényt csináltak maguknak.”

²⁷³ ADNÈS, P., *Le Mariage...*, 13. p.

²⁷⁴ OGNIBENI, B., *Il matrimonio nell'antico testamento*, Pontificia Università Lateranense, Roma é.n., 9. p.

²⁷⁵ Ter 5,1-3.

nem ismerik Istent”²⁷⁶. Ezzel utal arra, hogy Istennel a házasság más, mint azoknál, akik Isten nélkül élik életüket. Az izraeliták vallásukban különös jelentőséget tulajdonítottak a dicsőítéssel és hálaadással egybekötött esküvőnek, amit Isten által megáldottnak tekintettek, még akkor is, hogyha ez otthon, családi körben történt, mint Tóbiás és Sára esetében is. Az esküvők ekkoriban még - a források alapján úgy tűnik, hogy - javarészt pap jelenléte nélkül zajlottak.²⁷⁷

Tóbiás imájából az is következik, hogy Isten a szerzője a házasságnak,²⁷⁸ amikor így imádkozik a nászszobában: „Áldott vagy, atyáink Istene! Áldott a te neved örökkön-örökké! Dicsőítsenek az egek és mind a teremtmények mindörökké.”²⁷⁹ Ebben a hálában kifejeződik, hogy a házasság életben megvalósul Isten áldása, azaz a dicsőítés áldásként tükröződik benne.²⁸⁰ Talán éppen ezért sikerül felülemelkednie Tóbiás könyvének a férfi és nő kapcsolatának démoni felfogásán, rámutatva a gondviselés tervének megvalósulására a házasságban.²⁸¹

Amikor Tóbiás imájában megfogalmazza, hogy „Uram, én most nem rendetlen vággyal (πορνεία) veszem el nővéremet, hanem tiszta szándékkal”²⁸², akkor egyértelműen visszautasítja a házasság pusztán szexuális szükséglet miatti értelmezését. A tiszta szándék kifejezése itt azt jelenti, hogy az isteni teremtés rendje szerint történik a házasságkötés.²⁸³

Tóbiás és Sára példája utat mutathat a mai kornak is, amikor az Istenben megkötött házasság értelme sokak számára elhomályosult. Istennek való

²⁷⁶ Tób 8,5 (a Vulgáta szerint, olaszból fordítva). Vö.: VIDAL, M., *Il matrimonio, tra ideale cristiano e fragilità umana*, Queriniana, Brescia 2005, 22. o.

²⁷⁷ VIDAL, M., *Il matrimonio...*, 22. o.; SCHILLEBEECKX, E., *Il matrimonio, realtà terrena e mistero di salvezza*, Paoline, Cinisello Balsamo 1993⁵, 86. p.; Uo. 120. p.

²⁷⁸ MIRALLES, A., *Il matrimonio. Teologia e vita*, San Paolo, Cinisello Balsamo 1996, 17. p.

²⁷⁹ Tób 8,5.

²⁸⁰ MÜLLER, G. L., *Katolikus dogmatika...*, 728. o.

²⁸¹ CECOLIN, R.: *A jegyesek megáldásának jelentése és értéke bibliai-liturgikus észrevételek*, In: OLASZ PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Jövönk a család (1): A jegyesség*, Új Ember, Budapest 2005, 179. o.

²⁸² Tób 8,6.

²⁸³ BALTENSWEILER, H., *Il matrimonio nel Nuovo Testamento*, Paideia, Brescia 1981, 44. p.

alárendeltségükben megtapasztalják azt az áldást, amit a házasságban Isten adott, és amely az emberiség történetében mindvégig fennmaradt.²⁸⁴

3.2 Házasság és cölibátus Qumránban

Az Ószövetség és az Újszövetség között kis kitérőként röviden bemutatunk egy érdekes átmenetet, történelmileg valahol a kettő között, egy olyan gyakorlatot, amiről nehéz azt állítani, hogy nem volt semmilyen hatással a keresztény házasság (és cölibátus) gondolatára.

A fogság után többféle aszketikus gyakorlat is volt a zsidóság körében a házassággal kapcsolatban. Az egyik szerint csak akkor lehetett házas életet élni, amikor a családfenntartás miatt volt szükség erre. Ez az aszketikus gyakorlat úgy tűnik, hogy az esszénusoknál is megjelent.²⁸⁵

A qumráni könyvtár megtalálása új fénybe állította az esszénusok hozzáállását a házassághoz és a cölibátushoz²⁸⁶. A zsidó vallási irányzat tagjai hittek abban, hogy az Igazság Ura adta nekik a kinyilatkoztatást, hogy mi fogja jelezni az ő királyságának eljövételét. Valójában ez a királyság már eljövőben van és most folyik a harc a két lélek között: A világosság hercege és a sötétség angyala, az igazság lelke és a hamisság lelke között. Nem tudni, hogy mikor, de egyszer véglegesen a világosság fia fognak nyerni ebben a küzdelemben. A „Háború tekerce” írja le, hogy hogyan készülnek az esszénusok erre a napra.

Az iratok szerint a tagok nem aszkéták, akik egyszer s mindenkorra tartózkodnak a házasságtól, hanem kiválasztottak, akik a szent eszkatológikus háború gondolatában élnek. Bizonyos emberek nem vehetnek részt ebben a harcban: ilyenek pl. a nők és a fiatalok 20-tól 25 éves korig, a tisztátalanok, stb. Ez részben megfelel az ószövetségi katonáskodásnak és a levita papság

²⁸⁴ Vö.: OCM 74. (M: 43. o.)

²⁸⁵ SCHILLEBEECKX, E., *Il matrimonio...*, 84. p.

²⁸⁶ MUNIER, Ch., *Matrimonio e verginità nella Chiesa dei primi tre secoli*, Società Editrice Internazionale, Torino 1990, IX. p.

kritériumainak. Igaz, Qumránban nem egy,²⁸⁷ hanem öt évig nem lehettek tagok a férfiak a házasságkötés után. Addig gondoskodhattak utódról és a családjukról. De ettől kezdve (vagy 25 éves kortól) szigorú megtartóztatásban éltek. A szexuális kapcsolat ugyanis tisztátalanná tette őket és alkalmatlanná a lelki küzdelemre. A rituális tisztaság egyben a legyőzhetetlenséget is jelentette. Ez a katonai lelkület részben az angyalok életformáját tükrözte, akik szent és tiszta katonái Istennek, miközben segítségére vannak a gonosz elleni küzdelemben és szolgálnak a mennyei liturgiában.²⁸⁸

Az esszénusoktól tehát nem volt idegen a házasságon belüli megtartóztatás gondolata. Ezen gondolatok eszmetörténetének feltárása új fényben mutathatja meg a házasság és a cölibátus kapcsolatát, amire itt csak rövid utalást akartunk tenni.

3.3 A házas dimenzió az újszövetségi példázatokban

A Dei Verbum konstitúció már a II. Vatikáni Zsinaton megfogalmazta, hogy a szent írók, amikor a négy evangéliumot írták, nem írtak le mindent, amit a hagyományban kaptak, sok mindent csak összefoglaltak, ahogy az Egyháznak akkor szükséges volt, de mégis Jézus tanításának őszinte és valódi megfogalmazását találjuk az evangéliumokban.²⁸⁹

Jézus tanítása a házasságról, illetve a házasság, mint hasonlat Jézus tanításában, tehát az akkor élő hagyomány szerint maradt fenn számunkra, de az akkori kor megfogalmazásában, amely nem feltétlenül magától értetődő a ma emberének. A következőkben elsősorban Jézus példázatain keresztül keressük a választ arra a kérdésre, hogy mit mond a kinyilatkoztatás a házasságról egyes evangéliumi példázatokban? Vizsgálódásunkat természete

²⁸⁷ Vö.: MTörv 24,5: „Ha valaki feleséget vesz, ne vonuljon hadba, s nem szabad semmi más terhet sem róni rá. Egy évig maradjon otthon, foglalkozzék a maga dolgával, szentelje magát asszonyának, akit elvett.”

²⁸⁸ MUNIER, Ch., *Matrimonio e verginità nella Chiesa dei primi tre secoli*, Società Editrice Internazionale, Torino 1990, X. p.

²⁸⁹ DV 19.

szerint le kell, hogy határoljuk, ezért csak a Mt 9,14-15, Jn 3,26-30, Mt 22,2-14 (Lk 14,16-24), Mt 25,1-13 Mt 24,37-39 (Lk 17,26-30) szövegekkel és azok jelentésével foglalkozunk. Ezen kívül foglalkozunk a páli levelekkel is, itt az Ef 5,21-33-ra határolódva le.

3.3.1 Bőjtöljön a násznép?

Nézzünk meg először egy olyan példázatot, amely rövidege ellenére is sokatmondó és azt hivatott megmagyarázni az olvasás első szintjén, hogy miért nem gyakorolták Jézus tanítványai rendszeresen a böjtöt. Mind a három szinoptikusnál Máté, Márk, Lukács, evangéliumában is megtalálható ez a rész, de csak Máté változatát hozzuk, mert a többi nem tartalmaz most számunkra jelentős változatot.

„Odamentek hozzá János tanítványai és megkérdezték: „Miért van az, hogy mi és a farizeusok sokat böjtölünk, a te tanítványaid ellenben nem böjtölnek?” Jézus így felelt: „Hát búsulhat a násznép, míg vele a vőlegény? Eljön a nap, amikor elviszik a vőlegényt, akkor majd böjtölnek.”²⁹⁰

A „οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος” kifejezés inkább a násznépet vagy a meghívottakat jelöli, nem a jegyes legszűkebb baráti körét, a „πεινῆν” ige pedig a szeretett személy elvesztése fölötti gyászt is magába foglalja.²⁹¹ Jézus tehát saját halálára is utal itt, a kereszt nászára.

Mózes törvénye csak az engesztelés napján követelte meg a böjtöt.²⁹² Jézus idejében hetente kétszer böjtöltek a vallásos zsidók, valószínűleg hétfőn és csütörtökön.²⁹³ Keresztelő János azonban böjtölt, azt olvassuk róla, hogy „nem eszik és nem iszik”²⁹⁴. Jézus tanítványainak sem lehetett tehát egyértelmű, hogy mit tegyenek. Jézus kérdéssel válaszol, amire a válasz

²⁹⁰ Mt 9,14-15.

²⁹¹ OGNIBENI, B., *Il matrimonio alla luce del Nuovo Testamento*, Lateran University Press, Roma 2007, 52 p.

²⁹² Lev 23,27-30.

²⁹³ OGNIBENI, B., *Il matrimonio alla luce del Nuovo Testamento...*, 53 p., 11 note.

²⁹⁴ Mt 11,18.

annyira magától értetődő, hogy ki sem kell mondania. Hozzá kell tegyük, hogy a szinoptikusoknál ez a rész, minden esetben a Máténál eltöltött lakoma után helyezkedik el,²⁹⁵ amikor a bűnös vámos Jézus követője lett. A párhuzam tehát egyértelmű, Jézus a tanítványaival töltött lakomát menyegzőhöz hasonlítja, Jézus tanítványai az ő násznépe, vagy másképpen, szűk baráti köre. Ugyanakkor megjelenik az utalás arra is, hogy Jézus nem marad mindig tanítványaival, de ez nem jelenti majd azt, hogy Jézus nem lesz többet vőlegény, csupán a böjt kezdetét, vagy még inkább a gyászt, amihez a böjt sokkal inkább kötődik, mint az esküvői lakomához.

Ide kapcsolódik a negyedik evangéliumból egy, ott Jánosnak tulajdonított mondás:

„Elmentek Jánoshoz, és azt mondták: „Mester, aki a Jordánon túl nálad volt, s akiről tanúságot tettél, az most szintén keresztel, s az emberek tódulnak hozzá.”

János így válaszolt: „Az ember semmit sem vallhat a magáénak, hacsak nem a mennyből kapta. Magatok vagytok a tanúim, hogy megvallottam: Nem a Messiás vagyok, hanem csak az előfutára. A menyasszony a vőlegényé. A vőlegény barátja csak ott áll mellette, és szívből örül a vőlegény hangját hallva. Ez az örömöm most teljes lett. Neki növekednie kell, nekem kisebbednem.”²⁹⁶

János már anyja méhében felismerte a Messiást, Isten kegyelméből.²⁹⁷ Nem irigykedik a helyére, hanem magát a vőlegény barátjaként határozza meg. A menyasszony itt egyértelműen a nép, akik Jézushoz tódulnak. Vagyis itt egy másik értelmét találjuk a menyegzőnek, nem csupán a tanítványokat, hanem ennél jóval tágabb kört helyez a negyedik evangélium a menyasszony helyébe és ezzel megvilágítja a Máténál található szakasz értelmét is.

²⁹⁵ Mt 9,9-13; Mk 2,14-17; Lk 5,27-32.

²⁹⁶ Jn 3,26-30.

²⁹⁷ Lk 1,44.

3.3.2 A meghívottak méltatlansága

A következő szakasz, szintén Mátétól, egy másik lakomáról szól:

„A mennyek országa hasonlít a királyhoz, aki menyegzőt rendezett a fiának. Elküldte szolgálait, hogy szóljanak a meghívottaknak, jöjjenek a menyegzőre! Azok nem akartak jönni. Erre más szolgálakat küldött: Mondjátok meg a meghívottaknak, hogy a lakomat előkészítettem, ökreimet és hizlalt állataimat leölettem, minden készen van, gyertek a menyegzőre! Azok nem törődtek vele, az egyik a földjére ment, a másik meg az üzlete után nézett. *A többiek a szolgálaknak estek, összeverték, sőt meg is ölték őket. A király ennek hallatára haragra lobbant. Elküldte csapatait, a gyilkosokat felkoncoltatta, városaikat pedig fölégette. Aztán így szólt szolgálaihoz: A menyegző ugyan kész, de a meghívottak nem voltak rá méltók.* Menjetek ezért ki az útkereszteződésekre, s akit csak találtok, hívjátok meg a menyegzőre! A szolgálak ki is mentek az utakra és összeszedtek mindenkit, akit csak találtak, jókat, gonoszokat egyaránt. A menyegzős terem megtelt vendégekkel. Amikor a király bejött, hogy lássa a vendégeket, észrevett egy embert, aki nem volt menyegzőre öltözve. Megszólította: Barátom, hogy kerültél ide, amikor nem vagy menyegzőre öltözve? Az elnémult, a király pedig megparancsolta a szolgálaknak: Kötözzétek meg kezét-lábát, s dobjátok ki a külső sötétségre. Ott sírás és fogcsikorgatás lesz. Sokan vannak a meghívottak, de kevesen a választottak.”²⁹⁸

Hasonlítsuk ezt a szöveget össze a Lukácsnál található változattal:

„Erre ezt válaszolta: Egy ember nagy vendégséget rendezett. Sokakat meghívott. Amikor eljött a lakoma kezdetének ideje, elküldte szolgálait, mondják meg a meghívottaknak: Gyertek, már minden készen van. De elkezdtek mentegetőzni. Az egyik ezt üzenté neki: Földet vettem, s el kell mennem megnézni. Kérlek, ments ki. A másik azt mondta.: Öt iga ökröt vettem, megyek őket kipróbálni. Kérlek, ments ki. Ismét más ezt mondta: Megnősültem, azért nem mehetek. Visszatért a szolga, s átadta urának az

²⁹⁸ Mt 22,2-14.

üzeneteket. Megharagudott a házigazda, és megparancsolta szolgájának: Fogd magad, és eredj ki a város tereire és utcáira, és hívd ide a szegényeket, bénákat, vakokat és sántákat. A szolga jelentette: Uram, parancsod teljesült, de még mindig van hely. Az Úr erre ráparancsolt a szolgára: Menj ki az országutakra és a sövények mentére, és kényszeríts mindenkit, jöjjön el, hadd teljen meg a házam. Mondom nektek, azok közül, akik hivatalosak voltak, senki sem ízleli lakomámat.”²⁹⁹

Ez az elbeszélés az előzőnél kevésbé részletes, a Mt 22,6-7 (a dőlt betűs rész), szinte teljes egészében hiányzik belőle, csak a harag marad meg, a bosszú elmarad, a büntetés az, hogy nem részesülhetnek a lakomából a meghívottak. Ami azonban a legnagyobb különbség, hogy itt nem menyegzőről (γάμος), hanem egyszerű lakomáról (δειπνον) van csak szó, sőt a házasság, vagy házasság csak negatív módon, mint el nem fogadható kifogás szerepel benne.³⁰⁰ Máténál viszont a vendégek a menyegzőre kaptak meghívást és akik nem fogadták el, azok magukat fosztották meg a király társaságától a vacsorán.³⁰¹ Szent Iréneusz e szakaszt magyarázva rámutat, hogy az ember tehát maga az oka, ha nem engedelmeskedve Istennek, akitől minden jó származik, megfelelő büntetést kap, melyet valójában ő keres azáltal, hogy megszökik az örök nyugalom elől. Ha Istennek alávetjük magunkat, akkor örök nyugalmat kapunk tőle és nem esünk ilyen ítélet alá. Akik kerülnek a fényt, sötétségben élnek, aminek nem a fény az oka. Így van ez nemcsak a fizikai világban, hanem a lelkiiben is, akik Isten örök fényét kerülnek, azok önmaguk az okai, ha örök sötétségben fognak lakni, ahol minden jótól megfosztva élnek, hiszen ők választották ezt.

Istent kell keresnünk, aki minden jónak forrása, örök világosság, aki menyegzői lakomát rendez nekünk. Ugyanakkor Isten annak felismerésére hív, hogy mi is engedetlenek voltunk és ezért bünbánatot kell tartunk, akkor is, ha

²⁹⁹ Lk 14,16-24.

³⁰⁰ OGNIBENI, B., *Il matrimonio alla luce del Nuovo Testamento...*, 59-60 p.

³⁰¹ IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, IV, 39,3-4.; IRÉNEUSZ, *Az ember autonómiájáról*, (*Adversus Haereses IV*, 37-39) In: «Katekhón» 7 (2006/1) Ford: Bugár István. 138-139. o.

éppen az útkereszteződésben vagyunk, mint azok, akik végül bemehettek a lakomára. A bűnbánat köntösében vehetünk csak részt a lakomán, ezt jelenti, hogy kivetik azt, aki nincs menyegzős ruhába öltözve.³⁰²

Egy másik példabeszéd, amely az okos és a balga szüzekről szól, Máténál így olvasható:

„A mennyek országa hasonlít a tíz szűzhöz, akik fogták lámpásukat, és a vőlegény elé mentek. Öt balga volt közülük, öt pedig okos. A balgák lámpásukat ugyan elvitték, de olajat nem vittek bele. Az okosak lámpásukkal együtt olajat is vittek korsójukban. A vőlegény késett, így valamennyien elálmosodtak és elaludtak. Éjfélkor kiáltás hallatszott: Itt a vőlegény, menjetek ki elébe! - Erre a szüzek mind fölkeltek, és rendbe hozták lámpásukat. A balgák kérték az okosakat: Adjatok egy kis olajat! Lámpásunk kialvóban van. - Nem adunk - felelték az okosak -, mert akkor nem lesz elég se nekünk, se nektek. Menjetek inkább az árusokhoz és vegyetek magatoknak. Míg odavoltak vásárolni, megérkezett a vőlegény, és akik készen voltak, bevonultak vele a menyegzőre. Ezzel az ajtó bezárult. Később megérkezett a többi szűz is. Beszóltak: Uram, Uram, nyiss ki nekünk! De ő így válaszolt: Bizony mondom nektek, nem ismerlek benneteket. Legyetek hát éberek, mert nem tudjátok sem a napot, sem az órát.”³⁰³

Ebben a részben sem a vőlegény és a menyasszony, hanem sokkal inkább az ismerőseik állnak előtérben, sőt a példabeszéd végén a „nem ismerlek benneteket” (οὐκ οἶδα), azt jelenti, hogy nincs közöttük testvéri, baráti kapcsolat sem, ami visszaköszön majd Péter tagadásában.³⁰⁴ Itt nincs utalás az úrra, aki vár, sőt éppen ellenkezőleg, a szüzeknek kell várnia, akik nem késhetnek, míg a vőlegény igen. Nincs meg tehát a kölcsönösség a várakozásban. Az ószövetségi részekkel összehasonlítva azt látjuk, hogy itt inkább a menyegző, míg ott a házasság áll előtérben. A szemlélet egészen biztosan eszkatológikus, ahogyan azt egy másik ide kapcsolható

³⁰² Vö.: Mt 22,11-13.

³⁰³ Mt 25,1-13.

³⁰⁴ Mt 25,12; Mt 26,72; Mt 26,74.

példabeszédben is látjuk, ahol a szolgának kell várnia urára, hogy ajtót nyisson neki,³⁰⁵ amint az zörgetni kezd, hiszen neki is minden bizonytalán égő lámpással a kezében kell várni urára.³⁰⁶

Vizsgálódásunk során most nézzünk meg Máténál és Lukácsnál egy olyan próféciát, ahol Jézus az utolsó időről szól. Máténál ezt olvassuk:

„Az Emberfiának eljövetelekor úgy lesz, ahogy Noé napjaiban történt. A vízözön előtti napokban ettek-ittak, nősültek, férjhez mentek egészen addig, amíg Noé be nem ment a bárkába, s jött a vízözön, és el nem ragadta mindnyájukat. Ugyanígy lesz az Emberfiának megjelenésekor is.”³⁰⁷

Lukácsnál ugyanezt a példázatot kicsit bővebben olvashatjuk:

„És mint Noé korában történt, úgy lesz az Emberfiának idejében is. Ettek, ittak, házasodtak, férjhez mentek egészen addig a napig, amíg Noé be nem szállt a bárkába. Akkor jött a vízözön, és mind elpusztította őket. Ugyanígy, ahogy Lót napjaiban történt: ettek, ittak, vettek, eladtak, ültettek, építettek. Aztán azon a napon, amelyen Lót elhagyta Szodomát, tüzes kénese esett az égből, és mind elpusztította őket. Ugyanez fog bekövetkezni azon a napon, amelyen az Emberfia megjelenik.”³⁰⁸

Az emberfia kifejezés „ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου” egyértelműen Jézusra utal, három kivételtől eltekintve³⁰⁹ csak az evangéliumokban találkozunk vele és itt egy kivétellel³¹⁰ mindig Jézus mondja ki magáról.³¹¹ Jézus arra utal, hogy eljövetelekor az emberek nagy része készületlenül fogja őt fogadni. Úgy tűnik, hogy a házasság nem annyira pozitív színben tűnik fel ebben az összefüggésben, inkább, mint olyan, ami eltereli a figyelmet Jézus második eljöveteléről. Talán annyi pozitívumot felfedezhetünk benne, hogy ez azt is

³⁰⁵ Lk 12,35-36.

³⁰⁶ OGNIBENI, B., *Il matrimonio alla luce del Nuovo Testamento...*, 61-63. p.

³⁰⁷ Mt 24,37-39.

³⁰⁸ Lk 17,26-30.

³⁰⁹ Apcsel 7,56; Jel 1,13 és 14,14.

³¹⁰ Jn 12,34.

³¹¹ OGNIBENI, B., *Il matrimonio alla luce del Nuovo Testamento...*, 47 p. 17. note.

jelentheti, hogy a házasság intézménye az idők végéig megmarad. Kétségtelen azonban, hogy a szöveg itt nem a szentségi házasságról akar szólni, amikor a házasodni igét (γαμεω) használja.

Jézus tanítása a házasságról szigorúbb, mint a korabeli rabbinikus hagyományé volt. A második házasság a házastárs életében házasságtörés, ami érvényes azokra is, akik egy elváltat vesznek el, és azokra is, akik egy új asszonyt vesznek el, miután elküldték az elsőt. Itt kell megemlítenünk a Máténál található paráznaság kivételt, a klasszikus „μη ἐπὶ πορνεία” kifejezést,³¹² ami jelenthet nem kivételt, hanem pontosítást is, ha figyelembe vesszük a πορνεία szó tágabb jelentését,³¹³ vagyis, hogy minden nem törvényes házasságot is jelent, például paráznaság egy olyan házasság, ami nem tartja be a levitikus hagyományokat.³¹⁴ Több kutató szerint az eredeti kifejezés nem a házasságtörésre vonatkozik, hanem az ágyasságra.³¹⁵ Vagyis ebben az értelemben itt nem kivételről van szó, hanem pontosításról, hiszen ebben az időben még nem létezett az egyházjogi érvénytelenítés fogalma. Márk és Lukács talán éppen azért nem említik ezt, mert számukra magától értetődő, hogy korukban a parázna házasságok, illetve az ágyasság nem számítanak és nem azért, mert tagadják a Máténál található kijelentést.³¹⁶ Ezt a feltevést látszik igazolni az a jánosi szakasz is, amelyben Jézus a samariai asszonnyal beszélget:

„Jézus így válaszolt: «Menj, hívd el a férjedet, és gyere vissza!» «Nincs férjem» - felelte az asszony. Jézus erre azt mondta neki: «Jól mondtad, hogy nincs férjed, mert volt ugyan öt férjed, de akid most van, az nem férjed. Így igazat mondtál.»»³¹⁷

³¹² Mt 19,9.

³¹³ OGNIBENI, B., *Il matrimonio alla luce del Nuovo Testamento...*, 82 p.

³¹⁴ Uo. 82. p. 2. note.

³¹⁵ DOLHAI, L., *A szentségek teológiája*, Szent István Társulat, Budapest 2015², 338. o.

³¹⁶ OGNIBENI, B., *Il matrimonio alla luce del Nuovo Testamento...*, 82 p. 3. note.

³¹⁷ Jn 4,16-18.

Egyértelmű, hogy sem az asszonynak, sem Jézusnak nem házasság a nem törvényes kapcsolat.³¹⁸ A férj megjelölésére használt kifejezéseket („ἀνδρα”; „ἀνὴρ”) csak a törvényes házastársra lehet alkalmazni. Ez az értelmezés érdekes módon egybecseng a mai katolikus gyakorlattal is.

3.3.3 Pál apostol felvetése

Most nézzünk rá röviden Pál apostol tanítására, ahol már egy olyan problémafelvetéssel találkozunk, amelyben az ősegyház gyakorlati kérdései találhatnak kapcsolódási pontokat a teológiával. Természetesen közel sem tudjuk teljes egészében kibontani a páli tanítást a házasságról, ez egy másik nagy kutatás lenne, de hatása és jelentősége miatt³¹⁹ mindenképpen meg kell említenünk Pál munkásságának a keresztény házasságteológiára gyakorolt hatásának egy pontját, az Efezusi levelet.

A nagy valószínűség szerint Kr.u. 80-90. között Kis-Ázsiában született szentírási könyv szerzőségével kapcsolatban Kocsis Imre kutatásai alapján megjegyezzük, hogy komolyan megalapozottnak tűnik, hogy nem maga Pál apostol írta, hanem valaki az ő tanítványi köréből. Korai kéziratokban még az Efezusi címzés sem szerepel, inkább egy körlevélnek tűnik. Ugyanakkor ez nem azt jelenti, hogy a levél háttérében ne lenne ott Pál apostol a maga tekintélyével és ne nyilvánulna meg az ő szellemi öröksége.³²⁰

Az Efezusi levél 5,21-33-ban ezt olvassuk: „Legyetek egymásnak alárendeltjei Krisztus iránti tiszteletből. Az asszony engedelmességedjék férjének, akárcsak az Úrnak, mert a férfi feje az asszonynak, ahogy Krisztus feje az Egyháznak: testének ő a megváltója. Amint tehát az Egyház alá van vetve Krisztusnak, az asszony is mindenben férjének. Férfiak, szeressétek feleségeket, ahogy Krisztus is szerette az Egyházat, és feláldozta magát érte, hogy a keresztségben szavával megtisztítva megszentelje. Ragyogóvá akarta

³¹⁸ OGNIBENI, B., *Il matrimonio alla luce del Nuovo Testamento...*, 87 p.

³¹⁹ DOLHAI, L., *A szentségek teológiája...*, 339. o.

³²⁰ Vö.: KOCSIS, I., *Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába II.*, Szent István Társulat, Budapest 2016, 158-160. o.

tenni az Egyházat, amelyen sem szeplő, sem ránc, sem egyéb efféle nincsen, hanem szent és szeplőtelen. Így a férj is köteles szeretni feleségét, mint saját testét. Aki feleségét szereti, önmagát szereti. A saját testét senki sem gyűlöli, hanem táplálja, gondozza, akárcsak Krisztus az Egyházat. Mert tagjai vagyunk testének. „Ezért az ember elhagyja apját, anyját, feleségével tart, és a kettő egy test lesz.” Nagy titok ez, én Krisztusra és az Egyházra vonatkoztatom. Szeresse hát mindegyiktek a feleségét, mint önmagát, az asszonyok meg tiszteljék férjüket.”³²¹

Látszólag a probléma az engedetlen feleségekkel van, amiért pontosítani kell, hogy ki kinek tartozik engedelmisséggel. Valójában azonban Krisztus és az Egyház kapcsolatát fejtí ki Pál a házasság képével. A kérdésre, hogy számára itt melyik az elsődleges, a házasság, vagy Krisztus és Egyháza kapcsolata, azt válaszolhatnánk, hogy számára kétségkívül ez utóbbi lehet a hangsúlyosabb, de megállapíthatjuk, hogy a házasság intézményének teológiai alapjait is elmélyíti ezzel a hasonlattal. Az Egyház Krisztussal egy házassági dialógusba lép be, együtt haladnak a házasság öröme felé.³²² Ebből az egységből részesednek a házaspárok, miközben Krisztust öltik magukra, megvallva őt az emberek előtt házasságukban is.³²³ Krisztus fősege azt jelenti, hogy ő az első az önfeláldozó szeretetben. A férj, mint az asszony feje azt jelenti, hogy ezt a krisztusi példát a férfi mindig, minden körülmények között szem előtt tartja.³²⁴ Nem csupán erkölcsi buzdításról van tehát szó, hanem Krisztusnak és az Egyháznak az egységéről, ami a házasságban is megmutatkozik.³²⁵

³²¹ Ef 5,21-33.

³²² AA. VV., *Accompagnare i fidanzati al matrimonio*, Volume II, In dialogo, Milano 2003, 116. p.

³²³ Vö.: Ef 2305.

³²⁴ KOCSIS, I., *Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába II.*, Szent István Társulat, Budapest 2016, 163. o.

³²⁵ DOLHAI, L., *A szentségek teológiája...*, 340. o.

3.4 Szent Iréneusz a keresztény házasságról

3.4.1 Iréneusz élete

Iréneusz életéről csak keveset tudunk. Kis-Ázsiában született, de életének felét nyugaton, Galliában töltötte, Lyonban. Innen kapta nevét is: Lyoni Iréneusz. Kr. u. 202 körül halt meg, a hagyomány szerint vértanú lett. Sokat írt a gnosztikus eretnekek ellen. Fő műve *Az eretnkségek ellen, avagy a hamis gnózis cáfolata (Adversus Haereses)*. Barátjának írja le a valentinianus gnózis tanait. Munkájában főként Markion és Valentinosz tanaival foglalkozik, de idéz több más gnosztikus tanítót is. Ezt a művét valószínűleg Kr. u. 180-185 között írta és még ma is komoly, objektív forrásnak számít a gnosztikus tanok megismerésére irányuló kutatásban. A mű öt könyvből áll. Az elsőben az említett gnosztikus tanítók, Valentinosz és Markion tanait mutatja be. A következő három könyvben észérvekkkel és szentírási érvekkel cáfolja a különböző gnosztikus tanokat. Végül az utolsó, ötödik könyvben a végső dolgokról szóló keresztény katolikus tanítást mutatja be, középpontba állítva a test feltámadását, amit a gnosztikusok tagadtak. Iréneusz műveit görögül írta, de ezen a nyelven csak töredékek maradtak fent munkájából. Művei főként latin fordításban kerültek az utókor kezébe, bár örmény fordítása is ismert, melyek fordítási időpontját nehéz meghatározni. Az örmény kézirat a VI. századból való. Igen tág időszakot tudunk csak megállapítani a kezünkben lévő latin írások születésére: Kr. u. 200 és 422 közé teszik az *Adversus Haereses* öt könyvének latinra fordítását.³²⁶

3.4.2 *Adversus Haereses*

Itt le kell határolnunk kutatásunkat Iréneusz főművének azon részére, melyek témánk szempontjából fontosak, és bemutatják az ókeresztény kor hozzáállását bizonyos gnosztikus magatartásokkal szemben a házasság és nemi

³²⁶ VANYÓ, L., *Az ókeresztény Egyház és irodalma*, Szent István Társulat, Budapest 1988, 290-291. o.; IRÉNEUSZ, *Az ember autonómiájáról...*, 127. o. 1. lábjegyzet.

élet kérdéskörében. Ebből a szempontból igen kevés töredéket találunk, azt is csupán az első könyvben.³²⁷ Ennek jelentősége, hogy a házasság dogmatikai kérdése elsősorban azért kerül elő Iréneusznál, mert azt a gnosztikusok másképp értelmezik, mint a katolikusok, néha egészen korunkig ható, cselekvésfilozófiai alapokon nyugvó gondolatmenettel, mint például, hogy a cselekedet jósága, vagy rossz mivolta nem más, mint emberi vélekedés kérdése.³²⁸

Két szélsőséget állapít meg Iréneusz a gnosztikusok között a házasságot illetően. Az első mindent megenged ezen a téren, amelyekről a Szentírás azt mondja, hogy „akik ilyeneket művelnek, nem öröklék Isten országát”³²⁹. Az ezt követők titokban megrontják azokat az asszonyokat, akik elfogadják ezt a tanítást. Erről részben olyan asszonyok tanúskodnak, akik később megtértek kereszténnyé, részben pedig olyanok, akik nyíltan megvallják ezt a tanítást, miközben elszakadnak férjüktől és azt, akibe beleszerettek úgy tekintik, mint házastársukat. Rajtuk kívül pedig olyanok is akadtak, akik ugyan kezdetben úgy tűnt, csak mint egy nővérrel élnek együtt, de az idő múlásával kiderült a turpisság, mikor a nővér gyermeket várt a testvértől.³³⁰ Mások (Baszilizész, Karpokratész) azt hirdették, hogy szabadon lehet bárkivel kapcsolatot létesíteni, vagy akár többes házasságban élni.³³¹ Sok asszonyt megtevesztettek ezek a gnosztikus tanok, akik aztán vagy a reménytelenségbe, vagy mindentől teljesen eltávolodva, mások pedig kétségek között hányódva maradtak távol az Egyház közösségétől. Ilyen „gyümölcsöket” hozott a gnózinak ez az ága.³³²

A másik szélsőség a házasság teljes visszautasítását hirdette, megtagadva ezzel, hogy eredetileg férfinak és nőnek teremtette Isten az embert, hogy ez az

³²⁷ MUNIER, CH., *Matrimonio e verginità nella chiesa antica*, Società Editrice Internazionale, Torino, 1990. 45-51. p. Charles Munier szöveggyűjteménye szolgál a segítségünkre, aki a meglévő görög és latin szövegek mellett az olasz fordítást is hozza Iréneusztól.

³²⁸ IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, I, 25, 4. PG Vol 7a Colonna 437-707.; In: MUNIER, CH., *Matrimonio e verginità...*, 46-49. p.

³²⁹ Gal 5,21.

³³⁰ IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, I, 6, 2-3., In: MUNIER, CH., *Matrimonio e verginità...*, 44-45. p.

³³¹ IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, I, 28, 2., In: MUNIER, CH., *Matrimonio e verginità...*, 50-51. p.

³³² IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, I, 13, 7., In: MUNIER, CH., *Matrimonio e verginità...*, 46-47. p.

emberek nemzését is szolgálja és bevezették a kötelező megtartóztatást mindattól, amit állatnak neveztek. Iréneusz ezt a gondolatot Tatianosznak tulajdonítja, akinek tanait az enkratita gnosztikus irányzat képviselte.³³³ Tatianoszt 172-ben Rómában kiközösítették, viszont saját hazájában, ahova visszavonult, nem vádolták eretnekséggel aszketikus nézeteiért.³³⁴ Iréneusz azonban szembeszállt vele és azzal a tannal, amely a házasságot erkölcstelenségnek és romlottságnak határozta meg.³³⁵

Iréneusz egy másik munkájában, amelynek címét Euszébiosztól is ismerjük, de csak örmény fordításban maradt fenn és csupán 1904-ben került elő a jereváni Istenanya templom könyvtárából,³³⁶ *Az apostoli igehirdetés feltárásában*³³⁷, az ember teremtésén elmélkedik. Iréneusz ezzel összeköti a teremtés és az eszkatológia távlatait. „A protológiai, vagyis a világ és az ember kezdeti állapotára, és eszkatológiai azaz a végre vonatkozó tanításaiból kirajzolódó emberkép ma is ösztönző lehet minden biblikus antropológia alapján álló házasságteológia számára.”³³⁸ fogalmazza meg nagyon szépen Heidl György akadémiai doktori tézisében Iréneuszról. A továbbiakban az ő gondolatmenetét ismertetem röviden, hiszen munkája igazi gyöngyszeme a magyar házasságteológiai szakirodalomnak.

Iréneusz távoltartja magát a gnosztikus redukcionizmustól, amely szerint az ember azonos a lélekkel, vagy a szellemmel, vagy az értelemmel. A három valóságot megkülönbözteti az emberben: a hús-vér testet (*caro/sarx*), a lelket (*anima/psykhé*) és a Szellemet (*spiritus/pneuma*), azonban ezek közül egyiket sem azonosítja az emberrel. De a modern redukcionizmus is távol áll tőle, mert

³³³ IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, I, 28, 1., In: MUNIER, CH., *Matrimonio e verginità...*, 48-51. p.

³³⁴ MUNIER, CH., *Matrimonio e verginità nella chiesa antica*, Società Editrice Internazionale, Torino, 1990. 49. p. 3. note.

³³⁵ IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, I, 28, 1., In: MUNIER, CH., *Matrimonio e verginità...*, 44-45. p.

³³⁶ VANYÓ, L. (szerk.), *A II. századi görög apologéták* (Ókeresztény Írók 8.), Szent István Társulat, Budapest 1984, 569. o.

³³⁷ IRÉNEUSZ, *Az apostoli igehirdetés feltárása* In: VANYÓ, L. (szerk.), *A II. századi görög apologéták* (Ókeresztény Írók 8.), Szent István Társulat, Budapest 1984, 575-631. o. *Demonstratio apostolicae praedicationis* (rövidítve *Dem.*) Fordította: Németh László.

³³⁸ HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”, *A házasság misztériuma*, Kairosz, Budapest 2017, 129. o.

Iréneusz szerint nem azonos az ember sem egyetlen részével, sem pedig részeinek összességével. A test, a lélek és az isteni Szellem, amely utóbbi lehelete teszi halhatatlanná, alkotja az embert az ireneuszi krisztocentrikus antropológiában. A test teológiájának legszebb megfogalmazása az egyházatyák közül Iréneusznál található.³³⁹ Az ember ősképe ugyanis a megtestesült Ige, ez az a minta, amelyre Isten Ádámot megalkotta. Csak Krisztus megtestesülésének fényében érthetjük meg, hogy Isten milyen embert akart alkotni, ő az új Ádám, akiben Isten megmutatja, hogy milyen képmás az, amely hasonló hozzá.³⁴⁰

Az Isten képére teremtett ember lényegileg szabad. Ez a szabadsága a döntésben, a cselekedetben és a hitben áll.³⁴¹ Dönthet a jó mellett, ha azt választja. Jó engedelmeskedni Istennek, jó megtartani az ő parancsait és jó bízni benne. De mivel az ember teremtmény, és biztosan nem ő hozta létre saját magát, nem lehet egyben azonos Istennel. Isten azonban szeretné megajándékozni őt saját életével, halhatatlanná és romolhatatlanná akarja tenni őt. Ezt az ember szabadságának kiteljesedésével érheti el, aminek révén Isten színe látására juthat el. Nem lesz ugyan azonos Istennel, ahogy egyes gnosztikusok tanították, de tökéletes emberré lehet, ami Iréneusz álláspontja

³³⁹ Uo. 130-133. o.

³⁴⁰ *Dem 11:* „Valóban, a testen alakjának mintáját formálta meg, azért, hogy külső kinézetében isteni formája legyen, mert saját képmására alkotta meg Isten és a földre helyezte. Azért, hogy éljen, (Isten) arcába lehelte az élet leheletét. Így mind a lehelet szerint, mind a test formájában, az ember hasonló lett Istenhez.” (IRÉNEUSZ, *Az apostoli igehirdetés feltárása*, In: VANYÓ, L. (szerk.), *A II. századi görög apologéták...*, 582. o.)

Dem 22: „Mert az embert Isten képmására alkotta, és Isten képmása a Fiú, az ő képmására lett az ember megalkotva. A végső időben azért jelent meg, hogy megmutassa, milyen képmás hasonló hozzá.” (IRÉNEUSZ, *Az apostoli igehirdetés feltárása* In: VANYÓ, L. (szerk.), *A II. századi görög apologéták...*, 588. o.)

³⁴¹ „Mivel azonban az ember kezdettől fogva szabad döntéssel (*liberae sententiae*) van felruházva, és Isten is szabad döntési képességgel rendelkezik, akinek a képére az ember teremtett, mindig azt a tanácsot kapja, hogy ragaszkodjon a jóhoz, melyet az Istennek való engedelmesség által ér el. ... És nem csupán tetteit illetően, de hitében is szabadnak és autonómnak (*suae potestatis*) őrzi meg Isten az ember döntését...” IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, 4.37.4-5; IRÉNEUSZ, *Az ember autonómiájáról...*, 130. o.

szerint az Isten Szellemében részesedő ember, azaz testi valóságában létező halhatatlan és romolhatatlan ember, aki Isten látásában él.³⁴²

A mennyek országa „erőszakot szenved, az erőszakosok szerzik meg”³⁴³.³⁴⁴ Iréneusz ezt úgy értelmezi, hogy a jó emberek ugrásra készen várják, minden erejüket megfeszítve, mint a versenyzők a rajtnál, hogy megtegyék a jót, amint arra alkalmuk adódik. Arra irányul minden törekvésük, hogy elragadják a jót mindenki előtt. Pál apostolt is idézi Iréneusz, aki a koszorúért versengő futókhoz hasonlítja a jó keresztényt,³⁴⁵ aki legyőzi saját testét, hogy a jót elnyerje. Mindez azért van, hogy az ember értékesnek tartsa a halhatatlanságot, mert amiért küzdünk, azt jobban megbecsüljük, mint ami az ölünkbe hullik. Rajtunk múlik, hogy jobban szeretjük-e Istent és ezért küzdenünk kell érte. A látásunkat is jobban becsüljük, ha tudatosítjuk, hogy milyen lenne nélküle, vagy az egészséget is betegségünkben kezdjük igazán értékelni.

Isten azért nem mutatta meg az embernek a maga teljességét, mert még az ember nem lett volna képes azt befogadni, miként a csecsemő sem tud befogadni komolyabb táplálékot.³⁴⁶ „Tejjel tápláltalak benneteket, nem szilárd étellel, mert nem bírtátok el.”³⁴⁷, utal az apostolra az egyházatya. A Mennyei Atya tökéletes kenyere emberként jelent meg nekünk, hogy be tudjuk fogadni, mint a tejet a csecsemők. Az Atya Szelleme a halhatatlanság kenyere, akit magunkba kell fogadni.

Iréneusz szerint az eredeti ártatlanság állapota a paradicsomban az első emberpár gyermekségéhez kötődik. Gondolkodásuk még ártatlan és ölelkezésük is szent volt. A bűnbeesés nem kapcsolódik nála össze a

³⁴² HEIDL, GY., „Csont az én csontomból”, *A házasság misztériuma*, Kairosz, Budapest 2017, 133-134. o.

³⁴³ Mt 11,12.

³⁴⁴ IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, IV, 37,7.; IRÉNEUSZ, *Az ember autonómiájáról...*, 131-132. o.

³⁴⁵ Vö.: 1Kor 9,24-27.

³⁴⁶ IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, IV, 38,1-2.; IRÉNEUSZ, *Az ember autonómiájáról...*, 133-134. o.

³⁴⁷ 1Kor 3,2.

szexualitással, az előbbi az engedetlenség bűne. Ádám és Éva nem veszik figyelembe, hogy ők csak teremtmények. Ugyanakkor Isten jósága helyezi őket a paradicsomon kívülre, mert így a bűn nem marad örök rossz, és elindulhat az ember a gyógyulás útján. Az ember életének célja, hogy növekedjen, tökéletesedjen és sokasodjon.³⁴⁸

Amikor Isten emberré lett, ugyanazt az utat járta végig, amit az első embernek kellett volna felnövekedésével, amikor Jézus engedelmeskedett földi szüleinek és közben „gyarapodott bölcsességben, korban s Isten és emberek előtti kedvességben”³⁴⁹.

Az ember végső állapotára, valamint testében való feltámadására is utal Iréneusz.³⁵⁰ Az ember Szellemben öltözve válik halhatatlan és üdvözült emberré. Ez minden ember életének célja. A bűnbeesésnek volt egy jó következménye is, mégpedig, hogy az ember megismerte a jót is. Az embert a Szellem legkiválóbban a vértanúságban tölti el. Az ember végül tanúságot tesz arról, hogy életét áthatotta a Szentlélek és már nem testi ember.³⁵¹ A feltámadásban a házaspárok újra szentségben ölelik egymást, de már nem nemzenek utódokat, mert beteljesedik rajtuk, hogy „nem nőülnek, s nem is mennek férjhez. Hiszen már meg se halhatnak többé, mert az angyalokhoz hasonlítanak, és az Istennek a fiai, mert a feltámadás fiai.”³⁵²

3.4.3 Összegzés

Összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy Iréneusz már a II. században védelmezte a házasság katolikus felfogását azokkal az irányzatokkal szemben, amelyek akár az egyik, akár a másik végletbe elhajoltak az igazságtól. Iréneusz szembeszállt mind a szabados felfogással, ami ugyan különböző

³⁴⁸ HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”..., 134-136. o.

³⁴⁹ Lk 2,52b.

³⁵⁰ HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”..., 137-140. o.

³⁵¹ IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, 5.9.2.; In.: ROBERTS, A. – DONALDSON, J. (Eds.), *Ante-Nicene Fathers, The Apostolic Fathers, Justin Martyr, Irenaeus*, Vol. 1., Hendrickson Publishers, Massachusetts 1995, 535. p.

³⁵² Lk 20,35b-36.

megfogalmazásokban, de végeredményben mindent megengedhetőnek tartott, mind pedig a szélsőséges aszketikus gyakorlattal, amelyik azért utasította el a házasságot, mert az szerinte erkölcstelen és romlott dolog. A házasság Iréneusz szerint Isten ajándéka az élet továbbadására az embernek, akit Ő eredetileg férfinak és nőnek teremtett.³⁵³

Az ember teremtését csak Krisztus megtestesülésének megvilágításában láthatjuk tisztán, ha felismerjük, hogy a test és a lélek csak Isten Szellemével átítatva válhat valóban halhatatlanná. Az ireneuszi krisztocentrikus antropológia a test teológiájának egy korai megfogalmazása. Krisztusban Isten az ember ősmintáját mutatja meg az embernek, a képmást, amelyre az ember teremtve lett.

Az ember a szabadságát az engedelmességre kapta, hogy jót tegyen és ezáltal érdemeket szerezve, saját döntésével juthasson el a halhatatlan istenlátásra. Ha erejét és minden törekvését a jóra irányítja, ha küzd Istenért, értékesebbnek fogja tekinteni, amit kap. Ehhez azonban fel kell nőnie a tökéletességre, be kell fogadnia Jézus emberségének teje után az Atya szellemét, aki a halhatatlanság kenyere, a szilárd étel lesz számára.

Az eredeti ártatlanság a gyermeki léthez kötődik a paradicsomban. Az ember célja, amiért Isten teremtette, hogy növekedjen és tökéletesedjen. Jézus ezért gyarapodott bölcsességben és korban, ezzel is helyreállítva, amit a bűn elrontott. Az ember végső állapotában Szellembe öltözik, ekkor a házaspárok újra szentségben ölelik egymást, de gyermeket már nem nemzenek.

³⁵³ IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, I, 28, 1.

3.5 Tertullianus a keresztény házasságról

3.5.1 Tertullianus élete

A II–III. század fordulójának talán legnagyobb latin keresztény írója Tertullianus, Karthágó szülötte.³⁵⁴ Rómában keresztelkedett meg Kr.u. 195 körül, majd visszatért Karthágóba, ahol jogi tanulmányait és minden tudását a kereszténység építésére akarta fordítani. Nemcsak latinul, hanem görögül is írt, valószínűleg ismerte a görög teológiai írásokat is. Halála Kr.u. 220-ra tehető. Tertullianus 203 körül írta *Feleségemhez (Ad uxorem)* című művét, ennek néhány részletét ismertetjük ebben a pontban, mely a házasság teológiájára hatással volt. Ebben a műben többek közt arra kéri feleségét, hogy halála után ne menjen újra férjhez, hanem maradjon özvegy. A második házasságot ugyanis meggyőződése szerint csak a mértéktelenség indokolhatja. Ugyanezt a véleményét kifejti *A monogámiáról (De monogamia)* című írásában is.³⁵⁵ De nem ez az egyetlen dolog, amiről most szólni szeretnénk, hiszen ez nem is része a katolikus tanításnak, bár megjegyezzük, hogy a Katolikus Egyház ma is hasonló állásponton van a házas papok és házas diakónusok esetében. Maga Tertullianus végül montanista keresztény lett, amit ma élesen megkülönböztetünk a katolikus vonaltól, mégis elmondhatjuk, hogy ő volt az egyik legnagyobb hatással bíró teológus a II-III. század fordulóján. Egy másik nehézség, amint arra Heidl György is felhívja a figyelmet, hogy úgy tűnik, Tertullianusnál végül győzedelmeskedett az a nézet, amely a házasságon belül is a megtartóztatást javasolja az üdvösség elérésének útján.³⁵⁶ Hogy milyen távlatokig hatott ezzel, vagy mennyire egyetemes emberi gondolatot fogalmazott meg, azt abból is láthatjuk, hogy mindig is voltak olyanok, akik házasságban élve lemondtak a házaseletről akár a kezdetektől fogva, akár a későbbiekben, mert valami nagyobb jóban reméltek. Talán az

³⁵⁴ VANYÓ, L., *Az ókeresztény Egyház és irodalma*, Szent István Társulat, Budapest 1988, 426-429. o.

³⁵⁵ Uo. 434. o.

³⁵⁶ HEIDL, GY., „Csont az én csontomból”..., 150-152. o.

előbbire legismertebb keresztény példa Szent Kinga, az utóbbira a 7 szervita rendalapító, bár a források itt hiányosak, vannak, akik elhagyják az erre való utalást,³⁵⁷ más rendi források diszkréten csak annyit mondanak, hogy családjukat elhagyták.³⁵⁸ Ugyanakkor a jóval korábban élt Nüsszai Szent Gergelyről, aki olyan csodálatosan írt a szüzességről, is azt olvashatjuk, hogy eredetileg házas volt.³⁵⁹ A keresztény eszmetörténetre tehát nagy hatással volt szerzőnk ebben a témában.

3.5.2 *Ad Uxorem*

Ad uxorem (Feleségemhez) című művét Tertullianus még katolikusként írta 200-206 körül. Ekkor bár azt kéri feleségétől, hogy özvegységében ne menjen újra férjhez, a keresztény özvegyek további házasságát még nem mondja rossznak, ha a másik fél is keresztény, de kicsit lejjebb már itt ellene érvel mindenfajta második házasságnak.³⁶⁰ Montanistaként már az özvegyek második házasságát egyáltalán nem tartja elfogadhatónak. Érvei a házasság felbonthatatlanságának tézisére épülnek Heidl György kutatásai szerint.³⁶¹ Ezt ugyanis a kezdeti, paradicsomi állapotra vezeti vissza Tertullianus, ami helyreállt Krisztus eljövetelével. Utal Jézus szavaira: „kezdetben nem így volt”³⁶², kezdetben pedig sem válás, sem többnejűség nem volt.³⁶³

Ide kapcsolódik az az ősegyházi gyakorlat is, melyet szintén említ, hogy csak egyszer nősült férfiakat szenteltek pappá/püspökké. Ez szerinte azt is jelenti, hogy a monogámia egyetemes érvényű.³⁶⁴ Zakariás szemérmes megtartóztató házaselete és a teljes megtartóztatás Keresztelő Jánosnál a

³⁵⁷ DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon 13.*, Szent István Társulat, Budapest 2008, 233. o.

³⁵⁸ Vö: <http://servidimaria.net/sitoosm/en/history.html> (Utoljára megtekintve: 2020.12.28.).

³⁵⁹ PUSKELY, M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, Kairosz, Budapest 2006, 709. o.

³⁶⁰ TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, I. könyv, VIII.1-4.; VANYÓ, L., *Tertullianus művei*, (Ókeresztény írók 12.) Szent István Társulat, Budapest 1986, 214-215. o.

³⁶¹ HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”..., 145. o.

³⁶² Mt 19,4-6.

³⁶³ TERTULLIANUS, *De Monogamia* 4.1.-5.8; HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”..., 146. o.

³⁶⁴ TERTULLIANUS, *De Monogamia* 7.7-9.; HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”..., 146-147. o.

tisztaság két formája³⁶⁵, a Simeonról szóló verset pedig úgy fordítja, hogy „Igaz és szűz férfiú”³⁶⁶, ami arra utal, hogy róla azt tartotta, hogy Keresztelő Jánoshoz hasonlóan szűzi életformát élt. Mindezt szűz Mária anyaságával, szüzességével és egyférjűségével (per matrem, et virginem et univiram) tette teljessé. Szerinte a feltámadásban kiteljesedik az egyszeri házasság és az önmegtartóztatás egysége azáltal, hogy megmaradnak a kötelékek mindazok közt, akik házasságban éltek.³⁶⁷

Tertullianus nem utasítja el a férfi és a nő egyesülését, ha az Istentől megáldott házasságban történik és ez kizárólagosságot takar, ahogy Ádám Évának egyetlen házastársa volt és Éva Ádámnak egyetlen felesége.³⁶⁸ A házasságot elutasító nézetekkel is szembeszáll, hiszen a Szentírásban sehol sem olvasható, hogy tilos lenne házasságot kötni, sőt a házasságról, mint jó dologról szólnak az írások.³⁶⁹ Igaz, ugyanitt Pál apostolra is hivatkozik, aki csak megengedi a házasságot, de előnyben részesíti a megtartóztatást.³⁷⁰ Az asszonynak is, ha férje meghal, a megtartóztatást javasolja Tertullianus,³⁷¹ ami korának római világában népszerű volt a pogányok között is. Ez volt az ún. „univira” dicsérete, az asszonyé, aki csak egy férjet ismert.³⁷² Úgy tűnik, hogy szokásban volt gyakran a keresztség felvételével együtt tisztasági ígéretet is tenni, sőt arról a ma igen furcsának tűnő, katolikusnak nem mondható gyakorlatról is beszámol Tertullianus, hogy sokan „szabad akarattal” tették magukat eunuchhá, hogy megszabaduljanak a házasság kapcsolat kényszerétől, az Isten Országának vágya miatt.³⁷³ Ez persze lehetséges, hogy csak átvitt

³⁶⁵ TERTULLIANUS, *De Monogamia* 8.1.; VANYÓ, L., *Tertullianus művei...*, 888. o.

³⁶⁶ TERTULLIANUS, *De Monogamia* 8.2.; VANYÓ, L., *Tertullianus művei...*, 888. o.

³⁶⁷ TERTULLIANUS, *De Monogamia* 10.7-9.; VANYÓ, L., *Tertullianus művei...*, 892-893. o.; Heidl György fordítása: 10.9: „Isten, aki a jelen életben tiltja a válást, még kevésbé választja szét azokat, akiket összeházasított.”; HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”..., 147-148. o.

³⁶⁸ TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, I, 2, 3. in PL Vol. 1. Colonna 1277A.

³⁶⁹ TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, I, 3, 2. in PL Vol. 1. Colonna 1278A.

³⁷⁰ 1Kor 7.

³⁷¹ TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, I, 6, 1. in PL Vol. 1. Colonna 1283B.

³⁷² MUNIER, CH., *Matrimonio e verginità nella chiesa antica*, Società Editrice Internazionale, Torino, 1990. 227. p. 1. note.

³⁷³ TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, I, 6, 2. in PL Vol. 1. Colonna 1283B-1284A.

értelemben történt, fogadalommal, ahogy az evangéliumban olvasható jézusi kijelentést mindig is így értelmezte a Katolikus Egyház.³⁷⁴

A pogányokkal kötött házasságokkal is szembeszáll Tertullianus,³⁷⁵ mert az elbágyaszthatja a hitet, sőt egészen odáig mehet, hogy „két úrnak kell szolgálni”, ami nem lehetséges Krisztus szavai szerint.³⁷⁶ Mindebben az a féltés is megtalálható, hogy a házasságok sem úgy fognak megtörténni, ahogy a keresztények között, azaz mértékletességgel és szemérmesen, mint ami Isten szeme előtt (sub oculis dei) zajlik.³⁷⁷ De még inkább a keresztény szokások megtartása válik lehetetlenné a pogányokkal kötött házasságban. Hiszen ki engedné el éjszaka a saját feleségét, hogy másokhoz, esetleg a legszegényebbeknek a viskóiba menjen, hogy meglátogassa a testvéreket? Ha majd csak éjszaka lehet összejönni, ki engedné el a saját jegyesét? Nem lenne-e gyanú a szívében mindazon rágalmak mellett, amelyekkel a keresztényeket illetik? És a vendégszeretetet hogyan gyakorolnák házukban a testvérek felé? – veti fel Tertullianus.³⁷⁸

Az Egyházban megkötött házasságokról nagyon szép sorokat találunk Tertullianusnál.³⁷⁹ Kifejti, hogy az igazi boldogság ebben a házasságban található, ahol „az adomány alátámasztja, az áldás megpecsételi, az angyalok hirdetik és a Mennyei Atya megerősíti”³⁸⁰ a házasságot. Érvényes házasságot nem tud elképzelni a földön, ha nem ebben a formában és az Atya beleegyezésével kötik azt meg. Végül magasztalni kezdi a keresztény házaspárokat, akiknek közös a reményük és szívüknek a vágya, egy a fegyelem és egy a szolgálat számukra. Testvérek és egyben szolgálói az Úrnak, testben és lélekben egyaránt egyek: együtt imádkoznak, együtt böjtölnek, tanítják és

³⁷⁴ Vö.: Mt 19,12: „Van, aki azért képtelen a házasságra, mert úgy született. Van, akit az emberek tettek a házasságra alkalmatlanná. Végül van, aki a mennyek országáért önként mond le a házasságról. Aki föl tudja fogni, az fogja föl!”; KEK 1618.

³⁷⁵ TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, II, 3, 3-4. in PL Vol. 1. Colonna 1293B.

³⁷⁶ Mt 6,24; Lk 16,13.

³⁷⁷ TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, II, 3, 4. in PL Vol. 1. Colonna 1294A.

³⁷⁸ TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, II, 4, 2-3. in PL Vol. 1. Colonna 1294A-1294B.

³⁷⁹ TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, II, 8,6-9. in PL Vol. 1. Colonna 1302A-1304A.

³⁸⁰ TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, II, 9. in PL Vol. 1. Colonna 1302A-1302B.

megerősítik egymást. Ugyanazt a méltóságot viselik az Egyházban, és együtt hordozzák a nehézségeket is. Egyek az üldözésekben és egyek a vigasztalásban is. Együtt látogatják a betegeket és segítenek a nélkülözőkön. Együtt adnak alamizsnát a szegényeknek és vonakodás nélkül adnak adományt az Egyházban, semmi sem akadályozza napi vallási kötelességeik lelkes teljesítését. Nem kell titokban keresztet vetniük, nem kell aggódniuk, hogy meglátják őket, ha a testvéreket köszöntik, nem kell némán áldást adniuk, hanem együtt énekelhetnek zsoltárokat és szent énekeket.³⁸¹ Krisztus „elküldi nekik az Ő békéjét. Ahol ők egyesülnek, Ő is ott van, ahol Ő ott van, ott a rossznak helye nincsen.”³⁸²

3.5.3 *De monogamia*

Az egyetlen házasságról szóló művében Tertullianus tovább védelmezi a montanisták gyakorlatát a házasság és a megtartóztatás területein.³⁸³ A teljes megtartóztatás tisztelettel van a házasság irányába, a házasság pedig szemérmes határok között marad náluk. A megtartóztatást nem kötelező, de a házasság komoly szabályok alá van vetve. Csupán egyetlen házasságot engedélyeznek, ahogy egy az Isten is, akiben hisznek. Akik más véleményen vannak, azok szerintük nem a lélek, hanem a test szerint élnek, ahogy az apostol mondja Galatáknak: „A test ugyanis a lélek ellen tusakodik, a lélek meg a test ellen”³⁸⁴. Akiknek nem tetszik a lélek szerinti élet, azok választják a test szerinti életet, mert ez az ellentéte a léleknek.³⁸⁵ Bár látja Tertullianus, hogy ezt a tanítást eretneknek mondják, mert azt állítják róla, hogy teljesen új

³⁸¹ TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, II, 9. in PL Vol. 1. Colonna 1304A.

³⁸² TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, II, 9. „His pacem suam mittit. Ubi duo, ibi et ipse: ubi et ipse, ibi et malus non est.” in PL Vol. 1. Colonna 1304A; Vö.: VANYÓ, L., *Tertullianus művei...*, 225. o.: „Örül Krisztus, ha lát és hall ilyeneket s békéjét küldi rájuk. Ahol ketten vannak, ő is ott van s ahol ő van, ott a gonosznak helye nincsen.”.

³⁸³ TERTULLIANUS, *De Monogamia*, 1,1-2,1. in PL Vol. 2. Colonna 930C-931C.

³⁸⁴ Gal 5,17.

³⁸⁵ TERTULLIANUS, *De Monogamia*, 1,3. in PL Vol. 2. Colonna 931A-931B.

tanítás, de magától értetődőnek veszi, hogy ennek oka, hogy túl nehéz lenne követni kritikusainak ezt az utat.³⁸⁶

Tertullianus a Bibliából is megpróbálja megindokolni a monogám házasságot.³⁸⁷ Az első ember Lámeck, aki megszegte az isteni elrendelést és két feleséget vett magának.³⁸⁸ De nem volt másik Lámeck egészen leszármazottainak kihalásáig, aki ezt megismételte volna. Ez szerinte azt jelenti, hogy nem volt ilyen gyakorlat, az eset csak egyszer történt meg. Valójában valószínűleg inkább az adott kérdésben való szabadságot takarja a források hallgatása.³⁸⁹

Érdekes, ahogy Noé házasságát és az emberiség megmentését rajta és fiain keresztül, a monogám házasság újraalapításának veszi Tertullianus, ami még az állatokra is kiterjed, hiszen ezt a parancsot adja Isten Noénak: „Minden élőlényből, minden testből vigyél kettőt a bárkába, hogy veled együtt életben maradjanak, egy hímet és egy nőtényt.”³⁹⁰ Vagyis szerinte ez a törvény kezdetben még az állatokra is érvényes volt.

A házasság tanításával kapcsolatban Tertullianus megismétli, amit Feleségemhez című művében is írt, de kiegészíti azzal, hogy megmagyarázza a házasságtörés fogalmát.³⁹¹ A házasság Isten előtt akkor valósul meg, amikor Isten a két személyt, férfit és nőt egy testbe köti össze, vagy megpecsételi azt a természetes egységet, ami két ember között létrejött a keresztség előtt. Ebből következik Tertullianus számára, hogy a házasságtörés azt jelenti, amikor bármilyen okból kettéválnak és közbejön egy másik test, ami belekeveredik ebbe az egységbe, amelyről már nem mondhatnák a felek Ádámmal, hogy „Ez már csont a csontomból és hús a húsemból.”³⁹² Végül Tertullianus azzal érvel, hogy a szívek keménységére való tekintettel lett a monogámia figyelmen kívül

³⁸⁶ TERTULLIANUS, *De Monogamia*, 2,1. in PL Vol. 2. Colonna 931B.

³⁸⁷ TERTULLIANUS, *De Monogamia*, 4, 4-5. in PL Vol. 2. Colonna 934B-934C.

³⁸⁸ Ter 4,19.

³⁸⁹ MUNIER, CH., *Matrimonio e verginità nella chiesa antica*, Società Editrice Internazionale, Torino, 1990. 237. p. 1. note.

³⁹⁰ Ter 6,19.

³⁹¹ TERTULLIANUS, *De Monogamia*, 9, 4-8. in PL Vol. 2. Colonna 941A-941B.

³⁹² Ter 2,23.

hagyható és lett engedélyezve a válás, de ez Krisztus eljövetelével eltöröltetett, a test gyengesége pedig, vagyis a második házasság az új prófécia eljöttével jutott ugyanerre a sorsra.³⁹³ Ez az érvelés azonban nem vált katolikus tanítássá a későbbiek során sem.

Tertullianus szerint az ember a bűnbeesés következtében elvesztette Isten Lelkét (spiritus), amit csak a keresztségben kap vissza. Ettől kezdve lesz hasonló Istenhez az, aki a képmást már testében hordozta.³⁹⁴ Vagyis az emberben különbséget tesz az istenképiség és a hasonlóság között. A hasonlóság Isten lehelete, valójában ez kelti életre az embert.

Akit Isten a keresztségben helyreállított, az háromféle életállapotban tarthat ki: a szüzességben, az özvegyességben, vagy a házasságban.³⁹⁵

3.5.4 Összegzés

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy Tertullianus igen szigorú felfogást képviselt a házasság teológiájában, amikor a monogámiát úgy értelmezte, mint az egyetlen házasság lehetőségét, bár ez a tanítás, ahogy arra ő is hivatkozik,³⁹⁶ a püspökök esetében már Szent Pálnál megjelenik.³⁹⁷ A pogányokkal kötött házasságokat hittel össze nem egyeztethetőnek mondta, de az Isten akarata szerint megkötött házasságot felmagasztalta. A megtartóztató életet sokra tartotta, magában a házasságban is a szemérmességet helyezte előtérbe. Bibliai megalapozásai a monogám házasságra némi kívánnivalót hagynak maguk után, a házasságtörés meghatározásának kibővítése a házastárs halála utánra pedig nem vált egyetemes keresztény tanítássá. Talán van remény arra, hogy Krisztus tanítását egyensúlyba hozzuk, hiszen a lehetőség, hogy már most megéljük az „angyali állapotot”, már most is megvan.³⁹⁸ Ugyanez igaz a házastársakra is,

³⁹³ TERTULLIANUS, *De Monogamia*, 14, 4. in PL Vol. 2. Colonna 949C-949D.

³⁹⁴ HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”, *A házasság misztériuma*, Kairosz, Budapest 2017, 141. o.

³⁹⁵ Heidl György szerint Tertullianusnál „a monogámia, amikor egy megkötött házasság után lemondunk a szexuális kapcsolatról”. HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”..., 142. o.

³⁹⁶ TERTULLIANUS, *De Monogamia*, 11,1-2. in PL Vol. 2. Colonna 944A.

³⁹⁷ Vö.: 1 Tim 3,2. Tit 1,6.

³⁹⁸ Mt 22,30, 1Kor 7.

akik akár a másik betegsége, akár együttes döntésük, akár az özvegyiségben való kitartásuk miatt ezt az életformát választják már itt a földön is. Az elsöre már a házasságkötéskor kimondják az igent is feltételesen, ha egyikük vagy másikuk betegsége bekövetkezne. A többinél szó sincs arról, hogy ez lenne a kötelező életforma bárki számára is, ahogy a cölibátus sem kötelező, hanem önként vállalt és az Egyház azok közül a férfiak közül választ magának papokat legalábbis nyugaton, vagy püspököket, keleten és nyugaton egyaránt, akik ezt vállalják. Erre utal Tertullianus is *De monogamia* című művében.³⁹⁹ De a protestáns lelkészek és a zsidó rabbik között is vannak és mindig is voltak, akik ezt az életformát választották, hogy Istennek és a közösségnek teljes odaadással tudjanak szolgálni. Ez a házasságban is megengedett, ha mindkét fél hozzájárul. Krisztus óta valóban nem kötelező a gyermeknemzés. De ez nem jelenti, hogy kötelező lenne a megtartóztatás itt a földön. Ez ajándék, angyali állapot, amit az üdvözültek biztosan megkapnak a mennyben és amire ezért már itt a földön is érdemes készülni.

A házasságot Tertullianus jónak mondja, de az önmegtartóztatást még jobbnak. A házasságot az utódnemzésre belénk oltott testi vágy és a világban való érvényesülés vágya törvényesíti. A házassággal való kapcsolatrendszer és vagyonszövetség annak idején létkérdés volt a mindennapi életben való érvényesüléshez. De aki mindkettőről lemond az önmegtartóztatásban, mondja szerzőnk, az már az angyalok családjához tartozik. Társadalmilag is fontos tehát a házasság, főként a kapcsolatrendszerek miatt, így a házasságról való lemondás egyben bizonyos értelemben lázadás a jelenlegi társadalmi rend ellen.⁴⁰⁰

Tertullianusnak nehéz egyensúlyt kellett megvalósítania a házasságot tagadó és a szélsőségesen szabados felfogások között, amit végeredményben inkább nehezített montanistává válása. Mégis ő maradt korának egyik legmeghatározóbb teológusa a latin írók közül, írásai a latin irodalom gyöngyszemei.

³⁹⁹ TERTULLIANUS, *De Monogamia* 12.1; VANYÓ, L., *Tertullianus művei*, (Ókeresztény írók 12.) Szent István Társulat, Budapest 1986, 896-897. o.

⁴⁰⁰ TERTULLIANUS, *Ad Uxorem*, 1.3.2-3.; HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”..., 143. o.

3.6 Szent Tamás a keresztény házasság néhány kérdéséről

Kommentár Petrus Lombardus Szentenciás könyvéhez

című művében

3.6.1 Szent Tamás

Aquinói Szent Tamás 1224-ben született Rocasecca várában. 20 éves volt, amikor belépett a domonkos rendbe, Párizsban és Kölnben tanult, majd a párizsi egyetemen lett magiszter 1256-ban. A Lyoni zsinatra menet halt meg 1274. március 7-én. Nagy Szent Albert (1277†) tanítványa volt, aki túlélte őt és igyekezett megvédeni művét ellenfeleitől.⁴⁰¹

A házasságról alapvetően két helyen szól részletesebben Szent Tamás: Petrus Lombardus szentenciás könyvének kommentárjában és a Summa Theologica Supplementumában. Ebből a két részből az elsőnek néhány kiemelt pontját tárgyaljuk most részletesebben, elsősorban nem azzal a céllal, hogy kimerítsük ennek az önmagában is hatalmas anyagnak a feltárását, hanem sokkal inkább, hogy utat nyissunk a magyar nyelvű Szent Tamás kutatásnak a házasság kérdésében.

3.6.2 Petrus Lombardus Szentenciás könyve

A párizsi székesegyház magisztere Petrus Lombardus (1160†) a Szent Viktor kolostor iskolájában tanult, később Párizs püspöke lett. Keveset olvashatunk róla magyarul, pedig a középkorban *A szentenciák négy könyve* című művét több évszázadon keresztül használták teológia tankönyvként.⁴⁰² Mi több, a teológiai baccalaureatusi vizsgához két évig Petrus Lombardus szentenciáit hallgatták, majd később a licenciátus előfeltételeként két évig baccalaureus sententiarius-ként ugyanezen szentenciákat kellett magyarázniuk a teológusoknak.⁴⁰³ Szent Tamás is ezt tette, *Kommentár Petrus Lombardus*

⁴⁰¹ NYÍRI, T., *A filozófiai gondolkodás fejlődése*, Szent István Társulat, Budapest é.n., 153-155. o.

⁴⁰² Uo. 147. o.

⁴⁰³ ADRIÁNYI, G., *Az egyháztörténet kézikönyve*, Szent István Társulat, Budapest 2001, 229. o.

Szentenciás könyvéhez című munkájában, mely témánk, a házasság szempontjából a legkimerítőbb összefoglalást tartalmazza a skolasztika fejedelmétől.

A főbb kérdések, melyeket sorra veszünk Szent Tamás kommentárjából a következők: a házasság jósága és szentsége, a beleegyezés, a kényszer, a tévedés, Mária és József házassága, a házasság javai. Vizsgálódásunk tehát csak arra a részre terjed ki, ahol magát a házasságot tárgyalja szerzőnk.⁴⁰⁴

A házasság jósága és szentsége

Petrus Lombardus állítása szerint a házasság szentségét az Úr még a bűnbeesés előtt alapította.⁴⁰⁵ Ennek alátámasztása a Teremtés könyvéből, amikor a mély álomból, extázisból ébredő Ádám így szól: „Ez már csont a csontomból és hús a húsemből. Asszony a neve, mivel a férfiből lett.”⁴⁰⁶, majd ezt követi a következő vers: „Ezért a férfi elhagyja apját és anyját és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz.”⁴⁰⁷ Petrus Lombardus kiáll a házasság jósága mellett, szemben a Tatianosz féle eretnekséggel, akik tiltották a házasságkötést. A házasság jó, mert Isten alapította az őszülők esetében, de azért is, mert Krisztus megmentette a házasok ünnepét a Kánai menyegzőn, amikor számukra a vizet borrá változtatta, majd pedig megtiltotta, hogy a feleséget elbocsássa a férje. Pál apostol szerint pedig, „ha megnősülsz, nem vétkezel, s ha a lány férjhez megy, nem követ el bűnt”⁴⁰⁸, vagyis a házasság alapvetően jó, ezért is lehet szentség, vagyis szent jel a férfi és nő elválaszthatatlan kapcsolata. A házasság szentsége alapvetően Krisztus és az Egyház kapcsolata miatt valósulhat meg, amit a házasság mintáz. „Ezért az ember elhagyja apját, anyját, feleségével tart, és a kettő egy test lesz.”⁴⁰⁹ Idézi az apostol, majd hozzáteszi: „Nagy titok ez, én Krisztusra és az Egyházra

⁴⁰⁴ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 26.

⁴⁰⁵ PETRUS LOMBARDUS, *Sententiarum Libri IV.*, Dist. 26. in PL Vol. 192. Colonna 908-910.

⁴⁰⁶ Ter 2,23.

⁴⁰⁷ Ter 2,24.

⁴⁰⁸ 1Kor 7,28.

⁴⁰⁹ Ef 5,31.

vonatkoztatom”.⁴¹⁰ A lelkek beleegyezése és a test egysége az a két szál, melyek összekötik a feleket, mutat rá Petrus Lombardus, éppúgy, ahogy Krisztus akaratával egyesül az Egyház és vele eggyé válik. A lelki egység a szeretet által valósul meg, ezért lehet a házasság Krisztus és az Egyház képe.

Az ember házas természetű Szent Tamás szerint, ezért lehet a házasság is természete szerinti, vagyis nem bűnös, hanem jó, természetes.⁴¹¹ Kétféle módon lehet valami természetes. Vagy úgy, hogy a természete szerint afelé mozog, mint ahogy a tűz felfelé lobog, de a szabad akarattal kötött házasságra ez nem igaz. A másik lehetőség, hogy a dolog természete szerint egy irányba hajlik valami, de szabad akarattal lehet csak megvalósítani, hasonlóan az erényes cselekedetekhez. A házasság ez utóbbi értelemben természetes. Nemkülönb a gyermekek java is megköveteli, hogy a szülők házasságban éljenek, hiszen csak így kaphatják meg, ami számukra természetesen jár, létük mellé az élelmet és a nevelést is. A gyermek, mint fő cél mellé társul a kölcsönös segítségnyújtás, mint másodlagos cél, mert az ember szükségképpen társadalmi lény a munkamegosztás miatt is, ami együttélésre készíti a férfit a nővel, ez pedig a házasságban valósul meg, hivatkozik Arisztotelészre Tamás.

A házasság szentség annak ellenére, hogy nem idézi elő Krisztus és az Egyház egységét, ahogy a házasság jelentése azt megkívánná.⁴¹² De azt olvassuk róla a Szentírásban, hogy „nagy titok ez”⁴¹³, ami a latinban a szentség, sacramentum szónak felel meg.

A beleegyezés

A házasság meghatározásában Petrus Lombardus döntő szerepet ad a consensusnak, a beleegyezésnek. Véleménye szerint a házasság: a férfi és a nő házas egysége szabad állapotú személyek között, ami egy életre szóló

⁴¹⁰ Ef 5,32.

⁴¹¹ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 26. q. 1, a. 1.

⁴¹² SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 26. q. 2, a. 1.

⁴¹³ Ef 5,32.

kizárólagos együttélést jelent a felek között.⁴¹⁴ Ez azt is jelenti, hogy csak a másik fél beleegyezésével vállalhat innen kezdve bármelyikük megtartóztató életet, nem egyesülhetnek mással, és mint saját magukkal úgy kell bánjanak egymással. Ez a meghatározás azonban egyértelműen csak a keresztény hívekre és náluk is csak a törvényesen házasságot kötött felekre igaz. A törvényes házassághoz pedig szükség van a beleegyezésre, amit szóval is ki kell mondani. Vagyis nem elegendő csupán gondolni, vagy valamilyen módon jelezni a beleegyezést. Viszont, ha valaki a szívében nem akarja a házasságot, de minden kényszer vagy megtévesztés nélkül kimondja a beleegyezés szavait, megvalósul a házasság. A beleegyezés nem köthető a jövőre nézve, csak jelen idejű szavakkal: elfogadlak, mint férjemet, elfogadlak, mint feleségemet. A középkorban azonban úgy tűnik, gyakran kötöttek házasságot a jövőre vonatkozóan, ami további problémákat vetett fel, elsősorban az elnevezés hasonlósága miatt, a „sponsa” „sponsus” kifejezéseket ugyanis néha szinonimaként értették a „coniux” „coniuges” szóval. A kettő közötti különbséget magyarul talán a jegyespár és házaspár szó tartalma közötti különbséggel magyarázhatnánk, de Petrus Lombardus részletesen kifejti, hogy melyik eset mire vonatkozik és mikor beszélhetünk már valóban házaspárról (coniuges): ha a beleegyezés és a testi egyesülés is megtörtént. Ilyenkor a szétválás esetén (a másik fél házasságtörése miatt) nem lehet újra megházasodni. Érdekes kitétel, hogy csak az számít özvegynek is, aki jelen időre köti meg a házasságát. Aki például csak a jövőre nézve tett házassági beleegyezést, a férfi halála után nem számított özvegynek, és így nem sértette meg a törvényt azáltal sem, ha olyan ember felesége lett, aki később felvette a szent rendet, hiszen ez utóbbinak az özvegyekkel való házasság szentelési akadály lett volna, a bigámiához hasonlóan. A házasságot tehát csak a jelen időre szóló beleegyezés valósítja meg, és innen kezdve valóban házastársaknak mondhatók a felek. Ez után pedig, ha egy másik személlyel is kötik össze magukat, legyen szó köztük akár szexuális egyesülésről, vissza kell őket hívni az első kötelékbe.

⁴¹⁴ *Textus Petri Lombardi*, Liber IV. Dist. 27. in PL Vol. 192. Colonna 910-914.

Szent Tamás a beleegyezést még a szerződéshez hasonlítja, amiben a két félnek ki kell fejeznie a kölcsönös szándékát, így a házasságban is szükséges mindkét fél részéről a beleegyezési szándéknak a kimondása.⁴¹⁵ Ugyanakkor a jövőre vonatkozó ígéretnél megkülönbözteti a jegyességet a házasságtól.⁴¹⁶

A kényszer

Petrus Lombardus Szentenciás könyvében egy egész, bár rövidre szabott distinkciót szentel a kényszer hatására megkötött házasságnak.⁴¹⁷ A „kikényszerített beleegyezés” valójában nem is beleegyezés és ezért nem is hozhatja létre a házasságot. Házasság csak önkéntes alapon jöhet létre, ha a felek mindketten beleegyeznek. Mégis Petrus Lombardus vélelmezi a beleegyezést, ha bizonyos idő eltelik és megvolt a különköltözés lehetősége, de nem éltek vele és a tiltakozás is abbamaradt. A házasságban annak kell a beleegyezést adni, aki házasodik. Azonban, az apa beleegyezése a lány nevében érvényes, ha a lány nem ellenkezik. Ez utóbbi esetben úgy lehet venni, hogy a lány beleegyezését adta a házasságba.

Szent Tamás leszögezi, hogy nem lehet kényszer hatására dönteni, legfeljebb külső cselekedetet befolyásolhat a kényszer, a belső döntésre a kényszer nem lehet hatással. A probléma ott van, hogy az akarat, amely a külső cselekedetet megvalósítja, belülről származik az emberből. Nem lehet ezért érvényes egy házasság, amelyben az egyik félből hiányzik az akarat. Ha mégis, csak akkor, ha valamilyen kényszer hatása alatt áll az adott fél. A kényszer kétféle lehet: Az egyik, amelyik a külső cselekedetre van hatással, a másik, amelyik az akaratra. Ez utóbbiban megvan az akarat, de nem önmagában, mint amikor a hajósok áruikat a tengerbe szórják, hogy megmeneküljenek a hajótöréstől, s ezt a körülmények következtében akarattal teszik. A házasság esetében a külső bírói ítélet nem képes csak ez utóbbit megvizsgálni, mármint amikor valaki belső félelemből cselekszik, ezért a kényszeren a testi erőszakot

⁴¹⁵ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 27. q. 1, a. 2. Sol. 1.

⁴¹⁶ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 27. q. 1, a. 2. Sol. 3.

⁴¹⁷ *Textus Petri Lombardi*, Liber IV. Dist. 29. in PL Vol. 192. Colonna 916.

érti, ami a belső félelemtől különbözik. Valójában tehát kétféle kényszer létezik, a fizikai és a belső, lelki kényszer.⁴¹⁸

A tévedés

A tévedés fennállhatott Petrus Lombardus alapján személyben, vagyonban, állapotban és minőségben. A személyben való tévedés egy másik emberrel kötött házasságot jelent, mint akivel az egyik fél gondolta, a vagyonban való tévedés azt jelenti, hogy valaki gazdagabb, vagy szegényebb, mint ahogy a másik gondolta. Az állapotban való tévedés volt, amikor például valaki rabszolga volt, de szabadnak hitték, míg a minőségben való tévedés a másik jóságát feltételezte, például szüzességben, tisztaságban miközben esetleg nem ez volt az eset. A személyben és az állapotban való tévedés a házassági beleegyezést érvénytelenné tette, míg a vagyonban és a minőségben való tévedés a beleegyezésre nem volt hatással.⁴¹⁹

Szent Tamás aláhúzza, hogy a keresztségi karakter a vízzel való leöntés és a szándék együttes eredménye, a szándék itt önmagában nem elég, csupán azt eredményezi, hogy a vízzel való leöntés megtörténjen, ami a keresztségi karaktert adja. A házasságban ezzel szemben a belső szándék, a beleegyezés adja a szentségi jelet, itt tehát másként van a helyzet.⁴²⁰

Előfordulhat, hogy a tévedésben házasságot kötöttek sok évig együtt élnek, és gyermekeik is születnek. Úgy tűnik, nem mondhatjuk akkor egyszerűen, hogy külön kell váljanak, mert tévedésben vannak.⁴²¹ Mégis igaz, hogy bármilyen hosszú legyen az együttélés, csak akkor lesz belőle házasság, ha a beleegyezés megújításra kerül.⁴²² Ha pedig valaki tévedésből annak testvérét vette el, vagy ment hozzá feleségül, mint akivel azt hitte, hogy összeházasodik és vele került szexuális kapcsolatba, úgy tűnik, nem kell

⁴¹⁸ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 29. q. 1. a. 1.

⁴¹⁹ PETRUS LOMBARDUS, *Sententiarum Libri IV.*, Dist. 30. in PL Vol. 192. Colonna 916-918.

⁴²⁰ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 1. a. 1. Sol. 3.

⁴²¹ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 1. a. 2. Ad. 8.

⁴²² SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 1. a. 2. Sol. 8.

visszatérnie ahhoz, akivel azt hitte, hogy összeházasodott, hanem inkább a testvérével kell maradnia.⁴²³ Ez azonban csak akkor lehetséges, ha előtte nem mondta még ki a beleegyezést a testvérnek. Ha viszont a beleegyezés már megtörtént az elsővel, akkor nem maradhat a testvérrel.⁴²⁴

Ahogy a tévedés megmenthet a bűntől, úgy megakadályozhatja a házasságot is. De a tévedés csak akkor menthet meg a bűntől, ha a körülmények úgy hozzák. Ha valaki például azért veri meg az apját, mert azt hiszi a sötétben, hogy rabló. A házasság két fontos eleme, hogy két személy szövetsége és egymásnak alárendelik magukat. Ez a két elem akkor nem valósul meg, ha az előbbinél a személyben történik tévedés, és a másodiknál, ha valaki nem rendelkezik saját magával, vagyis rabszolga, akinek a gazdája beleegyezésére is szüksége van, hogy valakinek alárendelhesse magát. Ezért csak ez a kétfajta tévedés lehet házassági akadály.⁴²⁵

Mária és József házassága

Petrus Lombardus azon a véleményen van, hogy nemcsak Mária, hanem maga József is meg akarta a szüzességet őrizni és így tettek nyilvános beleegyezést a házasságba, miközben mindketten tudták a Szentlélektől, hogy így kell tenniük Isten akarata szerint. Társadalmilag tehát házasságot kötöttek, de házassági cselekedet nélkül.⁴²⁶ Szent Ágoston is úgy nyilatkozik, hogy Szűz Mária eltökélte magát a szüzességre, igaz nem szóval, csak szívében, de mégis alávetette magát az isteni akaratnak, mikor beleegyezését adta a házassági aktusba, amit nem kívánt. Majd férjével mindketten szóval is elkötelezték magukat, hogy a szüzességben maradnak.⁴²⁷ Éppen ezért házasságuk tökéletes volt, nem jelentésének, hanem a szentség értelmében és a házasság javai tekintetében is, vagyis a hűség, a gyermek és a szentség értelmében, hiszen ezek a javak mind

⁴²³ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 1. a. 2. Ad. 9.

⁴²⁴ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 1. a. 2. Sol. 9.

⁴²⁵ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 1. a. 2. Sol.

⁴²⁶ PETRUS LOMBARDUS, *Sententiarum Libri IV.*, Dist. 30. in PL Vol. 192. Colonna 916-918.

⁴²⁷ SZENT ÁGOSTON, *De sancta virginitate*, Caput 4, n. 4. in PL Vol. 40. Colonna 398.

felismerhetőek házasságukban. A gyermek maga Krisztus, a hűség azért, mert nem volt benne házasságtörés, a szentség, mert nem volt benne válás.⁴²⁸

Szent Tamás felteszi a kérdést, hogy kellett-e Szűz Máriának szüzességi fogadalmat tennie egyáltalán? Hiszen csak Krisztussal jött el a tökéletes evangéliumi tanácsok ideje, előtte nem kellett fogadalmat tenni. De ugyanakkor Krisztus anyjában minden tökéletességnek jelen kellett lennie, tehát ez a tökéletesség sem hiányozhatott belőle.⁴²⁹

Krisztus születésével megerősítette (pártfogásába vette) a szüzességet, anélkül, hogy bármit is elveszt volna a házasságból. Ezt legjobban úgy valósíthatta meg, hogy szüztől született, aki házasságban élt.⁴³⁰ A Szentírásban azt olvassuk Máriáról, hogy Jézus „anyja, Mária, Józsefnek a jegyese.”⁴³¹ Józsefről pedig azt olvassuk, hogy „úgy tett, ahogy az Úr angyala parancsolta. Magához vette feleségét”⁴³² Máriát, még mielőtt Jézus megszületett. Vagyis Jézus József és Mária házasságában született. Mária a szüzességi fogadalmat azzal a feltétellel tette, ha Isten nem akar mást az ő életében. Mária az Újszövetség hajnala, szüzességi fogadalma már az új törvényt idézi, a feltétel még a régre mutat.⁴³³

Mária házasságának több oka van. Az első, hogy ezáltal mutatja meg, miként lehet az Egyház egyszerre szűz és férjezett menyasszony, a második, hogy József családfája összefonódjon Máriáéval, amit különben nem vettek volna számításba a zsidók. A harmadik, hogy véletlenül se lehessen becstelenséggel vádolni, a negyedik, hogy Krisztus jóváhagyhassa a házasságot, hiszen abban született. Az ötödik, hogy még a szüzességnél is tökéletesebb legyen Mária, azáltal, hogy a házasságban is megőrzi azt. Mária a szívében tett egyszerű fogadalmat s azt is feltétellel, ami nem tette érvénytelenné házasságát, sőt a Szentlélek különleges indítására lépett

⁴²⁸ PETRUS LOMBARDUS, *Sententiarum Libri IV.*, Dist. 30. in PL Vol. 192. Colonna 917-918.

⁴²⁹ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 2. a. 1. Probl. 1. Ad. 2., Contr.

⁴³⁰ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 2. a. 1. Probl. 2. Contr.

⁴³¹ Mt 1,18.

⁴³² Mt 1,24.

⁴³³ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 2. a. 1. Sol 1. Ad 1.

házasságra Szent Józseffel, aki szintén ilyen feltételes fogadalmat tett szívében, ezért a házassággal egyikük sem tette ki magát a veszélynek, hogy a másik felé teljesíteni kell a házassági kötelességet annak kérésére. Ugyanakkor nem zárták ki a gyermekáldást, ami érvénytelenné teszi a házasságot.⁴³⁴

A házasság motívumai között meg kell említenünk Tamásnak azon nézetét, hogy segítségével egyrészt a gyermek születése rejtve maradt az ördög előtt, másrészt így lehetett elkerülni az édesanya megkövezését, harmadrészt így lehetett József a gyermek és Mária közvetlen segítője és a szüzesség hiteles tanúja.⁴³⁵ Mivel Mária papi családból származott, hiszen az Áron papi családjából származó Erzsébetnek rokona volt, ezért lehetséges, hogy a becstelenség vádja miatt elégetés lett volna a büntetése, ahogy a Leviták könyvében olvassuk: „Ha egy papnak a leánya kicsapongással meggyalázza magát, azzal apját szentségteleníti meg, ezért el kell égetni”⁴³⁶. Krisztus azonban inkább akarta, hogy anyja tisztaságában ne kételkedjenek a zsidók, minthogy Istenségében biztosak legyenek, hivatkozik Tamás Szent Ambrusra.⁴³⁷

Mária és József házassága a beleegyezés tekintetében tökéletes volt, a házassági aktus tekintetében viszont nem mondható tökéletesnek.⁴³⁸ Egy adott házasságban felnevelt gyermek akkor is a házasság java, ha házasságtörésből született, vagy örökbe fogadták, bár a házasság nem erre lett rendelve. Mária és József házassága viszont különleges módon az isteni gyermek felnevelésére lett rendelve.⁴³⁹ A tökéletes házasságban nem lehet elbocsátani a házasságot, mégis úgy tűnik a Szentírásból, mintha Szent József ezen gondolkozna.⁴⁴⁰ Azonban ő nem azért gondolkozik ezen Szent Tamás szerint, mert valamivel gyanúsította Szűz Máriát, vagy mert mást akart elvenni, hanem mert félt együtt

⁴³⁴ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 2. a. 1. Sol 2.

⁴³⁵ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 2. a. 1. Sol 3.

⁴³⁶ Lev 21,9.

⁴³⁷ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 2. a. 1. Sol 3. Ad. 5.

⁴³⁸ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 2. a. 2. Ad 3.; Sol.; Sol. Ad. 3.

⁴³⁹ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 2. a. 2. Ad 4.; Sol.; Sol. Ad. 4.

⁴⁴⁰ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 2. a. 2. Ad. 5.

lakni ilyen nagy szentséggel.⁴⁴¹ Ezt jelenti, hogy „Ne félj magadhoz venni feleségedet Máriát”⁴⁴².⁴⁴³

Arra vonatkozólag, hogy József és Mária házasságában volt-e legalább egyszer házassági aktus, Tamás kifejti,⁴⁴⁴ hogy bár úgy tűnik, hogy a „még mielőtt egybekeltek volna, úgy találtatott, hogy gyermeket fogant a Szentlélektől”⁴⁴⁵, és a „nem ismerte meg, míg világra nem hozta fiát”⁴⁴⁶ mintha arra utalnának, hogy ez megtörtént, de valójában a „még mielőtt” és az „amíg” kifejezések más értelemben is használatosak és itt is erről van szó. Ilyen például, amikor azt mondjuk, hogy valaki meghalt, mielőtt betöltötte a tizedik életévét, ami sosem következett be. József és Mária esetében ez vonatkozik a házassági aktusra. Az „amíg” ugyan alapvetően azt jelenti, hogy véget ér valami, de nem minden esetben, példaként az első Korintusi Levélből idézi Tamás, hogy az „Addig kell ugyanis uralkodnia, amíg ellenségeit mind lába alá nem veti.”⁴⁴⁷, nem azt jelenti, hogy addig nem uralkodik, vagy hogy utána megszűnik az uralma. József és Mária házasságában sem azt jelenti, hogy előtte vagy utána megtörtént volna a házassági aktus.

A házasság javai

Petrus Lombardus a házasság három javát különbözteti meg⁴⁴⁸ Szent Ágostont követve: a hűség, a gyermek és a szentség javait⁴⁴⁹. A hűség jara megköveteli, hogy mással ne legyen testi kapcsolatuk a házasoknak, a gyermek jara, hogy szeretettel fogadják és vallásosan neveljék, a szentség jara, hogy ne legyen válás és ha valakit mégis elhagynak, ne egyesüljön mással még akkor sem, ha nagyon szeretné, hogy saját gyermeke lehessen. A házasság

⁴⁴¹ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 2. a. 2. Sol. Ad. 5.

⁴⁴² Mt 1,20.

⁴⁴³ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 2. a. 2. Sol. Ad. 5.

⁴⁴⁴ SZENT TAMÁS, *In 4 Sententiarum*, Dist. 30 q. 2. a. 3.

⁴⁴⁵ Mt 1,18

⁴⁴⁶ Mt 1,25

⁴⁴⁷ 1Kor 15,25

⁴⁴⁸ PETRUS LOMBARDUS, *Sententiarum Libri IV.*, Dist. 31. in PL Vol. 192. Colonna 918-922.

⁴⁴⁹ SZENT ÁGOSTON, *De Genesi ad litteram*, VII. 12., in PL Vol. 34. Colonna 397.

szétválasztásáról kétféle értelemben lehet beszélni. Ez ugyanis vagy testi, vagy szentségi szinten lehetne. Testileg elképzelhető a különválás az egyik fél házasságtörése miatt, vagy ha vallásos indíttatásból válnak külön, akár időszakosan, akár véglegesen, de ez utóbbi esetben csak ha mindkét fél hozzájárulását adja a dologhoz. A testi különválás azonban nem bontja fel a szentségi házasságot, akkor sem, ha valamelyik fél nem tartja magát közben a házassági hűséghez.⁴⁵⁰ Vagyis a házasság szétválasztása valójában legfeljebb testi szinten valósulhat meg, de a szentségi kötelék ekkor is megmarad. A házasság három java ugyanakkor sajnos nincs jelen minden házasságban, mégis házásoknak mondták Szent Ágoston után azokat, akik ugyan nem a gyermekek nemzéséért, de azt nem kizárva léptek egymással testi kapcsolatba, beleértve kapcsolatukba a teljes és kizárólagos hűséget egymás iránt.⁴⁵¹

3.6.3 Összegzés

Szent Tamás életének jelentős részét szánta Petrus Lombardus szentenciás könyvének magyarázatára. Itt csupán néhány kérdést tekintettünk át e gazdag örökségből. Mégis látható, hogy témáink: a házasság jósága és szentsége, a beleegyezés, a kényszer, a tévedés, Mária és József házassága, a házasság javai, már képet adnak a középkor házasságteológiájának egy-egy sarokpontjáról. A házasság jó és szent, mert Krisztus és az Egyház kapcsolatát jeleníti meg. A beleegyezésnek döntő szerepe van. A kényszer eleve érvénytelenné teszi a házasságot. A tévedés is megakadályozhatja a házasságot azon ritka esetben, ha másnak gondolja az egyik fél a házastársát, mint aki valójában. Mária és József házassága nagy kincset rejt a keresztény teológia számára. Mária szüzessége és anyasága egyszerre jeleníti meg az Egyház szüzi és anyai mivoltát.

⁴⁵⁰ PETRUS LOMBARDUS, *Sententiarum Libri IV.*, Dist. 31. in PL Vol. 192. Colonna 918.

⁴⁵¹ SZENT ÁGOSTON, *De bono coniugali Caput V.*, in PL Vol. 40. Colonna 376-377; 373-396.

3.7 A Tridenti Zsinat a házasságról

3.7.1 A zsinati határozatok

Először a házasságról szóló egyházi tanítást, majd a tévedéseket kiküszöbölő kánonokat, majd a „Tametsi” kezdetű rendeletet tartjuk számon a Tridenti Zsinat házasságról szóló határozatai között.⁴⁵² Ez utóbbi a titkos házasságokkal szemben hozott határozat, aminek következménye lett, hogy a házasságokat a plébánosok egészen napjainkig háromszor hirdették ki azok megkötése előtt. Ugyanakkor, mint látni fogjuk, a rendelet más pontjai is visszatükröződnek a házasságkötés mai szertartásában is.

A házasságot már a Tridenti Zsinat örök és felbonthatatlan kapocsnak nevezi.⁴⁵³ Az evangéliumi törvény által kötött házasság felülmúlja a ősi emberi életközösséget a férfi és a nő között, ezért sorolhatjuk a szentségek közé.⁴⁵⁴ A házasság szentségének alapítását az említett zsinat Krisztusra vezeti vissza,⁴⁵⁵ tiltja a többnejűséget,⁴⁵⁶ fenntartja az Egyház jogát, hogy érvénytelenítő akadályok ügyében törvényeket fogalmazzon meg és azok alapján határozzon,⁴⁵⁷ a kínzó együttéléstről vagy elvágyódásról állítja, hogy még nem tesz felbonthatóvá a házasságot,⁴⁵⁸ valamint az egyik fél házasságtörése sem elegendő ok szerinte az újraházasodásra.⁴⁵⁹ Ugyanakkor állítja, hogy bizonyos esetek lehetővé teszik a különélést.⁴⁶⁰ Állítja, hogy a felszentelt papok az Egyház törvénye miatt nem házasodhatnak érvényesen, de ez nem jelenti a házasság megvetését, valamint, hogy az önmegtartóztatás ajándékát Isten megadja annak, aki azt helyesen kéri.⁴⁶¹ A Tridenti Zsinat Szent Pál tanítását

⁴⁵² DS 1797-1816.

⁴⁵³ DS 1797.

⁴⁵⁴ DS 1800.

⁴⁵⁵ DS 1801.

⁴⁵⁶ DS 1802.

⁴⁵⁷ DS 1803-1804.

⁴⁵⁸ DS 1805.

⁴⁵⁹ DS 1807.

⁴⁶⁰ DS 1808.

⁴⁶¹ DS 1809.

ismétli,⁴⁶² akivel együtt a nőtlen állapotot a házasságnál előbbre valónak mondja.⁴⁶³ Végül a zsinat fenntartja, hogy bizonyos időszakokban (pl. Advent, Nagyböjt) nem szabad házasságot kötni, ami nem babona, hanem szent hagyomány, és szükséges az áldás és a különféle szertartások megtartása is az esküvő során.⁴⁶⁴

A „Tametsi” kezdetű rendelet a titkos házasságkötésekről szólt,⁴⁶⁵ mellyel a szüleik akarata ellenére házasodtak meg némelyek. Ezeket a házasságkötéseket érvényesnek tartja a zsinat, bár bevallja, hogy jogilag nem tud mit tenni azért, hogy ne kössön így valaki mégis második, ugyan nyilvános, de lényegét tekintve érvénytelen házasságot. A szülőknek azonban nem volt joguk érvénytelenné tenni a már megkötött titkos frigyét. Ezért a rendelet elrendeli a házasságok előzetes kihirdetését, mégpedig három alkalommal és a püspök, illetve a plébános közreműködését is kötelezővé teszi – legalább az engedély szintjén – a házasságkötésnél. Az egyes tartományokban lehetőség volt részleteiben eltérni ettől, pl. csak egyszer hirdetni, vagy a tanúk száma is lehetett eltérő (kettő vagy három). Érdekes megemlíteni, hogy az alapesetnél a rendelet nem említ külön tanúkat, hanem azt kéri, hogy a házasság az összegyülekezett Egyház színe előtt történjen, ahol a plébános, miután megkérdezte a férfit és a nőt, és szándékukról meggyőződött, mondja ki mindenki előtt, hogy „Én titeket összekötlek a házasságra, az Atyának és a Fiúnak és a Szentléleknek a nevében”, vagy hasonló szavakkal a helyben elfogadott rítus szerint.⁴⁶⁶

Ennek mai megfelelője, amit az eskető így mond: „Most megkötött házasságotokat az Egyház nevében érvényesnek nyilvánítom, és megáldom az Atya, a Fiú + és a Szentlélek nevében.” „Ámen.”⁴⁶⁷ – vagyis „Úgy legyen.” – felelik az új házastársak, ami szintén azt jelöli – a magyar nyelv szép

⁴⁶² 1Kor 7,25-40.

⁴⁶³ DS 1810.

⁴⁶⁴ Vö.: DS 1811.

⁴⁶⁵ DS 1813-1816.

⁴⁶⁶ DS 1814.

⁴⁶⁷ OCM 64.

mondásával –, hogy végül ők mondják ki az „Ámen”-t, vagyis rajtuk, az ő döntésükön múlik végeredményben a házasságkötés. Innen származhat az a mondás is, amit a pap a ma érvényes liturgiában is kimond a házasságkötés után: „Ti pedig testvéreim, akik itt jelen vagytok, legyetek tanúi e szent életszövetség megkötésének, amely Krisztus Urunk szavai szerint felbonthatatlan: „Amit Isten egybekötött, ember szét ne válassza!” (Mt 19,6)”⁴⁶⁸. Ezzel arra utal, hogy nem csak a két tanú, hanem minden jelenlévő is tanúsítja a házasságkötést, ahogy eredetileg is a közösség volt erre a tisztségre kijelölve.

3.7.2 A tridenti házasságkötési rítus eltűnése Magyarországon

A teljes összehasonlító elemzésre a régi és az új szertartás között itt nem térhetünk ki, mert ez meghaladná dolgozatunk kereteit. Annyit azonban meg kell jegyeznünk, hogy a római szertartás szerinti házasságkötés valójában szinte teljesen megmaradt a zsinat után.⁴⁶⁹ Viszont a helyi hagyományok, legalábbis Magyarországon, teljesen eltűntek, kivéve a házassági esküt, amelyben szerepel a Boldogságos Szűz Mária neve is,⁴⁷⁰ valamint az áldást a beleegyezés kivétele után.⁴⁷¹ A korábbi egyházmegyei szertartáskönyveket (Pl. Veszprémi Egyházmegye és Esztergomi Egyházmegye)⁴⁷² azonban teljesen elhagytuk és egységes szertartás van az összes magyar egyházmegyében a római rítus szerint. Ezzel eltűnt a házasságkötési szertartáskönyvből a kisebbségek nyelvének használata is, ami kétségtelenül komoly veszteség és nem igazán érthető, hogy hogyan egyeztethető össze a zsinat iránymutatásával,

⁴⁶⁸ OCM 65.

⁴⁶⁹ Vö.: A függelékben a mostani és a Missale Romanum 1932-es kétnyelvű kiadásának nászaldása is megtalálható, amelyek feltűnően hasonlítanak egymásra.

⁴⁷⁰ OCM 65/A.

⁴⁷¹ Vö.: OCM 64 és OCM 98 (Latin).

⁴⁷² *Rituale Romano–Veszprémiense* (Leone PP. XIII – Caroli L. B. Hornig), Typis Dioecesis Veszprémiensis, Veszprémii, MCM 207-223. p.; *Rituale Strigoniense (Vaszary)*, Typis Friderici Puster, Ratisbonae, MCMVII., 211-224. p.; *Rituale Strigoniense pro Sacris Functionibus Frequentius Occurrentibus*, Typis, et Sumptibus Typographiae Caesareo – Regiae Universitatis Pestiensis, Budae 1858, 77-90. p.; *Rituale Strigoniense (Scitovszky)*, Typis, et Sumptibus Typographiae Caesareo – Regiae Universitatis Pestiensis, Budae 1859, 217-234 p.

amely a helyi közösségek és népek szokásainak védelmére buzdított.⁴⁷³ Biztosan szerepet játszott ebben a politikai helyzet és a kisebbségek gyors beolvadása a II. Világháború utáni egységesítő kommunista törekvések hatására. Ezek alapján nem szorgalmazták pl. a német nyelv használatát azokon a területeken sem, ahol pedig jelentős német ajkú kisebbség élt. Ugyanakkor a templomi szertartásoknál is teljesen elmaradt a kisebbségi nyelvhasználat, ami nehezen érthető, de végül észrevétlenül szentesítve lett az egy nyelven kiadott magyar szertartáskönyvekkel is. Tegyük hozzá, hogy az adott helyzetben a német vagy szlovák nyelvhasználat igénye valószínűleg meg sem jelenhetett volna egy újonnan kiadott liturgikus könyvben. Az állami hatóságok ehhez aligha járultak volna hozzá.

Itt említjük meg, hogy a házasságkötés szertartásának egy pontjához egy további következtetést vonunk le. Ez a beleegyezéshez kapcsolódik. Az Egyház nevében a plébános vagy az engedélyével eskető fogadja el a beleegyezést. A pap vagy diakónus a magyar szertartásban áldást is ad az új házaspárra. A latinban ez az áldás hiányzik,⁴⁷⁴ ott jobban kidomborították, hogy a felek egymásnak szolgáltatók ki a szentséget. A magyar változat ezzel a helyi és végső soron a tridenti hagyományt követi, hiszen az esztergomi szertartáskönyvben ez korábban latinul is megvolt: „Iungo vos in Matrimonium: In Nomine Patris +: et Filii +, et Spiritus + Sancti. Amen.”⁴⁷⁵ Igaz, a mostani változat már csak az „érvényesnek nyilvánítom” és nem az „összekötlek benneteket” formulát használja. A korábbi változatnál tehát egyértelműbb most már nálunk is, hogy valójában nem a pap köti össze a feleket, csupán érvényesnek nyilvánítja a felek beleegyezését. Szép magyar nyelvünk azonban továbbra is őrzi „a pap összeadja az ifjú párt” formulát, illetve a „Melyik pap adott össze titeket?” kérdésnek is van létjogosultsága a köznyelvben. A nyelv tehát őrzi a korábbi korok felfogásait is, ha nem is a teológia, de legalábbis a lelkipásztori gyakorlat szintjén.

⁴⁷³ SC 38.

⁴⁷⁴ OCM 64 és OCM 98 (Latin).

⁴⁷⁵ *Rituale Strigoniense (Ioannis Bapt. Scitovszky)*, Typis, et Sumptibus Typographiae Caesareo – Regiae Universitatis Pestiensis, Budae 1859, 230. o.

3.7.3 Hova álljanak a jegyesek az esküvőn?

Közvetlenül a II. Vatikáni Zsinat előtt és alatt talán a legelterjedtebb szertartáskönyv volt a *Collectio Rituum*,⁴⁷⁶ amely kis méretéhez képest igen sok jóváhagyott szertartást tartalmazott, többek között az egyes szentségek kiszolgáltatását is, amelyek közül mi most a házasságkötés szertartását tanulmányozzuk.⁴⁷⁷ A kisalakú szertartáskönyv jól használható volt a mindennapokban és a szertartások latinul és magyarul is megtalálhatóak voltak benne, bár a piros betűs rubrikák, melyek megszabták magának a szertartásnak a rendjét, csak latinul. Ez utóbbiban fel volt sorolva a szükséges eszköztár is, valamint, hogy a férfi jobbra, az asszony pedig bal oldalra álljon az oltár felé nézve.⁴⁷⁸ Ezek a zsinat utáni szertartáskönyvben már nem szerepelnek, pedig a jegyesek mindig azt kérdezik, hogy melyik oldalra kell állni? Úgy tűnik, hogy ez mélyen benmaradt a családi hagyományban, ahogy a pap azt mondta a házasulandóknak: „A férfi itt jobbra, az asszony balra áll!”, amibe, legyünk őszinték, néha mindannyian belekeveredünk, hogy akkor most kinek jobb és kinek bal, hiszen a pap épp szemben áll a jegyesekkel. Ráadásul a szokás, hogy a férfi jobb oldalán halad az asszony,⁴⁷⁹ talán még régebbi szokás is lehet, ezért kicsit nehezen érthető volt mindig is, hogy miért pont fordítva van az esküvőn. Jobb lelkű lelkipásztorok talán úgy magyarázták, hogy azért, hogy a férfi szívéhez, azaz bal oldalához közelebb legyen az asszony, de valójában a kivonulás miatt lehetett így, hogy a házaspár illendően vonuljon ki a templomból. Mindenesetre, ahogy már említettük, a legújabb ökumenikus szertartásban két helyen, a református–katolikus és az evangélikus–katolikus esküvőnél, a református, illetve az evangélikus templomban, megtaláljuk ezt a kitételt,⁴⁸⁰ vagyis a protestáns testvéreknek ez fontos volt, hogy bekerüljön,

⁴⁷⁶ *Collectio Rituum*, Szent István Társulat, Budapest 1961.

⁴⁷⁷ *De Sacramento Matrimonii*, In: *Collectio Rituum*, Szent István Társulat, Budapest 1961, 163-194. o.

⁴⁷⁸ *De Sacramento Matrimonii*, In: *Collectio Rituum*, Szent István Társulat, Budapest 1961, 173. o.: „Vir stet a dextris, mulier a sinistris infra gradus Altaris.”

⁴⁷⁹ Talán mivel bal oldalán függött a kard, melyet a férfi jobb kezével kirántva tudta védelmezni asszonyát vagy egyszerűen csak azért mert a férfi erős jobbába kellett az asszonynak belekarolnia.

⁴⁸⁰ OCM 288/1 és 290/1.

ami arra utal, hogy akár 500 évnél többre is visszavezethető az a hagyomány, hogy az oltárral szemben állva megfordul a világ és a férfi jobb oldalra a nő pedig bal oldalra áll.⁴⁸¹

A Tridenti Zsinatnak tehát máig ható hatása volt a házasság teológiájára és a házasságkötés szertartására. Már ekkor világos volt, hogy az Egyház célja a házasság megújítása, hogy a törvények és szertartások valóban segítsék a feleket a mély és kölcsönös szeretetben növekedni és a tökéletesség útján járni.

⁴⁸¹ Az 1859-es Esztergomi Rituálében is megtalálhatóak ennek nyomai: *Rituale Strigoniense (Ioannis Bapt. Scitovszky)*, Typis, et Sumptibus Typographiae Caesareo – Regiae Universitatis Pestiensis, Budae 1859, 221. p.

4. A GAUDIUM ET SPES ÉS A ZSINATI HÁZASSÁGTEOLÓGIA FEJLŐDÉSE

Ezzel elérkeztünk dolgozatunk második fő kérdéséhez, hogy a II. Vatikáni Zsinat házasságteológiája hogyan alakult magán a Zsinaton és azt követően. Dolgozatunkban ugyan csak a *Gaudium et spes* házasságról szóló részét vizsgáljuk, a 47-52 pontokat, mert ezek tartoznak mostani kutatási témánkhoz és mert még ezeket sem tudjuk minden szempontból (történeti, eszmetörténeti és házasságteológiai szempontokból) kimerítően megvilágítani. Ezt munkánk terjedelme nem teszi lehetővé, hiszen monográfiák (pl. J. W. O'Malley, Heidl Gy., C. Rocchetta) foglalkoznak bőségesen az egyes területekkel külön-külön is. Mi elsősorban azt kutatjuk, hogy mi jelenik meg az Egyház imádságában a teológiából, és hogy az „egy testté lesznek” gondolat, hogyan jelenik meg a *Gaudium et spes* dokumentumban. Ugyanakkor az egy test valósága jelen van az Egyházban önmagában is, mert „az Egyház nemcsak hasonlít Krisztusra, hanem természetfeletti értelemben, misztikusan azonos is vele, éppen úgy isteni és emberi elemekből összetett valóság.”⁴⁸²

Először áttekintjük a konstitúció történeti gyökereit a zsinat előtt és alatt, majd a házasságról szóló traktátusok különböző szempontokból való feldolgozásait mutatjuk be. Ezt követően kitérünk a házasságkötés liturgiája megújulásának körülményeire a zsinaton. Majd a német nyelvű *Gaudium et spes* kommentárt elemezzük kicsit részletesebben, amivel kapcsolatban megfogalmazunk néhány kritikai észrevételt is. Végül Carlo Rocchetta szisztematikus házasságteológiája segítségével világítunk rá néhány új szempontra, melyeket később pl. a *Humanae vitae* dokumentum bontott ki. Legvégül pedig összefoglaljuk az elért eredményeket.

⁴⁸² CSERHÁTI, J., *Általános bevezető a zsinati dokumentumokhoz*, In: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 20. o.

4.1 A Gaudium et Spes dokumentum előzményei

A II. Vatikáni Zsinat előtt XIII. Leó és XI. Pius is írtak enciklikát a házasság témájában.⁴⁸³ Noha XIII. Leó pápa a házasság értelmezésekor még a régi modell képével szól, azaz elsősorban szerződésnek tekinti, amely egyrészt jogokat biztosít, másrészt kötelességeket ró a felekre, mégis *Arcanum Divinae Sapientiae* (1880) kezdetű enciklikájában⁴⁸⁴ újszerűen közelíti meg a házasság kérdését, amikor erőteljesen kihangsúlyozza a felek közötti szerelem, a személyes elem fontosságát. Goják János zsinati kommentárjában így folytatja: „Az 1930-ban kiadott *Casti Connubii*, valamint az egy évvel későbbi *Quadragesimo anno* körlevelekben XI. Pius Leó témáit vetette fel ismét. Az elsőben a házassággal kapcsolatosan alig van új. A második a munkásság helyzetével foglalkozik. (...) Körleveleikben és beszédekben egyengették a találkozás útját.”⁴⁸⁵

⁴⁸³ GOJÁK, J., *Bevezetés Gaudium et Spes*, In: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 613. o.

⁴⁸⁴ Figyelemre méltó, hogy a 2004-ben kiadott *Enchiridion della Famiglia* (PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Enchiridion della Famiglia*, 1965-2004, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2004.) nem tartalmazza már ezt az enciklikát, az a *Gaudium et Spes*-szel kezdődik. (Magyarul: XIII. Leó, *Arcanum Divinae Sapientiae*, In: *Amit Isten Egybekötött*, Szent István Társulat, Budapest 1986, 13-32. o.). Ahogy épp ezért a XI. PIUS, *Casti Connubii*, *Roma*, 31.12.1930. In: *Acta Apostolicae Sedis* 22 (1930) 539–592. p. (Magyarul: In: *Amit Isten Egybekötött*, Szent István Társulat, Budapest 1986, 33-72. o.) sem szerepel már az *Enchiridion* 21. századi kiadásában. A szerkesztő (A Család Pápai Tanácsa), egyértelműen jelzi ezzel, hogy véleménye szerint a házasság és család témában a II. Vatikáni Zsinattal új korszak kezdődött. A Magyar Katolikus Püspöki Kar megújult honlapján mindkét említett enciklika megtalálható: <https://katolikus.hu/dokumentumtar/> (Utoljára megtekintve: 2021.01.22.).

⁴⁸⁵ GOJÁK, J., *Bevezetés Gaudium et Spes...*, 613. o.

4.2 A *Gaudium et Spes* kialakulása a zsinaton

A II. Vatikáni Zsinaton egyértelmű lett, hogy szükség van a dialógusra a mai világgal. A Zsinat tisztázni akarta, hogy belülről nézve, önmagában milyen a mai korban a világ, amelyhez éppúgy szól ma is az evangélium és amelyben az ember ugyanúgy választ vár a kérdéseire, mint minden korban tette. Suenens bíboros egy, a zsinatról szóló körlevelében megfogalmazta, hogy arra lenne szükség, hogy az Egyház meghatározza magát „ad intra” és „ad extra”. XXIII. János pápa pedig átvette ezt a megközelítést.⁴⁸⁶ Ez vezetett oda, hogy bár a zsinat elején még nem volt külön bizottsága a későbbi pasztorális konstitúciónak, később pedig az első bizottság által előkészített anyag csalódást keltett, végül Suenens bíboros kezébe került a munkafolyamat. Elsőre neki sem sikerült alkalmas tárgyalási alapot létrehozni a korábbi szakemberekkel.

Ekkor merészen új bizottságot hívott össze, melyben többek között Karl Rahner és Yves Congar is helyet kapott és így sikerült sok homályos dogmatikai kérdést tisztázni, de a szöveg olyan elvont volt, hogy nem tartották alkalmasnak arra, hogy a ma embere elé tárják. Ekkor ismét új bizottságot szervezett, akik a bibliai képek mellett foglaltak állást, hogy közérthetőbb legyen a valóság teológiai megközelítése. Hangsúlyozták az idők jeleit és a dialógus szükségességét is. Az új alapszöveg kidolgozásában Bernard Häring és a magyar származású Sigmund Rajmund OP oroszánrészt vállaltak, a szöveg francia eredetijét ők állították össze. Ezt végül az illetékes vegyesbizottság elfogadta, bár még sok simítás és változtatás történt, mígnem a zsinati atyák elé került az új szöveg.⁴⁸⁷

Kránitz Mihály így ír kutatásai alapján a jövőendő II. János Pál pápa szerepéről a Zsinaton: „Karol Wojtyła a központi albizottság tagja volt, mely

⁴⁸⁶ TOMKA, F. – TOMKA, M., *Gaudium et Spes lelkipásztori konstitúció az egyház és a mai világ viszonyáról (1965)*, In: KRÁNITZ, M. (Szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002*, Szent István Társulat, Budapest 2002, 449. o.; GOJÁK, J., *Bevezetés Gaudium et Spes...*, 614-615. o.

⁴⁸⁷ GOJÁK, J., *Bevezetés Gaudium et Spes...*, 614-616. o.

1965 februárjában a Róma közeli Arriciában egy héten át vitatta a tervezetet. (...) Yves Congar naplójában feljegyezte, hogy a *Gaudium et spes* második fejezetéről folytatott vitában Wojtyła kijelentette, hogy «mi itt a mai világ által felvetett kérdésekről és problémákról tárgyalunk, de ez a kérdés válaszokat is vár. Wojtyła személyisége meghatározó volt. Ebben az emberben élet és mágneses erő van, prófétai megnyilvánulással. Lehetetlen neki ellenállni.»⁴⁸⁸

A vitában majd mindenki részt vett, sok hiányosságra rámutatva, de egészében mégis pozitív fogadtatása volt, hogy ilyen újfajta módon közelítették az Egyház és a világ kapcsolatát. A javaslatok alapján újra átdolgozták a szöveget, és bár szinte teljesen átfogalmazták, de a lényege mégis maradt a régi. Az utolsó nagy vitán még mindig kemény bírálatok érték a szöveget, annyira, hogy már-már megint úgy tűnt, hogy akár el is vethetik a szöveget. Annyira, hogy Msgr. Gérard Philips úgy érezte, hogy figyelmeztetnie kell a zsinati atyákat arra, hogy ha elvetik a jelenlegi tervezetet, akkor üres kézzel távozhatnak. Magyar küldöttek is felszólaltak ennek a 13. szkémának a tárgyalása során Hamvas Endre és Brezanóczy Pál személyében, akiket úgy tűnt, hogy érdeklődve hallgattak meg.⁴⁸⁹

Végül a sok vihart megjárt szkémát azzal fogadták el, hogy az újabb javaslatokat még a szerkesztők dolgozzák be a szövegbe. Ez meg is történt és az átdolgozott szöveg végül 1965. december 6-án került megszavazásra és abszolút többséggel elfogadásra 2111 igen és 251 nem szavazattal, 11 szavazat pedig érvénytelen lett. Bár igencsak komoly és nehéz utat járt be a szöveg, elmondható, hogy talán a legjobb zsinati dokumentum lett belőle.⁴⁹⁰ A dokumentumot, mivel nagyon sok témát magába foglalt, bár mi itt csak egyet emelünk ki belőle, emiatt „Noé bárkájának” is nevezték. Másnap, 1965. december 7-én végső összesítő szavazást tartottak, majd záró szentmisét

⁴⁸⁸ KRÁNITZ, M., *Karol Wojtyła szerepe a Gaudium et spes megalkotásában és a Gaudium et spes jelentősége II. János Pál tanítóhivatalában*, In: PUSKÁS, A. – PERENDY, L. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat: Isten ajándéka az egyház és a világ számára*, Szent István Társulat, Budapest 2013, 271. o.

⁴⁸⁹ GOJÁK, J., *Bevezetés Gaudium et Spes...*, 616-617. o.

⁴⁹⁰ Uo. 617. o.

mutattak be, aminek a végén Willebrands bíboros olvasta fel a római katolikus egyház és a konstantinápolyi ortodox egyház közös nyilatkozatát, hogy az 1054. évi kölcsönös kiátkozást ezennel visszavonják.⁴⁹¹ Ezzel zárult a II. Vatikáni Zsinat.

4.3 A Gaudium et spes a házasságról

A gyakorlati kérdések közül a Gaudium et spes konstitúciónak a legkidolgozottabb része a házasságról szóló rész.⁴⁹² „A konstitúció bensőséges élet- és szeretetközösségnek nevezi a házások kapcsolatát, a házasságkötést pedig nem a mai fülnek már bántó szerződésnek mondja, hanem szövetségkötésnek.”⁴⁹³ A Sacrosanctum Concilium konstitúció a zsinat kezdetén még a *contrahentium consensus* kifejezést használta a házasságkötéskor, ami inkább a szerződő felekre utal.⁴⁹⁴ Itt tehát egy szép példáját láthatjuk a házasságteológia zsinat alatti fejlődésének, ami a házasság szentségét az Istennel kötött szövetség távlatába helyezi.

A házasságkötéskor tehát a felek nem a másik testéhez való jogot és a saját test átadásának kötelességét fogadják meg egy szerződésben, hanem olyan szeretet közösségre kötnek szövetséget, amelyben a férfi és a nő kölcsönösen, kizárólagosan és életre szólóan egymásnak ajándékozzák magukat.⁴⁹⁵ A Gaudium et spes kerüli a házasság hagyományos céljainak

⁴⁹¹ TOMKA, F. – TOMKA, M., *Gaudium et Spes...*, 452. o.

⁴⁹² GOJÁK, J., *Bevezetés Gaudium et Spes...*, 615. o.

⁴⁹³ GOJÁK, J., *Bevezetés Gaudium et Spes...*, 636. o. GS 48: „A házastársi szeretet és élet bensőséges közössége, melyet a Teremtő alapított és törvényeivel körülvevett, a házassági szövetség, azaz a visszavonhatatlan személyes beleegyezés által jön létre.” Latinul: „*foedere coniugii*”.

⁴⁹⁴ SC 77: „*sacerdos assistens requirat excipiatque contrahentium consensus*.” „a pap veszi ki és fogadja a (szerződő) házasfelek beleegyezését”. A zárójeles kiegészítés a hivatalos magyar fordításban nincs benne. Franciául pedig: „le prêtre qui assiste au mariage demande et reçoit le consentement *des contractants*.” Itt láthatjuk, hogy franciául a *szerződő felek* még csak nem is házastársnak lettek fordítva. Forrás:

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/index.htm (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.).

⁴⁹⁵ GOJÁK, J., *Bevezetés Gaudium et Spes...*, 636. o.

felsorolását és rangsorolását, sőt inkább arra tesz utalást, hogy mindegyik cél és érték nagy jelentőségű.⁴⁹⁶ Mindazonáltal a szöveg lábjegyzetében utalnak a megelőző tanításra, Szent Ágostonra, Szent Tamásra és a Tanítóhivatal korábbi megnyilatkozásaira, többek között a Casti Connubii enciklikára. Az Egyház tanítása tehát nem változott, hogy a gyermek, az egymás iránti hűség és a felbonthatatlan szentség köteléke olyan javak, amelyek összetartják a házasságot.⁴⁹⁷ Ugyanakkor a Zsinat nem utal közvetlenül arra a szent ágostoni tanításra, amit a Casti Connubii még szó szerint idéz, amikor az a gyermek fogadásának megakadályozását tiltja a házasságban.⁴⁹⁸ Lehetséges, hogy azért nem tették, mert ezt a kérdést még jobban meg akarták vizsgálni. Ez lett végül a Humanae vitae enciklika előkészítő bizottságának a feladata.

Heidl György rámutat, hogy a Gaudium et Spes elmélyítette a Casti Connubii enciklika tanítását, amikor a hitvesi szeretetközösséget központi helyre állította a házasság értelmezésében. A perszonalista értelmezés újdonsága és a célhierarchikus megközelítés elhagyása nagy frissességet hozott a házasságról szóló egyházi tanításba.⁴⁹⁹ Véleménye szerint a sokak szerint a 19. század legnagyobb teológusának tartott Matthias Scheeben (1835-1888) gondolatai hatottak,⁵⁰⁰ mire elérkezett a II. Vatikáni Zsinat és ez nagyon visszatükröződni látszik ebben a dokumentumban. A házasság isteni eredetű, de az ember szabad döntése nélkül nem jöhet létre, a házassági szövetség az

⁴⁹⁶ Vö.: GS 48.

⁴⁹⁷ Vö.: SZENT ÁGOSTON, *De bono coniugali*, PL 40, 375-376. et 394.; SZENT TAMÁS, *Summa Theol., Suppl.* Quaest. 49, art. 3 ad 1; IV. Jenő, *Az örményekkel való egyesülés „Exultate Deo” bullája*, DS 1327; XI. PIUS, *Casti Connubii, Roma, 31.12.1930.* In: Acta Apostolicae Sedis 22 (1930) 539–592. p. (Magyarul: In: *Amit Isten Egybekötött*, Szent István Társulat, Budapest 1986, 33-72. o.); DS 3703-3714.

⁴⁹⁸ DS 3716; SZENT ÁGOSTON, *De coniugiis adulterinis*, Lib. 2. n. 12. in PL 40 Colonna 479.: „Illicite namque et turpiter etiam cum legitima uxore concumbitur, ubi prolis conceptio devitatur. Quod faciebat Onan filius Judae, et occidit illum propter hoc Deus”.
https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0354-0430__Augustinus__De__Conjugiis__Adulterinis__MLT.pdf.html (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.).

⁴⁹⁹ HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”, *A házasság misztériuma*, Kairosz, Budapest 2017, 222. o.

⁵⁰⁰ Uo. 194-201. o.

alapja, ami egy visszavonhatatlan személyes egyetértés a felek között, ugyanakkor tartós, felbonthatatlan és a felek kölcsönös önátadása szilárdítja meg. Emellé társul az életadás, ami a bensőséges házassági aktussal, amit a zsinat nagy tisztelettel említ,⁵⁰¹ kapcsolódik össze. A házasság nem önmagáért van, nem is csupán a gyermekekért, bár ez utóbbi és a nevelés természetesen benne foglaltatik,⁵⁰² mégis valójában talán leginkább azért van, hogy a szeretet által Istenhez emelje a házasság szentségében élőkét.⁵⁰³

A gyermek a házasságban mint ajándék jelenik meg, a házastársak pedig Isten szeretetének tolmácsai, amikor befogadják és felnevelik a gyermekeket.⁵⁰⁴ Heidl György is felveti a hitvesi szerelem és a teremtő Szentháromság analógiájának lehetőségét, ugyanakkor rámutat, hogy a gyermektelen párok esetében a dokumentum nem említi még a szellemi termékenység lehetséges gyümölcseit, bár hangsúlyozza, hogy a házasság ilyenkor is teljes értékű és felbonthatatlan marad.⁵⁰⁵

John O'Malley SJ, aki a II. Vatikáni Zsinatot fiatal papként saját érdeklődő jelenlétével kísérte végig, azt írja, hogy a házasság céljainak meghatározása és a születésszabályozás kérdéseiben az egyes albizottságok tagjai között különböző vélemények hangzottak el, majd a többség véleménye került a szövegbe, amely nem állapított meg sorrendet a házasság egyes céljai között, ami tehát nem véletlen, hanem szándékos újítás volt.⁵⁰⁶ Emellett több újszerű vonása van a *Gaudium et spes* szövegének a korábbi katolikus tanításhoz viszonyítva, legfőképpen, hogy a kölcsönös szeretet és a partneri kapcsolat került a középpontba, de nem említi a *remedium concupiscentiae*

⁵⁰¹ GS 51.

⁵⁰² GS 50.

⁵⁰³ HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*” ..., 223. o.

⁵⁰⁴ GS 50: „A gyermek a házasság legnagyobb ajándéka, és a szülők számára a legnagyobb kincs. (...) A házastársak az emberi élet továbbadásának és fölnevelésének feladatában, amit sajátos küldetésüknek kell tekinteni, a teremtő Isten szeretetének munkatársaiként s mintegy tolmácsaiként ismerik meg magukat.”.

⁵⁰⁵ HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*” ..., 224. o.

⁵⁰⁶ O'MALLEY, J. W., *Mi történt a II. Vatikáni Zsinaton?*, Jezsuita Kiadó, Budapest 2015, 363. o.

fogalmát sem, vagyis nem ejt szót a házasságban az érzéki vágyak jogos kielégítésének – korábban sokat hangoztatott – másodlagos céljáról.⁵⁰⁷

Ez utóbbi a Casti Connubii enciklikában még egyértelműen kimondásra került.⁵⁰⁸ Végül így ma a Katekizmus is csak érintőlegesen utal erre és inkább a házasfelek java, a gyermekekre való nyitottság és az önjándékozás kerül előtérbe a házasságról szóló egyházi tanításban.⁵⁰⁹

4.4. A házasságkötés liturgiájának kérdése a zsinaton

Mint említettük már a Zsinat első, Sacrosanctum Concilium című dokumentuma szól a házasság kérdéséről a házasságkötés szertartásának szemszögéből, ami dolgozatunk témáját is érinti. Bár időben előbb történt, mégis itt látszik célszerűnek, hogy megemlékezzünk erről is a magyar nyelvű kommentárok és az ide kapcsolódó rövid zsinati részek áttekintésével. Egyetértünk azzal a megállapítással, hogy a Zsinat első és utolsó dokumentuma a *Sacrosanctum Concilium* és a *Gaudium et spes* szellemtörténetileg együtt értelmezhető. Mintegy bekeretezik a zsinatot,

⁵⁰⁷ O'MALLEY, J. W., *Mi történt a II. Vatikáni Zsinaton?...*, 363-364. o.

⁵⁰⁸ XI. PIUS, *Casti Connubii*, Roma, 31.12.1930. In: Acta Apostolicae Sedis 22 (1930) 561. p.: „Neque contra naturae ordinem agere ii dicendi sunt coniuges, qui iure suo recta et naturali ratione utuntur, etsi ob naturales sive temporis sive quorundam defectuum causas nova inde vita oriri non possit. Habentur enim tam in ipso matrimonio quam in coniugalis iuris usu etiam secundarii fines, ut sunt mutuuum adiutorium mutuusque fovendus amor et *concupiscentiae sedatio*, quos intendere coniuges minime vetantur, dummodo salva semper sit intrinseca illius actus natura ideoque eius ad primarium finem debita ordinatio.”, Magyarul: In: *Amit Isten egybekötött*, Szent István Társulat, Budapest 1986, III/2/a, 50. o.: „Azok a házastársak sem vétnek a természet rendje ellen, akik jogos és természetes módon élnek, de természetes okok, életkoruk vagy egyéb fogyatkozásuk miatt új élet nem születhet. A házasságnak ugyanis és a házassági jog használatának vannak másodrendű céljai is, mint a kölcsönös segítség, egymás közt a szeretet ápolása és *az érzéki vágyak csillapítása*, melyekre a házastársaknak szabad törekedniük, ha egyébként a házaseslet belső természetességén és elsődleges céljára való beállítottságán nem esik csorba.”

⁵⁰⁹ KEK 1601: „A házassági szövetséget, amelyben a férfi és a nő az egész élet olyan közösségét hozza létre egymással, mely természeténél fogva a házasfelek javára, gyermekek nemzésére és nevelésére irányul...”; KEK 1609: „A bűnbeesés után a házasság segít legyőzni az ember önmagába zárkózását, az önzést, a gyönyör hajszolását, és segít megnyílni a másik felé, a kölcsönös segítségre, önmaga elajándékozására.”

hiszen a *Gaudium et spes* majdnem pontosan két évvel az *Sacrosanctum Concilium* után lett kihirdetve,⁵¹⁰ mint a zsinat záró dokumentuma.⁵¹¹

A házasság egyik oldalról az emberiség és az Egyház alapsejtje, másrészt pedig szentségi képe Krisztus és az ő Egyháza kapcsolatának, miközben a szeretet titkára mutat rá. A fizikai érintkezés az emberek között csak testük által valósulhat meg, azaz érzékelhető anyagi valóságok szükségesek hozzá. Mivel Krisztus testben nem látható, szükségünk van érzékelhető és látható valóságra, ami helyettesítheti Krisztus láthatatlan testét, hogy létrejöjjön az élő Krisztussal való találkozás. Nagy Szent Leó pápa is már beszélt arról, hogy az Egyház szentségeibe ment át mindaz, ami Krisztusban látható volt. A szentségek személyes találkozások Istennel.⁵¹² Így lesz a házasságban a két test egy testté válása a szentség látható jelévé.

Hasonló gondolatot találunk a II. Vatikáni Zsinat magyar nyelvű kommentárjában máshol is: „Régen talán kissé túlhangsúlyoztuk az Eucharisztia reális jelenlétét. Mivel ebben „*praesentia substantialis*”-t láttunk, háttérbe szorult a többi krisztusi jelenlét. Pedig ezek is reálisak.”⁵¹³ Ugyanitt találunk egy fontos megjegyzést arról, hogy a *Sacrosanctum Concilium* megfogalmazása nem analitikus vagy skolasztikus nyelven történt, de az apologetikus hangsúly sem érezhető rajta, mint amit a korábbi zsinatok szövegeit olvasva érzünk, hanem biblikus teológiai, vagy még inkább mai közérthető nyelven írták.⁵¹⁴

A konkrét zsinati szöveget olvasva mégis felmerülhet bennünk néhány kérdés, illetve észrevétel. A II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* konstitúciója kimondja, hogy megmarad a korábbi törvény, hogy az eskető

⁵¹⁰ SC: 1963. dec. 4. és GS: 1965. dec.7.

⁵¹¹ KAJTÁR, E., *A liturgikus megújulás és a hagyomány a Sacrosanctum Concilium konstitúcióban*, In: PUSKÁS, A. – PERENDY, L. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat: Isten ajándéka az egyház és a világ számára*, Szent István Társulat, Budapest 2013, 154. o.

⁵¹² SZAKOS, GY. – VÁRNAGY, A., *Bevezetés Sacrosanctum Concilium*, In: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 40. o.

⁵¹³ SZAKOS, GY. – VÁRNAGY, A., *Bevezetés Sacrosanctum Concilium*, ... 34. o.

⁵¹⁴ Uo.

papnak kell kivennie, illetve fogadnia a házasulandók beleegyezését,⁵¹⁵ amit a korábbi Tridenti Zsinathoz kötődő Tametsi rendelet fogalmazott meg a titkos házasságok elszaporodása miatt.⁵¹⁶ Ugyanakkor a korábbi gyakorlattal ellentétben a házasságkötés rendes helyét már nem a szentmise előtt, hanem abban, közvetlenül az evangélium és a homília után jelöli meg, lehetőséget adva ugyanakkor a házasság szentmisén kívüli megkötésére is. A nászaldás hagyományosan a menyasszonyért mondott áldás volt, de a zsinat ezt szándéka szerint kiterjesztette mindkét félre, hogy a kölcsönös hűség és a belőle fakadó kötelesség egyértelműbb legyen.⁵¹⁷ A zsinat ezzel is kifejezi, hogy már úgy tekint rájuk, mint egy testre, Krisztus eljegyzett Menyasszonyára, akit az Egyházban megkötött házasságukkal megjelenítenek.

Egy érdekes fordítási nehézséget is találunk ebben a zsinati szövegrészben.⁵¹⁸ A magyar fordításban ugyanazt a latin szót *sponsus*, *sponsi*, hol házas társnak, hol jegyeseknek fordították. Olaszul mindkét helyen *sposi*, franciául mindkét helyen *époux*, angolul pedig mindkét szót a *spouses* szót használják, amelyek pedig általában mindkét értelemben érthetők, talán leginkább az angol *spouses* kifejezés az, amit inkább csak a házas társakra szoktak alkalmazni. Olaszul a jegyest a *fidanzato* szóval is jelölik, franciául pedig *fiancé* ennek a megfelelője, amit angolul is használnak. A *sponsus* latin szó megfelelője az angolban alapesetben a *groom*, amit csak a házasság előtt álló férfira alkalmaznak ezért itt nem jött szóba. Franciául viszont alapesetben a *fiancé*-t hozzák a szótárak. Mivel itt már a beleegyezés kivétele után vagyunk a szertartásban, ami máshol is már házasoknak nevezi a feleket,⁵¹⁹

⁵¹⁵ SC 77.

⁵¹⁶ DS 1813-1816.

⁵¹⁷ SC 78.

⁵¹⁸ Uo.

⁵¹⁹ OCM 69. Így kezdi a hívek könyörgését: „Testvéreim! A kenyérrel és a borral együtt vigyük most Isten elé könyörgéseinket az új házas társakért és minden keresztény családjáért!” Majd ugyanitt az egyik latin és magyar könyörgésben: OCM 252 Latin: „Pro novis sponsis hic astantibus et pro bono eiúsdem famíliæ, Dóminum deprecémur.” OCM 69: „Őrizd meg, Urunk, az új házas társakat a hit szerint való életben és az áldozatos szeretetben!” A *novis sponsis* kifejezés a latinban is egyértelműen az újdonságra, vagyis a házas társi létre utal.

helyénvalóbbnak tűnik, hogy a magyar jegyes fordítást is így értsük inkább az új házastársakra.

Még egy apró fordítástechnikai észrevétel, hogy ugyanitt a latin „és”-t helyettesítő pontosvessző szintén lehet megtévesztő az SC 78. pontjának utolsó mondatában, mivel az a latinban nincs benne. Így viszont a magyar szöveg jelentése vonatkozhatna akár a jegyesmegáldásra is, ami egy egész más szertartás, mint a misén kívüli esküvő.⁵²⁰ Itt is megállapíthatjuk, hogy ez az áldásra vonatkozó rész inkább a nászáldás kötelező voltát fogalmazza meg, annál is inkább, mert mint fent említettük, ezek a jegyesek, akikről itt szó van, már valójában az új házastársak.

4.5 A Gaudium et Spes házasságteológiájának értelmezése az Enns és a Rajna között

Hans-Joachim Sander, osztrák dogmatika professzor német nyelvű kommentárjában a Gaudium et spes házasságról szóló részéről⁵²¹ már a 47-es szakasz címéből megállapítja, hogy itt egy program kitűzéséről, a házasság és a család méltóságának visszaállításáról van szó.⁵²² Ő elsősorban a nehézségekre és a hiányosságokra mutat rá, különösen a mai állapotok fényében. Véleménye szerint a Zsinat a házasságot, mint egy helyet jelöli meg, ahol az egyes személyek és a társadalom jóléte kölcsönösen érvényesül és összefonódik. Az új álláspont a házasságnak, mint „szeretközösség”-nek a megfogalmazásában jelenik meg leginkább.⁵²³ A házastársak megjelenítik a

⁵²⁰ SC 78: „Epistola et Evangelium Missae pro sponsis legantur in initio ritus et benedictio sponsis semper impertiat.” „Amikor azonban a házasságot szentmisén kívül kötik meg, a szertartás elején föl kell olvasni a nászmise szentleckéjét és evangéliumát; az áldásban pedig mindig részesíteni kell a jegyeseket.”

⁵²¹ SANDER, H.-J., *Theologischer Kommentar zur Pastoralkonstitution über die Kirche in der Welt von heute Gaudium et spes*, In: HÜNERMANN, P. – HILBERATH, B. J., *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, Bd. 4, Herder, Freiburg im Breisgau 2005, p. 770-779. p.

⁵²² SANDER, H.-J., *Theologischer Kommentar...*, 770. p.

⁵²³ GS 48,1.

szereket helyét. Ugyanakkor a *Gaudium et spes* 47 még társadalmi intézménynek mondja a házasságot, ami a szeretet helyének kimondását marginalizálja, mintha nem számolna itt a dokumentum a Zsinat által sokat hangoztatott „idők jelei”-vel. A „válás járványa” kifejezést elemezve arra jut Sander, hogy ma nem lehet csak a neheztelés szavaival beszélni erről a modern kori jelenségről, mert a válás ma sokkal elterjedtebb, mint valaha, tehát itt egy új modern kori jelenség az, ami ránehezedik sok ember életére. Elismeri, hogy minden egyes válás a szeretet kudarcát jelenti, mert szótlanságra vezet az életben, azt azonban elveti, hogy egymást fertőznék meg ezzel a párok, mintha ez egy betegség lenne.⁵²⁴ Felidézi, hogy a felelős bizottság kellő mérlegelés után elvetette VI. Pálnak azt a javaslatát, hogy a válás témája után a dokumentum szóljon még a fogamzásgátlás kérdéseiről is. Ugyanakkor a demográfiai növekedés felvetésénél is problémásnak látja Sander, hogy azt csak regionális kérdésként említi a dokumentum.

Rámutat, hogy nem lehet hibáztatni ezért azokat a párokat, akik több gyermeket vállalnak, hiszen a gyermekek gyakran az egyetlen biztosítékát jelentik a család jövőjének, különösen az időskorban, vagy még inkább a szegényebb országokban.⁵²⁵ A földi javak tisztességes elosztásának problémájára is utal, ahol a felelősök egyértelműen azok a társadalmak, amelyek ezt megakadályozzák. Az a tapasztalat, mondja Sander, hogy azokban a társadalmakban, ahol biztosított a túlélés, ott csökken a gyermekek száma is, ugyanakkor a népességnövekedés mindenképpen pasztorális kérdés is, hangsúlyozza. Talán az a legnagyobb kritikája Sandernek a dokumentumnak ezzel a részével szemben, hogy az néma marad az erőszak kérdésében, mind a házasságra, mind a családra vonatkozóan. A házasságon belüli erőszak, illetve a családon belüli szexuális visszaélések, a patriarchális becsületgyilkosságok, vagy a válási csaták, melyek a gyermekeket túszként kezelik és így traumatizálják, végül a gyermeki ártatlanság áruba bocsátása a lelkiismeretet

⁵²⁴ SANDER, H.-J., *Theologischer Kommentar...*, 771. p.

⁵²⁵ Uo. 772. p.

nélkülöző, nyomorúságos családi helyzetekben azok a témák, melyekkel Sander kiegészíti a zsinati felsorolást.

A *Gaudium et spes* 48-cal kapcsolatban Sander megállapítja, hogy a házasság, mint szeretetközösség itt is megjelenik, ezzel megerősítve ezt a kijelentést. Ráadásul Istenben megalapozott ez a házastársi szeretet. Ugyanakkor arra is rámutat, hogy nemcsak az a fontos, mit állít a zsinat, hanem az is, hogy miről hallgat a dokumentum.⁵²⁶ A szerződés gondolatát a bizottság következetesen elutasította ebben a házasságról szóló zsinati szövegben. Ezzel azonban megmaradt az a probléma, hogy mi történik egy házassággal, ha a szeretet hiányzik belőle, illetve, ha nem jön vissza a kezdeti szerelem? – teszi fel a kérdést Sander. A házasság a kölcsönös önátadás ajándéka, „a visszavonhatatlan személyes beleegyezés”⁵²⁷ által jön létre. Enélkül nincs szeretet, melynek ereje ugyanakkor túlmutat a szubjektivitáson. A szeretet az a hely, ahol Isten előtt áll az ember. Mivel a házasságnak a szerzője maga Isten,⁵²⁸ ezért a házasság szentségében hárman vannak jelen, a két fél és Isten, mint a szentség kiszolgáltatói – mondja szerzőnk, aki téves kérdésnek nevezi, hogy a szeretet meghalhat-e egy házasságban.⁵²⁹ A kérdés legfeljebb az lehet, hogy egy házasság megköthető-e emberként és keresztényként, ha kizárja a szeretetet? Vagyis nem az az eldöntendő kérdés, hogy a szerződés megkötött-e, vagy sem, hanem hogy a jövőben házaspár valóban szeretetben, vagy csupán egy illúzióban, látomásban kötötték-e meg a házasságot? A külső forma szerint helyesen megkötött házasság még nem bizonyítéka annak, hogy nincs kizárva a valódi szeretet a kapcsolatból. A házasság felbonthatatlanságának alapköve Isten, aki maga a szeretet. Ha nem így van, akkor a hűség valójában csupán aszkézis. Véleménye szerint ezért alapvető fontosságú, hogy a házasság minden keresztény formájában kerüljük a szerződés gondolatát. Isten nevében senkit sem lehet kényszeríteni a saját akarata ellenére, hogy házasságot kössön. A *Gaudium et spes* 48,2-ben az

⁵²⁶ Uo. 773. p.

⁵²⁷ GS 48,1.

⁵²⁸ GS 48,1.

⁵²⁹ SANDER, H.–J., *Theologischer Kommentar...*, 774. p.

„igazi házastársi szerelem”⁵³⁰ (germanus amor coniugalis) nem azt jelenti, hogy létezik igaztalan házastársi szeretet is, hanem megerősítése az igazi házastársi szeretetnek. A kérdés mindig az szerzőnk szerint, hogy az „amor”, a „szerelem” és az „isteni szeretet” egysége valóban megragadható-e az új házások esetében? A gyermekek kérdésével kapcsolatban Sander is megállapítja, hogy a *Gaudium et spes* kerüli a célok rangsorolását, ami kifejezésre jut abban is, hogy a „házasfelek szerelme” és a „házasság intézménye” egy szintre kerül a megfogalmazásban, amikor is arról olvasunk, hogy mindkettő a gyermekek nemzésére és nevelésére „irányul”.⁵³¹ A gyermek nem célként jelenik meg, hanem sokkal inkább kiemelt helyként, aki saját egzisztenciával áll Isten előtt.⁵³² Ezért sokkal inkább topológiai (helyszerűségében), mint teleológiai (célszerűségében) tartoznak össze a gyermekek a házassággal, még ha meg is koronázzák azt, vagy a feleket az apaság és anyaság méltóságában részesítik is. Amikor hiányoznak a gyermekek, akkor más helyet kell keresni a házastársaknak, hogy a szeretetük rajtuk kívül is megjelenjen. A gyermektelen házasságokból nem hiányzik a cél elérése, azok sem hiányosak, szerelmük egymás iránt beteljesedhet. Az idők jeleinek nevezi Sander, hogy néha drámai próbálkozásokat tesznek ezek a párok egy biológiai vagy adoptált gyermek befogadására. A *Gaudium et spes* 48,4 utolsó mondata a szeretet krisztológiai vonatkozására mutat rá, mily nagy jelentőségű az Egyház meghívása arra, hogy a házassággal Krisztust jelenítse meg a világban.

Sander rámutat, hogy a *Gaudium et spes* 49-ben visszacsengenek azok az évszázados viták, melyek Ágostonnál egészen odáig mentek, hogy csak akkor jó egy nemi aktus, ha célja a gyermeknemzés. A *Gaudium et spes* viszont sokkal inkább a szeretet beteljesedését látja a nemi aktusban. Ugyanakkor az erotikus vonzódást mintha a dokumentum leválasztaná a szeretetről,⁵³³ különösen, ha a „meram eroticam inclinationem” latin kifejezést „pusztán

⁵³⁰ GS 48,2: „Az igazi házastársi szerelem fölvetetik az isteni szeretetbe...”.

⁵³¹ GS 48,1.

⁵³² SANDER, H.–J., *Theologischer Kommentar...*, 775. p.

⁵³³ Uo. 776. p.

erotikus vonzódásnak” fordítják, ahogy a német és a magyar fordítás is tette, pedig a „meram” kifejezés inkább a „tisztán” szóval adható vissza, ami arra mutat, hogy az erotikus vonzódás is lehet tiszta. Ez mindenképpen komoly előrelépés az ágostoni hagyományhoz képest, amely inkább a szégyent köti minden olyan vágyhoz, ami a nemiséggel kapcsolatos.

A *Gaudium et spes* 50 a házasság termékenységéről szól, melynek vitáját egy tövises bokorhoz hasonlítja Sander. Ismét rámutat, hogy nem teleológiailag közelíti meg a házasságot a dokumentum a gyermeknemzés kérdésében.⁵³⁴ A keresztények körében elfogadottan a gyermek a házasság belső célja. Felvetődik a kérdés, ki döntheti el, hogy mindent megtettek-e a felek, hogy ezt a célt elérjék? Mind a túlnépesedést, mind a technikai eszközök használatának kérdését az idők jeleihez sorolja szerzőnk, mely kérdéseket a dokumentum nem jár alaposan körbe, sőt inkább csak morális, mint pasztorális megközelítést kísérel meg, bár ez utóbbira nagy szükség lenne – hiányolja Sander. A tanítóhivatal megnyilatkozásaira felhívják ugyan az atyák a figyelmet, ugyanakkor magáról az élet továbbadásának feladatáról kimondja a dokumentum, hogy „minderről végső fokon maguknak a házastársaknak kell dönteniük Isten színe előtt”⁵³⁵. Egy másik, már érintett pont annak a megfogalmazása, hogy a házasság nem csupán a nemzésre alapított, hanem a házastársak kölcsönös szerelme is itt fejeződik és bontakozik ki, hogy végül gyümölcsöt hozzon. Azaz a házasság gyermekek nélkül is lehet értékes és teljes életközösség.⁵³⁶

A *Gaudium et spes* 51 a gyermekek melletti döntéssel folytatja ugyanezt a témát, konkretizálva, hogy ezek a problémák főként a sokgyermekes és a mélyszegénységben élő családoknál merülnek fel. A szándékos abortusz elvetése és a megfogant élet melletti döntés egyértelmű állásfoglalás a dokumentumban.⁵³⁷ Az Egyház gyermekei felé a zsinat azzal az elvárással

⁵³⁴ Uo. 777. p.

⁵³⁵ GS 50,2.

⁵³⁶ GS 50,3.

⁵³⁷ GS 51,2.3.

fordul, hogy tartózkodjanak a Tanítóhivatal által kizárt születésszabályozási módoktól, és utal a lábjegyzetben egy bizottságra, amely ezt a kérdést kibontani és a pápa elé tárni hivatott. Később itt találjuk majd Karol Wojtyła, akkor még krakkói érseket, a későbbi II. János Pál pápát is, aki aktívan részt vett ebben a munkában, melynek eredménye a *Humanae vitae* enciklika lett. Az ember örök rendeltetését idézi végül a *Gaudium et spes*, melynek alárendelődik az ember élete és az életfakasztás aktusa is.⁵³⁸ Sander itt az ide kapcsolódó idők jeleit sorolja fel,⁵³⁹ mint például az abortuszok magas száma a katolikus országokban, vagy azt, hogy az első nemi kapcsolat nagyszámban egyre fiatalabb korban történik. A házasság nélküli együttélések számának növekedését és a szociális rendszert felborító, alacsony születési arányszámot, valamint az AIDS kérdését hozza még ide, mint valóban sok embert gyötrő problémát, mellyel pasztorálisan is foglalkozni kell. Megfogalmazza annak az igényét, hogy a nemi életről társadalmi vita tudjon kibontakozni, amely a szeretet méltóságának hitigazságát is magába foglalja, azonban egyből le is mond arról a lehetőségről, hogy ez a vita megvalósulhat. Végül megállapítja, hogy bizonyos szemszögből hiányosnak látszik az Egyház pasztorális helymeghatározása, amikor úgy tűnik, hogy tanításával ma nem tud az egyházon kívül is figyelemre méltó jellé válni az új élet nemzésével kapcsolatban.

A *Gaudium et spes* 52-vel zárul elemzett szakaszunk, amely egyben ezt a fejezetet is lezárja. A család, mint „a tartalmasabb emberiség iskolája”⁵⁴⁰ jelenik meg itt, ami metaforaként Sander szerint kiegészítésre szorul, egyértelműen túlmutat a szülők körén.⁵⁴¹ Megállapítja a nemi különbségek leírásának hiányát is a házastársak végső meghatározásában, melyet ugyanakkor pasztorálisan emelkedett megfogalmazásnak mond: „forrjanak össze a szeretetben, hasonló gondolkodásban és egymás kölcsönös

⁵³⁸ GS 51,4.

⁵³⁹ SANDER, H.–J., *Theologischer Kommentar...*, 778. p.

⁵⁴⁰ GS 52,1.

⁵⁴¹ SANDER, H.–J., *Theologischer Kommentar...*, 779. p.

megszentelésében”⁵⁴². Ugyanakkor ez inkább ideális leírásnak tűnik számára, mint a házasság élet realitásának. A család, az Egyház és a társadalom kapcsolatáról szóló cikkely viszont igen prózai megfogalmazást kapott szerinte, amikor azt írja a *Gaudium et spes*, hogy a „polgári hatalom tartsa szent kötelességének, hogy elismerje, óvja és erősítse a házasság és a család igazi természetét, védje a közkereskedőket és segítse a családok boldogulását”⁵⁴³. Ugyanezt a nehézséget látja a család javának és a sugárzó családdá válás lehetőségének kiemelésénél is,⁵⁴⁴ hiszen ma a sokgyermekes család a fejlett országokban nem tekinthető általánosnak. A kérdéskör végéhez közeledve szerzőnk rámutat arra, hogy valóban szükséges a megfelelő képzés a család problémáival kapcsolatban,⁵⁴⁵ és e tekintetben utal különösen is a fiatal családokra. Végül Sander a topológiai átvezetést a házasság szempontjából sikeresnek ítéli a dokumentumban.

4.6 Kritikai észrevételek a német nyelvű kommentárhoz

Hans-Joachim Sander véleményének kicsit talán túlságosan is részletes, még ha nem is szó szerinti bemutatása után úgy tűnik, hogy magát a kommentárt is kommentálni szükséges. Főként azért, mert Sander néhány kérdést eltúloz, hogy érvelése meggyőzőbb legyen. Többek között eltekint az elváltknál a példamutatás vagy a válás normaként való kezelésének a következményeitől, vagy a népességnövekedés kérdésében csak jóval később és a szociális rendszer felborulásának összefüggésében említi a rohamosan csökkenő népességű államokat, melyek között az Európai Unió tagállamait is említhetnénk, ahol írása is megszületett. Ugyanakkor ezekben a pontokban is megfontolásra méltó gondolatokat fogalmaz meg, több más felvetésében pedig rámutat arra, hogy a zsinat megállapításait a mai kor szemüvegével nézve valóban úgy érezhetjük, hogy kiegészítésre szorul például a szexuális

⁵⁴² GS 52,7.

⁵⁴³ GS 52,2.

⁵⁴⁴ GS 52,5.

⁵⁴⁵ GS 52,5.

visszaélések kihangsúlyozása, vagy az idők jeleinek mai felsorolása terén. Bár olykor nem egyértelmű, hogy mit ért Sander az idők jelei alatt. Például, amikor a gyermektelen házastársak drámai kísérleteiről ír, hogy biológiailag gyermekük lehessen, akkor nem látszik, hogy ennek valamilyen határa lenne nála, pedig ez a tanítóhivatali megnyilatkozásokból egyértelműen kiderül. Az adoptálás mellett említve pedig akár még elhagyott, megtermékenyített petesejtek beültetésére is gondolhatunk, ami sokat vitatott, valóban drámai kérdés. Megemlíthetjük még az idők jelei között az online erőszak megjelenését is,⁵⁴⁶ ami különösen érzékenyen érinti a kiskorúakat és amivel szintén komolyan kell foglalkoznia az Egyháznak is.

Ugyancsak érdekes annak a felvetése, hogy a szeretet hiánya legyen egyes esetekben (vagy akár kizárólagosan?) a házasság érvénytelenségének megállapításakor a fő kritérium. Úgy tűnik, bár igyekeznek ennek látszatát elkerülni, de szubjektív vizekre tévedünk. Hogyan lehet megállapítani objektíve, hogy a szeretet, vagy amit annak gondolnak a felek, már kezdettől „igazi házastársi szerelem”-e vagy hogy az valóban felvetett-e az isteni szeretetbe vagy sem?⁵⁴⁷ A teleológia topológiára való lecserélése is komoly kérdéseket vet fel, ami kapcsolódik a házasságnak, mint szerződés gondolatának elvetéséhez. Valóban megállapítható egy gondolati fejlődés magában a zsinaton belül is ezen a téren, de vajon ez a korábbi megközelítések teljes elvetését is jelenti? Ez egyáltalán nem olyan egyértelmű, mint azt Sander állítja. A *Gaudium et spes* 50 értelmezésében úgy tűnik, hogy Sander is abba a csoportba áll be, amely akár a tanítóhivatali megnyilatkozásaival szemben is helyt ad a házastársak döntésének, pedig aligha állíthatjuk, hogy ez a zsinati atyák szándéka szerint lett volna. A döntés, hogy a házastársak mikor és hány

⁵⁴⁶ Vö.: AIKEN, M., *Cyber-csapda, Hogyan változtatja meg az online tér az emberi viselkedést?*, Harmat – Magyar Kurír, Budapest 2020, 139-187.o.; II. János Pál pápa már 1981-ben leírja ennek a problémának a gyökerét, bár akkor még az Internet nem volt jelen, de az alapelv azóta sem változott. FC 76: „Mivel pedig a tömeg tájékoztatási eszközök – éppen úgy, mint az iskola és a környezet – igen nagy hatással vannak a gyermekek nevelésére, a szülőknek tevékeny részt kell vállalniuk ezen eszközök használatában és ellenőrzésében, és ébernek kell ügyelnünk arra, milyen hatást váltanak ki a gyermekekben.”

⁵⁴⁷ Vö.: GS 48,2.

gyermeket szeretnének, nem alá-fölé rendelt, hanem mellérendelt viszonyban van a tanítóhivatallal. Mégha maga a lelkiismeret is marad a végső fórum, ezt értelemszerűen az Egyház tanítása kell megvilágítsa, amely bizonyos utakat egyértelműen tilthat. Ezt egyébként konkrétan erre a kérdésre vonatkoztatva a *Gaudium et spes* 51 is kimondja, amit Sander is elismer, azonban kihangsúlyozza, hogy ez csak az Egyház gyermekeire vonatkozik, majd itt utal a lábjegyzetre, ami végül a *Humanae vitae* enciklikában csúcsosodott ki. Sander nem emeli ki a *Gaudium et spes* 51 egyik forradalmi újdonságát sem, amelyik kimondja, hogy „Azért nagy tisztelet illeti a házasság sajátos aktusait is, amennyiben azok az ember veleszületett méltóságának megfelelően folynak le”⁵⁴⁸. Pedig nagyon fontos elismerése ez a házasság aktus értékének, és ennek talán kulcsszerepe lesz a szöveg későbbi értelmezése során, nem utolsósorban itt válik el élesen a Zsinat a korábbi „*remedium concupiscentiae*” tanításától, vagyis, ahogy már fentebb arról szó volt, a rendezetlen érzéki vágyak orvoslásának tanától. A nemi életről szóló társadalmi vita felvetése is sajnos a reménytelenségbe hullik szerzőnkél, aki viszont írásával megfogalmazza ennek a vitának Egyházon belüli és azon túl is ható pasztorális igényét.

Végül szerzőnk a *Gaudium et spes* 52 elemzésében nem említi azt a pozitívumot, hogy már a Zsinat felhívja a figyelmet az apák aktív részvételére a nevelés során, ami pedig éppen a mai társadalom igényeivel is találkozik, ugyanakkor az idők jeleinek nevezhetnénk az apa nélkül felnövő gyermekek egyre növekvő számát is, jóllehet Sander emellett is szó nélkül elmegy. Ahogy sajnos a *Gaudium et spes* 52 egyik központi gondolatát, a gyermekek felelősségre nevelését sem elemzi, amely lehetővé tenné, hogy esetleges egyházi hivatásukat is követhessék a felnövekvő gyermekek.⁵⁴⁹ Pedig szintén az idők jeleihez tartozhatna még a hivatások rohamosan csökkenő száma is a gazdag országokban, ami szintén pasztorális megoldásért kiált. A Zsinat sok

⁵⁴⁸ GS 51,3.

⁵⁴⁹ GS 52,1.

helyen utal arra is, hogy az erkölcsi érzéknek nevelésre van szüksége, hogy a megfelelő erkölcsi élet kialakuljon az emberben.⁵⁵⁰

Összességében elmondhatjuk, hogy Hans-Joachim Sandert becsületes törekvés jellemzi, hogy a II. Vatikáni Zsinat által megkezdett párbeszédet folytassa a mai világgal, ugyanakkor az sem tagadható, hogy gondolkodási struktúráját meglehetősen kritikus légkör lengi körül, ami sajnos olykor eltakarhatja a zsinati tanítás vonzó fényét.

4.7 Egy kiemelkedő példa a zsinati házasságteológia olasz recepciójára

Carlo Rocchetta szisztematikus házasságteológiájának az *Il sacramento della coppia*,⁵⁵¹ azaz *A házaspár szentsége* címet adta. Ebben nem csupán egy, hanem sok helyen hivatkozik az általunk tárgyalt zsinati dokumentum házassággal kapcsolatos egyes pontjaira. Ezek közül emeljük most ki az általunk fontosabbnak ítélt pontokat, állítva, hogy ebből a kincsesbányából még másoknak is bőven jut majd lehetőség a reflexióra. Szerzőnk gondolatait az egyházi dokumentumokból vett idézetekkel keretezzük, hogy így egyből látni lehessen, mely gondolatok továbblépései ezek a reflexiók.

Az élet és a szeretet közössége lesz szentséggé a házasságban, ahol a házasság szeretet lesz a központi mozgató rugó, amely felemelkedik egészen Krisztus és Egyháza szeretetének mértékéig.⁵⁵² Ez az alapja a házasság perszonalista szemléletének, amely aztán II. János Pál pápa Test Teológiájában kerül majd kifejtésre.

Már a Tridenti Zsinat szépen megfogalmazza a házasság szentségének hármasságát: *tökéletesíteni* a házasság szeretetét, *megerősíteni* a

⁵⁵⁰ Vö.: LAURINYEZ, M., *A Biblia a II. Vatikáni Zsinat tanítását követő erkölcssteológia megújulásában*, In: KUMINETZ, G. (szerk.), *Lángolt a szívünk. A hetven éves Takács Gyula köszöntése*, Szent István Társulat, Budapest, 2017, 127. o.

⁵⁵¹ ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2003².

⁵⁵² GS 48; ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia...*, 293. p.

felbonthatatlanságot, és *megszentelni* a házásokat.⁵⁵³ „Azt a kegyelmet, amely ezt a természetes szerelmet tökéletesíti, felbonthatatlan egységgé erősíti, s a hitveseket megszenteli, maga Krisztus, a tiszteletreméltó szentségek alapítója és tökéletesítője, saját szenvedésével számunkra kiérdemelte.”⁵⁵⁴

A házasság szentsége megszenteli a házások szexualitását, akik ezen keresztül ingyenes gyengédséggel ajándékozzák meg egymást.⁵⁵⁵ „Ez a szerelem ugyanis, mint kimagaslóan emberi jelenség, mivel az akarat érzületével személytől személyre irányul, átfogja az egész személy javát; ezért a test és a lélek megnyilatkozásait képes sajátos méltósággal gazdagítani, s ezeket a hitvesi barátság kiváltságos mozzanataivá és jeleivé nemesíteni. Ezt a szerelmet az Úr arra méltatta, hogy különleges kegyelmével és a szeretet ajándékával gyógyítsa, tökéletesítse és fölemelje.”⁵⁵⁶

Vigyázni kell azonban, hogy ne emberi és isteni szeretetről beszéljünk a házasságban, mintha kétféle szeretetről lenne szó, hívja fel arra Carlo Rocchetta a figyelmet, mert a házasságban egyféle szeretet van, amely az isteni szeretet forrásából fakad és ez a Krisztus és az Egyház közti szeretet sokarcú példája.⁵⁵⁷ „Az Úr Krisztus ezt az isteni szeretet forrásából eredő és a közte és az Egyház közti egység mintájára alapított sokarcú szeretetet bőségesen megáldotta.”⁵⁵⁸

A házasság szentsége egy olyan kegyelmet közvetít a házastársaknak, amely az ő egész életükre hatással van: Krisztusban és az Egyházban új módon vannak jelen, mintegy állandó szentség formájában (sacramento permanente).⁵⁵⁹ „Miként ugyanis egykor a szeretet és a hűség szövetségével Isten a népe elé sietett, úgy most az emberek Üdvözítője és az Egyház Vőlegénye a házasság szentsége által elébe jön a keresztény hitvestársaknak.

⁵⁵³ ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia...*, 61. p.

⁵⁵⁴ DS 1799.

⁵⁵⁵ ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia...*, 7. p.

⁵⁵⁶ GS 49,1.

⁵⁵⁷ ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia...*, 61. p.

⁵⁵⁸ GS 48,2.

⁵⁵⁹ ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia...*, 12. p.

Velük is marad, hogy miként ő szerette az Egyházat és önmagát adta érte, ugyanúgy szeressék egymást a házastársak is, kölcsönös odaadással és örök hűséggel.”⁵⁶⁰

Bár a Zsinat nem használja a *permanens szentség* fogalmát a házasságra, de utal arra, hogy Krisztus a keresztény hitvestársakkal úgymond „velük is marad”⁵⁶¹, ezért beszélhetünk a szentségi jel maradandó valóságáról, hiszen, – olvassuk a *Gaudium et spes* 48. pontjában lévő magyarul kissé merész megfogalmazást –, a szentség megerősíti és *fölszenteli*⁵⁶² a keresztény házastársakat házasi méltóságukra és állapotbeli feladataik ellátására.⁵⁶³ Carlo Rocchetta az olasz fordításból itt a „*quasi consecrati*” kifejezést használja. A latin eredeti zsinati szövegben a *veluti consecrantur* kifejezés szerepel, azaz *mintegy felszenteltek*, ami mellett a *lábjegyzet* a *Casti Connubii*-ra utal, ahol már inkább a *megszenteli* jelentésben találjuk,⁵⁶⁴ ami pedig ezt a Tridenti Zsinat dokumentumából idézi hasonlóan inkább a *megszenteli* jelentéssel.⁵⁶⁵

A házasság szentségében a férfi és a nő egymás iránti szeretetének karakterét jól leírja a *Humanae vitae* enciklika, amely öt jellemző karaktert fogalmaz meg: *emberi szeretet, teljes szeretet, hűséges és kizárólagos szeretet, és végül termékeny szeretet.*⁵⁶⁶

„Ez a szeretet mindenekelőtt egészen *emberi*, azaz érzékelhető és lelki. Nem merő ösztönről vagy érzelmi indulatról van szó tehát, hanem elsősorban szabad akarati tetről, (...) hogy a házások egy szív és egy lélek legyenek, s emberi tökéletességüket együtt érijék el.

Ez a szeretet *teljes*, azaz a személyes barátság olyan különleges formája, amelyben a házastársak mindent nagylelkűen megosztanak egymás között,

⁵⁶⁰ GS 48,2.

⁵⁶¹ GS 48,2.

⁵⁶² Vö.: GS 48,2; *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 693. o.

⁵⁶³ ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia...*, 230. p.

⁵⁶⁴ Vö.: DS 3713.

⁵⁶⁵ Vö.: DS 1799.

⁵⁶⁶ ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia...*, 61. p.

nem engednek meg igazságtalan kivételeket és nem törekszenek csak a saját előnyeikre. (...)

A házastársi szeretet *hűséges és kizárólagos* egész az élet végéig. Ilyennek látják szeretetüket a jegyesek azon a napon, amelyen szabadon és tudatosan megkötik házasságukat. (...) Századokon keresztül oly sok házaspár példája nemcsak azt bizonyítja, hogy a hűség megfelel a házasság természetének, hanem azt is, hogy bensőséges és hosszan tartó boldogság forrása.

Végül ez a szeretet *termékeny*, azaz nem merül ki a házastársak közösségében, hanem arra van rendelve, hogy folytatódjék és új életet fakasszon.”⁵⁶⁷ Itt utal az enciklika a Zsinatra: „A házasságnak és a hitvesi szerelemnek természete szerint az a rendeltetése, hogy utódoknak adjon életet és fölnevelje őket. A gyermek a házasság legnagyobb ajándéka, és a szülők számára a legnagyobb kincs.”⁵⁶⁸

4.8 Összegzés

Összefoglalva zsinati látogatásunkat, megállapíthatjuk, hogy éppen csak érintettük azt a hatalmas munkát, amelyet a zsinati atyák a II. Vatikáni Zsinaton a házassággal kapcsolatban végeztek. Megkíséreltük kibontani a *Gaudium et spes* 47-52 pontjait a különböző zsinati kommentárok és néhány mai szerző szemszögéből. Az Egyház Krisztussal való egységét, az egy testté válás titkát kerestük a házasság szentségében. Ehhez áttekintettük a dokumentum kialakulásának történetét, majd konkrétan a házasságról szóló fent említett részek különböző megközelítési lehetőségeire mutattunk rá. Kitértünk a házasságkötés liturgiájának megújítási igényére és ennek kapcsán elemeztük a *Sacrosanctum Concilium*ban még a szerződésre utaló kifejezések kérdését, amelyeket a *Gaudium et spes*ben már hiába keresünk. A német nyelvű kommentár olykor túlzott kritikai hangnemét a házasságról szóló

⁵⁶⁷ HV 9. (II/39; EF 51-55.).

⁵⁶⁸ GS 50.

zsinati tanításról mi is kritikai észrevételekkel egészítettük ki. Végül Carlo Rocchetta szisztematikus házasságteológiájának perszonalista zsinati értelmezését ismertettük, amely a *Humanae vitae* dokumentum értékére is rámutatott.

A házasságteológia tanítóhivatali történetében XIII. Leó indította el a megújulást, amikor a szerelem és a személyes elem fontosságát már kiemelte. Ugyanakkor a szerződés-gondolat még sokáig előtérben maradt az őt követő pápák idejében is. A zsinati igény a dialógusra a mai világgal és az Egyház önmeghatározási igénye belülről és kívülről nézve áthatotta a pasztorális konstitúció megalkotását. Karol Wojtyła, a későbbi II. János Pál pápa is részt vett a dokumentum közvetlen kidolgozásában. A számozását tekintve végül 13. székma a zsinat „Noé bárkája” lett, amit a zsinat utolsó napján szavaztak meg.

A házasságról szóló rész kiemelkedik a gyakorlati kérdések közül a kidolgozottság tekintetében. Szeretetközösségnek és szövetségkötésnek nevezi a dokumentum a házasságot. A célokat és értékeket a házasságban már nem rangsorolja, de jelentőségüket továbbra is aláhúzza. A perszonalista értelmezés nagy frissességgel hatotta át a dokumentumot. A házasságnak Isten a szerzője, de az ember szabad döntése szükséges hozzá. A házasság alapja a felek visszavonhatatlan személyes beleegyezése, vagyis a házassági szövetség, amely tartós és felbonthatatlan. A házasságot a felek kölcsönös önátadása megszilárdítja és a gyermekekre nyitottság a bensőséges házastársi aktussal kapcsolódik össze benne. A gyermek ajándék, a szülők Isten szeretetének tolmácsai, de a házasság a gyermektelen párok esetében is teljes értékű és felbonthatatlan. Heidl György mindemellett esetükben utal a szellemi termékenység gyümölcseire is.⁵⁶⁹ A házasság segít legyőzni az ember önzését, a gyönyör hajszolását és segíti a feleket, hogy megnyíljanak a kölcsönös segítségre és önjajándékozásra.⁵⁷⁰

⁵⁶⁹ HEIDL, GY., „*Csont az én csontomból*”, *A házasság misztériuma*, Kairosz, Budapest 2017, 222-224. o.

⁵⁷⁰ KEK 1609.

A házasságkötés liturgiájával kapcsolatban a megújulás abba az irányba mutat, hogy az egy test titkát, vagyis Jézus Krisztus valóságos jelenlétét lássuk a házasság szentségében. A szentségekhez szükségesek az érzékelhető anyagi valóságok, ami a házasságban a testben jelenik meg. Ez megmutatkozik a közös eucharisztia vételével is. Az Egyház ajánlja a házasságkötéskor a szentáldozást is, amikor csak lehetséges. A szentáldozás „különösen táplálja szeretetüket és ösztönzi őket az Úrral, illetve a felebaráttal való közösség elmélyítésére.”⁵⁷¹ A szertartásban a kötelező nászdáldást⁵⁷² már mindkét házastársra adja a pap vagy diakónus, ezáltal is kifejezve, hogy a kölcsönös hűség és minden, ami belőle származik mind a kettejükre vonatkozik.⁵⁷³

A zsinati szöveg német nyelvű kommentárja megállapítja, hogy a cél itt a házasság és a család méltóságának kiemelése. Hans-Joachim Sander egyik fő szempontja az elemzésben, hogy a teleológiai (célirányú) megközelítést topológiaivá (helyirányúvá) alakítja, azaz a házasság egy helyként jelenik meg, ahol az egyes személyek és a társadalom összefonódik. A házasság a szeretet közösségének helye. Az idők jeleinek kellő jelenlétét hiányolja a dokumentumban, felveti a válás és a demográfiai növekedés problémáját és az igazságtalan anyagi elosztásra is utal. Komoly kritikaként veti fel, hogy a dokumentum néma marad a házasságon belüli erőszak és a családon belüli szexuális visszaélések, a becsületgyilkosságok és többek között a gyermeki ártatlanság áruba bocsátásának témájában. Igazat kell adjunk neki abban, hogy ez utóbbi felvetések ma már nem maradnának ki egy egyházi dokumentumból.

A szeretetet Sander egy olyan helynek nevezi, ahol Isten előtt áll az ember.⁵⁷⁴ Ha a szeretetet kizárja valaki a házasságból, akkor hogy lehet házasságot kötni? – teszi fel a kérdést. Ugyanakkor számunkra kérdés, hogy ez mennyire lehet objektív kritériuma egy házasság érvényességének. A gyermek kiemelt helyként jelenik meg Sander értelmezésében, nem célként, ahol a házaspár szeretete megjelenhet. Ezzel számunkra még nem

⁵⁷¹ OCM 35.

⁵⁷² Vö.: OCM 72.

⁵⁷³ SC 78.

⁵⁷⁴ SANDER, H.–J., *Theologischer Kommentar...*, 773-774. p.

egyértelműen emeli fel a gyermeket az egzisztencia síkjáról a személyes lét szintjére. Pedig éppen a személy mivolt miatt nevezheti a zsinat ajándéknak a gyermeket.⁵⁷⁵ Az erotikus vonzódás tisztaságának kapcsolódása a házastársi szeretethez ugyanakkor valóban előrelépés a dokumentumban, ahogy a német kommentár a szándékos abortusz elvetését is egyértelműnek mondja. További pasztorális megoldásért kiáltó kérdések az AIDS vagy a korai nemi kapcsolatok, melyekkel Egyházon belül és kívül egyaránt kellene foglalkozni. A család, mint iskola kapcsolódik a társadalomhoz és itt hangsúlyozhatjuk a képzés szükségességét is, különösen is a fiatal családok esetében. Az apák szerepe és a gyermekek felelősségre nevelése, hogy esetleges egyházi hivatásukat is követhessék az utolsó, amit itt megemlítünk, amit viszont a német nyelvű kommentárból hiányoltunk.

Végül Carlo Rocchetta szisztematikus művének a zsinatra vonatkozó néhány pontját emeltük ki. A házasság szeretettel egészen Krisztus és az ő Egyháza közötti szeretettel mértékéig képes felnőni. Ez az alapja a házasság perszonalista szemléletének. A házasság tökéletesíti a szeretetet a házasság között, megerősíti annak felbonthatatlanságát és megszenteli a házasságokat, mondta ki már a Tridenti Zsinat a házasságról.⁵⁷⁶ Ez a megszentelt lét a szerelemre is vonatkozik a házasságban, melyet a szeretettel ajándékozva az Úr gyógyít, tökéletesít és felemel.⁵⁷⁷ A házasság, mint egy állandó szentség (sacramento permanente) van jelen Krisztusban és az Egyházban, bár a Zsinat ezt a fogalmat nem használja. Ugyanakkor kimondja, hogy a házasság „mintegy felszentelt” házasság méltóságukra és állapotbeli feladataik ellátására.⁵⁷⁸ Végül szerzőnk a *Humanae vitae* enciklikára való utalásával zárjuk ezt a fejezetet, amely a házasság szeretettel öt jellemző karakterét járja körbe. Bemutatva, hogy itt megmutatkozik az emberi szeretet, a teljes szeretet, a hűséges és kizárólagos szeretet és végül a termékeny szeretet.⁵⁷⁹

⁵⁷⁵ GS 50,1.

⁵⁷⁶ ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia...*, 61. p.; Vö.: DS 1799.

⁵⁷⁷ Vö.: GS 49,1.

⁵⁷⁸ ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia...*, 230. o.; Vö.: GS 48,2.

⁵⁷⁹ ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia...*, 61. o.; HV 9.

5. A HÁZASSÁG SZENTSÉGE ZSINATI TEOLÓGIÁJÁNAK KIBONTÁSA SZENT VI. PÁL PÁPA ÉS SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA TANÍTÁSÁBAN

5.1 A személy méltósága

5.1.1 A személy, mint Isten teremtménye

A II. Vatikáni Zsinat a személy méltóságának fogalmát használja annak kiemelésére, hogy az ember különleges módon Isten teremtménye, mivel Isten képére és hasonlatosságára teremtett.⁵⁸⁰ Az emberi személy méltóságát a Zsinat a *Gaudium et Spes* konstitúcióban fejti ki,⁵⁸¹ amely felhívja a figyelmet arra, hogy az Egyház a kinyilatkoztatás birtokában tud valódi választ adni az ember kétségeire, aki képes arra, hogy mindenek felett felmagasztalja vagy teljesen leértékelje magát. Az Isten képmására teremtett ember megismerheti és szeretheti azt, aki őt teremtette. Ennek a személyes kapcsolatnak a lehetősége adja az embernek azt a többletet, ami miatt rá, az ő gondoskodására bízott a teremtett világ. A dokumentum már itt kiemeli az embernek azt a lényegi tulajdonságát, hogy az ember társas lény, akiről azt olvassuk, hogy „férfinak és nőnek teremtette őket”⁵⁸². Kettejük kapcsolatát pedig úgy írja le, mint ami „a személyes közösség ősfarmája”⁵⁸³.

II. János Pál pápa első enciklikájában már használja az emberi méltóság fogalmát.⁵⁸⁴ Az emberi méltóságnak ugyanis szoros kapcsolata van magával a megváltással. A Megváltásban Isten mintegy újrateremti az embert, felemeli bukott, bűnös létéből. Így válik az ember Krisztusban új teremtménnyé. Sőt egészen odáig eljuthatunk, hogy egyenlőségjelet tehetünk az ember méltósága

⁵⁸⁰ Ter 1,27.

⁵⁸¹ GS 12.

⁵⁸² Ter 1,27.

⁵⁸³ GS12.

⁵⁸⁴ RH 10.

feletti csodálat és az örömhír, vagyis az evangélium és a kereszténység között. Valójában minden igaz humanizmus is ugyanezt ismeri fel, bár ennek belső kapcsolata az evangéliummal titok marad számunkra.⁵⁸⁵ Az Egyház azonban minden kor emberének hirdeti, hogy Krisztusban valósul meg az ember igazi és maradandó méltósága.⁵⁸⁶

5.1.2 A férfi és a nő egyenlő méltósága

A Zsinat sokféle módon hangsúlyozza, hogy a férfi és a nő egyenlő méltósággal bír Isten előtt, amelyet kölcsönösen el kell ismerniük a feleknek.⁵⁸⁷ A férfi és a nő együtt van említve majdnem mindenhol a zsinati dokumentumokban, ahol az emberről, mint személyről van szó. Hivatkozhatunk Krisztus urunk szavaira is, aki azt mondja, éppen a házassággal kapcsolatban, hogy Isten „kezdetben férfinak és nőnek teremtette az embert”⁵⁸⁸. Isten áldását adta a férfire és a nőre⁵⁸⁹, amikor így szólt: „Legyetek termékenyek, szaporodjatok”⁵⁹⁰. A Zsinat aláhúzza⁵⁹¹, hogy a férfi és a nő, házassági szövetségük révén „már nem két test, hanem csak egy”⁵⁹².

Ugyanez a felfogás tapasztalható a zsinat utáni pápák tanításában is. VI. Pál pápa, amikor a születésszabályozással kapcsolatban szól az Isten tervéhez való hűségről, az ember természetét, mint a férfi és nő természetét említi, melyek bensőséges kapcsolatban állnak egymással.⁵⁹³ II. János Pál pápa a családokhoz írt enciklikájában szintén arról ír, hogy a férfi és a nő természetét Isten a saját képmására teremti, és a szeretetre rendeli, amely minden ember közös hivatása.⁵⁹⁴ A férfi és a nő a keresztség által részese lesz

⁵⁸⁵ Vö.: LG 16; GS 22; RH 10.

⁵⁸⁶ GS 14; RH 10.

⁵⁸⁷ GS 49.

⁵⁸⁸ Mt 19,4.

⁵⁸⁹ GS 50.

⁵⁹⁰ Ter 1,28.

⁵⁹¹ GS 48.

⁵⁹² Mt 19,6.

⁵⁹³ HV 7.

⁵⁹⁴ FC 11.

az Új és Örök Szövetségnek, Krisztus és az Ő Egyháza közötti jegyesi Szövetségnek.⁵⁹⁵ Ebben az értelemben tehát mindenképpen egyenlő méltósággal is bírnak. A Katolikus Egyház Katekizmusa szerint⁵⁹⁶ a férfi és a nő teremtett mivolta Isten akaratára vezethető vissza, aki tökéletes egyenlőségben teremtette őket, mint emberi személyeket, ami nem mond ellent annak, hogy van saját férfi és női mivoltuk is. Mind a „férfiúi lét” és a „női lét” egyaránt Istennek tetsző és jó valóság: a férfinak és a nőnek örök méltósága van, melyet kifejezetten Istentől kapnak. A férfi és a nő azonos méltósággal „Isten képmása”. „Férfiúi és női mivoltukban” itt a Földön megjelenítik a Teremtő bölcsességét és jóságát.

5.2 A család méltósága

5.2.1 A család az emberi élet bölcsője

A Zsinat örömét fejezi ki⁵⁹⁷, hogy nemcsak a keresztények ismerik fel a család és a házastársi kapcsolat stabilitásának szükségességét és méltóságát, hanem sokan készek tenni azért, hogy a személyek és az emberi közösségek, beleértve a keresztény közösséget is, kedvező helyzetbe kerüljenek. Mindazok, akik az élet és az emberi méltóság tiszteletét terjesztik, és segítik a házastársakat és a szülőket Istentől kapott hivatásuk beteljesítésében, a remény forrásait nyitják meg gondokkal küszködő világunkban. Így válik a család az emberi élet bölcsőjévé.

A házasság és a család a nehézségek dacára megőrizte valódi természetét. A Zsinat ezért meg akarja erősíteni a keresztényeket és a jóakarató embereket azzal, hogy az Egyház tanításának fényében szól a házasság és a család intézményéről a ma emberének nyelvén⁵⁹⁸.

⁵⁹⁵ FC13.

⁵⁹⁶ KEK 369.

⁵⁹⁷ GS 47.

⁵⁹⁸ GS 47.

A férfi és a nő, mint szülők és házastársak, amikor továbbadják az emberi életet leszármazottaiknak, rendkívüli módon működnek együtt a Teremtő munkájában⁵⁹⁹. Isten tervében a házasság a családi közösség alapja, mert maga a házasság intézménye és a házaspár közötti szerelem is a gyermekek világra hozatalára és nevelésére alapított, és ebben nyeri el végső értelmét⁶⁰⁰.

5.2.2 A család a társadalom alapja

A család és a társadalom kölcsönös hatással vannak egymásra. Egyrészt a család adja az alapot a társadalom fennmaradásához, illetve növekedéséhez a benne megszülető és felnövekvő életek által. Másrészt a társadalom vagy biztosítja a gyermekek vállalásához és felneveléséhez szükséges feltételeket, vagy adott esetben nehezítheti is azokat. Ez természetesen visszahat az egész társadalomra, mert például az utódok számának csökkenése népvándorlást, vagy pl. a nyugdíjba vonulás lehetőségeinek megváltozását hozhatja. Nem mindegy tehát, hogy a társadalmat formáló erők milyen irányba hatnak, ha a család kérdéséről van szó.

Az sem közömbös kérdés, hogy a szülők vajon mennyiben a család belső életét és mennyiben a társadalom javát részesítik előnyben. Mennyi ideig maradhat otthon egy gyermekét nevelő édesanya és mikor kényszerül arra, hogy újra munkába álljon? A nőknek ugyanis joguk van a társadalom előmozdításán fáradozni, de ez nem mondhat ellent a gyermekek gondoskodási igényének, vagy fordítva. Emellett a gyermekek keresztény neveléséhez hozzátartozik, hogy fel kell őket készíteni hitben, erkölcsben – nemcsak anyagiakban – a saját felnőtt életükre is.⁶⁰¹ A gyermekek vallásos nevelése is lehet társadalmi érdek, amit mindazok elismernek, akik nem kizárólag anyagi szempontokat vesznek figyelembe, ha a társadalom fejlődéséről van szó, hanem értékelik az erkölcsi és a lelki növekedést is, amely önfeláldozásra és az ember saját javáról a közösség javára való lemondást mozdítja elő.

⁵⁹⁹ KEK 372; Vö.: GS 50.

⁶⁰⁰ FC 14; Vö.: GS 50.

⁶⁰¹ GS 52.

5.2.3 *A házasság és a család elleni bűnök*

Szólnunk kell néhány kiemelt bűnről is, amelyek kifejezetten a család ellen irányulnak, mint a válás, a szabadszerelem, illetve ennek az eszmének a terjesztése és az erkölcsi eltévelyedés, a házasságtörés az emberek tudatában egyre inkább homályba vesző problémáiról.

A válás

A válásról a Zsinat nem sokat szól, csak úgy említi meg, mint a „válás járványa”⁶⁰², de az elnevezés már sokatmondó. Valóban egyre jobban terjedő jelenségről van szó, amellyel szemben sajnos kevés intézkedés történik, sőt gyakran törvényileg is elfogadott és támogatott eseménynek van számontartva a válás, mintha nem tudatos cselekmények állnának a háttérben. Valójában azonban, ha a házasságot mint szabad cselekvést tartjuk számon, akkor a válás is csak egy szabad döntésnek lehet az eredménye, legalábbis az egyik fél részéről az, még ha a másik adott esetben csak szenvedője is a távozó fél döntésének.

A VI. Püspöki Szinódus is vizsgálta a válás esetét és megállapította, hogy az a próbaházasság és a szabad szerelem eseteivel együtt rombolja a házasság és a család intézményét és ezért az egész társadalomra veszélyes ennek eltérése vagy támogatása.⁶⁰³ Az a hozzáállás, hogy „ebbe nem szólhatunk bele”, gyakran magában hordozza a megfelelő tájékoztatás hiányát is, mindazok felé, akik egyik vagy másik helyzetbe belekerülnek életük során. Teológiai szempontból itt csak az érvényesen megkötött szentségi házasságot vizsgáljuk, ahol a válás maradandó seb marad a szétválaszthatatlan köteléken, de meg kell említenünk azokat az eseteket is, amelyek szorosan kapcsolódnak ide és rámutatnak a probléma mélyebb gyökereire.

Amikor például keresztények csak polgári házasság kötnek, vagy egy megkeresztelt nem köt érvényes házasságot az Egyházban egy nem

⁶⁰² GS 47.

⁶⁰³ FC 79.

megkeresztelttel, ez gyakran – még ha nem is minden esetben – magában hordozza azt is, hogy a felek fenntartják a válás lehetőségét maguknak.⁶⁰⁴ Ilyenkor törekedni kell arra, hogy a felek megértsék, hogy a hit közös megvallásához hozzátartozik az életforma keresztény elvek szerinti megválasztása is és segíteni kell őket afelé, hogy rendezzék házasságukat az Egyház színe előtt. Mindaddig nem lehet szentségekhez engedni őket, amíg ezt a lépést nem képesek megtenni, természetesen mindeközben a legnagyobb szeretetet tanúsítva irányukba.

Az elvált és újránházasodott emberek problémájával szembe kell néznünk. Minden helyzet egyéni és meg kell különböztessük egymástól a konkrét eseteket.⁶⁰⁵ Vannak, akik mindent megtettek azért, hogy első házasságukat megőrizzék, de a másik fél igaztalanul elhagyta őket, míg mások saját akaratukkal járultak hozzá érvényes házasságuk felbomlásához. Vannak, akik azért kötnek új házasságot, mert lelkiismeretük szavára támaszkodva biztosak az első házasság érvénytelenségében, míg mások a gyermekek nevelése miatt vállalnak új életközösséget. Minden esetben igaz az alapelv, hogy szeretettel kell körül venni az elváltakat és meg kell óvni őket attól az érzéstől, hogy elszakadtak az Egyháztól, amelynek életébe, mint minden megkeresztelt, ők is meghívást kaptak. Ez konkrétan számukra Isten igéjének hallgatását, a szentmisén való részvételt, és az állhatatos imádságot jelenti, de ehhez jön még a szeretet cselekedeteinek gyakorlása, a gyermekek keresztény nevelése és a rendszeres bűnbánattartás is. A gyónás és a szentáldozás azonban csak akkor nyílik meg számukra, amikor ők maguk megnyitják annak lehetőségét úgy, hogy késznek mutatkoznak újra olyan életet élni, amelyben felragyog a Krisztussal való szövetségnek és hűségnek a jele, amelyet a felbonthatatlan házasság kifejez, vagyis „vállalják magukra azt a kötelezettséget, hogy teljes

⁶⁰⁴ FC 82.

⁶⁰⁵ FC 83.

megtartóztatásban élnek, azaz tartózkodnak az olyan cselekedetektől, amelyek csak a házastársakat illetik meg”.⁶⁰⁶

A házasság szimbolizálja Krisztus és az Egyház szétválaszthatatlan kapcsolatát. A válás ezért nem lehet megengedett a keresztények között. Még az ortodoxoknál is őrzik ezt a teológiai szétválaszthatatlanságot, annak ellenére, hogy a második házasságot is megáldják, de nem teszik ezt a klérus esetében. Sőt ugyanaz az egyházfegyelem van, mint a latin egyházban a nő diakónusoknál: a szentelés után a diakónusok és a papok már nem házasodhatnak újra. Mindennek teológiai alapja szintén Krisztus és az Egyház kizárólagos kapcsolata és szétválaszthatatlan egysége. Az abszolút monogámia megkövetelése az Egyházban a klérus tagjaitól ott, ahol házasságokat is szentelnek, az egyházi hagyományban megerősíti a teológiai gondolatot a házasság szétválaszthatatlanságáról.⁶⁰⁷

A szabad szerelem

Amikor a felek minden vallási vagy polgári köteleket nélkülöznek házas jellegű kapcsolatukban, szabad szerelemről beszélhetünk. A kapcsolatoknak erről a formájáról azért kell külön szólnunk, mert igen elterjedt és rendkívül változatos formákban fordul elő. Már a Zsinat együtt említi a szabad szerelem mellékhatását a válással⁶⁰⁸, de bővebben nem tér ki annak elemzésére.

A VI. Püspöki szinódus már mélyebb elemzést adott erről a kérdéstről, és árnyaltabbá tette a képet. Rámutatott, hogy fontos különbséget tenni az egyes motivációk között, amelyek erre az életformára készítetnek.⁶⁰⁹ Sokan nehéz gazdasági helyzet, vagy kulturális, esetleg vallási feltételek miatt

⁶⁰⁶ IOANNIS PAULI PP. II, *Homília, In Xystino sacello habita VI exeunte Synodo Episcoporum*, Acta Apostolica Sedis 72 (1980) 1082.: „...officium in se suscipiunt omnino continenter vivendi, scilicet se abstinendi ab actibus qui solis coniugibus competunt...”, Magyarul: FC 84. 180. jegyzet: II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Homília a VI. Püspöki Szinódus zárása alkalmából. Bár a jegyzetben elírás az 1981. A helyes dátum: 1980. október 25.*

⁶⁰⁷ MEJENDORF, I., *Il matrimonio e l'Eucaristia 2*, In: «*Russia Cristiana*» (1971) n. 120, 30-31. p.

⁶⁰⁸ GS 47.

⁶⁰⁹ FC 81.

kényszerülnek ebbe az állapotba. Főleg, ha a házasságkötés esetén anyagi hátrány érné őket, vagy jogtalan megkülönböztetést kellene elszenvedniük. Ismét mások pszichológiai éretlenség miatt, vagy alapvető szegénységben élve nem mernek végleges köteleket magukra vállalni. Súlyos következményekkel járhat mindez az erkölcsökre és a vallásgyakorlásra, a szentségek vételére. A házasság könnyen csak világi esemény lesz, amelynek vallásos dimenziója homályba vész. Elfelejtődik, hogy a házasság Isten és az ő népe közötti szövetség képe. Szélsőséges esetben ez egészen odáig mehet, hogy eltűnik a család fogalma és általános lesz a hűtlenség, ami a gyermekeknek is lelki sérülést és általánosan az önszeretet előtérbe kerülését vonja magával. Azonban minden esetben meg kell ismerni az együttélés okait és tisztelettel közelíteni az együtt élőkhez, hogy a szeretet utat nyithasson a kapcsolatok rendezése felé. Még olyan indoka is lehetséges a pusztá együttélésnek, hogy valaki vétlen félként a válás után, miközben egyházilag próbálja rendezni előző kapcsolatát, már új kapcsolatban él, de számára csak az egyházi kötelek számít házasságnak, ezért a polgárral nem foglalkozik.

A legfontosabb az lenne, hogy megpróbáljuk megelőzni az ilyen kapcsolatok kialakulását megfelelő erkölcsi neveléssel, a hűség fontosságára való rámutatással, és a megtartóztatás erényének elültetésével már kisgyermekkortól kezdve.

Az erkölcsi eltévelyedés

Az erkölcsi eltévelyedés, vagy másképpen szólva a házasságtörés az, amiről még szólnunk kell. A Zsinat ezt csak felsorolás szerűen említi, mint a házasság elleni bűnök egyikét.⁶¹⁰ A házasság sajátos aktusa, a bizalmas és tiszta házastársi egyesülés ugyanis csak a házasságban válik tiszteletre méltó erkölcsi értéké.⁶¹¹ A szerelem egyedülálló módon fejeződik ki a házastársak közötti testi kapcsolatban és az egymás iránti hűségben. Nem csupán a

⁶¹⁰ GS 47.

⁶¹¹ GS 49.

személyes elköteleződés, hanem a szentség ereje is segíti a megkeresztelteket, hogy a nehézségek idején is elkerüljék a házasságtörés vagy a válás kísértését.

A bűn a házastársi szövetség ellen az Ószövetségben a nép hűtlenségét fejezi ki Isten ellen.⁶¹² Isten azonban hűséges marad Izrael hűtlensége ellenére is, ezért lehet Isten örök hűsége a házastársak közötti szeretetkapcsolat példája.⁶¹³

5.2.4 Összefoglalás: A család méltóságának fontossága

A család méltóságát nem csak a keresztények, hanem minden jóakarátú ember el kell ismerje és tevékenyen munkálkodnia kell érte. A család az élet bölcsője, amely korunk nehézségei ellenére megőrizte igazi természetét. Isten a házasságot akarta a család alapjául, amely a gyermekek világrahozatalában és nevelésében beteljesíti végső értelmét.

A család és a társadalom egymással szoros kapcsolatban vannak, kölcsönhatásban élnek. Fontos, hogy ennek a társadalmat formáló erők is a tudatára ébredjenek. Ma, amikor a nők is gyakorta munkába állnak, különösen is fontos, hogy sor kerüljön a gyermekek hitbeli és erkölcsi nevelésére, amely a közösség javára való önfeláldozást is erősíti.

A család elleni bűnök azonban gyengítik a házasság és a család egységét, ami a gyermekekben is súlyos problémákat okozhat. A válás egyre jobban elterjed és igen kevés azon intézkedések száma, amelyeknek célja, hogy visszaszorítsák ezt a folyamatot, pedig a társadalom alapsejtjét, a családot komolyan gyengíti a válás lehetősége. Különösen megmutatkozik ez abban a tendenciában is, hogy a megkeresztelteket is egyre gyakrabban csak polgári házasságot kötnek, fenntartva a válás lehetőségét. Sokan már a polgári köteléket sem tartják fontosnak, hanem kapcsolatukat a szabad szerelem jegyében élik meg. Sokféle indíték készteti erre a hozzáállásra az embereket. A végeredményt tekintve azonban megállapíthatjuk, hogy a házasság, mint a

⁶¹² FC 12.

⁶¹³ Vö.: Oz 3.

választott nép és Isten szövetségének és Isten örök hűségének képe elhomályosul minden esetben. A megoldást a hűségre és erkölcsökre való nevelés jelentheti, amellyel már megelőzzük ezeket a problémákat, miközben szeretettel közeledünk a nehézségekkel küszködők felé.

Végül a gyakori házasságtörés kérdése, amit tárgyaltunk, végképp rámutat arra, hogy nem egyértelmű mindenki számára, hogy a testi egyesülés csak a házasságban igaz erkölcsi érték, ahol a szentség ereje képes megőrizni a feleket a kölcsönös hűségben. Így válhat a házasság Isten örök hűségének jelévé.

5.3 A házasság állapota méltósága

A házasság és a család minden nehézség dacára ma is megőrizte valódi természetét és méltóságát.⁶¹⁴ A Zsinat ezek között a nehézségek között említi az önzést vagy a meg nem engedett fogamzásgátlást, amelyről még később is szólunk. A nehézségek elsősorban a házasság intézményének válságából fakadnak. A Zsinat ezért meg akarja erősíteni a keresztényeket és a már említett jóakarátú embereket azzal, hogy az Egyház tanításának, (vagyis a teológiának) a fényében szól a házasság és a család intézményéről.⁶¹⁵

5.3.1 A házasság intézménye

A házasság intézménye Isten akaratából jött létre, nem emberek alapították. A házastársak személyes hozzájárulása szükséges a házassági szövetség megkötéséhez, de ettől kezdve nem az ő szabad akaratuktól függ a szent kötelék kettejük között, mert az az Isten akaratából lett szilárd intézmény.⁶¹⁶ Ez a függetlenség az emberi akaratától az egyszeri végleges beleegyezés után, maguknak a házastársaknak, nemkülönben gyermekeiknek

⁶¹⁴ GS 47.

⁶¹⁵ GS 47.

⁶¹⁶ GS 48.

és az egész emberi közösségnek is érdeke, mert végső soron ezen nyugszik a családnak és a társadalomnak a méltósága, békéje és biztonsága.

II. János Pál pápa a házasság intézményét a Teremtés könyvének második teremtéstörténetéből⁶¹⁷ magyarázza.⁶¹⁸ A férfi oldalbordájából teremtett asszonyban az ember felismeri a vele közösségre lépő női személyt, aki egyenlő társa az emberségben. A házasság intézményét Isten az élet továbbadásának nélkülözhetetlen feltételeként határozza meg, amikor így szól: „Legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a földet és vonjátok uralmatok alá.”⁶¹⁹

A maga sajátos módján a házasság is kifejezi az ember végső igazságát, visszatükrözi, hogy az ember „Isten képmására teremtett”.⁶²⁰ A nemiség, vagyis, hogy „férfinak és nőnek teremtette őket”⁶²¹ része a férfi és a nő kölcsönös és teljes önátadásra való képességének. Ez tehát nem csak biológiai valóság, hanem az emberi személy lényegéhez tartozik hozzá.

A házasság II. János Pál pápa megfogalmazásában a házastársi szeretet szövetsége, vagyis olyan szabadon és tudatosan meghozott döntés, amellyel bensőséges szeretetközösség jön létre egy férfi és egy nő között Isten elrendeléséből. Ezáltal felfedezhetik a házasság eredeti értelmét, ami nem kívülről fakad, mint egy külső kényszer, hanem abból a belső igényből, hogy a két fél kapcsolata egyetlen és kizárólagos legyen, amilyenek Isten eredetileg megalkotta.⁶²² A megkereszteltek házassága ezen felül az új és örök szövetség jelévé lesz, amelyet Krisztus saját vérével pecsételt meg, hogy ettől kezdve minden szentségi házasság erről a szövetségről tegyen tanúságot a világban.⁶²³

⁶¹⁷ Ter 2,18-25.

⁶¹⁸ MD 6.

⁶¹⁹ Ter 1,28.

⁶²⁰ FC 11.

⁶²¹ Ter 5,2.

⁶²² FC 11.

⁶²³ FC 13.

A Zsinat gondol azokra az emberekre is, akiknek nem magától értetődő a házasság keresztény fogalma. Elsősorban miattuk bátorítja a keresztény családokat, hogy hűséges szeretetükkel és gyermekeik lelkiismeretes jóra tanításával tegyenek tanúságot a család megújulásának szükségességéről a mai világban.⁶²⁴

5.3.2 A célok a házasságban

A Zsinat világosan rámutat, hogy a gyermekek nemzése és nevelése a házastársi szeretet célja, valójában ebben teljesedik be, és nem csak a pusztán együttlétben, ugyanakkor a két személy kölcsönös egymásnak ajándékozása önmagában is kifejezi az a bensőséges bibliai egységet, hogy már nem két test a házaspár, hanem csak egy (Mt 19,6).⁶²⁵ Ugyanakkor a Zsinat már nem említi az „elsődleges” és a „másodlagos” célok fogalmát, ahogy arra A. Mattheeuws rámutat.⁶²⁶ Úgy tűnik, hogy a „cél” hagyományos fogalmának lassú, de biztos újraértelmezése elé nézünk.

A házasság végső célja II. János Pál pápa szerint maga a szeretet,⁶²⁷ hiszen szeretet nélkül nem lehet a család személyes közösséggé. A gyermekek nemzése is szeretetben kell történjen, hogy a család szeretetközösségébe születhessen az új élet. A házastársi szerelem termékenysége, mint cél a házasságban, nála még jobban kitágul, nemcsak a gyermekek nemzését jelenti, hanem a termékenység magába foglalja az erkölcsi, lelki és természetfölötti élet legkülönbözőbb gyümölcseit, amelyeket az édesapa és édesanya hivatásukat megvalósítva az általuk felnevelt gyermekeknek és általuk az Egyháznak, illetve a világnak adnak.⁶²⁸

⁶²⁴ GS 49.

⁶²⁵ GS 48.

⁶²⁶ MATTHEEUWS, A., *Les dons du mariage. Recherche de théologie morale et sacramentelle*, Culture et Vérité, Bruxelles 1996, 10. p.

⁶²⁷ FC 18.

⁶²⁸ FC 28.

A házasfelek java, mint cél

A házasság egyik célja, hogy a házasfeleket eljuttassa a keresztségi megszentelő kegyelem beteljesedésére és így megéljék küldetésüket az Egyházban és a teremtett világban.⁶²⁹ Ez a cél, amely elsősorban a házasfelek javát szolgálja, valójában a keresztségi hivatással, a szeretetre és az önátadásra való hivatással van kapcsolatban, amelyre a választ azok, akik egymással házasságra vannak meghívva, a házasságban tudják megadni. A házasfelek megszentelődése a házasság révén minden keresztény házaspárnak lehetőség és elérendő cél. A házasságban tehát az életszentség hivatása éppen úgy jelen van, mint bármely más életállapotban.

Gyermekek nemzése, mint cél

A házasság intézménye és a házastársi szerelem, saját beteljesedését keresve magában hordozza az irányultságot a gyermek nemzésére.⁶³⁰ A gyermek a lehető legnagyobb ajándéka a házastársaknak egymás felé, ami túlmutat az önajándékozáson, mert mintegy élő képmása annak a szeretetnek, amit a házasfelek egymásnak adnak. A gyermekkel együtt jár a szülővé válás, ami feladat és felelősség is egyben.⁶³¹ Az utódok születése és felnevelése tehát alapvető jelentőségű. A házasság természete szerint ezt a rendeltetést hordozza magában.⁶³² A legnagyobb adományt, a gyermeket ezért kincsként becsülik meg a keresztény házaspárok.

A gyermekek nevelése és a vallásos nevelés feladata

Elsősorban a szülők kötelessége gyermekeik nevelése, állapítja meg a Zsinat. Ha ez hiányzik, alig lehet pótolni, mert a családi légkör is része a személyes és közösségi nevelésnek. A közösségi erényeket először a családban

⁶²⁹ OLASZ PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Jövönk a család (2): A családok lelkipozítása*, Új Ember, Budapest é.n., 28. o.

⁶³⁰ GS 48.

⁶³¹ FC 14.

⁶³² GS 50.

lehet elsajátítani, ahogy a hit alapjait is itt kaphatjuk meg leginkább. Isten imádását és a felebarát szeretetét ráadásul segíti a házasság szentségének kegyelme a szülők részéről. A keresztény család mindezekért döntő jelentőséggel bír az Egyház és a társadalom szempontjából is.⁶³³ A nevelés emellett együttműködés Isten teremtő tervével, mert a növekvő gyermek már magában hordozza a fejlődésre szóló meghívást. A szülők feladata tehát, hogy segítsék gyermekük emberi érettségének kibontakozását.⁶³⁴ Ez a feladat a keresztény szülőknél a szentségekre való felkészítésben is megmutatkozik, amikor a gyermekeket a keresztség után az elsőáldozásra, illetve a bérmlásra, készítik fel. Hogy a leendő szülők idáig jussanak, ahhoz azonban a házasságra szinte katekumenátus szerűen kellene felkészíteni legtöbbjüket.⁶³⁵

A család a nevelés feladatát a társadalom támogatásával tudja csak megvalósítani. Ha a szülők nem nevelik gyermekeiket, a társadalom feladata, hogy a szubszidiaritás elvének megfelelően a szülők lehetséges bevonásával, vagy legalább véleményük megkérdezésével, szervezze meg a nevelésüket.⁶³⁶

A szülők jogát a nevelésre II. János Pál pápa három alpontban bontja ki. Először is ez a jog lényeges, mert az emberi élet továbbadásával van kapcsolatban; másodszer eredeti és elsődleges, mert arra a szeretetkapcsolatra épül, ami a gyermekek és szüleik között létrejön és minden más nevelői tevékenységet megelőz; harmadszor pedig elidegeníthetetlen és elcserélhetetlen, vagyis erőszakkal nem vehető el és csak részben lehet átruházni másokra, ha a szülők nem tudják ellátni ezt a feladatot. Hiszen az apai és az anyai szeretet az élet szolgálata közben, éppen a nevelésben nyeri

⁶³³ GE 3.

⁶³⁴ FC 36; Vö.: SCOLA, A., *Il mistero nuziale, 2. Matrimonio-Famiglia*, Pontificia Università Lateranense – Mursia, Roma 2000, 50-52. p.

⁶³⁵ BRANDOLINI, L., *Catechesi matrimoniale rinnovata: catecumenato al sacramento del matrimonio*, In: TRIACCA A. M. – PIANAZZI G., (a cura di), *Realtà e valori del sacramento del matrimonio: convegno di aggiornamento Roma*, Facoltà di Teologia della Università Pontificia Salesiana 1-4 novembre 1975, LAS, Roma 1976, 435. p.

⁶³⁶ GE 3.

el teljességét, ahol megvalósulhat a szelídség, jóság, állhatatosság, lemondás és az önátadás a családban.⁶³⁷

A gyermekek neveléséhez hozzátartozik, hogy bölcs családi pedagógiával, önismeretre és az értékek tiszteletére tanítsák őket. Ez az értéktisztelet alakítja a jellemet és segít az egyéni hajlamokon is uralkodni, illetve azokat helyes mederbe terelni, valamint segít a másik nem felé mindig tisztelettel fordulni. A gyermekeknek – főleg, ha keresztények – hiteles lelki és katechetikai oktatásra van szükségük, amely a házasságra is kiterjed és azt mint küldetést és hivatást mutatja be a papi és szerzetesi hivatás mellett.⁶³⁸

A sokat emlegetett szexuális felvilágosítás kérdésében a zsinat rámutat, hogy annak elsődleges helye a családon belül van, ahol a házastársaknak idejében meg kell tenniük a szükséges lépéseket, hogy példamutatásukon túl, szavaikkal is segítsék gyermekeiket a tisztaság szeretetére és az erények ismeretére.⁶³⁹

Az Egyház, mint nevelésre képes közösség, kötelességének érzi, hogy hirdesse az üdvösség útját minden embernek, a hívőket pedig Krisztus életére nevelje. Ennek a krisztusi életnek a teljességére törekednek a keresztények az Egyházban, de egyúttal segítenek is minden embert a személyi tökéletesség elérésében, hogy együtt építhessenek fel egy emberibb világot.⁶⁴⁰

5.3.3 A hűség és felbonthatatlanság alapja

A hűségről azért kell szólnunk, mert úgy tűnik, vannak, akiknek ez nehézséget jelent, illetve némelyek gondolati szinten sem értenek azzal egyet, hogy egész életükben ugyanahhoz a személyhez kötődjenek. Az Egyház a különböző korokban újra és újra megerősíti azt a tanítást, hogy a házasság felbonthatatlan. Ez az örök hűség pedig csak Krisztusban nyeri el az alapját és

⁶³⁷ FC 36.

⁶³⁸ FC 66.

⁶³⁹ GS 49.

⁶⁴⁰ GE 3.

benne növekedhet.⁶⁴¹ Megerősítést nyert a Zsinaton is, hogy a kölesönös egymásnak adottság megköveteli a teljes hűséget és a felbonthatatlanságot a felek között, ami egyértelműen szolgálja a gyermekek javát is.⁶⁴²

A hűség boldogság forrása a házaspárok életében, ahogy azt olyan sokan megélték a századok folyamán. Ugyanakkor a nehézségek jelenléte arra mutat rá, hogy a hűség megtartása nemes és érdemszerző lesz, amikor megküzdenek érte.⁶⁴³

A házasságban Isten azt a szeretetet akarja adni a házastársaknak, amellyel ő szereti az embert. Ez a szeretet úgy mutatkozik meg a teológiában, mint Krisztusnak az Egyház iránti szeretete. A házasságban megvalósul az új szövetség, amit Jézus valósított meg Ezekiel próféciájának beteljesítésével: „Új szívet adok nektek és új lelket oltok belétek, kiveszem testetekből a kőszívet és hússzívet adok nektek.”⁶⁴⁴ Nincs többé helye tehát a keményszívűségnek, ami a válás oka.⁶⁴⁵ Jézusban megvalósul Isten feltétlen hűsége is népe iránt, ő a „hű és igaz tanú”⁶⁴⁶, benne kapnak meghívást a házastársak, hogy ugyanabból az örök felbonthatatlanságból részesedjenek, amely összeköti Krisztust és az Egyházat, a mindvégig szeretett menyasszonyt.⁶⁴⁷

5.3.4 A jegyesség ideje

A jegyesség idején közvetlenül is előkerül a házasságra való felkészülés kérdése. Ma a jegyesség fogalma átalakult, gyakran úgy élik meg a felek, mintha már házasok lennének és a felkészülés, a valódi jegyesség, egyszerűen kimarad a párok életéből, vagy nagyon lerövidül annak ideje.

⁶⁴¹ FC 20.

⁶⁴² GS 48.

⁶⁴³ HV II./3.

⁶⁴⁴ Ez 36,26.

⁶⁴⁵ Vö. Mt 19,8: „Mózes szívetek keménységére való tekintettel engedte meg nektek, hogy elbocsássátok feleségeket...”.

⁶⁴⁶ Jel 3,14.

⁶⁴⁷ FC 20.

Úgy tűnik azonban, hogy a felmerülő nehézségekkel jobban tudnak megbirkózni azok, akik fel lettek készítve a családi életre. Az Egyháznak azon kell dolgoznia, hogy minél jobb felkészítést biztosítson a jövőbeni házasságoknak, hogy minél több boldog házasság jöhessen létre. Ahogy láttuk, már a gyermekkorban el kell kezdeni a gyermekek önismeretre nevelésével és az értékek tiszteletére való rámutatással. A házasság közelebbi előkészületének nevezi II. János Pál pápa azt a felkészítést, amely még nem közvetlenül a házasságkötés előtt zajlik, (bár a felek már akár jegyesek is lehetnek), és amelyet, mint egyfajta katekumenátust lenne szükséges megvalósítani, vagyis adott esetben ez a felkészítés újra felfedezteti a szentségeket.⁶⁴⁸ A keresztény házasságkötés tehát mindig alkalom a hit megújítására. Segít kibontani a keresztiség kegyelmét és a szülőktől, nevelőktől kapott hitet saját elköteleződéssé alakítja. A keresztények már itt a földön Isten országát szolgálják házasságukban.⁶⁴⁹ Éppen ezért ezt a vallási oktatást ki kell egészíteni a férfi és a nő különbözőségéről és a szülői felelősségről szóló tanítással, amely magába foglalja az orvosi és biológiai ismeretek átismétlését is. Továbbá szólni kell többek közt a gyermeknevelésről, a munkáról, a pénzről és a velük való bánásmód módszereiről. Végül a közvetlen előkészület legjobb, ha a házasság előtti hetekben, hónapokban történik. Különös jelentőséget kap ez az időszak azoknál a jegyeseknél, akiknek hiányosságai vannak a keresztény ismeretek, vagy azok megélése terén. A cél, hogy szinte katekumenátus szerűen ők is a hitre vezető útra lépjenek, megismerjék Krisztus és az Egyház misztériumát, a kegyelem mibenlétét, a keresztény házasság feladatait és természetesen a házasságkötés liturgiájában való tevékeny részvétel módját is.⁶⁵⁰

⁶⁴⁸ FC 66.

⁶⁴⁹ FC 51.

⁶⁵⁰ FC 66.

5.3.5 Barátság a házasságban

A népek és korok tapasztalatából is egyértelmű, hogy a szerelem sajátosan emberi jelenség, amely az emberi test és lélek különleges méltóságát formálja a hitvesi barátság létrejöttével. A házas embereket egész életükben át kell hatnia egy olyan gyöngéd érzelmenek, amely nem hasonlítható egy múltó, pusztán erotikus kapcsolathoz.⁶⁵¹

A hitvesi barátság alapja, hogy a felek egymásban látják meg Isten tervének beteljesedését.⁶⁵² Amikor Isten megteremtette az asszonyt így szólt: „Nem jó az embernek egyedül lennie. Alkotok neki segítőtársat, aki hozzá illő.”⁶⁵³ A férfi ezért Ádámmal együtt vallja, hogy „Ez már csont a csontomból és hús a húsemből.”⁶⁵⁴ Az asszony pedig olyan társának ismeri el a férfit, akit tisztel,⁶⁵⁵ és akivel egy testté lesz.⁶⁵⁶ Ugyanakkor ez a barátság nem csak a szentségi házasság esetében valósul meg, hanem a nem megkereszteltek esetében is, hiszen Isten eredeti terve, hogy minden emberi házasságnak ő legyen a szerzője. Ezért beszél a Zsinat a házasság természetéről előbb, mint a szentségi mivoltáról.⁶⁵⁷

A házastársi szeretet különleges formája a személyes barátságnak, ahol a nagylelkűség és az önátadás egymás gazdagítására törekszik.⁶⁵⁸

⁶⁵¹ GS 49.

⁶⁵² FC 25.

⁶⁵³ Ter 2,18.

⁶⁵⁴ Ter 2,23.

⁶⁵⁵ Ef 5,33.

⁶⁵⁶ Ter 2,24.

⁶⁵⁷ MIRALLES, A., *La consistenza del matrimonio come realtà umana ed altri argomenti antropologici*, In: «Annales Theologici» 19 (2005) 240-241. p.

⁶⁵⁸ HV II./3.

5.3.6 Összefoglalás: *A házasság méltóságának kiemelése*

A házasság válsága arra ösztönözte a zsinati atyákat, közülük különösen is a zsinat utáni pápákat, hogy megerősítsék a családokat tanításukkal. A házasság intézménye Isten akaratán nyugszik,⁶⁵⁹ a személyes hozzájárulás a feleken múlik. A család és a társadalom békéje és biztonsága múlik ennek elismerésén vagy tagadásán. A férfi és a nő egyenlő az emberségben, de az élet továbbadásában csak egymással kötött házasságuk intézménye lehet szilárd alap Isten parancsának beteljesítésében.⁶⁶⁰ Az Isten képére teremtett ember eredetileg a házasságot, mint egy férfi és egy nő közötti egyetlen és kizárólagos kapcsolatot kapta.⁶⁶¹ A család megújulása azon múlik, hogy a keresztény családok mennyire ismerik fel felelősségüket az értékek továbbadásában.⁶⁶²

A házasság céljait a Zsinat a keresztségi kegyelem megélésében, valamint a gyermeknemzésben és nevelésben határozza meg, és ahol lehetséges, ez utóbbira külön hangsúlyt is helyez.⁶⁶³ Hiszen a házaspárok ezáltal tudják megvalósítani leginkább édesanyjai és édesapai hivatásukat.⁶⁶⁴ A nevelés elsősorban a szülők feladata,⁶⁶⁵ nekik kell a megfelelő családi légkört biztosítani és együttműködni Isten teremtő tervével,⁶⁶⁶ és még ha kényszerűségből másoknak kell is átvállalniuk a nevelés feladatát, a szülők felelőssége marad a nevelés irányának meghatározása.⁶⁶⁷

⁶⁵⁹ GS 48.

⁶⁶⁰ Vö.: Ter 1,28.

⁶⁶¹ FC 11.

⁶⁶² GS 49.

⁶⁶³ GS 48.

⁶⁶⁴ FC 28.

⁶⁶⁵ GE 3.

⁶⁶⁶ FC36.

⁶⁶⁷ GE 3.

A gyermekeket a házasságra is oktatni kell, elsősorban a családban, mégpedig oly módon, hogy a szexuális felvilágosítást is a tisztaság szeretetében és az erényekre tanítás összefüggésében tárják fel előttük.⁶⁶⁸

A hűség a keresztény házasságban Krisztus és az Egyház örök szeretet kapcsolatára vezethető vissza.⁶⁶⁹ Krisztus új szívet ad a házastársaknak, ezáltal az új szövetségben megszűnik a válás engedélyezése.

A jegyesség, mint felkészülés, újra hangsúlyt kell kapjon a keresztény házasságra készüléskor, mert egyértelmű kapcsolat mutatkozik ezen felkészülés és a későbbi boldog házasságok között.⁶⁷⁰ Ahol szükséges, ez a felkészítés váljon a hit tanulásának útjává, hogy a szentségek újrafelfedezése segítsen, „hogy a jegyesek ne csak érvényesen kössék meg a szentségi házasságot, hanem az gyümölcsöt is teremjen”⁶⁷¹. A vallási tanítást a felkészítés során, ha lehet, még a közvetlen felkészítés előtt ki kell egészíteni a férfi és a nő antropológiájának tanításával, a természetes családtervezés módjának ismertetésével, és más fentebb említett ismeretek oktatásával és egyéb szükséges témák kifejtésével, mint például a gyermeknevelés módszerei és a pénzzel való helyes bánásmód bemutatása. A közvetlen előkészület idején pedig a házasságkötés liturgiájába való bevezetés foglalja magába Krisztus és az Egyház misztériumának felidézését és a kegyelem felfakadását a liturgiában az új házasfelek számára.⁶⁷²

Végül a hitvesi barátságról szoltunk, kiemelve a szerelem sajátosan emberi vonását, amely képes a házasokat egy egész életen át arra készíteni, hogy gyöngéd érzellemmel segítsék egymást,⁶⁷³ és így meglássák egymásban Isten tervének beteljesülését.⁶⁷⁴

⁶⁶⁸ GS 49.

⁶⁶⁹ FC 20.

⁶⁷⁰ FC 66.

⁶⁷¹ FC 68.

⁶⁷² FC 66.

⁶⁷³ GS 49.

⁶⁷⁴ FC 25.

5.4 A házasság termékenysége

Isten különleges módon az életadás lehetőségével részt ad teremtő tevékenységéből az embernek, amikor azt mondja: „Legyetek termékenyek, szaporodjatok” (Ter 1,28). A családi élet és a házastársi szeretet tehát – a többi cél kisebbitése nélkül – arra irányul, hogy a felek vegyenek részt Isten teremtő tevékenységében, mert így növekszik Isten családja.⁶⁷⁵ Ez vonatkozhat az emberek nagy családjára,⁶⁷⁶ vagy az Egyházra is, ahogy a nászáldásban is halljuk.⁶⁷⁷ Ez a szemlélet már önmagában megtérésre hív, hiszen általában a házasságot ritkán tekintik úgy, mint ami Krisztus testének épülésére van rendelve. A világi statisztikai megközelítés is csak az egyes országok, vagy a föld népességének szaporodásával számol. Anélkül, hogy részleteibe belemennénk, megállapítható, hogy ma a házasságnak inkább individualista értelmezése terjedt el, még a megkereszteltek között is: azért házasodnak az emberek, mert az jó nekik és ez a szempont a gyermekvállalásnál is erős, bár ott gyakran előkerül a gyermek szempontja is, az emberek nagy családjának növekedése vagy az Egyházé már valószínűleg kevésbé. Éppen ezért szükséges, hogy újra elmondjuk, hogy Krisztus Misztikus testének növekedése egy eredeti és lényeges szempont, bár a gyermekáldás alapvető jelentőségére már rá is mutattunk. Emellett a Zsinattal együtt megállapítjuk, hogy „Joggal hihetjük, hogy az emberiség jövője azok kezében van, akik a következő nemzedékeknek át tudják adni az élet értelmét és a remény erejét.”⁶⁷⁸

Most ezért azt a zsinati gondolatot vizsgáljuk a pápai tanítások fényében, hogy a termékenység hogyan válhat a szentség útjává a házaspároknak, mit tehetnek, ha valamiért nélkülözniük kell a gyermekáldást és milyen csapdákat szükséges feltétlenül mindig és mindenkinek kerülnie, mint például az abortuszt, a fogamzásgátlást és a csecsemőgyilkosságot. Ezen utóbbi cselekedetek erkölcsi súlya természetesen közel sem teljesen azonos minden

⁶⁷⁵ GS 50.

⁶⁷⁶ GS 3.

⁶⁷⁷ Vö.: OCM 244.

⁶⁷⁸ GS 31.

esetben, de, mint látni fogjuk, sok szempontból hasonlítanak egymásra és sajnos igen gyakran összefonódnak egymással. Jelen munka nem teszi lehetővé, hogy teljes terjedelmükben kibontsuk ezeket a témákat, hiszen ez még a zsinat utáni pápák vonatkozásában is elképzelhetetlenül megnövelné a dolgozat kereteit, ezért csak arra vállalkozunk, hogy röviden összefoglaljuk az elért eredményeket és utat nyitunk a további kutatás felé.

5.4.1 Önajándékozás a házasságban

Az isteni kegyelem a házasságban felemeli a szerelmet és a szeretet ajándékával tökéletesíti. Éppen ezáltal a házastársak kölcsönös önajándékozásra törekszenek - tanítja a Zsinat.⁶⁷⁹ A családot az önátadás törvénye vezérli és segíti a növekedésben. Így válik a szeretet közösségévé a család,⁶⁸⁰ ahol a gyermekek megtanulhatják szüleiktől az önátadás művészetét. A házasságban az igazi önátadás a maga teljes igazságában történhet meg,⁶⁸¹ amikor a szerelem cselekedete nyitott az életnemzésre, ez ugyanis felülmúlja a biológiai valóságot és a résztvevők teljes életre szóló felelősségét hordozza magában.

A házasi szeretet visszahullik az Isten ember felé adott tökéletes és radikális önátadására, hiszen Isten maga is lényegileg ajándék. Valójában a tökéletes adomány (ami nem teremtett) csak Istenben valósul meg, amikor a Szentháromság személyei egymásnak adják magukat.⁶⁸²

A termékeny házastársi szeretet legjellemzőbb tulajdonságai a nemzés és a nevelés. Ezek a tulajdonságok nem helyettesíthetők más értékekkel. Az igazi szeretet cselekedetei azonban tanúságtétellé válnak minden esetben, hiszen az önátadás mutatkozik meg bennük.⁶⁸³

⁶⁷⁹ GS 49.

⁶⁸⁰ FC 37.

⁶⁸¹ FC 11.

⁶⁸² GIOVANNI PAOLO II, *Uomo e donna lo creo*, Città Nuova Editrice – Libreria Editrice Vaticana, 2003⁶, 500. p.

⁶⁸³ FC 41.

A szexualitás azáltal segít az embernek emberibbé lenni, hogy az anyagi és biológiai világhoz tartozó embert képessé teszi arra, hogy férfiként és nőként kölcsönös, teljes és örök ajándékká váljanak egymás számára. Ezért a szexualitásnak be kell épülnie a személytől személyig ívelő házasság kapcsolatba.⁶⁸⁴

5.4.2 A házasság sajátos aktusa

A kölcsönös önátadás legmélyebb jele a zsinat által elismerésre méltó erkölcsi értéknek nevezett bensőséges házastársi egyesülés tette,⁶⁸⁵ melyet nagy tisztelet illet, ha az emberi méltóság figyelembevételével történik.⁶⁸⁶

A szexualitás értelme a férfi és a nő házastársi szeretetében teljeseedik be. A testi meghittség a házastársak között a lelki meghittség jele és záloga.⁶⁸⁷

A testi egyesülésnek kettős célja van a házasságban, amit nem lehet egymástól elválasztani anélkül, hogy a család jövőjét ne veszélyeztessük, mégpedig a házastársak java és az emberi élet továbbadása.⁶⁸⁸ Érdekes megfigyelni, hogy míg a korábbi dokumentumokban még fordított sorrend szerepelt, vagyis a termékenységet említették mindig az első helyen, a Katolikus Egyház Katekizmusa itt ezt a sorrendet használja, bár máshol, amikor szó szerint idézi az egyházi dokumentumokat, a KEK-ben is a termékenység dominál az első helyen, ahogy a zsinati megnyilatkozásban is.⁶⁸⁹

A házastársi aktus két lényeges összetevője a szeretettel átítatott egyesülés és az élet továbbadása. Mindkettőt meg kell őrizni minden egyes esetben, hogy a kölcsönös szeretet cselekedete mindkét részről teljesen igaz legyen, és az ember eljusson a szülői hivatásra.⁶⁹⁰

⁶⁸⁴ KEK 2337.

⁶⁸⁵ GS 49.

⁶⁸⁶ GS 51.

⁶⁸⁷ KEK 2360.

⁶⁸⁸ KEK 2363.

⁶⁸⁹ GS 48.

⁶⁹⁰ HV II/6. (HV 12); KEK 2369.

5.4.3 Nagylelkű termékenység – Gyermekvállalás

A család példakép lehet más családoknak is, tanítja a Zsinat, amikor a házastársi szeretettel, a termékenység nagylelkű vállalásával és a halálig tartó hűséggel, szeretettel teli együttműködéssel képes megmutatni Krisztus élő jelenlétét a világban. A keresztény család az Egyházat is, mint Isten családját mutatja be.⁶⁹¹ A házastársak sajátos küldetése az élet továbbadása és felnevelése. Feladatuk teljesítése közben Isten szeretetének tolmácsaivá válnak. A házastársak tehát, amikor továbbadják és nevelik az új életet, sajátos missziót végeznek. Isten ismeretét adják tovább, amikor szeretettel fordulnak születendő gyermekeik felé. Alapvetően fontos tehát számukra a nyitottság Isten akarata felé, amikor közösen megtervezik házasságukat. A helyes erkölcsi ítélet kialakításakor figyelembe kell venniük azt is, hogy mi válik az egész család javára, beleértve a születendő gyermekeket is. Mérlegelniük kell az anyagi és nem utolsósorban a szellemi lehetőségeiket is, végül hazájuk és az Egyház javát is. A zsinat,⁶⁹² ahogy később a katekizmus is,⁶⁹³ a végső döntést az élet továbbadásának kérdésében, mindezek figyelembevételével a házastársak döntési körébe utalja. De nekik meg kell győződniük, hogy nem önzésből, hanem nagylelkűen és felelősen jutnak egy bizonyos elhatározásra. Ugyanakkor fontos megjegyeznünk, hogy ez nem jogosítja fel a házaspárokat arra, hogy a Tanítóhivataltól függetlenül önkényes döntéseket hozzanak erkölcsi kérdésekben. A zsinat az isteni törvény hiteles értelmezését a fogamzásgátlás kérdésében is a Tanítóhivatal hatáskörébe utalja, erről a zsinat nem nyilatkozik.⁶⁹⁴ Itt tehát úgy tűnik, csupán a gyermekvállalás kérdéséről van szó, amelyre a házaspárok a házasság szertartásában igent mondanak.⁶⁹⁵

VI. Pál pápa azokat mondja felelős szülőknek, akik figyelembe véve a fizikai, gazdasági, pszichológiai és szociális feltételeket, nagylelkű

⁶⁹¹ GS 48.

⁶⁹² GS 50.

⁶⁹³ KEK 2368.

⁶⁹⁴ GS 50.

⁶⁹⁵ Vö.: OCM 60.

elhatározás után több gyermeket is világra hoznak, vagy ha komoly okuk van rá, az erkölcsi törvények megtartásával egy időre, ami nem feltétlenül előre megadott időt jelent, úgy döntenek, hogy szüneteltetik a gyermekvállalást.⁶⁹⁶

II. János Pál pápa is elismeri, hogy a harmadik világban gyakran az élelem, a munka, a lakás, a gyógyszerek vagy a szabadság is hiányzik a családok életéből, ami kétségkívül komoly hatással lehet a gyermekvállalásra. Ugyanakkor a túlzott jólét, illetve a fogyasztói szemlélet éppen a gazdagabb országokban társul egyfajta paradox bizonytalansággal és félelemmel – mutat rá a pápa, ami a nagylelkűség és a jövőbe vetett bizalom hanyatlását idézi elő. Pedig ezek az utóbbi értékek alapvetőek lennének a gyermekek elfogadásához, hogy áldásnak tudjuk tekinteni az érkezését, ne pedig kerülendő veszélynek.⁶⁹⁷

A férfiak felelőssége, hogy megmutassák a földön Isten atyaságát, elsősorban nagylelkűségükkel az édesanya szíve alatt megfogant élet irányában, majd később azzal, hogy részt vállalnak a gyermeknevelésben is.⁶⁹⁸

5.4.4 A gyermekáldás nélkülözése

A gyermektelen házaspárok élete ugyanakkor nem válik értéktelenné. A terméketlenség jó alkalom lehet arra, hogy a házasfelek olyan fontos szolgálatokat végezzenek, mint az örökbefogadás, vagy a különböző nevelési formák gyakorlása, illetve más családoknak, szegény, vagy fogyatékos gyermekeknek nyújtott segítség.⁶⁹⁹

Azok a házastársak, akik szenvednek a terméketlenség miatt, az önátadás távlatából meríthetnek erőt. A keresztény családoknak ugyanis mindig jellemzője volt, hogy szívesen segítettek más családoknak, hiszen a hit mindannyiunkat a közös Mennyei Atya gyermekeivé tett. Ezért a keresztények nemcsak a vér szerinti családnak, hanem a lelki összetartozáson alapuló családnak is segítségére sietnek. Konkrétan ez megvalósulhat például más

⁶⁹⁶ HV II/4. (HV 10).

⁶⁹⁷ FC 6.

⁶⁹⁸ FC 25.

⁶⁹⁹ FC 14.

családok gyermekeinek nyújtott szolgálatban, különösen is a legszegényebbek irányában. Ez nemcsak anyagiakban történhet, hanem pl. a tanításban vagy az erkölcsös szórakozásban, játékokban, jóra nevelésben nyújtott segítséggel is.⁷⁰⁰

A házasság szerepe nem merül ki a gyermekek vállalásában, mert a személyek felbonthatatlan életszövetsége önmagában is megkívánja, hogy a kölcsönös szerelem növekedjen és megtalálja a helyes kifejezésformát. Akkor is, ha a termékenység elmarad, a házasság érték és felbonthatatlan életközösség.⁷⁰¹

Az evangélium rámutat, hogy nem abszolút rossz a gyermektelenség. A házaspároknak természetesen egy bizonyos határig joguk van orvosi segítséghez folyamodni,⁷⁰² de nem szabad követelniük a „gyermekhez való jogot”, mert akkor a gyermek tulajdonná,⁷⁰³ egy adható-vehető dologgá⁷⁰⁴ válna. Azoknak tehát, akik már nem tudnak további orvosi beavatkozást kérni a személy méltóságának tiszteletben tartásával, még megmarad az a lehetőségük, hogy nagylelkűen megmutassák a világnak, mit jelent Krisztus keresztjéhez kapcsolódni.⁷⁰⁵

A más családoknak nyújtott segítség készségesebbé tesz az örökbefogadásra, amikor árva vagy elhagyott gyermekeknek kell segíteni. A család melegének újra megtapasztalása ezeknek a gyermekeknek gyógyulást és reményt ad és nem utolsósorban a keresztény szülőkön keresztül Isten atyai mivoltát is megtapasztalhatják életükben.⁷⁰⁶

⁷⁰⁰ FC 41.

⁷⁰¹ GS 50.

⁷⁰² KEK 2379.

⁷⁰³ KEK 2378.

⁷⁰⁴ GAIZLER, GY. – NYÉKY, K., *Bioetika*, Gondolat, Budapest 2003, 77. o.

⁷⁰⁵ KEK 2379.

⁷⁰⁶ FC 41.

5.4.5 *Bűnök a házasság termékenysége ellen*

A Zsinat ugyan csak felsorolás szerűen foglalkozik a kérdéssel és mint említettük, javarészt a Tanítóhivatal illetékességébe sorolja a házasság termékenysége ellen irányuló cselekedetek megítélését, bizonyos esetekben, mint például az abortusz, vagy a csecsemőgyilkosság, igen határozottan és kemény szavakkal foglal állást, mikor „szégyenletes gáztett”⁷⁰⁷-nek nevezi azokat. Az azóta eltelt idő megmutatta, hogy nem volt alaptalan a figyelmeztetés.

Abortusz

A Zsinat ellene mond annak, hogy a házasságban felmerülő problémákra sokan olyan módszereket javasolnak, amelyek nem veszik figyelembe, hogy az ember élete a fogantatással kezdődik és elfelejtik, hogy minden körülmények között tilos szándékosan megölni egy kezdődő vagy éppen megszületett életet.⁷⁰⁸ A közvetlen és szándékolt abortuszban pedig ez történik.

VI. Pál pápa alatt több dokumentum is foglalkozott az abortusz kérdéssel,⁷⁰⁹ melyek részletes ismertetésére itt nem vállalkozhatunk. Csupán a *Humanae vitae* enciklikára szeretnénk utalni, amelyik a születésszabályozás útjai közül mindenképpen visszautasítja a közvetlen abortusz lehetőségét.⁷¹⁰

II. János Pál pápa *Evangelium Vitae* enciklikájában figyelmeztet az abortusz bűnének nagyságára.⁷¹¹ Az élet ellen sokféle bűnt el lehet követni, az abortusz ezek közé tartozik és bizonyos vonásai miatt különösen is komoly

⁷⁰⁷ GS 51.

⁷⁰⁸ GS 51.

⁷⁰⁹ P. VI. PÁL, *Humanae vitae*, 25.7.1968. In: *Acta Apostolicae Sedis* 60 (1968) 481-503; CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Declaratio: De abortu procurato*, 1974.11.18. In: *Acta Apostolicae Sedis* 66 (1974) 730-747. p.

⁷¹⁰ HV II/8. (HV 14.); EF 66.

⁷¹¹ EV 58-62.

bűn.⁷¹² Ahogy említettük, a Zsinat a csecsemőgyilkossággal együtt említi,⁷¹³ és nehéz kivonni magunkat az alól a gondolat alól, hogy a kettő között komoly összefonódás is lehetséges.

Az enciklika megállapítja, hogy manapság sokak lelkiismeretében elhalványodik annak tudata, hogy itt súlyos bűnről van szó. Megnyilvánul ez a hétköznapi gondolkodásban, az emberek szokásaiban, sőt magában az állami törvényhozásban is. Mindez rámutat, hogy az erkölcsi érzék válságban van, mert egyre képtelenebb a jó és rossz megkülönböztetésére, már akkor is, amikor az élet alapvető értékeiről van szó. Igen komoly a mostani helyzet, mert nagy bátorságra van szükségünk, hogy néven nevezzük a dolgokat anélkül, hogy megfutamodnánk. Ha erkölcsileg akarjuk meghatározni az abortuszt, akkor az egy ártatlan ember életének elvétele, annak korai szakaszában, a fogantatás és a születés közötti időben, szándékosan és közvetlenül, bárhogyan is legyen végrehajtva. Még ha valaki az anya saját egészségét vagy a család életszínvonalát is akarja megőrizni, ami látszólag érthető, ez mégsem lehet indok, hogy szándékosan kioltson ezért egy ártatlan emberi életet.⁷¹⁴ Fontos hangsúly van itt az említett *szándékon*. A művi abortusz nem utolsósorban - eltérően attól a típusú leíró megfogalmazástól, hogy „abortusz történt” vagy „volt egy küret” - a szándékból fakad. Nem csupán megtörtént esemény, cselekvő nélkül, mint a spontán abortusz.

Igen gyakran nem egyedül az anya döntése az abortusz. Mellette nagyon nagy felelőssége van az apának, aki nemcsak nyíltan, hanem közvetve is elősegítheti a rossz elhatározást azzal, ha magára hagyja a terhesség nehézségei között vergődő édesanyját. A tágabb rokonság és a barátok szintén hatnak negatívan is, bár meg kell itt jegyeznünk, hogy néha éppen ők azok, akik megvilágíthatják a nehéz helyzetben lévők szívét és értelmét, hogy mégis az élet és ne az abortusz mellett döntsenek. Nem ritka azonban, hogy a nőt a körülötte lévők olyan helyzetbe hozzák, hogy lélektani kényszer hatására dönt,

⁷¹² EV 58.

⁷¹³ GS 51.

⁷¹⁴ EV 58.

amikor gyermekét elveteti. Ebben az utóbbi esetben a felelősség azokat terheli, akik bűnre készítették az anyát. Végül nem szabad megfélelkezünk arról, hogy az abortusz olyannyira elterjedt, hogy az orvosok és a kórházi személyzet közvetlen felelősségéről alig szólunk. Közvetett felelőssége van a törvényhozóknak, az abortuszt végrehajtó intézmények vezetőinek, amennyiben ez rajtuk áll. Végül azok is részesei ennek a bűnnek, akik a nemi szabadosságot terjesztik és a sokgyermekes anyaságot becsmérlik.⁷¹⁵ A szociális kérdés sokkal nagyobb horderejű ebben a kérdésben, mintsem gondolnánk. A megfelelő család- és szociálpolitika kidolgozása a jövő és a ma nemzedékeit összekötő kapocs lehetne. Mindannyiunk közös ügye ez.⁷¹⁶

Az Élet Evangéliuma enciklika komoly tudományos alapokon áll. Következtetései a biológiai-genetikai tényeken alapulnak. Kiindulási pontja, hogy amikor megtermékenyül a petesejt, egy új élet kezdődik, amely nem azonos szülei életével, hanem egy önmagáért növekvő új emberi lény élete. Ha nem ember létének kezdetétől, soha nem lesz azzá. A genetikai kutatások egyértelműen rámutatnak, hogy már a megtermékenyítést követő legelső stádiumban jelen van egy genetikai program, ami felelős az ember növekedéséért, egyedi tulajdonságaiért.⁷¹⁷ Úgy tűnik tehát, már a kezdetektől jelen van benne az emberi személy is.⁷¹⁸ De ha csak ennek valószínűsége állna fenn, már az is elegendő lenne, hogy erkölcsileg ne legyen megengedhető a kezdődő emberi élet kioltása.⁷¹⁹ Ahogy még vadászaton sem szabad addig mozgó bokorra lőni, amíg meg nem bizonyosodunk arról, hogy nem ember van benne.⁷²⁰ A Családjogi Charta, már 1983-ban kimondta, hogy az emberi életet védeni kell fogantatásától kezdve és személynek kell tekinteni. Ez azt jelenti, hogy sérthetetlen joga van az élethez, amelyet mindenkinek el kell ismerni.⁷²¹

⁷¹⁵ EV 59.

⁷¹⁶ GAIZLER, GY., – NYÉKY, K., *Bioetika...*, 94. o.

⁷¹⁷ EV 60.

⁷¹⁸ *Donum Vitae*, I/1.

⁷¹⁹ EV 60.

⁷²⁰ GAIZLER, GY., – NYÉKY, K., *Bioetika...*, 51. o.

⁷²¹ SANTA SEDE, *Carta dei diritti della famiglia* A. 4. In: EF 1498.

Az 1983-ban megújított kánoni törvényhozás azt is kijelenti, hogy „aki sikeresen magzatelhajtást végez, önmagától beálló kiközösítésbe esik”⁷²², azaz a kiközösítés automatikusan beáll. Ez – a ma már sokaknak talán idegen szóhasználat – azt jelenti, hogy az Egyház igen veszélyes bűnnek minősíti az abortuszt, ugyanakkor sürgeti a bűnös megtérését.⁷²³ Az Egyház célja tehát az abortusról szóló figyelmeztetéseivel a büntől való eltántorítás mellett, hogy a bűnösöket a megfelelő bánat után visszafogadhassa, és megmutathassa nekik, hogy Isten senkit sem akar eltaszítani, hanem azt akarja, hogy a bűnbánat által visszatérjünk hozzá.⁷²⁴

Fogamzásgátlás

A zsinat kifejezésre juttatta,⁷²⁵ hogy az Egyház tudatában van annak, hogy a különböző körülmények néha megbontják az eredeti harmóniát a házasfelek között, ami oka lehet a gyermekek számának időszakos stagnálásának, vagy a házaselet, illetve az életközösség megszűnésének. Ráadásul ilyenkor a hűség és a gyermek, mint a házasság két fontos java is veszélybe kerülhetnek, a gyermek nevelése, illetve további gyermekek születése kérdésessé válhat.

Mivel voltak és vannak, akik tisztességtelen megoldásokat javasolnak ezekre a problémákra, a zsinati atyák újra megragadták a lehetőséget, hogy rámutassanak: „nem lehet igazi ellentmondás az élet továbbadásának és az igazi hitvesi szerelem ápolásának isteni törvényei között”⁷²⁶. Mindkettő isteni eredetű parancs és ezért kell igyekeznünk megérteni mindkettő teljes értelmét, amely az új élet fakasztásában és a kölcsönös önjárandékozásban fejeződik ki. Ezt a kettőt csak a hitvesi tisztaság erényének kibontásával lehet összhangba hozni, amely arra bátorítja a házaspárokat, hogy a születésszabályozás terén olyan utakon maradjanak, amelyet a Tanítóhivatal ajánl. Von Balthasar ezt úgy

⁷²² CIC 1398. kán.

⁷²³ EV 62.

⁷²⁴ EV 99.

⁷²⁵ GS 51.

⁷²⁶ GS 51.

értelmezi, hogy a termékenység nem emberi számolás kérdése, hanem nyitottság a Szentháromság ajándékára.⁷²⁷ Az ember ugyanis nem csupán evilági lény, hanem örök rendeltetése van, amelynek beteljesítésében a Zsinat és a Tanítóhivatal segíti a házaspárokat, amikor a hitvesi tisztaság erényére buzdít. Ezzel a céllal szól a Katolikus Egyház Tanítóhivatala a születésszabályozás terén alkalmazott módszerekről.⁷²⁸

A fogamzásgátlás kérdését tehát a Zsinat végül a Tanítóhivatal hatáskörébe utalta, csupán egy helyen említi meg, hogy a meg nem engedett fogamzásgátlás igen gyakran árt a hitvesi szerelemnek.⁷²⁹ VI. Pál pápa elődeinek tanítását⁷³⁰ erősítette meg *Humanae Vitae* enciklikájában. II. János Pál pápa csatlakozott hozzá a *Familiaris Consortio*-ban és számos más alkalommal, némelyek szerint a végső döntésben már VI. Pál pápa is rá támaszkodott, hiszen tagja volt a teológiai bizottságnak még krakkói érsek korában.⁷³¹

Az enciklika a fogamzásgátlást minden esetben rossznak mondja,⁷³² de lehetőséget ad a szülőknek felelősen meghatározni születendő gyermekeik számát és születésük idejét.⁷³³ Ezt a célt azonban csak a termékeny időszakokban való megtartóztatással érhetik el.⁷³⁴ A termékenység és a házasság aktus mesterségesen nem választható szét bűn nélkül,⁷³⁵ a megoldás a gyakori bűnbánatban és az önmegtartóztatásra való törekvésben van.⁷³⁶ A házasság aktus viszont a terméketlen időszakokban is a kölcsönös szeretetet és hűséget

⁷²⁷ O'DONNELL, J. J., *H. U. von Balthasar sulla teologia del matrimonio*, In: «La Civiltà Cattolica» 3318 (1988), 488. p.

⁷²⁸ GS 51.

⁷²⁹ GS 47.

⁷³⁰ Vö.: XI. PIUS, *Casti Connubii*, Roma, 31.12.1930. In: *Acta Apostolicae Sedis* 22 (1930) 62–63. p., Magyarul: In: *Amit Isten Egybekötött*, Szent István Társulat, Budapest 1986, III/2/c, 51. o.

⁷³¹ DECLERCK, L., *La réaction du cardinal Suenens et de l'épiscopat belge à l'encyclique Humanae Vitae*, *Ephemerides Theologicae Lovanienses* 84/1 (2008) 11. p. 43. Note.

⁷³² HV II/8., (HV 14), EF 66.

⁷³³ HV II/4., (HV 10), EF 59.

⁷³⁴ HV II/4., (HV 10), EF 61.; HV II/10., (HV 16), EF 72.

⁷³⁵ HV II/6., (HV 12), EF 63–64.

⁷³⁶ HV III/10., (HV 29), EF 97.

szolgálja,⁷³⁷ hangsúlyozza a pápa. Már a zsinat emlékeztet, hogy a világi tudományokban jártas tudósok, különösképpen az orvosok, biológusok, szociológusok, és pszichológusok nagyon sokban segíthetik a házasság intézményét és a lelkiismeret nyugalmának megőrzését, amikor közös kutatással megvilágítják azokat a feltételeket, amelyek az erkölcsileg nem kifogásolható születésszabályozást lehetővé teszik.⁷³⁸ Meg kell, hogy állapítsuk, hogy VI. Pál pápa felhívása, aki megismételte a zsinat és elődje, XII. Pius pápa kérését a tudósok felé, hogy munkájukkal segítsék a házastársakat, hogy a házaspárok a termékeny időszakokat biztosabban meg tudják állapítani,⁷³⁹ nem visszhangzik mindenki számára hallhatóan a világban. Hiányzik a kidolgozott terv az ifjúság nevelésére is, hogy az önuralom terén növekedhessenek,⁷⁴⁰ hogy mikor megházasodnak, valóban próbálják megvalósítani Isten tervét a szexualitás és a gyermeknemzés terén.

II. János Pál pápa szerint a test teológiája mutatkozik meg a *Humanae Vitae* enciklikában, amikor kifejti, hogy mi egyezik meg a test cselekedetei közül az élet továbbadásának isteni tervével, mi az, ami igazán jó az embernek. Bár az erkölcsi szempontok, amelyek alapján a házastársak úgy döntenek, hogy nem fognak gyermeket nemzeni, lehetnek erkölcsileg helyesek, de maga a cselekedet, ahogy ezt elérik, eshet másfajta erkölcsi megítélés alá is. A természetes ciklusok figyelembevételével erkölcsileg helyesen cselekszenek. Ellenben, ha fogamzásgátlást alkalmaznak, erkölcsileg nem megengedett, amit tesznek.⁷⁴¹

⁷³⁷ HV II/10., (HV 16), EF 73.

⁷³⁸ GS 52.

⁷³⁹ HV III/6., (HV 24), EF 87; FC 34.

⁷⁴⁰ HV III/3-4., (HV 21-22), EF 82-83.

⁷⁴¹ GIOVANNI PAOLO II, *Uomo e donna lo creo*, Città Nuova Editrice – Libreria Editrice Vaticana, 2003⁶, 466. o.

Excursus: Abortusz és fogamzásgátlás összefonódása

A fogamzásgátlás és az abortusz összefüggéséről is szeretnénk néhány szót szólni, ami ott nyilvánul meg leginkább, hogy a különböző fogamzásgátló szerek és eszközök nagyon gyakran a már megtermékenyült petesejt beágyazódását is megakadályozzák.⁷⁴² Ráadásul a tabletta név is nagyon félreérthető, mert összemosza a peteérést megakadályozó, a beágyazódást megakadályozó és a már beágyazódott blasztociszta, vagyis a növekvő embrió kilökődését előidéző tabletták (pl. RU 486) fogalmát. Ezek a hatóanyagok ráadásul nem ritkán, különböző variációkban együtt vannak jelen a készítményekben. Márpedig kizárólag a legelső, a csupán peteérést megakadályozó hatású tabletta az, ami valóban fogamzásgátló hatású, az összes többi abortív is. Ha az orvosok mégis úgy nyilatkoznak, hogy más eszközök, mint pl. a spirál, aminek ugyan van beágyazódást megakadályozó hatása is, nem abortív, akkor ezt csak úgy tehetik, ha náluk az abortusz definíciója megköveteli, hogy a már beágyazódott blasztociszta, vagyis a növekvő embrió eltávolításáról legyen szó, akár fizikai, akár kémiai módszerekkel (pl. kaparás vagy abortusz tabletta). Ez a definíció azonban elfelejti, illetve inkább elhallgatja, hogy a megtermékenyülés, vagy fogamzás már a beágyazódás előtt kezdődik és az így létrejött új emberi lény is védelmet és tiszteletet érdemel, ahogy azt a Családjogi Charta is kimondta.⁷⁴³

Nem fogadhatjuk el azt a – melleleg az erkölcsi cselekvést feledtetni akaró – állítást sem, hogy „a már megtermékenyült petesejtek nagy százaléka magától is elpusztul”, hiszen mindenképpen különbséget kell tennünk az események történése és a cselekedetek következménye között, különösen, ha emberi élet vagy halál kérdése merül fel. Maga a nyelv is megkülönbözteti, hogy valaki meghalt, vagy megölték. Az utóbbi esetben ráadásul a cselekvés visszahat az elkövetőre, aki ezáltal valakinek a gyilkosává is válik. Az élet láthatatlan kezdeténél sem szabad elfeledkeznünk a kezdődő életet megillető

⁷⁴² NYÉKY, K. (szerk.), *Bioetika és környezeti etika II.*, Család, Ifjúság és Bioetika Intézet Alapítvány, Budapest 2016³, 41. o.

⁷⁴³ SANTA SEDE, *Carta dei diritti della famiglia* A. 4. In: EF 1498.

tiszteletről. A fogamzásgátlás általános jogként való kezelése pedig mindezek után úgy tűnik, hogy egy istenfélő ember számára gyakorta elfogadhatatlan következményeket hordoz magában, ahogy arra a *Casti Connubii*⁷⁴⁴ és a *Humanae Vitae*⁷⁴⁵ enciklikák már idejekorán rámutattak.

A sterilizáció

A fogamzásgátlás tartós vagy végleges formája a sterilizáció. Ez a cselekedet arra irányul, hogy a nőt vagy a férfit teljesen és adott esetben véglegesen megfossza a nemzőképességétől. Az Egyházi megnyilatkozások egyértelműen elutasítják a szándékos sterilizációt.⁷⁴⁶ Ez ugyanis az ember ajándék mivoltának végleges visszautasítása felé mutat. Aki ezt így kéri, a hagyományos erkölcssteológia meghatározása szerint a szándékos öncsonkítás bűnét követi el.

Ugyanakkor, ha egy veszélyes ciszta eltávolításakor, mint nem kívánt hatás létrejön a sterilizáció, a sebészi beavatkozás nem lesz fogamzásgátló, vagy sterilizáló cselekedet a fogalom erkölcsi tekintetében. Az a személy, aki beleegyezik egy ilyen műtétbe, nem azért teszi, hogy a jövőben minden házas cselekedetét megfossza a termékenység áldásától, csupán elviseli ezt a gyógyíthatatlan következményt. A cselekedet pusztá anyaga itt nem elegendő, hogy e tett erkölcsi minősítését meghatározza, ez ekkor a cselekvő szándékától is függ.⁷⁴⁷

Végül megismételhetjük, hogy a sterilizációt az egyházi hagyomány mindig is súlyos bűnnek tartotta és a XXI. század elején is, többször felszólalt a sterilizációt terjesztő lelkület ellen, legutóbb XVI. Benedek pápa *Caritas in Veritate* enciklikájában olvashattunk erről: „A gazdaságilag fejlett országokban (viszont) igen elterjedt az életellenes törvényalkotás, ami már

⁷⁴⁴ XI. PIUS, *Casti Connubii*, Roma, 31.12.1930. In: *Acta Apostolicae Sedis* 22 (1930) 62–63. p., Magyarul: In: *Amit Isten Egybekötött*, Szent István Társulat, Budapest 1986, III/2/c, 51. o.

⁷⁴⁵ HV II/11., (HV 17), EF 74-76.

⁷⁴⁶ HV 14; EV 91.

⁷⁴⁷ BONNEWIJN, O., *Éthique sexuelle et familiale*, Éditions de l'Emmanuel, Paris 2006, 111. p.

befolyásolja a morális magatartást és gyakorlatot is, hozzájárulva a születésellenes mentalitás kialakulásához, és gyakran úgy igyekszik kiterjeszteni ezt más államokra is, mintha ez volna a kulturális fejlődés útja. Néhány nem kormányzati szervezet szintén aktívan ügködik az abortusz elterjesztése érdekében; szorgalmazzák a szegény országokban a sterilizálás gyakorlatának alkalmazását, nem is informálva erről a szóban forgó nőket. Egyébként pedig megalapozott az a gyanú, hogy olykor a fejlesztésekre adott segélyeket is meghatározott egészségpolitikai lépésekhez kötik, ami de facto magában foglalja az erőteljes születésszabályozás megkövetelését.”⁷⁴⁸

Az asszisztált humán reprodukció

A hittani Kongregáció 2008-ban kiadott *Dignitas Personae* dokumentuma kimondja,⁷⁴⁹ hogy „Az újabb technikáknak is figyelembe kell venniük három alapvető szempontot: 1, Az emberi élethez és a fizikai integritáshoz való jogát minden embernek a fogantatásától természetes haláláig. 2, A házasság egységét; amely magában hordozza a kölcsönös jog elismerését a házastársak között, hogy csak egymás által válhatnak édesanyává és édesapává. 3, A szexualitás speciálisan emberi értékeit, amelyek «megkövetelik, hogy úgy kell törekedni egy emberi lény nemzésére, mint aki a házastársak közötti szeretet specifikus házastársi aktusának gyümölcse»⁷⁵⁰.”

Ez a szaknyelven megfogalmazott precíz meghatározás tehát megerősíti az Egyház eddigi, a biológia tudományára alapozott álláspontját, hogy az emberi élet a fogantatással kezdődik. Elutasítja azokat a módszereket, amelyek lehetővé teszik, hogy kívülről kapjon egy házaspár donortól petesejtet vagy spermiumot, esetleg megtermékenyített petesejtet. Valamint felhívja a figyelmet arra az igazságra, hogy az embernek a nemzése mindig a szeretet házastársi tetteivel kell összekötődjön, hogy megfeleljen az emberi méltóságnak.

⁷⁴⁸ CV 28.

⁷⁴⁹ DP 12.

⁷⁵⁰ *Donum Vitae*, II, B, 4.

Igen problémásnak látszik, hogy lehetséges embriókat elpusztítani, illetve kísérletezésre felhasználni abban az esetben, ha nem lesznek beültetve. Ugyanígy etikailag elfogadhatatlan az is, hogy az embriók között nemük vagy egészségi állapotuk szerint eugenikus szelekciót végezzenek. Ha nem kötődik magához az embrióhoz az ő emberi méltóságának elismerése, hanem azt csak kívülről, bizonyos tulajdonságai megléte alapján kapja vagy nem kapja meg az emberektől, akkor nem lehet majd mit mondani arra sem, amikor majd az élet más szakaszaiban ugyanezzel az érveléssel felnőtt embert fosztanak meg méltóságától. A bérnyaság gyakorlata pedig adott esetben komoly nehézségeket okozhat, hiszen ott tartunk, hogy technikailag megvalósítható, hogy egy születendő gyermek már születésekor akár három anyával számolhasson, egy genetikával, akitől adott esetben a petesejtet kapta, ezen felül egy kihordó és végül egy nevelő anyával, aki hazaviszi előre megtervezett gyermekét. A lehetséges variációk ennél sajnos sokkal bővebbek. Ebben a helyzetben nem csoda, ha elfeledkeznek az emberek arról, hogy a gyermeknemzés valójában magasztos vallási, spirituális esemény, ahol a házastársak magának a Teremtő Istennek a munkatársai, amikor vállalják az atyaságot és anyaságot és folytatják Isten teremtő művét.⁷⁵¹

Csecsemőgyilkosság

A csecsemőgyilkosság kérdése nem új keletű a világban. Köztudott, hogy az ókori görögöknél volt, ahol bizottság döntött az újszülöttek sorsáról és adott esetben az újszülöttnak meg kellett halnia. Nyilván akkor is a beteg, vagy legalábbis annak tűnő gyermekektől akartak elsősorban megszabadulni, akik a közösség számára terhet jelentettek volna. A II. Vatikáni Zsinat, mint már fentebb szó volt róla, az abortusszal együtt említi a csecsemőgyilkosságot.⁷⁵² VI. Pál pápa *Humanae Vitae* enciklikája viszont nem említi ezt a bűnt. Valóban úgy tűnik, hogy ez nem a fogamzásgátlás kérdéskörébe tartozik. A XX. század végén azonban felerősödtek azok a hangok, amelyek újra felvetették a fejlett

⁷⁵¹ EV 43.

⁷⁵² GS 51.

világban is a csecsemőgyilkosság, vagy inkább gyermek-csecsemő eutanázia kérdését, amire II. János Pál pápa *Evangelium Vitae* enciklikája már többször is utalt.⁷⁵³ Itt érdekes megjegyezni, hogy míg a *Familiaris Consortio* enciklikában még egyszer sem szerepel a csecsemőgyilkosság fogalma, az élet elleni bűnök közül elsősorban a fogamzásgátlás, az abortusz és a sterilizáció problémáját tárgyalja a pápa, addig a 14 évvel később megjelenő *Evangelium Vitae*-ben már hat alkalommal említi meg az abortusz és az eutanázia mellett.

A beteg vagy sérült, fogyatékos élet elutasítása a legnagyobb gond, amiből következik, hogy a komoly betegséggel vagy fogyatékosággal született gyermekektől már van, ahol megtagadják a gyógyítást, esetleg a táplálékot is, illetve a csecsemőgyilkosságot is az abortuszhoz hasonlóan törvényesíteni akarják, ezáltal a barbárság új korszakát nyitva meg, írja a lengyel pápa.⁷⁵⁴ Ha megengedik a fogyatékos gyermekek megölését az anyaméhben, ami ma sajnos igen gyakran megtörténik a születés előtti diagnosztikai eljárások után, ez arra mutat, hogy az emberi élet csak akkor védendő érték, ha egészséges; és ha nem utasítjuk el ezt a gyakorlatot, akkor a csecsemőgyilkosság és az eutanázia előtt sem zárjuk el az utat. A súlyosan fogyatékos emberek is testvéreink, akiknek élete önmagában is értékes. Bátorságuk és derűjük erőt adhat, hogy ők vagy környezetük tanúságot tegyen az élet értelméről még a nehéz betegségek idején is. Az Egyház azok mellett áll, akik vállalják a súlyát a sérült gyermekek elfogadásának, még ha fájdalommal vagy félelemmel is tekintenek a jövőbe. Tiszteletre méltók azok a családok is, akik örökbe fogadnak beteg vagy fogyatékos elhagyott gyermekeket.⁷⁵⁵ Ez a tanúságtétel talán a legerősebb eszköz, hogy felragyogtassuk a világnak az élet evangéliumát egy olyan korban, amikor az „etikai relativizmus” elhomályosítja még a demokráciát is.⁷⁵⁶

⁷⁵³ EV 63; EV 20.

⁷⁵⁴ EV 14.

⁷⁵⁵ EV 63.

⁷⁵⁶ EV 70.

5.4.6 A család termékenységé és a társadalom

A társadalom és a család termékenységének összefüggései igen sokrétűek lehetnek, amit nem tudunk minden dimenziójában itt kifejtetni, csupán néhány, a zsinat által is említett szempontot szeretnénk bemutatni. Ahhoz, hogy a család igazi iskolává váljon az ember fejlődésében, vagy más néven az emberiség területén és így küldetését beteljesítse, a házastársaknak egyet kell értenie és közösen kell fáradoznia a gyermeknevelésben. Ez csak akkor valósítható meg könnyen, ha a felek egyfajta lelki közösséget is megélnék egymással.⁷⁵⁷ Éppen ezért itt nem csak a fizikai, hanem a lelki termékenységről is szeretnénk szólni.

A család a társadalom élő alapsejtje, mert a társadalom kezdete a férfi és a nő Istentől alapított házaspárra vezethető vissza.⁷⁵⁸ A család táplálja és szolgálja a társadalmat az élet felfakadása és a nevelés által. Itt születnek az emberek és itt tapasztalják meg először a közösségi létformát, megtanulva az ehhez szükséges erényeket is. A családnak ezért nyitottnak kell maradnia más családok és a szélesebb emberi közösség felé és nem zárkozhat magába, mintha csak önmagáért jött volna létre.⁷⁵⁹

De nem csak a család felelős a társadalomért, hanem a társadalomnak is ezen életközösség segítségére kell sietnie, hogy a család valóban a társadalom stabil alapsejtje legyen, ahol az idősebb nemzedékek közreműködnek, hogy a fiatalabb nemzedékek is megszerezzék a bölcsességet és annak gyakorlatát, hogy hogyan lehet a társadalmi élet különböző követelményeit összehangolni az egyes személyek jogaival. Számtalanszor megfigyelhető ugyanis, hogy az apa aktív jelenléte hiányzik, vagy újabban az anyai közelség terén is tapasztalható egyfajta kimaradás a társadalmi felemelkedés javára, hiszen gyakran, amikor a gyermek még egészen kicsi, már újra munkába kell állnia az édesanyjának is. A nőknek ugyanakkor, ahogy már említettük, joguk van a

⁷⁵⁷ GS 52.

⁷⁵⁸ AA 11.

⁷⁵⁹ FC 42.

társadalom előmozdításán fáradozni, ami természetesen nem mondhat ellent a gyermekek gondoskodási igényének.⁷⁶⁰

A társadalom feladata, hogy oltalmazza a családot és védje jogait. A társadalom és a család kölcsönösen hatnak egymásra, de mindig meg kell őrizni az államnak a szubszidiaritás elvét, vagyis azokat a feladatokat, amelyeket a család vagy a családok szabad társulásai meg tudnak oldani, nem szabad az államnak elvégezni, hanem amennyire rajta múlik, bátortania és igényelnie kell a családok felelősségét. Mindemellett a közhatalomnak meg kell adnia a családoknak minden segítséget, amire csak szükségük van a gazdaság, oktatás, politika és kultúra területein, hogy saját feladataikat jól tudják teljesíteni.⁷⁶¹

Azoknak tehát, akik hatalommal rendelkeznek, akár csak a véleményformálásban is, kötelességük, hogy minden tőlük telhetőt megtegyenek a házasság és a család helyzetének javulásáért. A polgári hatalom tudja biztosítani a szülők jogát a gyermekek vállalására és családi körben való felnevelésükre, ezáltal biztosítva a közerkölcsök szilárdságát és a családok boldogulását. Ez azonban csak akkor fog igazán megvalósulni, ha a házasság és a család igazi természetét veszi figyelembe, és emellett mindent megtesz azokért is, akiknek valamilyen oknál fogva nélkülözniük kell a család védő jelenlétét életükben. Segíti az elhagyott gyermekeket és az árvákat, hogy lehetőség szerint minél hamarabb szerető családoknál kapjanak elhelyezést.⁷⁶² A családot ugyanis a belső ingyenesség irányítja, ettől lesz valóban szeretettől áthatott a családi légkör. Ezért válhat a társadalom emberibbé tételének elsődleges eszközévé. A névtelen tömegeből a család kiemeli és nevén szólítja az embereket, akik esetleg már minden reményt elveszítve az alkoholhoz, kábítószerhez, vagy a terrorizmushoz fordultak. A család képes igazán

⁷⁶⁰ GS 52.

⁷⁶¹ FC 45.

⁷⁶² GS 52.

megmutatni az embereknek, hogy megismételhetetlenek és egyetlenek és éppen ezért szükségesek a társadalomnak.⁷⁶³

A szentségi házasság egyben azt is jelenti, hogy a felek Isten Országát akarják építeni már itt a földön. Ebből fakad a házaspárok politikai és társadalmi küldetése is, amelyhez Istentől erőt kapnak. A keresztény családnak nagylelkűségével és odafigyelésével kell kitűnnie a szükségét szenvedők, az árvák, betegek, öregek, szenvedélybetegek és szenvedők felé.⁷⁶⁴

A családnak tehát van más feladata is a társadalomban azon kívül, hogy gyermekeket hoz a világra és felneveli őket. Elsősorban a szociális tevékenység, hogy befogadja a rászorulókat és nemcsak fizikai, hanem lelki otthonná válik számukra. De a családpolitikának is aktív szereplője kell, hogy legyen a család, érzékenyen reagálva minden olyan jelenségre, amely mellett nem mehetünk el közömbösen, mert ártalmára vannak a családnak.⁷⁶⁵ Végül a mindent átható önzés ellen a politika eszközeivel is fel kell, hogy vegye a küzdelmet a család. Ahogy a világ lassan eggyé válik, egyre inkább közel látjuk hozzánk a szenvedőket a világ minden táján. Erre a szociális érzékenység növelésével lehet és kell válaszolni.⁷⁶⁶ A család végül azzal termi meg gyümölcsét, hogy a benne felnövekvő gyermekeknek és a társadalomnak megőrzi és továbbadja az Istentől kapott értékeket.

5.4.7 Összefoglalás: A házasság termékenységének jelentősége

Összefoglalva a házasság termékenységéről írottakat, kijelenthetjük, hogy a házasság termékenysége Isteni alapítású.⁷⁶⁷ Isten teremtő tervében benne van a házasság is, mint a teremtés folytatásának módja. Nem csupán individualista szempontja van tehát a házasságnak, hanem közösségi, sőt üdvtörténeti kihatása is: a házasság szentségén keresztül növekszik és halad

⁷⁶³ FC 43.

⁷⁶⁴ FC 47.

⁷⁶⁵ FC 44.

⁷⁶⁶ GS 30.

⁷⁶⁷ Vö.: Ter 1,28.

az Egyház a végső beteljesedés felé. Az emberiség jövője azokon múlik, akik igent tudnak mondani az életre.⁷⁶⁸ A termékenység vállalása a szentség útja lehet a megkeresztelteknek. A világ kísértése, az abortusz, a fogamzásgátlás és a csecsemőgyilkosság, bár különböző szinten, de ellene mondanak a termékenységnek. Ezen bűnök sajátos összefonódásaira is rámutattunk, mind az elmélet, mind a gyakorlat terén.

A család az önátadás iskolája. A gyermeknemzés életre szóló felelőssége a nevelésben is megmutatkozik. Ez a kettő, a nemzés és a nevelés a házasságban nem helyettesíthető tanúságtétellé válnak a világ számára. A házaspárok a szexualitásban megtapasztalhatják, hogy egymás számára kölcsönös, teljes és örök ajándékká válhatnak.⁷⁶⁹

A bensőséges házastársi egyesülés tettét a zsinat elismerésre méltó erkölcsi értéknek nevezi,⁷⁷⁰ amelynek kettős, egymástól elválaszthatatlan célja van a házasságban: a házastársak java és az emberi élet továbbadása.⁷⁷¹

A keresztény család az Egyháznak, Isten családjának a képe.⁷⁷² Ebben rejlik a család missziós hivatása, hogy megmutassa a világnak Isten szeretetét és megtanítsa azt a következő nemzedéknek. A gyermekek nagylelkű vállalása a házasságban azt jelenti, hogy a házastársak közösen dönthetnek a családtervezés során a gyermekek számáról és születési idejéről, ami azonban nem jelenti, hogy fogamzásgátlást alkalmazhatnának a Tanítóhivatal tanításától eltérő módon.⁷⁷³ A szegénység és a gazdagság egyaránt akadálya lehet a jövőbe vetett bizalom megőrzésének, végeredményben a tapasztalat azt mutatja, hogy mindkettő megakadályozhatja, hogy a gyermekekre, mint áldásra

⁷⁶⁸ Vö.: GS 31.

⁷⁶⁹ Vö.: KEK 2337.

⁷⁷⁰ Vö.: GS 49.

⁷⁷¹ Vö.: KEK 2363.

⁷⁷² Vö.: GS 48.

⁷⁷³ Vö.: GS 50.

tekintsenek.⁷⁷⁴ A férfiak felelősségét is hangsúlyozni kell, hogy megmutassák a földön Isten atyaságának képét.⁷⁷⁵

Azoknak, akik a gyermekáldást nélkülözni kénytelenek a házasságban, ugyanakkor nagyon szükséges, hogy tudatosítsák magukban: nem értéktelen az életük. Ők igen sokat segíthetnek más családoknak, különösen a legszegényebbeknek és a legelhagyatottabbaknak.⁷⁷⁶ A házasság akkor is érték, ha a termékenység elmarad és a szent kötelék felbonthatatlan marad.⁷⁷⁷ A „gyermekhez való jog” ugyanakkor nem követelhető, mert a gyermek nem követelhető tulajdon a házasságban.⁷⁷⁸ Az árva vagy elhagyott gyermekek befogadásával a saját gyermek hiányát elszenvedők is Isten atyai arcát mutathatják meg a világnak.⁷⁷⁹

A házasság termékenysége ellen elkövethető bűnök közül az abortusz, a fogamzásgátlás, a sterilizáció, az asszisztált humán reprodukció és a csecsemőgyilkosság kérdéseit tárgyaltuk.

A közvetlen abortusz, vagyis egy ártatlan emberi élet előre megfontolt kioltása a születés előtti időben minden esetben komoly eltévelyedés.⁷⁸⁰ Ennek tudata ugyan sokak lelkében már csak halványan van jelen,⁷⁸¹ de ez nem változtat azon, hogy az abortuszban a szándék gyakran egy emberi élet eltörlése életének korai szakaszában. Ezt a döntést sajnos ma sokan támogatják. Szűkebb értelemben a családtagok, tágabb értelemben az egészségügyi dolgozók és a politikusok felelőssége is jelen van az abortuszkérdésben.⁷⁸² A kánonjog kijelentése az abortusz esetén önmagától

⁷⁷⁴ Vö.: FC 6.

⁷⁷⁵ Vö.: FC 25.

⁷⁷⁶ Vö.: FC 41.

⁷⁷⁷ Vö.: GS 50.

⁷⁷⁸ Vö.: KEK 2378.

⁷⁷⁹ Vö.: FC 41.

⁷⁸⁰ Vö.: EV 62.

⁷⁸¹ Vö.: EV 58.

⁷⁸² Vö.: EV 59.

beálló kiközösítésről⁷⁸³ arra figyelmeztet, hogy a bűn elkövetése miatt elszakad az ember Istentől, és mielőbb vissza kell térnie hozzá.

A fogamzásgátlással kapcsolatban kifejtettük, hogy az embernek örök rendeltetése van, amely a tisztaság erényére ösztönzi a házasságban is.⁷⁸⁴ Mind VI. Pál pápa, mind II. János Pál pápa egyértelműen rossznak nevezi a fogamzásgátlást,⁷⁸⁵ vagyis a házasság aktus terméketlenné tételét. Ugyanakkor lehetősége van a házaspároknak a családtervezésre a termékeny időszakokban való megtartóztatással.⁷⁸⁶ A házasság aktus és a termékenység viszont nem szétválasztható bűn nélkül.⁷⁸⁷ Az ifjúságot ezért már igen korán el kell kezdeni nevelni az önuralomra, hogy felnőve minél inkább meg tudják valósítani a tisztaság erényét.⁷⁸⁸ Végül kifejtettük, hogy az abortusz és a fogamzásgátlás összefonódásának tudatosítása segíthet, hogy meglássuk a fogamzásgátló lelkület következményeit. A fogamzásgátlás ugyanis a gyakorlatban sokszor a már megfogant emberi élet kioltására irányul, azaz sok esetben nem szétválasztható az abortusztól (pl. a spirál és az abortusz tabletta használatakor, illetve bizonyos hormonális hatású tabletták szedése esetén).

A sterilizáció az ember nemzőképességétől való megfosztását jelenti. Leggyakrabban műtéti beavatkozással, vagyis csonkítással érik ezt el. Ha a műtét célja nem a sterilizáció, hanem ez csupán elkerülhetetlen mellékhatásként jelentkezik, de nem szándék szerinti, akkor a cselekedet nem lesz fogamzásgátló.⁷⁸⁹ XVI. Benedek pápa felhívja a figyelmet, hogy a sterilizáció gyakorlata nem megoldás a szegény országokban sem.⁷⁹⁰

Az asszisztált humán reprodukció alapvetően három szempontot hagy figyelmen kívül az esetek többségében. Az első probléma, hogy az ember élete

⁷⁸³ Vö.: CIC 1398. kán.

⁷⁸⁴ Vö.: GS 51.

⁷⁸⁵ Vö.: HV II/8. (HV 14), EF 66.; EV 13.

⁷⁸⁶ Vö.: HV II/4., (HV 10), EF 61.; HV II/10., (HV 16), EF 72.

⁷⁸⁷ Vö.: HV II/6., (HV 12), EF 63-64.

⁷⁸⁸ Vö.: HV III/3-4., (HV 21-22), EF 82-83.

⁷⁸⁹ Vö.: BONNEWIJN, O., *Éthique sexuelle et familiale*, Éditions de l'Emmanuel, Paris 2006, 111. p.

⁷⁹⁰ Vö.: CV 28.

biológiailag a fogantatással kezdődik. Ettől kezdve emberként kell tekinteni a megfogant életre, különben az élet bármely szakaszában állíthatnánk ennek ellenkezőjét. A második, hogy a születendő gyermeknek joga van házasságban élő édesapára és édesanyára. A harmadik ehhez kapcsolódik, hogy a szülők bensőséges házastársi tettének gyümölcse legyen a gyermek.⁷⁹¹

A csecsemőgyilkosság egyenesen következik az abortusz gyakorlatából, amikor a megszületett gyermek pl. súlyosan fogyatékos, bár a legtöbb ország törvényhozása tiltja.⁷⁹² Ha az emberi élet csak egészségesen számít értéknek a születés előtt, akkor nem csoda, ha utána is ez a nézet erősödik meg. Ezzel szemben világosan ki kell mondani, hogy az – adott esetben akár súlyos – fogyatékkal élő testvéreink élete is értékes.

A társadalmi dimenzió is komoly hatással van a család termékenységére. Újra tudatosítanunk kell, hogy a család a társadalom alapsejtje is, nem csupán önálló, minden mástól független egység.⁷⁹³ Éppen ezért szükség van kölcsönös felelősségvállalásukra. A gyermekvállalást, és az utódok családi körben való felnevelésének lehetőségét erősítheti a társadalom, a közkerölcsök erősítését, a nagylelkű, ingyenességen alapuló közösségvállalást és az otthon értékét pedig a családtól kaphatja meg az emberek tágabb közössége. A szentségi házasság mindemellett Isten Országát építi a földön, vagyis a szeretet legnagyobb közösségét, amely mindenkit magába akar fogadni, legyen idős, árva, nyomorult, vagy beteg.

A család termékenysége tehát nem merül ki csupán a gyermekvállalásban, hanem messze túlmutat rajta. A család hivatása végeredményben Isten akaratának gyümölcsöt hozó megvalósítása.

⁷⁹¹ Vö.: DP 12.

⁷⁹² Vö.: EV 14.

⁷⁹³ Vö.: FC 42.

5.5 A házasság, mint tanúságtétel

A híveknek szemük előtt kell tartaniuk az örök élet dimenzióját. Tegyék ezt mindig, amikor a családról és annak értékéről gondolkodnak, vagy szavaikkal és életpéldájukkal tanúságot tesznek róla mások előtt. Ezáltal növelhetik ennek az életformának a megbecsülését minden jóakarátú ember körében. Velük együtt le fogják tudni győzni a nehézségeket és elő fogják tudni teremteni a méltó családi élethez szükséges előfeltételeket. Nem szabad azonban elfeledkezni arról, hogy ehhez nem csupán az emberi, hanem a keresztény és erkölcsi értékek is hozzá tudnak járulni. Törekedni kell ezért arra, hogy a keresztények tovább tudják adni nemcsak tudásukat, hanem a keresztény érzületet is, amivel ez a tudás gyakorlattá is váltható. Érdemes számolni a hittudósok szaktudásával és hitből fakadó bölcsességével is, amikor helyre akarjuk állítani az erkölcsi felfogás helyességét világunkban.⁷⁹⁴ A keresztény család feladata ugyanis, hogy az Evangéliumot hirdesse a felnövekvő emberi személynek és elvezesse őt a teljes emberi és keresztény érettségre.⁷⁹⁵

5.5.1 A fiatalok felvilágosítása

A házasság méltóságának megélésében komoly segítség, ha a felek már előtte erényes élettel készülnek fel a házasságra.⁷⁹⁶

A fiatalokat hűségesnek kell nevelni vallásukhoz és erkölcsi életük fő támpontjává is a hűséget kell tenni. Hiszen a hűség nélkül lehetetlen megvalósítani az igazi szabadságot. A szentségi házasságról már idejekorán beszélni kell a fiatalokkal, hogy felébresszük bennük a vágyat, hogy kincsnek tartsák a Krisztusban kötött házasságot. Azokat pedig, akik a szabad szerelem csapdájába estek, okosan és tisztelettel, türelmes szeretettel hívjuk kapcsolatuk egyházi rendezése felé. Minden esetben igyekezzünk megismerni

⁷⁹⁴ GS 52.

⁷⁹⁵ FC 2.

⁷⁹⁶ GS 49.

az együttélés okait, az ítélkezés helyett. A felvilágosításban és a keresztény házasságra szóló meghívásban nélkülözhetetlen segítség a keresztény családok tanúságtétele.⁷⁹⁷

A fiataloknak beszélni kell az ideológiailag megosztott családok problémáiról is, mert ezekben a helyzetekben nehéz megőrizni a hitet. Gyakran úgy alakul ki a házasságban ilyen gond, hogy az előre nem látszott. A katolikus félnek nem szabad engednie hitéből, ugyanakkor a szeretet cselekedeteire még nagyobb hangsúlyt kell fektetnie. Különösen igaz ez akkor is, ha nem a házastárs, hanem a gyermekek kezdenek a katolikus hittől eltérő nézeteket vallani. Ezekben a nehéz szituációkban is őrizni kell a reményt, hogy megmaradhat a család egysége. A család hívó tagjait, akik látják ezeknek az ideológiáknak a következményeit, mindez tanúságtételre sarkallhatja és növelheti őket a szeretetben.⁷⁹⁸

5.5.2 A papok szerepe a családok segítésében

A papoknak kötelességük megismerni minél jobban a családok problémáit. Az igehirdetésben, a liturgiában, és más lelki segítségnyújtásban nagyobb hangsúlyt kell fektetni a családok és házaspárok támogatására és bátorítására. Mindezt minden körülmények között a lehető legemberségesebben, türelemmel és szeretettel kell tenni – figyelmeztet a Zsinat.⁷⁹⁹ Az, hogy az Úrnak szentelték magukat a püspökök, papok, szerzetesek és szerzetesnők, és a világban élő odaszentelt életű férfiak és nők, azt jelenti, hogy a család számára a legértékesebb tanúságot teszik az Isten iránti szeretetről – folytatja a zsinati gondolatot II. János Pál pápa.⁸⁰⁰

A papok szerepe nem merül ki a liturgiában, vagy az erkölcsi kérdések elméleti fejtegetésében, hanem közösséget kell vállaljanak a családok tagjaival és támogatniuk kell őket, hogy az Evangélium világosságában járjanak. Ebből

⁷⁹⁷ FC 81.

⁷⁹⁸ FC 77.

⁷⁹⁹ GS 52.

⁸⁰⁰ FC 86.

a küldetésből ők maguk is lelkiert nyerhetnek saját hivatásukhoz. A családokkal való foglalkozás egyben végtelen lehetőségét nyitja meg a kreativitásnak a segítség különféle módjainak felkutatásával. Természetesen nem hiányozhat a megfelelő képzés sem az életükből a családok problémáinak megoldásához, hogy valóban tanítani tudják a családokat. Hiszen ezen a téren is részesednek Krisztus küldetésében, mint atyák, testvérek, pásztorok és tanítók. Ezt a hivatást természetesen az Egyházi Tanítóhivatallal egységben tudják csak hitelesen megélni, amikor az igazságot hirdetik a családoknak és a kegyelem eszközével támogatják őket a szentségekkel.⁸⁰¹

5.5.3 Nyitottság a gyermekek egyházi hivatása felé

Az egyházi hivatás lehetőségének vállalására is fel kell készíteni a gyermekeket. Ez segíti őket, hogy igent tudjanak mondani, ha Isten sajátosan hívja őket. De akkor is hasznos, ha megházasodnak, mert akkor saját családjukban még inkább tovább tudják adni mindazt, amit a hit, az erkölcsök és az anyagiak terén ők is a szüleiktől kaptak. A szülőknek és a gyámoknak okos tanácsokkal támogatniuk kell a fiatalokat, de tartózkodniuk kell attól, hogy feltétlen házasságkötésre, vagy egy konkrét személlyel való házasságra kényszerítsék őket.⁸⁰² A gyermekeket tehát az igazi szabadság légkörében kell felnevelni, ahol egyértelmű, hogy akkor leszünk a legboldogabbak, ha az Istentől kapott hivatásban éljük le az életünket.

Amikor a szülők az imádságra nevelés feladatát végzik, ezt elsősorban konkrét példájukkal teszik, amikor gyermekeik látják őket imádkozni és amikor velük együtt imádkoznak. Ilyenkor gyakorolják igazán az apák és anyák királyi papságukat, és gyermekeik lelkét formálva kitörölhetetlenül szívükbe írják az Istennel való kapcsolat módját. A szentségek vételére, a szentgyónásra, szentáldozásra, bérnálásra felkészítésben a szülők támogatása is szükséges. Ők a lelkipásztorokkal együttműködve bátoríthatják a felnövekvő fiatalokat a rendszeres szentségi életre. Az imádkozó édesapa az

⁸⁰¹ FC 73.

⁸⁰² GS 52.

Egyház építésében példaadásával felbecsülhetetlen munkát végez.⁸⁰³ Az imádságra tanítás és a hitoktatásra való buzdítás, Isten ígéjének együtt olvasása közben a szülők a krisztusi életet nemzik gyermekeikben. Életük tanúságtételével ők az Evangélium első hirdetői számukra.⁸⁰⁴ Nem csoda, ha így a gyermek szívében előbb-utóbb megéri a gondolat, hogy Atyja dolgaiban fáradozzon,⁸⁰⁵ hogy dicsőítse Istent általa is, hogy követi azt a hívást, amit a szívében hall: papnak hív az Isten, Istennek szentelt életre, vagy családos embernek, esetleg misszióba küld? Már gyermekként lehet imádkozni, hogy megtalálja hivatását valaki és már ekkor készülhet rá nemes lélekkel.⁸⁰⁶

5.5.4 A házastársak segítik egymást Istenhez

A sokféle szervezetnek, különösen is a családok szövetségeinek fontos feladata a fiatalok és ifjú házaspárok tettekkel és tanítással való erősítése és felkészítése a családi és apostoli életre. A Zsinat *Gaudium et Spes* konstitúciója a szentségre való buzdítással zárja házasságról adott rövid tanítását. A cél, hogy a házastársak a szeretetben és az együtt gondolkodásban összeforranak, hogy egymást kölcsönösen megszenteljék és így kövessék Krisztust. Hűséges szerelmükkel fognak tudni igazán tanúságot tenni arról a szeretetről, amelyet az Úr halálával és feltámadásával nyilatkoztatott ki a világnak.⁸⁰⁷

A keresztény családok egymással lelki közösségben vannak. Ez a közösség belső erejéből egyszerre táplálja az igazságosságot és a kiengesztelődést, és segíti a világban a testvériség és a béke megvalósulását. A család így lesz „kicsi egyház”, amelyik a „nagy Egyház” hivatását éli

⁸⁰³ FC 60.

⁸⁰⁴ FC 39.

⁸⁰⁵ Lk 2,49.

⁸⁰⁶ GIOVANNI PAOLO II, *Ad paucos dies a tutti i bambini del mondo in occasione dell'Anno della famiglia* 1994, 13.12.1994, In: EF 1108.

⁸⁰⁷ GS 52.

azáltal, hogy az egység jelévé lesz, és prófétaként tanúságot tesz Krisztus eljövendő országa mellett.⁸⁰⁸ Krisztus pedig „maga a béke lesz”⁸⁰⁹.

A keresztség szentsége bontakozik ki a maga egészében a házasság szentségében. A világ előtti keresztény tanúságtétel tehát szorosan hozzátartozik a házassághoz, hiszen az az ember keresztségi hivatásának lényegi része. A házasság összefűzi a felek kölcsönös szeretetét Isten szeretetével.⁸¹⁰ Mi másra lenne szüksége ma a világnak, mint hogy ez mindenki számára nyilvánvalóvá váljon?

II. János Pál pápa bátor tanúságtételre hívja az egyházi tanítás megvalósítására törekvő házaspárokat: „Nagyon értékes tanúságot tehetnek maguk a házastársak, akik a közös megegyezésen alapuló időszakos önmegtartóztatás által a szerelem és az élet érettebb megismerésére jutottak el; és e tanúságot tenniük is kell.”⁸¹¹

Felbecsülhetetlen súlyú tehát a tanúságtétel, amit a házaspárok a felbonthatatlanság megőrzésével és az egymás iránti hűség megélésével tesznek. Ezáltal kiáltó jellé válnak a világban. A hűség forrás. Isten és az Úr Krisztus szeretete ez az emberek felé.⁸¹² „Az Isten szeretet, és aki kitart a szeretetben, az az Istenben marad, s az Isten is benne marad.”⁸¹³

5.5.5 Tanúságtétel a házasság szentségén keresztül

„Az emberi nem jövője a családtól függ!”⁸¹⁴

Összefoglalva a házasságról, mint tanúságtételről írottakat, elmondhatjuk, hogy a házasság nem szakítja ki az embert a társadalomból, hanem éppen ellenkezőleg arra hívja a megkeresztelteket, hogy a világ kovásza

⁸⁰⁸ FC 48.

⁸⁰⁹ Mik 5,4a.

⁸¹⁰ HV III/7., (HV 25), EF 89.

⁸¹¹ FC 35.

⁸¹² FC 20.

⁸¹³ 1Jn 4,16.

⁸¹⁴ FC 86.

legyenek.⁸¹⁵ Tanúságtételükkel nem csupán emberi módon, hanem Istentől származó bölcsességgel is segítik minden embertársukat. Már a házasságra való készület során fő szempont, hogy a tanúságtétel megjelenjen a felek magatartásában. Ez elsősorban a hűség által valósul meg. A fiatalok a már házasok életéből tanulhatják meg legjobban, hogy mit jelent a Krisztusban megélt szentségi házasság.

Különösen nehéz tanúságot tenni a házasságban, ha a felek egyike nem keresztény. Ilyenkor a katolikus félnek, ha lehet, még nagyobb szeretetet kell mutatnia házastársa felé, hiszen jelenléte a hitetlen felet is megszenteli.⁸¹⁶

A papok és szerzetesek, és a cölibátusban élő világi hívek kötelesek bátorítani és támogatni a családokat. Azzal, hogy Istennek szentelték magukat, a házasoknak is megmutatják Isten szeretetének fontosságát.⁸¹⁷ Természetesen a papoknak is erőt ad a családokkal való kapcsolat. Emellett szükséges, hogy képezzék is magukat, hogy segítő munkájuk valóban gyümölcsöt hozzon a családok életében. Végül fontos, hogy az Egyházban átadott tanításnak mindig egységben kell lennie az Egyház tanításával.

A gyermekek nevelésénél kiemeltük a szabadság értékét hivatásának megválasztásakor. Nem feltétlenül a házasságban lesz az ember a legboldogabb, hanem akkor, ha az Isten által kapott hivatásban éli le életét, ami lehet papság vagy szerzetesség is. A szülők elsősorban az imádságra neveléssel segítik gyermekeiket Isten felé. Ezt leginkább példaadásukkal valósítják meg. Ha a szülők imádkoznak, szentségekhez járulnak, Bibliát olvasnak, gyermekeik is nagyobb valószínűséggel fogják ezt tenni.

Végül megemlékeztünk arról, hogy a családok szövetségei nagy segítséget nyújthatnak a házastársak szentté válásában, amire a zsinat buzdít.⁸¹⁸ A család, mint „kicsi egyház” az egység jelévé lesz a többi keresztény családdal megélt közösségben.

⁸¹⁵ Vö.: Mt 13,33.

⁸¹⁶ Vö.: 1Kor 7,14.

⁸¹⁷ Vö.: FC 86.

⁸¹⁸ Vö.: GS 52.

A házasságban a keresztség szentsége bontakozik ki a tanúságtétel segítségével. Az egymás iránti szeretet összefonódik Isten szeretetével. A felek érettebben ismerik meg a szerelmet az időszakos megtartóztatás és a felbonthatatlanság tanításának megtartásával. Így válnak a házastársak kiáltó jellé a világban, amely hirdeti Isten szeretetét az emberek felé.⁸¹⁹

5.6 Összefoglalás

Az ötödik fejezet végén foglaljuk össze röviden eddigi eredményeinket. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy miként jelent meg a házasság szentségének zsinati teológiája VI. Pál pápa és II. János Pál pápa tanításában. Ebben a munkában leginkább VI. Pál pápa *Humanae Vitae* és II. János Pál pápa *Familiaris Consortio* enciklikájára támaszkodtunk, valamint egyéb tanítóhivatali megnyilatkozásokra, többek között a Katolikus Egyház Katekizmusára, mely II. János Pál pápa idején került kiadásra.

Megfigyelhető, hogy volt egy folyamatos fejlődés abba az irányba, hogy a házasság céljai között már nem csak a gyermekvállalás kap hangsúlyt, hanem a korábbinál jobban előtérbe került a házaspár java is.

A család méltóságát minden jóakarató embernek el kell ismernie és védenie kell. A család alapja a férfi és a nő házassága, mely nyitott a gyermekekre és felnevelésükre. A család a társadalom alapsejtje, a gyermek hitbéli és erkölcsi nevelése pedig az önfeláldozás kultúráját erősíti benne. A család elleni bűnök, a válás, a szabad szerelem, a házasságtörés, gyengítik a házasságokat és megtörik a család egységét. A házasság, mint az Isten és az ő népe közötti szövetség képe, a bűn által elhomályosul. A világosságot a hűségre és szilárd erkölcsökre nevelés hozza meg, amely segít megelőzni a bajt és gyengéd segítő példa lehet a nehézségekben vergődők számára. A házasság célja, hogy felmutassa Isten örök hűségét az emberek között.

⁸¹⁹ Vö.: FC 20.

A zsinat és az azt követő pápák a XX. század második felében egyértelműen erősíteni akarták a családokat. Újra rámutattak, hogy a házasság alapja Isten akarata és a felek beleegyezése. A férfi és a nő egyenlősége az emberségben mutatkozik meg. Az élet továbbadása pedig a házasság intézményét kívánja meg, ami egy férfi és egy nő által kimondott életre szóló döntés szilárd alapjára tud épülni. Igen fontos lenne a családok megújulásához annak tudatosulása a keresztény családokban, hogy az értékek továbbadása az ő felelősségük. Az édesanyai és az édesapai hivatás szorosan kapcsolódik a keresztségi kegyelemhez, ahol missziós küldetést kap az ember. A szülők, amikor gyermekeket nevelnek, ami az ő elsődleges feladatuk, együttműködnek Isten tervével. A nemiségről a tisztaság és az erények értékeinek bemutatásával kell beszélni a következő nemzedéknek. A hűség pedig Krisztus és az ő Egyháza szeretetkapcsolatára kell mutasson, ahol az ember új szívet kap a házasságban. A jegyesség annak ideje, amikor a felek felkészülnek a boldog házasságra, átismétlik vagy megtanulják hitük alapjait, hogy szerelmük a házasságban gyümölcsöző legyen és felkészültek legyenek mind a nehézségekkel szemben, mind pedig a kegyelem befogadására a házasság szentségében. A hitvesi barátság kialakítása pedig gyengéd érzelmekkel köti össze egymással a feleket, miközben felfedezik egymásban Isten tervének megvalósulását.

A házaspár úgy van jelen a világban, mint a só vagy a kovász, tanúságtételük ízt és felemelkedést hoz a világba. Ez több, mint emberi erőfeszítés, Isten bölcsessége nyilvánul meg benne. Amikor a felek egyike nem keresztény, akkor a keresztény félnek még nagyobb szeretetet kell mutatnia, hiszen ő szenteli meg nem hívő házastársát is. A megszentelt életűek, legyenek papok, szerzetesek, vagy világiak, kölcsönösen támogathatják egymást a családokkal. Ennek része az Egyház családokról szóló tanításának egyre jobb megértése és az ilyen irányú képzésen való részvétel, valamint a konkrét támogatás is. A gyermekeknek pedig meg kell érteni, hogy hivatásukban a legfontosabb, hogy Isten hívására válaszoljanak, amit az imádságban ismerhetnek fel. Az ima, a szentségek, a szentírás fontossága a szülők életében

kihat gyermekeikre is. A családok szövetségei segíthetnek a családok szentté válásában, hogy valóban tanúságtevő életet éljenek az egymás iránti hűségben és szeretetben.

Azonban a házasság szentsége zsinati teológiájának utóélete Szent VI. Pál pápa és Szent II. János Pál pápa tanításában ezzel még nem ér véget. Szükséges, hogy egy újabb merész ugrással kicsit utána nézzünk Karol Wojtyła filozófia professzori munkásságának és végig futtassuk a szemünket azon az új hajtáson, ami ebből fakadóan a Tanítóhivatal évezredes fáján kisarjadt.

6. BEVEZETÉS II. JÁNOS PÁL PÁPA TEST TEOLÓGIÁJÁBA

Dolgozatunk végén szeretnénk kutatásunkat azzal zárni, hogy rámutatunk, II. János Pál pápa milyen további mélységekbe irányította a házasságteológia mélybúvárait. Ahogy egy kedves római professzorom, Claudio Giuliodori atya mondta egyik előadásán, ez az a ritka terület, ahol a tanítóhivatal megelőzte a teológiai reflexiót. Valójában persze azért van ez, mert II. János Pál pápa már filozófusként és teológusként is komoly belső reflexióval rendelkezett, amit pápasága csak tovább mélyített. Természetesen itt sem léphetünk fel a teljesség igényével, hiszen II. János Pál pápa önmagában könyvtárnyi életművet hagyott ránk. Mégis szeretnénk ízelítőt adni a kedves olvasónak ebből a gazdagságból, ami persze lehet, hogy némelyeknek kicsit szilárd ételnek fog tűnni,⁸²⁰ hiszen olykor a filozófia és teológia nem várt fordulataival is meg kell kísérelnünk a lehetetlent, hogy befogadjuk és beépítsük azokat életünkbe. Ha azonban eddig eljutottunk, nem szabad itt feladnunk. Ahhoz, hogy megértsük az „egy test lesznek” gondolat lényegi belső mozgatórugóit, elengedhetetlen, hogy a test teológiáját, annak belső rendszerét, megszületésének körülményeit és kontextusát is megpróbáljuk átlátni. Erre a kalandra hívjuk most az olvasót, vagy inkább csak bevezetjük, hogy utána maga induljon el ezen az úton, lehetőleg nem egyedül, hiszen a nagy hegyeket is jobb csapatban megmászni.

A következőkben három részre osztjuk vizsgálódásainkat. Az elsőben Karol Wojtyła munkásságának első szakaszát tekintjük majd át, ami ugyan mély filozófia, de szükséges, hogy megértsük a személy – II. János Pál által meghatározott – fogalmának történeti és elméleti megalapozását. A második részben *Szerelem és felelősség* című művéből emelünk ki egyes pontokat, főként Wojtyła az utilitarizmus irányzatára adott válaszát. A harmadik részben pedig a test teológiájának egyes pontjait emeljük ki, amely végül visszavezet

⁸²⁰ Vö.: 1Kor 3,2.

minket a páli tanítás megértéséhez, hogy végül rámutassunk az egy test lesznek igazi valóságára.

6.1 II. János Pál: *A test teológiájá-nak előzményei*

Illő, hogy mindenekelőtt áttekintsük II. János Pál pápa irodalmi munkásságát, bár szinte megremegünk, látva a hatalmas életművet, amit ránk hagyott.⁸²¹ Pápasága előtt írt főbb művei a következők:⁸²² *A hit Keresztes szent János szerint* (doktori, 1948), *Max Scheler filozófiai rendszerének előfeltevéseire épülő keresztény etika lehetőségének kiértékelése* (habil. 1953), *Lublini előadások (1954-1957)*, *Szerelem és felelősség (1957-1959)*, *Személy és cselekvés (1969)*, *A megújulás forrásai: a II. Vatikáni Zsinat gyakorlatba ültetése (1972)*, *Az ellentmondás jele (1976)*. Mindemellett aktívan részt vett a *Humanae vitae enciklika (1968)* megalkotásában is. Pápasága alatt témánkhoz kapcsolódóan írta a *Familiaris Consortio apostoli buzdítását (1981)*, a *Mulieris Dignitatem (A nő méltóságáról és hivatásáról) apostoli levelét (1988)*, a *Veritatis Splendor (Az igazság ragyogó fényessége) enciklikáját (1993)* és az *Evangelium vitae (Az élet evangéliuma) enciklikáját (1995)*.

Michael Waldstein elemzése alapján most röviden áttekintjük azt az utat, amit Karol Wojtyła kezdeti kármelita perszonalizmusa járt be,⁸²³ miközben dialogizált Descartes szubjektivizmusával, Kant formális/törvényetikájával és szexuáletikájával, valamint Max Scheler fenomenológiai értéketikájával, majd vázoljuk a *Test teológiájá-nak* főbb kérdéseit.

⁸²¹ Az itt következő fejezet első részének alapját Prof. Puskás Attila 2017-es Test teológiája szemináriuma adta, mely Michael Waldstein bevezetőjére épült, aki a Test teológiájának angol nyelvű kritikai kiadását szerkesztette és 100 oldalas bevezetőt írt hozzá: JOHN PAUL II, *Man and Woman He Created Them, A Theology of the Body, Translation, Introduction and Index by Michael Waldstein*, Pauline Books & Media, Boston 2006. Továbbiakban röviden: WI (= Waldstein Introduction).

⁸²² WI 77-78. p.

⁸²³ WI 23. p.

6.1.1 Keresztes Szent János hatása Karol Wojtyła életművére

Wojtyła doktori értekezését Keresztes Szent János műveiből írta,⁸²⁴ akinek a gondolatai maradandó hatást értek el nála. Még spanyolul is ezért kezdett el tanulni, hogy eredetiben olvashassa őt. Egy laikus, Jan Tyranowski, akit a későbbi pápa szentnek tartott, vezette be őt a Misztikus Doktor iskolájába.⁸²⁵ A szeretet önjándékozásának képességét a hitvesi szeretetre alkalmazta, ami elvezeti az embert a hit és a szeretet Istennel egyesítő útjára, ahol a Szentháromság a szeretet és az ajándék példája lesz a házasság szeretet számára.⁸²⁶

Waldstein a hatás illusztrálására párhuzamba állítja egymással a fentiekről Keresztes Szent János gondolatait, amelyeket Karol Wojtyła idéz *Szerelem és felelősség* című művében, szent II. János Pál pápa *Familiaris Consortio* c. apostoli buzdításában írt soraival.⁸²⁷

6.1.2 A filozófia kihívása

Karol Wojtyła Descartes-tal szemben a szubjektivitás filozófiájára kereste a választ,⁸²⁸ ahol a személy (persona) az öntudatos és önrendelkező alany szubjektuma. A bizonyos értelemben Istennel egyenlővé váló ember a szabadság által egy olyan választási filozófiát tár elénk, amely a test mechanikus felfogását alapozza meg. A szubjektum a természetet leigázandó, ellenséges környezetnek tekintette. Mindez új tudományosmét hoz magával, amelyből kiindulva Francis Bacon az ember, mint a természet mestere és birtokosa programot dolgozza ki.⁸²⁹ A végeredmény, hogy a test és a természet egyaránt csupán tárgya lesz a kutatásnak, ahol a személy már nem számít.

⁸²⁴ WI 23. p.

⁸²⁵ WI 25. p.

⁸²⁶ WI 24. p.

⁸²⁷ WI 32. p.

⁸²⁸ WI 36. p.

⁸²⁹ Uo.

Immanuel Kant kísérletet tett a vallás és etika kérdéskörének újra alapozására. Waldstein véleménye szerint, mellyel ugyan nem tudunk teljesen egyetérteni, Kant Istene egy valódi, objektív létező nélkülöző lény, aki csupán az emberi tudatban létezik.⁸³⁰ Kant szerint a morális törvény nem a jóságról, hanem az engedelmességről szól. A kategorikus imperatívusz alapján csak a „Tedd ezt!” felszólításra felel az ember, nem pedig azért, mert ez feltételes: „Ha boldog akarsz lenni, tedd ezt!”.⁸³¹

Az autonómiát Kant negatív oldalról közelíti meg, az akarat jótól vagy rossztól vagy a vágy minden formájától való teljes függetlenségként határozza meg.⁸³² Az ember, mint racionális lény, az egész univerzum végződése, egyedül róla mondható, hogy önmagában végződik.⁸³³ Ez a Waldstein által hivatkozott kanti szöveg, annak magyar fordításába a következőképpen került be: „Az egész teremtésben bármit használhatunk pusztán eszközként is, amit akarunk, ha megvan hozzá a képességünk - egyedül az ember az, s vele együtt minden eszes teremtmény, aki önmagábanvalóan cél. Az ember ugyanis szabadságának autonómiájánál fogva a szent morális törvény szubjektuma.”⁸³⁴ Vagyis ebben az értelemben az ember az, aki nem használható eszközként, hanem szabad és autonóm.

Kant antitrinitárius perszonalizmusa egészen odáig megy, hogy a fiúság autonómiájának fogalmát átalakítja a jóakarátú atyának való engedelmességgé. A függőség azonban nem egyeztethető össze a méltósággal, ami az autonómiában van. Nemcsak a tevékenységnek való külső megfelelés, hanem egy belsőleg elsajátított spirituális cselekvés a Fiúé. Egy belső indíttatásból származó küldetés a Fiú hozzáállása. Talán a leginkább a „Miatyánk”-ban ütközik ki a keresztény gondolkodás különbsége a kanti racionális vallással szemben. A heteronómia az autonómia ellentéte, amikor

⁸³⁰ WI 47. p.

⁸³¹ WI 48. p.

⁸³² WI 50. p.

⁸³³ WI 52.p.: „Only man himself and with him every rational creature is *end in itself*.”

⁸³⁴ KANT, I., *A gyakorlati ész kritikája*, Osiris/Gond-Cura Alapítvány, Budapest 2004, 106-107. o.
Ford.: Papp Zoltán.

egy másik törvénynek engedelmeskedik valaki, a Fiú elfogadja az Atya akaratának való engedelmisséget, ami a kereszténység sajátja.⁸³⁵

Kant szerint a szexuális egyesülés önmagában ellentétes az ember személyi méltóságával és autonómiájával, mert mindenfajta szexualitásban, még a házasságon belül is, az ember dologgá változtatja magát azáltal, hogy a felek szexuális szerveiket egymásnak az örömszerzésre átadják. Kant szerint az egyetlen orvoslat erre a házasság, amin keresztül kölcsönösen állandósítom a szexuális szervek időszakos dologi használatát. Így kaphatom vissza önmagam és az autonómiám. Bár ez a megoldás ahhoz hasonlít, mint amikor attól félek, hogy túl sok pénzt fogok elveszíteni, ezért megveszem az egész kaszinót.⁸³⁶

6.1.3 Karol Wojtyła Immanuel Kant kritikája

Érdekes itt idézni Karol Wojtyła felfogását, amit a Szerelem és felelősség -ben megfogalmaz: „...Az értelme lehetővé teszi számára, hogy észrevegye és ugyanezt elismerje a másik embernél is, minden más személynél, tehát ő a saját tulajdona és ugyanakkor, mint teremtmény — a Teremtő tulajdona is. Innen is ered a férfi és a nő nemi életének a házasság intézményén keresztül történő igazolásának a kettős szüksége. A nemi élet ugyanis azt okozza, hogy egy (x) személy *bizonyos módon* egy másik (y) személy tulajdonává válik, ami egyidejűleg a másik irányban is végbemegy: az y az x tulajdonává válik. Ha tehát szükség van ennek a ténynek az igazolására az y-x, x-y kölcsönös viszonyában, akkor egyben egy objektív szükségyszerűség is létezik, hogy azt a Teremtő előtt igazoljuk.”⁸³⁷

Karol Wojtyła kritikája Kanttal szemben több oldalról is rámutat annak a veszélyére, ha a másikat dolognak tekintjük a szexualitás kapcsán.⁸³⁸ Kantról

⁸³⁵ WI 58. p.

⁸³⁶ WI 56. p.

⁸³⁷ WOJTYŁA, K., *Szerelem és felelősség*, Kairosz, Budapest 2010, 222. o. (Ford.: Honti István). A dőlt betűs kiemelés tőlem, mivel ezzel jelzi a későbbi pápa, hogy valójában nem dologi viszonyokat ír le itt a tulajdonlás fogalmával.

⁸³⁸ FC 24.

úgy vélekedik, hogy nem eléggé perszonalista, és rámutat, hogy a kanti szexualitás és házasság értelmezésben nem kap helyet az igazi hitvestársi szeretet.⁸³⁹ Ugyanis Kantnál a szexuális aktus csupán egy személytelen természeti folyamat, mely a személyt is elszemélyteleníti, ezáltal az számára idegenné, kerülendővé válik. Mindez egyfajta dualizmusra vezethető vissza Kantnál, ami a természet és a személy (szubjektum) szétválását eredményezi a kanti tanításban.⁸⁴⁰

Szemben áll ezzel Karol Wojtyła tanítása, aki a trinitárius perszonalizmus nézőpontjából Michael Waldstein megfogalmazásával kimondja, hogy „a személy felemeli önmagát azáltal, hogy a másiknak adja. A szex nem a személyiség szintje alatt következik be, hanem a személyes szeretet eseménye, még akkor is, ha ezt esetleg torzítja a pusztá élvezet. A szexualitás természetes célja, a gyermek, nem ezen a szereteten kívül van, hanem lényegileg minősíti azt.”⁸⁴¹ Ez a szemlélet, a test és a személy egysége melletti elköteleződés hatja át később, már II. János Pál pápaként írt Familiaris Consortio enciklikáját is, melyben a Gaudium et spes zsinati dokumentumra is épít.⁸⁴² Wojtyła ugyan a kanti gondolatból indul ki,⁸⁴³ akinél sajnos hiányzik a házastársi szeretet fogalma, de vele ellentétben a szexuális aktust a személy önátadásának tekinti, és ezáltal a testnek a jegyesi jelentésére mutat rá.⁸⁴⁴ II. János Pál a személy és a természet egységének oldalán áll a kanti dualizmussal szemben,⁸⁴⁵ tanítását Kant mellett a kármelita perszonalizmusra építi.⁸⁴⁶

⁸³⁹ WI 59. p.

⁸⁴⁰ WI 60-61. p.

⁸⁴¹ WI 63. p.

⁸⁴² WI 62. p., FC 14, GS 50.

⁸⁴³ WI 63. p.

⁸⁴⁴ WI 57-58. p.

⁸⁴⁵ WI 62. p.

⁸⁴⁶ WI 63. p.

6.1.4 Max Scheler Immanuel Kant kritikája

Max Scheler, Edmund Husserl követője, először 1913-ban megjelent *A formalizmus az etikában és a materiális értéketika*⁸⁴⁷ című művében egy komoly Kant kritikát fogalmaz meg, alapvetően újragondolva a kanti morális megközelítést. A fenomenológia alapelve szerint az alannak központi szerep jut tanításában, ő alakítja ki a rendet és szintetizál az érzékelhető dolgok káoszában és a felbukkanó irracionális hajlamok között.⁸⁴⁸ Scheler, aki 1874-ben protestáns-zsidó szülők gyermekeként született Münchenben,⁸⁴⁹ puritán protestáns alapállásából kiindulva alapvetően bizalmatlan a „természetessel”, vagy másként szólva, az előzetesen adottal szemben. A természetet mind külső, mind belső értelemben ellenségesnek, kaotikusnak látja, amit az alannak ellenőrzése alá kell vonni, hogy szervezze, formálja azt.⁸⁵⁰ A fenomenológia már említett alaptétele szerint a szubjektumon, az alanyon keresztül a tapasztalatban lehet szemlélni az adott objektív lényegeket. Az érzékelés aktusa elsődleges, az akarás és a megismerés aktusait megelőzi.⁸⁵¹ A szeretet, mint érzés pedig a személy szíve, a személy így szerető létezőként (ens amans) határozható meg.⁸⁵² A személyre nem mint szubsztanciára tekint, mely önálló képességekkel vagy cselekvési készséggel bír, hanem az a tudatos élet egysége, egy olyan lényeg, amely a tudat által adott.⁸⁵³

Scheler egyik kritikája Kanttal szemben, hogy következetlen, mert hol csak az „eszes lényekre” vonatkoztatja megállapításait, hol minden emberre, mintha minden ember egyben eszes lény is lenne, és ebből vonja le a konzekvenciát Kant, hogy az erkölcsi törvény minden ember számára

⁸⁴⁷ SCHELER, M., *A formalizmus az etikában és a materiális értéketika*, Gondolat, Budapest 1979, eredeti címe: *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*. Továbbiakban rövid.: FEMÉ (a magyar cím kezdőbetűi alapján).

⁸⁴⁸ WI 63. p.

⁸⁴⁹ FEMÉ 893. o.

⁸⁵⁰ WI 64. p.

⁸⁵¹ WI 66. p.

⁸⁵² Uo.

⁸⁵³ WI 68. p.

érvényes. Ezért Scheler a „minden emberben tisztelnünk kell az embert” típusú kijelentést megalapozatlannak tartja.⁸⁵⁴

Scheler egyetért Kanttal, hogy a szeretetet nem lehet megparancsolni, de abban nem, hogy mivel nem adható parancsba, ezért nincs erkölcsi értéke sem.⁸⁵⁵

6.1.5 Karol Wojtyła Max Scheler kritikája

Karol Wojtyła 1953-ban morálteológiából írt egyetemi habilitációjának az alábbi címet adta: *Max Scheler filozófiai rendszerének előfeltevéseire épülő keresztény etika lehetőségének kiértékelése.*⁸⁵⁶ Ebben rámutat, hogy a katolikus etika komoly hangsúlyt helyez az erkölcsi cselekvés objektív értékére, jóságára. A másik kapcsolódási pont az Evangélium, Krisztus követése, ahol a szeretet központi szerepet kap a példaadó személy erkölcsi életében és ez a Krisztus-képiségben (Imitatio Christi), mint ideában testesül meg.⁸⁵⁷ Ugyanakkor Wojtyła arra a következtetésre jut, hogy a scheleri fenomenológiai alaptételek nem elégségesek a keresztény etika számára, mert bár objektív irányú Scheler rendszere, de végül mégis szubjektív marad. Ezért Wojtyła megfogalmazza a meta-fenomenológiai, illetve meta-fizikai ismeretelméleti előfeltételekből való kiindulás szükségességét.⁸⁵⁸

Wojtyła Schelerrel szemben kimondja, hogy Jézus nem csupán követendő eszménykép, hanem valóságos személy, aki törvényhozóként meghatározza bizonyos cselekedetek objektív jóságát.⁸⁵⁹

Scheler az erkölcsi jóságot érzékelhető objektumnak tekinti, nála a személy nem oka ennek a jóságnak, csupán megtapasztalja a vele való egységét. Wojtylánál ezzel szemben megjelenik a személy felelőssége a

⁸⁵⁴ Vö: FEMÉ 418-419. o.

⁸⁵⁵ FEMÉ 339. o.

⁸⁵⁶ WI 77. p.

⁸⁵⁷ WI 69. p.

⁸⁵⁸ WI 70. p.

⁸⁵⁹ Uo.

cselekvésben meglévő normák és kötelességek iránt, akinek a jót meg kell tennie (*Bonum est faciendum*).⁸⁶⁰

Scheler szerint az emberi élet theomorf, azaz csak az isteni szeretet fényében érthető meg.⁸⁶¹

„Mikor az ember *lényegét* kívánjuk megpillantani, akkor természetesen nem Istennek, mint létező pozitív valóságnak az eszméjét tételezzük fel, hanem az isteni vagy a szent *minőségét* a lét végtelen sokféleségében. Hogy mi lép e lényegiség helyébe (a földi ember történelmi korszakaiban és a pozitív vallások változó hitképzeteiben), az semmilyen értelemben nem előfeltételezhető.”⁸⁶² Azaz Isten eszméje Schelernél még nehezen vonatkoztatható a személyes szerető Istenre, ahogy az ember Isten felé fordulása sem tűnik nála egy személyes aktusnak. Érthető, ha Wojtyła ezzel szemben megállapítja, hogy bár a fenomenológusok számára az ember theomorf, de csak annyiban, amennyiben megtapasztalja Isten eszméjét. Scheler szerinte nem számol valódi Istennel való kapcsolattal, hiszen az számára nem meghatározható valóság.⁸⁶³

A boldogság Schelernél az, hogy a jó ember tudatában van a saját morális jóságának, mivel közvetlenül Isten természetében részesedik.⁸⁶⁴ „Minden jó viselkedés Istenben rejlik (*amare „in” Deo, velle „in” Deo, credere „in” Deo*)...”⁸⁶⁵ „A konkrétan személyes Isten lényege, ugyanígy az individuális személyek mindenféle közösségének alapja sem valamifajta «észtvörényszerűség», vagy az ész valamilyen elvont eszméje, hanem egyedül ezen személyek lehetséges közössége a személyek személyével, tehát Istennel. Minden egyéb erkölcsi és jogi közösségnek ez a közösség a *fundamentuma*. Ennélfogva minden *amare, contemplare, cogitare* és *velle* csak mint «*in Deo*» *amare, contemplare, cogitare* és *velle* kapcsolódik össze intencionálisan *az*

⁸⁶⁰ WI 71. p.

⁸⁶¹ WI 72. p.

⁸⁶² FEMÉ 446. o. (Berényi Gábor fordítása).

⁸⁶³ WI 72. p.

⁸⁶⁴ WI 73. p.

⁸⁶⁵ FEMÉ 326. o.: „szeretni Istenben, akarni Istenben, hinni Istenben”.

*egyetlen konkrét világgal, a makrokozmossszal.*⁸⁶⁶ – mondja Scheler. A boldogság azonban számára nem az erény Istentől kapott jutalma, és az sem mondható, hogy Isten az ember végső célja.⁸⁶⁷

Wojtyła végül arra a következtetésre jut, hogy egy keresztény gondolkodó, kiváltképp a teológus nem lehet fenomenológus.⁸⁶⁸ Ugyanakkor gondolkodási struktúrájára kétségkívül hatással volt Kant és Scheler iskolája, és maga is alkalmazta munkáiban a fenomenológia módszerét. A keresztény személy fogalmat elsősorban Keresztes Szent János gondolataiból kiindulva ütköztette Kant és Scheler iskolájával, amivel megalapozta egy perszonalista filozófia biztos kiindulópontját.

6.2 Karol Wojtyła a keresztény házasságról

***Szerelem és felelősség* című művében**

Gyakran hallani azt az érvelést, hogy nem nyilatkozhat a házasság témájáról más, csak az, akinek saját tapasztalata is van. Ehhez képest meg kell állapítanunk, hogy igen gyakran éppen a pasztorációban résztvevő cölebsz papok és szerzetesek azok, akik bátorognak írni a témáról, mint jelen esetben is.⁸⁶⁹ Tehetik ezt, mert indirekt módon kétségkívül sok tapasztalattal rendelkeznek a házaspárokkal való beszélgetésekből és ezek összevetéséből a teológia tanításával. Mellesleg a párokkal foglalkozó pszichológusoknak sem kötelező párkapcsolatban élniük. Emellett, akkor is sok gazdagító benyomást kap a lelkipásztor, amikor a jegyeseknek kell tanítani azokat az ismereteket, amelyeket az Egyház fontosnak tart, hogy hallják az esküvő előtt, még ha a jelentkezők gyermekkorukban komoly hittani ismereteket is sajátítottak el.

Karol Wojtyła elsősorban a Szentírásra támaszkodik, amikor megfogalmazza házasságról szóló traktátusát *Szerelem és felelősség* című

⁸⁶⁶ FEMÉ 601. o. (Berényi Gábor fordítása).

⁸⁶⁷ WI 73. p.

⁸⁶⁸ WI 75. p.

⁸⁶⁹ WOJTYŁA, K., *Szerelem és felelősség*, Kairosz, Budapest 2010, 11. o.

művében. Elsősorban a következő helyeket tartja fontosnak: Mt 5,27-28; Mt 19,1-13; Mk 10,1-12; Lk 20,27-35; Jn 8,1-11; 1Kor 7; Ef 5,22-23. Ebben a munkában azonban nem szeretnénk egzegézist adni az említett igehelyekről, ahogy Wojtyła professzornak, a későbbi II. János Pál pápának a célja sem ez volt, és szeretnénk aláhúzni, hogy munkánk terjedelme és megfelelő arányainak megőrzése miatt, csupán a szeretet és felelősség alapelve és az utilitarizmus kritikájának elemzésére térhetünk ki.⁸⁷⁰ Ezeket az elemeket kerestük pápaságának megnyilatkozásaiban is.⁸⁷¹ A kettő összevetéséből rajzolódik ki előttünk az a tanítás, amely kétségtelenül nagy hatással volt a házasság teológiájára.

6.2.1 A szeretet és felelősség alapelve

A legfontosabb alapelv, amit ki kell hangsúlyoznunk Wojtyła tanításában, a szeretet és a felelősség alapelve, amely a személyt helyezi a középpontba, hiszen a lelkipásztor feladata nem annyira a parancsok és engedélyezett lehetőségek ismertetése, hanem sokkal inkább motiváció, megvilágítás és magyarázat, vagyis annak a szeretetnek a megismertetése, amely maga alapozza meg a jót a házassági erkölcs terén.⁸⁷² Wojtyła a témát szintetikusán fogja össze, de egyúttal analitikusan is körüljárja a személy és a szexuális impulzus, az ebből kialakuló szeretet a férfi és a nő között, a szüzesség erénye, mint alapvető összetevője ennek a szeretetnek, a hivatás és a házasság kérdésköreit.

Később már pápaként is hangsúlyozza, hogy a szüzesség és a cölibátus megerősíti a házasság méltóságát. A szüzek lelki termékenysége éppen azért valósul meg, hogy sokaknak válnak lelki atyjává vagy anyjává, hogy ezáltal is megvalósuljon az Isten tervei szerinti család az Egyházban.⁸⁷³

⁸⁷⁰ WOJTYŁA, K., (a cura di REALE, G., STYCZEN, T., GIRGENTI, G.) *Metafisica della persona, Tutte le opere filosofiche e saggi integrativi*, Bompiani, Milano 2003, 463-464. p.

⁸⁷¹ Különösen is a *Familiaris Consortio* és a *Gratissimam sane* idevonatkozó pontjaiban.

⁸⁷² WOJTYŁA, K., *Metafisica della persona...*, 464. p.

⁸⁷³ FC 16.

A szeretet bevezet a szeretetbe, abban az értelemben, ha az első az isteni szeretetet értjük és a második a férfiban és a nőben a szexualitás által egymás iránt felébresztett szeretetet. De mindez fordítva is megközelíthető: hogyan lehet elvezetni a férfi és a nő közötti szexuális szeretetet az evangéliumi szeretetre? A hagyományos teológiai kézikönyvek ezt a kétfajta szeretetet külön tárgyalják. Az első az isteni erények között kap helyet, a második a sarkalatos erények között, a mértékletesség címszó alatt kerül elemzésre, a tisztaság részletezésénél. Ezt a kettőt nem magától értetődő összekötni, pedig igen fontos lenne hangsúlyozni a kettő kapcsolatát és azt az utat, ahogyan el lehet jutni egyiktől a másikig.⁸⁷⁴Ez hasonlítható az evangéliumi csodára, ahogy a víz borrá válik,⁸⁷⁵ úgy lesz Krisztuson keresztül az emberi szeretet isteni szeretetté. A házasság és a család szeretete Jézus életében a Kánai menyegzőn való jelenlétével is megmutatkozik és ez a jelenlét ma is folytatódik.⁸⁷⁶

Ha a „tárgyról” vagy objektumról, mint objektív valóságról beszélünk, előbb világossá kell tenni, hogyha nem léteznének tárgyak, vagyis a valóság objektíve megragadható formái, és ha nem lenne, aki megragadja a tárgyat, vagyis a szubjektív én, a „személy”, nem tudnánk miről beszélni. Ugyanakkor a személy, aki felfogja egy tárgy mivoltát, mindig önálló, a tárgytól független létező. Előbb kell tehát a személyről beszélni és csak utána a tárgyról. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a dolgok csupán szubjektíve léteznek, hiszen maga a személy is, aki felfogja a tárgyakat, minden esetben valaki.⁸⁷⁷ Az embert mindig „valakinek” mondjuk, ezzel világosan megkülönböztetve a többi létezőtől, akiket a „valami” névvel illetünk. Az állatokat nem nevezzük személyeknek, legfeljebb az individuum névvel illetjük őket. Ennek és ennek a fajnak egy példánya, mondjuk. Az ember, még ha az emberi fajnak (homo) a példányaként is létezik a világban, mint homo sapiens, nem marad bezárva ebbe a kategóriába, és éppen a „személy” mivolta miatt nem. Az embert

⁸⁷⁴ WOJTYŁA, K., *Metafisica della persona...*, 465. p.

⁸⁷⁵ Jn 2,1-12.

⁸⁷⁶ GrS 16.

⁸⁷⁷ WOJTYŁA, K., *Metafisica della persona...*, 469. p.

„személy” mivolta emeli ki az állatvilágból és egyfajta tökéletességre, teljesség elérésére készíti. Ez az, amit értelemnek nevezhetünk. Az értelem az ember természetéhez tartozik.⁸⁷⁸

Boëthius megfogalmazásában „*«Persona est rationalis naturae individua substantia»*. A személy az értelmes természet osztatlan szubsztanciája. Tehát létezik értelmes természet és abban részesedik, mint annak önálló része, az osztatlan és oszthatatlan „szubsztancia”, az önmagában lévő, önmagában való.”⁸⁷⁹

Az embernek van egy belső élete, állapítja meg Karol Wojtyła, amit ő a lélek életével, a lelkiélettel azonosít. Az ember ebben a belső életben teszi fel az alapvető kérdéseket, amelyekből kettőt érdemes kiemelni: először az okra vonatkozó kérdést, amely úgy szól, hogy „Mi mindennek a kezdő oka?”, a másodikat pedig úgy fogalmazhatnánk meg, hogy „Hogyan tudok jó lenni és elérni a tökéletes jószágot?”.⁸⁸⁰ Miközben ezekre a kérdésekre az ember keresi a választ, a többi létezővel kapcsolatba lép, kommunikál. De nemcsak az anyagi világ szintjén, hanem a belső, lelki élet szintjén is, mert minden tapasztalat egyúttal „én” tapasztalat is az embernek. Ezért az ember szabad döntéseket hoz, és mindig azt cselekszi, amit ő választ, ő akar. Ezt a képességét nevezzük szabad akaratnak (*libero arbitrio*), amit az állatvilágban nem találunk meg.⁸⁸¹

Wojtyła II. János Pál pápaként a *Humanae Vitae* enciklikát idézi, az értelem és a szabad akarat együttműködésére hívja fel a figyelmet, ami szükséges ahhoz, hogy az ösztönök felett uralkodni tudjunk.⁸⁸²

Az, hogy az ember szabad, azt is jelenti, hogy senki más nem dönthet helyette egy adott cselekedet megtételéről, nem mondhatom, hogy a másik

⁸⁷⁸ Uo. 470. p.

⁸⁷⁹ ROKAY, Z., *Filozófiatörténet III. Legújabb kor (1900-2000)*, Szent István Társulat, Budapest 2018, 128. o.

⁸⁸⁰ WOJTYŁA, K., *Metafisica della persona...*, 471. p.

⁸⁸¹ Uo. 472. p.

⁸⁸² FC 33; HV 21. (EF 82).

cselekedete az enyém, sem fordítva, az én cselekedetem sem lesz soha a másik akart tettévé. Vannak dolgok, amelyek közölhetetlenek, átadhatatlanok a másik embernek. Tudok nemet mondani arra, amit a másik szeretne velem tenni, vagy szeretné, hogy én tegyek meg helyette. A cselekedeteimben meg tudom valósítani a másiktól való függetlenséget. (Ez adja a nevelés és a kultúra alapját is.) Ugyanakkor a másik ember lehet a cselekedeteim tárgya, és különösen igaz ez a férfi és a nő közötti szexuális kapcsolatra, ahol mindkét személy cselekvőként és ugyanakkor a másik cselekvésének tárgyaként is megjelenik. Ezt azonban nem szabad félreérteni, mert nem azt jelenti, hogy a szexualitásban a férfi tárgyként és nem személyként kezeli a nőt, illetve fordítva, mintha a másik csak az „örömszerzés tárgya” lenne. Ez utóbbi akkor következik csak be, ha a felek megfledkeznek a cselekvés közben a másik végső céljáról.⁸⁸³

Nem elég, ha a cselekvő alany csak maga akarja meghatározni annak igazságát, amit akar, az alapján, ami neki tetszik, vagy ami neki hasznos.⁸⁸⁴

Éppen ezért meg kell vizsgálni itt a „hasznos” szó jelentését is. Hasznosnak nevezzük azt a tárgyat, eszközt, ami arra szolgál, hogy elérjünk vele egy bizonyos célt. Az eszköz tehát alá kell, hogy legyen rendelve a célnak és bizonyos értelemben a cselekvő személynek is, hogy betöltse feladatát.⁸⁸⁵

Természetesen nem csak a másik ember méltósága felé vagyunk felelősek, hanem minden teremtett dolog vagy élőlény iránt is. A legfőbb kérdés azonban mégis az, hogy a másik embert mennyiben van jogom úgymond „használni”. Ez néha nagyon konkrétan is felmerül, amikor például egy alkalmazottat a gyárban a főnöke dolgoztat, vagy még inkább, amikor egy katonatiszt parancsot ad a beosztottjának, de ugyanígy kérdésként felmerül a családban is, hogy mennyiben rendelkezhetnek a szülők gyermekeikkel. Hiszen a munkáltató használja az alkalmazottját, a katonát használják a hadseregben, néha még a célt sem tudja, hogy az adott feladatot miért kell

⁸⁸³ WOJTYŁA, K., *Metafisica della persona...*, 473-474. p.

⁸⁸⁴ GrS 14.

⁸⁸⁵ WOJTYŁA, K., *Metafisica della persona...*, 474. p.

végrehajtani, éppígy a gyermek, akinek személyiségfejlődése már az anyaméhben elkezdődik és már ott személy, gyakran még nem érti, hogy szülei miért kérnek nevelése közben tőle különféle szolgálatokat.⁸⁸⁶ Az embert mégsem szabad sohasem, még a nevelés közben sem pusztá eszköznek tekinteni és úgy használni, mint egy eszközt a saját célunk elérése érdekében. Isten sem használja az embert, hanem megismerteti vele a célt, hogy szabadon tudjon a felé a cél felé haladni és elérni saját kiteljesedését. Ez a kinyilatkoztatás módja is, hiszen az embernek szabadon kell választania azt, amit Isten megmutatott, mint elérendő célt, az örök boldogságban. Isten senkit sem ment meg a saját közreműködése nélkül. Az ember tehát sosem lehet pusztá eszköz és ezt csak az emberről lehet elmondani a teremtmények között. Ennek pedig már erkölcsi vonzata is van, ahogy Immanuel Kant is megfogalmazza erkölcsi imperatívuszában, melyben arra buzdít, hogy cselekvésünkben a másik embert sose használjuk csupán mint eszközt, hanem mindig mint cselekedetünk célját is vegyük őt figyelembe.⁸⁸⁷

Wojtyła II. János Pál pápaként azt írja a Családokhoz írt levelében: „Mindegyikünk a parancsolatok szerint fog megítéltetni; azok szerint is, melyeket ebben a levélben említettünk: a negyedik, az ötödik, a hatodik, a kilencedik parancsolat szerint. De mindenkit főleg a szeretet alapján fognak megítélni, ami a parancsolatok értelme és összefoglalása.”⁸⁸⁸

A szeretet az, ami azt mondja, hogy nem lehet a másik embert pusztán eszköznek tekinteni és így használni. Eddig negatív oldalról közelítettük meg a kérdést, pedig ebből a másik, pozitív nézőpontból is kiindulhatunk. Lehetséges, hogy valaki ismerje a másik embernek a célját és javát és így akarja, hogy a másik megtegyen valamit. Ebben az esetben már a másikkal együtt a „közös jó” és a „közös cél” elérésére törekszenek. Ez valójában

⁸⁸⁶ Uo. 475-476. p.

⁸⁸⁷ Uo. 477-478. p.

⁸⁸⁸ GrS 22.

minden szeretet alapja, mert a közös jóra és közös célra törekvőket nem csupán kívülről egyesíti a közös cselekvés, hanem belülről is.⁸⁸⁹

A keresztény családokban megfigyelhető, hogy szívesen segítenek más családok gyermekeinek. Támogatást és szeretetet kapnak egymástól és észreveszik, ha valaki a legszükségesebb dolgokat is nélkülözi.⁸⁹⁰

Az állatoknál is megfigyelhetünk egy ösztönt, ami arra ösztönzi őket, hogy segítsék egymást. Az embernél azonban ennél többről van szó. Az ember képes felismerni, és tudatosan választani azt, ami a másoknak jó. Ezt a fajta szeretetet csak a személyi létezők esetében találjuk meg.⁸⁹¹

Ha a katona a hazájáért, annak védelméért vagy biztonságáért küzd, akkor ebben a közös célban, a haza szeretetében egyesül az előljárójával és ez már a szeretet köteléke kettejük között, természetesen ebben az esetben ez nem feltétlenül jelentkezik érzelmi szinten, de innen kezdve nem tekinthetjük a közkatonát pusztán eszközhöz, aki vakon hajtja végre a kapott utasítást. Ugyanezt a házasságban is megfigyelhetjük a szexualitás terén. Talán itt a legvilágosabb, hogy a másik szeretete kizárja annak minden lehetőségét, hogy a másik az eszköz szintjére legyen lealacsonyítva. Szükséges, hogy legyen egy közös célja a házastársaknak, ami nem más, mint a gyermeknemzés, a család és a kettejük közötti kölcsönös szeretet növekedése.⁸⁹²

A cselekedetek objektív mivolta gyakran nem érzékelhető közvetlenül, csak a belénk rögzült minták által, ahogy azok kiváltják belőlünk az örömet vagy a bánatot, kielégületlenséget vagy szomorúságot.⁸⁹³

Az emberi szexualitást nem szabad párhuzamba állítani az állatok szaporodásával, még ha úgy is tűnik, hogy fizikailag hasonlítanak egymáshoz. Az állatoknál ugyanis csak az ösztönök működéséről van szó, amelyek

⁸⁸⁹ WOJTYŁA, K., *Metafisica della persona...*, 479. p.

⁸⁹⁰ FC 41.

⁸⁹¹ WOJTYŁA, K., *Metafisica della persona...*, 480. p.

⁸⁹² Uo. 481. p.

⁸⁹³ Uo. 483. p.

biztosítják a szaporodást és a faj fennmaradását. Az embernél viszont ennél sokkal többről, egy személyes és erkölcsi tettről van szó a szexualitásban.⁸⁹⁴

6.2.2 Az utilitarizmus kritikája

Kritikával kell illetnünk az utilitarista megközelítést is. Az utilitarizmusnak az eredendően hedonista változatáról szólunk most, amiben a Bentham féle meghatározás szerint a legfőbb jó *az ember öröme (bonum delectabile)*, illetve azt az állítást vetjük kritika alá, hogy az ember bármilyen célból, de eszközzé tehető. Vannak, akik azt is utilitarizmusnak mondják, amikor a legfőbb jónak (tökéletesség, boldogság) alá van rendelve minden cselekedet és az erkölcsi jó (bonum honestum) elérése a cél, de mi ezt inkább perszonalista megközelítésnek tartjuk.⁸⁹⁵

Az utilitarizmus kritikájához újra és újra vissza kell majd utalnunk, mert az utilitarizmus a mai ember életét annyira átszövi, hogy életének minden területén, így az életről, családról vallott felfogásában is meghatározó. Maga az „utilitarizmus” szó az „uti” (használni, nyerni valamiből), és az „utilis” (hasznos) szóból ered. Ebből következik, hogy itt a cselekedet hasznosságán van a hangsúly. Minden hasznos, ami örömet okoz és nincs benne fájdalom. Mert az öröm a boldogság jele az emberben. Boldognak lenni valójában nem más, ebben a felfogásban, mint örömteli életet élni.⁸⁹⁶ Felmerül ugyan a kérdés, hogy milyen öröme gondoljunk? Öröm és öröm között nagy különbség, hierarchia állhat fenn. Mélyebb, maradandóbb lehet például a lelki öröm, mint a fizikai, testi öröm, ha a személy oldaláról nézzük a dolgokat. Az utilitarizmus azonban az embert elsősorban úgy tekinti, mint gondolkodó, érző lényt és nem, mint lélek és test egységét. Az előbbiből következik, hogy az ember vágyik az öröme és nem akarja a fájdalmat. Az ember értelme eszerint törekszik a lehető legnagyobb öröme és a lehető legkisebb fájdalomra. Ez az az elv tehát, amely szerint az utilitarista saját cselekedetei erkölcsi minősítését

⁸⁹⁴ Uo. 484. p.

⁸⁹⁵ Uo. 486-487. p.

⁸⁹⁶ Uo. 487. p.

adja. Ehhez hozzájön még, hogy társadalmi szinten is igyekszik ezt megvalósítani, vagyis úgymond „a lehető legnagyobb (maximális) öröme és a lehető legkisebb (minimális) fájdalomra kell törekedni a lehető legtöbb ember esetében”. Ez az utilitarizmus alapelve (principium utilitatis).⁸⁹⁷ Az alapelv szimpatikus és első pillantásra igaznak is tűnik. Senki sem keresi önként a fájdalmat és mindenkinek jobban tetszik az öröm, mint a fájdalom.⁸⁹⁸ A kérdés csak az, hogy valóban a legnagyobb jó-e az öröm érzése? Valóban a legfőbb normává kell-e tennünk, hogy az öröm érzését kiváltjuk-e vagy sem magunkban, illetve másokban? Mondhatjuk-e, hogy ennyi elég és csak ez a lényeg? Vajon nem igaz-e, hogy a legjobb dolgokhoz kötődik valamilyen fájdalom is az életben? A lelkiismeretünk nem tanácsolja-e gyakran, hogy erről vagy arról le kell mondanunk, ami pedig a lemondás fájdalmával jár? Elegendő lenne a fájdalom és az öröm érzésére hagyatkozni, ha cselekedeteink erkölcsi minősítésére vagyunk kíváncsiak? Mindezek a kérdések felvetődnek bennünk, ha az utilitarizmus elvét gyakorlattá szeretnénk váltani az életben.

Családokhoz írt levelében pedig azt írja: „Az etikai utilitarizmus alapja, mint tudjuk, a „maximális” boldogság keresése, de egy olyan „utilitarista boldogságé”, mely csak élvezetet, az egyén kizárólagos kielégülését jelenti, figyelmen kívül hagyva vagy egyenesen megtámadva az igaz jó objektív igényeit.”⁸⁹⁹

Karol Wojtyła elsősorban Immanuel Kantnak, az utilitarizmus nagy ellenzőjének elemzésére támaszkodik. Ahogy már említettük, Kant szerint nem lehet az ember pusztán eszköze az emberi cselekvésnek, minden esetben egyben cél is kell legyen az ember. Ha azonban az első és legfontosabb cél az öröm elérése, ahogy az utilitarizmus mondja, akkor mindent alá kell rendelni ennek a célnak, beleértve az emberi személyt is. Kiemelhetjük a család és a személy tárgyalásakor a szexuális cselekvést, ahol különösen nagy a veszélye, hogy az egyik ember eszközzé válik, miközben a másik el akarja érni az öröm

⁸⁹⁷ Uo. 488. p.

⁸⁹⁸ Uo. 489. p.

⁸⁹⁹ GrS 14.

maximális fokát.⁹⁰⁰ Mondhatjuk úgy is persze, hogy mindketten így cselekszenek és kölcsönös egoizmusuk kiegyenlíti egymást. De vajon képes-e túllépni az egoizmuson az utilitarizmus rendszere? Az öröm mindig egy konkrét személy öröme, nem személyek közötti valóság. Éppen ezért, ha ezt tesszük meg legfőbb kritériumnak, akkor az utilitarizmus nem tud túllépni az egoizmus látóhatárán, – állítja Karol Wojtyła.⁹⁰¹ Az egyetlen módja, hogy kikerüljük az egoizmus csapdáját, ha a szubjektív öröm kritériuma mellett elismerjük, hogy van objektív jó is, ami képes egy cél érdekében cselekvésre készíteni az embereket, felismerve a célban azt, ami mindenkinek közös java. A szeretet igazi alapja az, ha a személyek felismerik ezt az objektív közös jót és alávetik magukat egymásnak azért, hogy elérjék azt.⁹⁰² A szeretet így a személyek közösségében teljeseedik be.⁹⁰³

Pápaként megfogalmazza „*A szeretet evangéliuma*” kifejezést, amiből mindaz felfakad, „ami táplálja az emberi családot, mint „személyek közösségét”. Az egész nevelési folyamat – mely a szülők kölcsönös ajándékozásának érett gyümölcse – a szeretetben találja meg támaszát és végső értelmét. (...) Ugyanakkor mindez próbatét, s ennek kiállításához lelki erőforrásra van szükség (...). A nevelés így teljesen a „szeretet civilizációjának” horizontjára tartozik; tőle függ és nagy mértékben hozzájárul építéséhez.”⁹⁰⁴

A szexualitás terén az utilitarista azt mondaná, hogy a cél: mindkét fél a lehető legnagyobb örömet tapasztalja meg. Ez azonban még nem jelenti az egoizmus végét. Mindketten hasznosak egymásnak, de csak addig, amíg ezt a hasznot megtapasztalják. A szeretet nem objektív valóság kettejük között. Ami összetartja őket, az a haszon, ami a másik jelenlétéből fakad. Ha ez a haszon megszűnik, megszűnnek egymásnak is fontosnak lenni. Valójában itt arról van szó, hogy a szeretet szóval eltakarják a mögötte rejlő önzést, amely a másikat

⁹⁰⁰ WOJTYŁA, K., *Metafisica della persona...*, 490. p.

⁹⁰¹ Uo.

⁹⁰² Uo. 491. p.

⁹⁰³ Uo.

⁹⁰⁴ GrS 16.

a maga örömszerzésére használja fel. Az ember a cselekvés pusztá eszközévé alacsonyul le, ahogyan azt már Immanuel Kant utilitarizmus kritikájánál említettük.⁹⁰⁵ A személy tehát nem lehet tárgy, a személy csak a szeretetben tud kiteljesedni. A személy mindig magasabb rendű marad, mint az élvezet, az öröm érzése.⁹⁰⁶

A perszonalizmus normája szerint a személy java megköveteli, hogy a szeretet egyen az egyetlen megfelelő forma, amivel közelíteni lehet hozzá. Ez a norma igazolja a legfőbb evangéliumi parancsolatot, amely ennek fényében így szól: „szeresd a személyt!”. Az őszinteség velejárója az igazi szeretetnek, ami többet ér, mint a hasznosság. A hasznosság a második helyre szorul a perszonalizmusban, az a hasznos, ami az őszinte szeretetet szolgálja. Az őszinteség mellett fontos a kapcsolatok igaz volta is. Igaz az, amire az embernek valóban szüksége van. Az igazság tehát arra ösztönöz, hogy a személyt szeressük és ne legyen cselekvésünk használati tárgya.⁹⁰⁷

6.2.3 Összefoglalás

Karol Wojtyła pápasága előtti teológiájának fő alapelve a szeretet és felelősség motívuma, emellett személyközpontú teológiai megalapozással dolgozik. Mindkét szempont hatással volt a pápasága alatt megjelenő tanítóhivatali dokumentumokra, sőt már azt megelőzően is. Ezek közül a *Humanae Vitae*-ből, a *Familiaris Consortio*-ból és a Családokhoz írt leveléből hoztunk párhuzamokat. Wojtyła a házastársak közötti szeretetnek és az ember Isten felé irányuló szeretetének összekapcsolását kísérli meg, a filozófia és az erkölcszociológia oldaláról megközelítve. Az ember, aki törekszik a tökéletes jóságra, a többi létezővel kapcsolatba kerül, mintegy velük kommunikálva juthat el Istenhez. Ugyanakkor az ember szabadsága egyedi kétféle értelemben is: sem az állatvilágban nem találunk hasonlót, sem más ember nem rendelkezhet felette. Ez az én tapasztalat tehát arra mutat, hogy az ember

⁹⁰⁵ WOJTYŁA, K., *Metafisica della persona...*, 492. p.

⁹⁰⁶ Uo. 494. p.

⁹⁰⁷ Uo. 495. p.

szabad, független, nem lehet pusztán csak tárgya egy másik ember cselekedetének.⁹⁰⁸ A szexualitásban ezért olyan fontos hangsúlyoznunk, hogy személyként kell kezelni a másik embert és nem szabad megfélekezni eközben, hogy a másik ember is a végső célra rendeltetett. Az ember még a nevelés közben sem válhat pusztá eszközzé a szülők számára, ahogy Isten sem használja az embert, hanem segít neki, hogy szabadon tudja választani a célt, amelyben elérheti saját kiteljesedését. Egyedül az ember képes tudatával felismerni és akarataival azt választani, ami a másik embernek jó. A közös célban egyesül két ember, a házasság közös célja pedig a gyermekek vállalása és a kölcsönös szeretet növekedése a családban és a házasfelek között. Az emberi szexualitás ugyanakkor nem csupán ösztönműködés, hanem személyes erkölcsi cselekedet is egyben.

Az utilitarizmus igen elterjedt nézetével szemben Karol Wojtyła kibontja a perszonalista irányzat igazi hasznosságra való törekvésének tételét, ami a legfőbb jónak az elérését nevezi egyedül hasznosnak az ember számára. Az utilitarizmus legnagyobb veszélye az, hogy az embert végül a másik ember tárgyként kezelheti saját boldogságának eléréséhez. A lemondás, amit a lelkiismeret tanácsol a nagyobb jó eléréséhez, fájdalommal jár, amivel az utilitarizmus nem tud mit kezdeni. Az ember a kanti megfogalmazásban célja is kell legyen a cselekvésnek, nem alacsonyítható le a cselekvés pusztá eszközévé. A személy szeretetben való kiteljesedéséhez szükséges, hogy hasznossága a második helyre szoruljon és az ingyenes szeretet legyen az első, amit ad és amit kap egy kapcsolatban.⁹⁰⁹

⁹⁰⁸ Uo. 473-474. p.

⁹⁰⁹ Uo. 495. p.

6.3 A test teológiája II. János Pál pápa katekéziseiben

6.3.1 A szerdai katekézisek forrástörténete

A test teológiájának tanítását II. János Pál pápa úgynevezett szerdai katekéziseiből ismerhetjük meg legjobban.⁹¹⁰ E beszédek Michael Waldstein angol nyelvű fordításában gyűjtötte össze kritikai alapossággal,⁹¹¹ amely talán még az olasz, hivatalosnak tekinthető kiadásnál⁹¹² is jobban utána járt az egyes beszédek forrástörténetének.⁹¹³ Christopher West érdeme pedig, hogy ezeket a beszédek részletesen kommentálta.⁹¹⁴ A szerdai katekézisek egy része magyar fordításban is megtalálható.⁹¹⁵ Magyar nyelven még Puskás Attila

⁹¹⁰ Ez a téma korábban már publikációra került, itt az átdolgozott változatot hozom. Vö.: NYÉKY, K., *Szemponok a házasság teológiájának mai irányzataihoz és néhány aktuális családban előforduló bioetikai kérdéshez*, In: MAGYAR KATOLIKUS CSALÁDEGYESÜLET, *Tízéves A boldogabb családokért! körlevél*, Újember, Budapest 2010, 185-204. o.

⁹¹¹ JOHN PAUL II, *Man and Woman He Created Them, A Theology of the Body, Translation, Introduction and Index by Michael Waldstein*, Pauline Books & Media, Boston 2006.

⁹¹² GIOVANNI PAOLO II, *Uomo e donna lo creo*, Città Nuova Editrice – Libreria Editrice Vaticana, 2003⁶.

⁹¹³ JOHN PAUL II, *Man and Woman He Created Them...* 4-5. p.: Alapvetően 129 szerdai katekézis volt, ugyanakkor az olasz kiadás 134-et hoz, az angol néhol ugyanazt többféle változatban is (Az énekek énekéről szóló katekézisek rövidítve lettek előadva, de a hosszabb változatot is közli.), de ezeket nem számolja kétszer, végül összesen 135 pápai katekézist hoz. Ezekből néhány nem lett előadva, de szerepelnek a lengyel és olasz kiadásokban is. A pontos számítást lásd *Idézett mű*: 5. p. 14. footnote.

⁹¹⁴ WEST, Ch., *Theology of the body explained, A Commentary on John Paul II's „Gospel of the Body”*, Foreword by George Weigel, Gracewing, Leominster 2006.; Ennek a műnek egy új kiadása is van, amihez sajnos egyelőre nem sikerült hozzájutnunk, Ez a *Revised* jelzővel van ellátva és Michael Waldstein fordításához van igazítva, aki előszót is írt hozzá. (WEST, Ch., *Theology of the Body Explained (Revised Edition), A Commentary on John Paul II's Man and Woman He Created Them, Foreword by Michael Waldstein*, Pauline Books & Media, 2007; ISBN: 978-0819874252; 688. p.). Jelen munkánkban mi még az előző, 2006-os kiadás oldalszámaira hivatkozunk, valamint a magyarul is megjelent rövidített kommentárjára, amit Christopher West 2017-ben átdolgozva adott ki: WEST, Ch., *A test teológiája kezdőknek*, Mission is Possible, h.n., 2017.

⁹¹⁵ Első ciklus (1979. szeptember 5. – 1980. április 2.): II. JÁNOS PÁL, *A férfi és a nő eredeti egysége*, Kairosz, Budapest 2009; ugyanez az olasz számozással: II. JÁNOS PÁL, *Férfi és nő*, OMC – Christianus, Bécs – Budapest é.n.; Második – Negyedik ciklus: (1980. október 15.– 1982. július 21. Bár tévesen az elején más dátumokat ad meg.) II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája*,

tanulmányait emelnék ki erről a témáról.⁹¹⁶ Részleteiben most nem áll módunkban kielégítően elemezni ezt a több mint ötszáz oldalas pápai tanítást, de fő gondolatunk, „az egy test lesznek” kijelentés köré fontos szempontokat kigyűjtöttünk ezekből az írásokból, elsősorban Pál apostol tanításának elemzéséből.

A test teológiájának kifejtésében nehéz szétválasztani Karol Wojtyła és II. János Pál pápa személyét, talán ez nem is szükséges. Mégis érdemes reflektálni arra a tényre, hogy a filozófus-teológus Wojtyła miként kapott megválasztásával lehetőséget arra, hogy pápasága előtti munkáját a Tanítóhivatal székéből is hirdethesse. Ahogy Christopher West megjegyzi, ennek van előnye és hátránya is. Talán kevésbé lehet így a jobbító kritikákat megfogalmazni, viszont hála a Szentléleknek, egyből az egész Egyházra hatással lehet a biblikus teológiai test teológiájának tanítása.⁹¹⁷

6.3.2 A test teológiája központi gondolata

A Mt 5,27-28 szavait: „Hallottátok a parancsot: Ne törj házasságot. Én pedig azt mondom nektek, hogy aki bűnös vággyal asszonyra néz, szívében már házasságtörést követ el vele.”, II. János Pál pápa több katekézisben is kibontotta a test teológiájának szempontjából. Nem szabad ezt a szöveget a

Kairosz, Budapest 2008; Az Ötödik és a Hatodik ciklus és a kiegészítések ezekből hiányoznak. Sajnálatos, hogy a meglévő újabb magyar fordítások az olasz és angol (ez utóbbiból készültek) kiadások számozásától eltérő számozást alkalmaznak, az azonosításban ezért csak a dátumok és az *Insegnamenti*-re, a hivatalos kiadásra való utalások segítenek. Mi itt ezért főként az oldalszámokra hivatkozunk, de valójában szükséges lenne kialakítani egy egységes magyar hivatkozási rendszert, amely szintén az olasz (GIOVANNI PAOLO II, *Uomo e donna lo creo*, Città Nuova Editrice – Libreria Editrice Vaticana, 2003⁶) sorszámozást követi a Waldstein féle kiegészítésekkel. A kimaradt 1982. szeptember 29.: 95b, illetve az Efezusi levél ciklus befejezése, ami nem lett előadva, de az olasz kiadásban (UD) szerepel: 117 (és a 117b, ami az *Insegnamenti*-ben szerepel.); Vö.: WI 5. p. 12-13. footnotes, and 731-732. p. and 500. p. and 610-615. p.).

⁹¹⁶ PUSKÁS, A., *A házasság antropológiai alapjai II. János Pál pápa „test teológiájában”*, In: *Felkészítés a házasságra és a családi életre*, Vigilia Kiadó, Budapest 2009, 26-61. o.;

PUSKÁS, A., *A test sakramentális teológiája II. János Pál pápa tanításában*, In: «Vigilia» 74, (2009) n. 2, 93-102. o.

⁹¹⁷ WEST, Ch., *Theology of the body explained, A Commentary on John Paul II's „Gospel of the Body”*, Foreword by George Weigel, Gracewing, Leominster 2006, 39. p.

test elítélésének felfogni, ahogy azt a manicheizmus tette,⁹¹⁸ amely a gonoszság forrását az anyagban, a testben látta és ezért elítélte a nemiséget, a test egyik legnyilvánvalóbb kifejeződését és vele a házasságot is. Ugyanakkor, ahogy arra Christopher West felhívja a figyelmet, bűnös vágygal még a saját feleségére sem nézhet az ember. A bűnös vágyat a házasság sem teszi jóvá. A másikat nem használhatja az ember, még akkor sem, ha a házastársáról van szó.⁹¹⁹ Vagyis lehetséges nem bűnös vágygal egyesülni az embernek a feleségével. Ez a test megváltásának a titka.

Krisztus a testnek (sokkal inkább) menyegzős jelentést ad, amelyet (ti. a testet) az emberek nem értékelnek eléggé.⁹²⁰ Miközben szakítunk a gonoszság tetteivel, arra vagyunk hivatva, hogy felfedezzük a jót, és fedezzük fel a test teljes jelentését.

II. János Pál szerint az emberi testre tekinthetünk úgy, mint egy „ősi szentségre”, mert kifejezi a láthatatlant, azt hordozza és láthatóvá teszi, sőt valójában azt közlő jel, vagyis a test teszi lehetővé a szentség továbbadását. Ez világos analógiát mutat a szakramentummal, ami egyszerre megvalósító jele a szellemi tartalomnak és Isten titkának. Az ember öntudatának elválaszthatatlan része saját testének tudata. Másrészt a világ alakítása közben fedezi fel önmagát. Mivel testben él és cselekszik, teste transzcendenciájának szakramentuma.⁹²¹

Az ember a testében rejlő rendetlen kívánságnál többre van hivatva,⁹²² mert érzi a szívében, hogy meg van hívva a kölcsönös méltóság kifejezésére, tapasztalja azt a vágyat is, hogy széppé és nemessé tegye a férfi és a nő testét, hogy a szeretet legfőbb értékével halmozza el a testet.

Az ember megnyílása a másik ember felé – a pápa szerint – legalább ugyanolyan, de talán még lényegesebb, mint kiemelkedése az állatvilágból.

⁹¹⁸ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 10-11. o.

⁹¹⁹ WEST, Ch., *A test teológiája kezdőknek*, Mission is Possible, h.n., 2017, 61. o.

⁹²⁰ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 14-17. o.

⁹²¹ PUSKÁS, A., *A test szakramentális teológiája...*, 94. o.

⁹²² II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 23. o.

Visszavezethető ez a „metafizikai” magányra, amit már az első ember érzett, amikor ráébredt, hogy hiányzik neki valaki, aki hozzá illő. Felfedezte, hogy léte ajándék-lét, akkor létezik igazán, amikor befogad egy másik embert és felfedezi, hogy közben önmagát is képes odaadni. Megajándékozottá és ajándékozóvá válva lesz az ember teljes emberré. Valakivel és valakiért létező ember lesz, aki kölcsönös ajándékozásban él és akinek a léte így túlmutat önmagán.⁹²³

Paul Ricœur kifejezésével élve Freudot, Marxot és Nietzschét nevezhetjük a „gyanúsítás mestereinek”, akik – a pápa szerint – leleplezik és vádolják az emberi szívet, annak rendetlen vágyai miatt.⁹²⁴ Nietzsche a hatalom vágyának kiemelésével az „élet kevélységét” helyezi a középpontba. Marx az anyagiak birtoklásának vágyát látja központi gondolatnak, a „szemek kívánságát”, Freud számára a testi vágy a döntő mozgatóelem az emberben, a „test kívánsága”, ahogy azokat a jánosi megfogalmazásban halljuk.⁹²⁵ A Bibliában ugyanakkor nem ezek alkotják az ember alap beállítottságát és a krisztusi tanítás nem áll meg a kívánságok puszta leírásánál.

Az Erosz Platón szerint az a belső erő, amely az embert az igaz, jó és szép valóságához vonzza.⁹²⁶ A hegyi beszédben a „rendetlenül vágyakozó” férfi, aki kívánsággal néz az asszonyra, a jelenségek azon szférájára utal, amit a hétköznapi nyelv erotikusnak nevez.⁹²⁷ De az etika és az Erosz nem szétválaszthatók egymástól. Az ethosz hivatva van a spontaneitásra is, amelyek a férfi és a női mivolt erotikus vonzalmából fakadnak. Az embernek tudatában kell lennie belső impulzusainak, hogy éretten mondjon értékítéletet azokról. Az ember így belső emberré válik, aki engedelmeskedik a helyes lelkiismeretnek. A test menyegzős jelentése nem tanulható meg csupán könyvekből, hanem azt az ember bensőséges ismeretében fedezhetjük fel.⁹²⁸

⁹²³ PUSKÁS, A., *A test szakramentális teológiája...*, 95. o.

⁹²⁴ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 18-19. o.

⁹²⁵ 1Jn 2,16.

⁹²⁶ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 27. o.

⁹²⁷ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 28. o.

⁹²⁸ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 31-32. o.

A szexuális vágy a házasságban összekötődhet a nemes élvezettel. A szexualitásban pedig nem csupán érzéki felajzottság található, sőt sokkal inkább jelen van benne egy mély emóció, egy belső érzékenység.⁹²⁹

Ha az Erosz az embert az igazhoz, a jóhoz és a széphez belülről vonzza, akkor Krisztus szavai a Mt 5,27-28-ban inkább felszólításként hatnak, mint vádként. Vagyis lehetséges és szükséges is átformálni azt, amit lehúzott a test rendetlen kívánsága.⁹³⁰

A teremtés ethosza a vágyaktól való megtartóztatásban, az önuralomban valósul meg, nem az értékek, vagy a tárgy hiányában. Az emberi szív és az érték így összekötve marad, ha ez megszűnne, akkor a vágy a rendetlen kívánság felé mozdítaná az embert. Az önuralom és a mértékletesség őrzi meg azt az értéket, amelyre Krisztus (a Mt 5,27-28-ban) meghívja az embert. Ezáltal teljesíti be az ember az ő lényegileg személyes hivatását.⁹³¹

A *jadah* héber szó, a megismerés, nem csupán elvont értelmi megismerést, hanem a konkrét tapasztalati tudás megszerzését is jelenti. A Szentírás a férfi és a nő egyesülésére is használja ezt a szót. Megismerni a másikat egyúttal önmagunk mélyebb megismerésére vezet. A férfi csak a nő jelenlétében fedezi fel, hogy mit is jelent az ő férfi mivolta és ugyanez igaz fordítva a nőre is. A nő a férfinak, a férfi pedig a nőnek adatik a szeretetteljes házastársi aktusban, hogy igazán megismerjék egymást és önmagukat.⁹³²

A férfi és nő polaritása is hordozza magában az istenképiséget, az *imago Dei*-t. Sőt, alapvetően meghatározza az ember testi valóságát az istenképiség. Ez is döntő érv amellet, hogy nem szabad a testet naturalizálni, mert az emberi szexualitás lényegében meghaladja a nemiség pusztán biológiai tartományát. A másik érv az ember testének általános szakramentalitása/szentsége, ami miatt teljes tisztelettel kell lennünk az emberi test iránt.⁹³³

⁹²⁹ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 33. o.

⁹³⁰ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 29-30. o.

⁹³¹ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 37-38. o.

⁹³² PUSKÁS, A., *A test szakramentális teológiája...*, 96. o.

⁹³³ PUSKÁS, A., *A test szakramentális teológiája...*, 98. o.

Pál rámutat a keresztény embernek egy nagy ellentmondására, a „test” és a „lélek” közötti szembenállására: „Kérlek tehát benneteket, hogy lélek szerint éljétek, s akkor majd nem teljesítitek a test kívánságait. A test ugyanis a lélek ellen tusakodik, a lélek meg a test ellen. Ellentétben állnak egymással, s így nem azt teszitek, amit szeretnétek.”⁹³⁴. A szív tisztasága „a Lélek szerinti életben” valósul meg.⁹³⁵

II. János Pál pápa hangsúlyozza, hogy a bűnösségről való tudatosság az emberi szív tisztaságra való törekvésének elengedhetetlen feltétele.⁹³⁶ Az igazi tisztaság az ember szívéből származik.⁹³⁷ Krisztus idejében egy helytelen értelmezése terjedt el a morális tisztaság fogalmának. Gyakran csupán külső módon értelmezték a tisztaságot. Mintha a külső rituális tisztaság belső erkölcsi tisztaságot hozhatna létre. Jézus elvetette ezt a fajta megközelítést és a szív megtérését kérte tanítványaitól.⁹³⁸ Krisztus az ember legbenső mivoltához, az ember ethoszához szól, hogy megvalósítsa a törvény eredeti értelmét, vagyis az etikát. Arra kér minket, hogy ne külső módon tekintsünk a törvényre, hanem éljük át, hogy mit jelent az belülről számunkra.⁹³⁹

6.3.3 Szent Pál tanítása az emberi testről II. János Pál pápa szerint

Pál a test cselekedeteinek szélesebb jelentéstartalmat ad. Általában a lélek elleni tetteket⁹⁴⁰ érti alatta.⁹⁴¹ Pálnál a test jelentése hasonlít a jánosi teológia hármasságához a világban (élet kevélysége, szemek kívánsága, test érzéki vágya). A test ugyanakkor nem csak a külső ember,

⁹³⁴ Gal 5,16-17.

⁹³⁵ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 44. o.

⁹³⁶ Uo. 39. o.

⁹³⁷ Vö. Mt 15,11: „Nem az szennyezi be az embert, ami a szájába kerül, hanem ami elhagyja a száját, az szennyezi be az embert.”

⁹³⁸ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 41-42. o.; Vö.: Mk 7,15.

⁹³⁹ WEST, Ch., *Theology of the body explained, A Commentary on John Paul II's „Gospel of the Body”, Foreword by George Weigel*, Gracewing, Leominster 2006, 135. p.

⁹⁴⁰ Vö. Gal 5,19-21-ben a test cselekedeteinek felsorolásával.

⁹⁴¹ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 55. o.

hanem egy belső alávetettség is a világ szellemének.⁹⁴² A lélek gyümölcse az, ami Isten tevékenységét mutatja az ember életében. A gyümölcs egyedüli szerzője Isten, az ember legfeljebb a megfelelő körülményeket biztosíthatja a növekedéshez.⁹⁴³ Az ember vágyainak szintjén valójában a Lélek erősebb, mint a test.⁹⁴⁴

Pál kiemeli a szabadság szerepét, ez a szabadság II. János Pál pápa megfogalmazásában a „szív tisztaságára” vonatkozik, az evangéliumi tisztaságra, melyet meg kell valósítanunk: „azon szabadság mértéke szerint, amelyre Krisztus szabaddá tett minket”⁹⁴⁵. Ha a szabadság ürüggyé válik a test szerinti életre, többet nem nevezhető szabadságnak, mert egy „igává” válik, azaz forrásává a rendetlen kívánság három említett formájának: az élet kevélységének, a szemek és a test érzéki kívánságának.⁹⁴⁶

Az új ethosz dimenziója az ember szabadságra való felszólításában áll. A szabadság alá van rendelve a szeretetnek, a legfőbb evangéliumi parancsnak.⁹⁴⁷ A szabadságot ugyanakkor sajnos könnyű rosszul értelmezni. Pál ezt írja a Gal 5,13-ban: „testvérek, a meghívásokat szabadságra szól, csak ne éljetez vissza a szabadsággal a test javára, hanem szeretettel szolgáljatok egymásnak.” A szabadságot tehát lehet rosszul is használni. A krisztusi szabadság teljessége a szeretet, vagyis a szabadság egymás szolgálatára.

Pál apostol nem csupán a testről, mint organizmusról beszél, hanem sokkal inkább az emberről, aki maga a test, és aki ezen a testen keresztül fejezi ki önmagát.⁹⁴⁸

Pál a tisztaság kettős jelentését is bemutatja. Az egyik esetben minden tiszta, ami erkölcsileg jó. Ezzel ellentétesen, ami erkölcsileg rossz, az egyben tisztátalan. A másik jelentése speciális. Itt a páli teológia a test cselekedeteit

⁹⁴² Uo. 46-47. o.

⁹⁴³ Uo. 51-52. o.

⁹⁴⁴ Uo. 52. o.

⁹⁴⁵ Uo. 57. o.

⁹⁴⁶ Uo. 59. o.

⁹⁴⁷ Uo. 58. o.

⁹⁴⁸ Uo. 67. o.

a lélek gyümölcseivel állítja szembe. Itt nem közvetlenül tisztaságot említ, hanem az önuralom (enkrateia) fogalmát használja.⁹⁴⁹ Az önuralom a bujaság, tisztátalanság ellentéte, de vonatkozik a részegeskedésre és a tobzódásra is. Ez a fogalom tehát fedi a későbbi teológia (különösen a skolasztika) megtartóztatás (continentia) vagy mértékletesség (temperantia) fogalmát.⁹⁵⁰

A tisztelet szellemi ereje az, ami képes szentté tenni és megőrizni a szentségben a testet.⁹⁵¹ Az Első Tesszaloniki levél így fogalmaz: „Az az Isten akarata, hogy szentek legyetek. Kerüljétek a tisztátalanságot. Mindegyiktek szentül és tisztességesen éljen feleségével, és ne szenvedélyes érzékiségben, mint a pogányok, akik nem ismerik az Istent. (...) Hiszen az Úr nem bűnös életre hívott bennünket, hanem szentségre. Aki tehát az ilyen dolgokat megveti, nem az embert veti meg, hanem az Istent, aki kiárasztotta ránk a Szentlelket.”⁹⁵² Ennek a szövegnek az elemzése kapcsán II. János Pál pápa kifejti, hogy a tisztaság készségét (kapacitas) az etika hagyománya az alkalmasság (abtinudo) kifejezésével is illeti. Ez tehát egy erény, vagyis egy olyan képesség, amely elvezeti az embert a megtartóztatáshoz, és éppen ezért egyben egy gyakorlati készség is.⁹⁵³

A tisztaság a mértékletesség erényének (temperantia) egy megkülönböztetett alfaja. Az emberben a mértékletesség erénye, vagyis az érzékekhez kötött vágy impulzusa feletti uralom képessége és készsége természetsszerűleg megvan. A tisztaság egy feladatként is felfogható, hogy az ember uralkodjon saját testén, és ezáltal közvetve mások teste fölött is „szentségben és tisztességben”⁹⁵⁴.⁹⁵⁵

Pál apostol ekkleziológiai tanítása az Első Korintusi levélben, melyben az Egyházat Krisztus testeként határozza meg, különös jelentőséggel bír a test

⁹⁴⁹ Uo. 60. o.

⁹⁵⁰ Uo. 61. o.

⁹⁵¹ Uo. 65. o.

⁹⁵² 1Tessz 4,3-5.7-8.

⁹⁵³ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 63. o.

⁹⁵⁴ 1Tessz 4,4.

⁹⁵⁵ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 64. o.

teológiája számára is.⁹⁵⁶ Ez a szakasz úgy mutatja be az emberi testet, mint tiszteletre méltó testet. II. János Pál pápa szerint talán ez lehet a lényegi fonala Pál tisztaságról szóló tanításának.⁹⁵⁷

Az emberi személy értékelését minden kultúra feladatának tekinti, ezért egyik örök és kedvenc témája ez az irodalomnak, szobrászatnak, festészetnek, színházi művészetnek, vagy akár a táncnak. Ahogy már említettük, az Újszövetség⁹⁵⁸ nem biológiai értelemben beszél az emberi szervezetről, hanem – II János Pál pápa kifejezésével élve – „kielégítően valóságú” és ugyanakkor „tudomány előtti leírását” adja az embernek. Pál leírásából itt sugárzik az emberi test iránti tisztelet. Ez a tisztelet az emberi test szentségét illeti meg, amely az isteni teremtésből és Krisztus megváltásának titkából fakad. Pál tanítása távol áll a test megvetésétől (manicheizmus) és a test kizárólagos kultuszától is (naturalizmus). A férfi és a nő teste tehát annak az embernek a teste, aki megtapasztalta az eredeti ártatlanságot, de bűnbe esett és a történelemben él.⁹⁵⁹

Pál apostol a szégyenről is beszél, amely ugyanaz, mint amit az eredeti bűn után tapasztalt a férfi és a nő. A szégyen minden generációban felbukkan, elsősorban a rendetlen vágy gyümölcseként. A szégyennek fontos szerepe van a test tiszteletében. Az eredeti ártatlanság visszhangja a szégyenérzet. Itt van a gyökere annak, hogy az ember tisztelje a saját testét,⁹⁶⁰ amit Pál is sürget.⁹⁶¹

Ezt a tiszteletet a pápa különösen lényegesnek tekinti, hogy kialakulhasson valakiben a tisztaság erénye. A paradicsomi ember az eredeti bűn előtt nem volt meghasonlott a testében. A tagjainak nem tulajdonított

⁹⁵⁶ Vö: 1Kor 12,22-25: „Ellenkezőleg, a gyöngébbnek látszó tagok sokkal szükségesebbek. Sőt a test alacsonyabb rendű tagjait nagyobb gonddal vesszük körül, és a tisztességtelen tagok nagyobb tisztességben részesülnek, a tisztességes tagoknak ugyanis nincs erre szükségük. De Isten alkotta így a testet, és azért részesítette az alacsonyabb rendű tagot nagyobb tisztességben, hogy a testben ne támadjon meghasonlás, hanem a tagok törődjenek egymással.”

⁹⁵⁷ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 66. o.

⁹⁵⁸ Vö: 1Kor 12,18-25.

⁹⁵⁹ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 68. o.

⁹⁶⁰ Vö.: 1Tessz 4,4.

⁹⁶¹ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 69. o.

különböző értéket, tisztességet. Ezt jelenti, hogy „Mind az ember, mind az asszony meztelen volt, de nem szégyenkeztek egymás előtt.”⁹⁶². Az emberben ezért létezik a szív harmóniája, amely eredetileg képessé tette a férfit és a nőt, hogy megtapasztalják személyes egységük (*unio vagy communio personarum*) hordozó alapját. Az emberben tehát összekapcsolódott testének meghasonlása a szégyen tapasztalatával. Különösen a férfiséget és nőiséget jelző tagjaiban – mutat rá II. János Pál pápa.⁹⁶³

A férfi és a nő egysége egyáltalán nem korlátozódik a testre, hanem már a teremtéstől kezdve a személyek kapcsolatának lehetőségét is magában hordozza. Más szóval a *communio personarum*-ot célozza a kezdet kezdetétől. Ez a kifejezés központi jelentőségű II. János Pál pápánál. A *communio* itt egyszerre jelent részesedést a másik emberből és a másik emberrel való közösséget, miközben megismerik egymást.⁹⁶⁴

A testi meghasonlás ugyanakkor legyőzhető az ember szívében és le is kell győzni azt. A szégyent azonban nem a szabadosság, hanem a megtartóztatásra törekvés és a tisztaság tudja csak feloldani. Ezt jelenti, hogy „őrizzük a testünket szentségben és tisztességben”⁹⁶⁵. Az első Korintusi levél leírását az emberi testről a tisztaság fényében is lehet, és kell is értelmeznünk.⁹⁶⁶ A belső szégyenérzést a megfelelő érzékenységű személy nehezen küzdi le.⁹⁶⁷ Nem szabad ezért másokat a szégyen felé mozdítani. Az emberben az eredeti ártatlanság negatív lenyomata a szégyenérzet. Vagyis megmutatja az embernek, hogy létezik benne a bűn nélküli, illetve a bűnbeesést megelőző állapot. Ez utóbbira emlékezve a gyógyulást kérjük, amikor a szégyen megsebez.

⁹⁶² Ter 2,25.

⁹⁶³ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 70. o.

⁹⁶⁴ PUSKÁS, A., *A test sakramentális teológiája...*, 96. o.; II. JÁNOS PÁL, *A férfi és a nő eredeti egysége*, Kairosz, Budapest 2009, 51-52. o.

⁹⁶⁵ 1Tessz 4,4.

⁹⁶⁶ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 71. o.

⁹⁶⁷ Uo. 99. o.

A tisztaság vagy mértékletesség (*temperantia*) szoros kapcsolatban áll a tisztelettel. Ide kapcsolódik a mérséklet (*modestia*) fogalma is. A tartózkodás minden tisztátalan cselekedettől és gondolattól egy képesség az emberben. Ez ebben a formájában a lélek szerinti élet megnyilvánulása és gyümölcse. A tisztaság egyik dimenziója az erkölcsi dimenzió, ez az erény. A másik dimenzió a karizmatikus, ez a Szentlélek ajándéka.⁹⁶⁸

Pál a testet a Szentlélek templomának mondja: „Nem tudjátok, hogy testetek a bennetek lakó Szentlélek temploma, akit Istentől kaptatok? Nem tudjátok, hogy nem vagytok a magatokéi?”⁹⁶⁹. A paráznság a test elleni véték, amely profanizálja a testet, vagyis megfosztja a neki kijáró tisztelettől. Ez egyben a „templom profanizálása is”, mert a Szentlélek bent lakik az emberben, az ő lelkében és testében, mint a megváltás gyümölcse. Az ember teste tehát nem csupán a sajátja. Megérdemli azt a tiszteletet, amelyre a tisztaság erénye mutat.⁹⁷⁰

A test méltósága két forrásból fakad fel. Az egyik a személy, vagyis az, hogy a test egy emberi személy teste. A másik forrás a Szentlélek. A Szentlélek jelenléte a megváltásból fakad. A megváltásban valamiképpen minden ember újra megkapja önmagát, lelkét és testét is egyaránt. Tehát kettős ajándékot kap az ember: önmagát és a Szentlelket. A test az Úrért van, „az Úr pedig a testért”⁹⁷¹.

Az a tény, hogy Jézus Krisztus emberi testet öltött, minden emberi testet felemel (*elevatio*). Ez mind a férfi, mind a nő testére igaz és senkinek sem lenne szabad figyelmen kívül hagynia e természetfeletti felemelkedés tényét.⁹⁷² Amikor az ember tartózkodik a tisztátalanságtól, valójában az akaratában a test megváltottságának ez a tudata hat.⁹⁷³

⁹⁶⁸ Uo. 72. o.

⁹⁶⁹ 1Kor 6,19.

⁹⁷⁰ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 73. o.

⁹⁷¹ 1 Kor 6,13.

⁹⁷² II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 74. o.

⁹⁷³ Uo. 75. o.

A Szentlélek hét ajándéka közül⁹⁷⁴ az Úr félelme (*pietas, donum pietatis*), áll a legközelebb a tisztaság erényéhez.⁹⁷⁵ Ez (*a pietas*) úgy tűnik, különleges módon szolgálhatja a tisztaságot, ugyanis megmutatja az embernek, hogy az ő teste valóban a Szentlélek temploma⁹⁷⁶. Ide kapcsolódik be, hogy a testnek van egy menyegzős jelentése, amely mély kapcsolatban van Isten szeretetével. A megtartóztatás az erkölcstelenségtől nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a szeretet mélyebb dimenzióit tapasztaljuk meg, amely bele van írva az emberbe, hiszen Isten képmása és hasonlatossága ő és ez vonatkozik a testre is, amelyben megdicsőíthetjük Istent: „Dicsőítsétek meg tehát Istent testetekben!”⁹⁷⁷ – kiált fel Pál apostol.⁹⁷⁸

A tisztaság gyakorlásával az ember felragyogtathatja az emberi test dicsőségét: a férfiség és a nőiség dicsőségét Isten előtt. A tisztaságból egy olyan csodálatos szépség fakad, amely a személyes bizalom megismételhetetlen hitelességét teszi lehetővé. A test teológiája a tisztaság és a szeretet kapcsolatát – még mindig kevesek által ismert módon – a házasság szentségével kapcsolatban bontja ki. Már az Ószövetség bölcsességi könyvei megfogalmazzák azt az imádságot, amelyet a tisztaság elnyeréséért imádkozhatnak a házastársak is: „Érzéki, testi vágy ne fogjon el, ne hagyj, hogy zsákmányul ejtsen a buja szenvedély.”^{979, 980}

Már itt, a bölcsességi szövegekben megtalálhatjuk a tisztaság erény és ajándék jellegét. A hegyi beszédben Jézus a tiszta szívűeknek Isten látását ígéri.⁹⁸¹ Ez lesz tehát a tisztaság gyümölcse.⁹⁸² A tisztaságot össze lehet kötni a feltámadás tanításával is, mi most eddig a test megváltásával kötöttük össze. A következőkben a „Ne törj házasságot!” parancsot Krisztus tanítása nyomán

⁹⁷⁴ Vö.: Izajás 11,2.

⁹⁷⁵ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 76. o.

⁹⁷⁶ Vö.: 1Kor 6,19.

⁹⁷⁷ 1Kor 6,20.

⁹⁷⁸ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 77. o.

⁹⁷⁹ Sir 23,6.

⁹⁸⁰ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 78. o.

⁹⁸¹ Vö.: Máté 5,8.

⁹⁸² II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 79. o.

az emberi szívből kiindulva magyarázzuk továbbra is II. János Pál pápa nyomán haladva.⁹⁸³

A már említett Máté 5,27-28-ban és a Máté 19,3-6-ban⁹⁸⁴ a kifejtett igazság az emberről szól és az eredeti ártatlanság állapotából fakad fel.⁹⁸⁵ Vagyis az embernek abból az állapotából érthető meg, amely a bűn előtt volt. Ugyanakkor a férfi és a női lét igazságát nekünk az áteredő bűn következményeként egy másik oldalról is szemlélnünk kell. A Szentírás szavai kortól és földrajzi helytől függetlenül minden emberre érvényesek. A „Ne törj házasságot!” kijelentés normatív természetű igazság. A test kívánságát így lehet legyőzni. Egyben feltárul előttünk az út, amely a jó felé vezet azáltal, hogy legyőzzük a rossz vágyat. A szív tisztasága az a jó, amiről a Szentírás beszél. A Biblia tágabb értelemben ezt úgy érti (ti. a szív tisztaságát), hogy az ember minden bűntől szabad, nem csupán a testi vágytól.⁹⁸⁶

Az igazság, amelyet Krisztus minden ember számára érvényesen kinyilatkoztat, lényegi igazság az embernek, az ő antropológiai valóságáról. Az evangélium a testi vágy uralma alatt élő embernek az „eredeti ártatlanság emberéről” szól. Krisztus reálisan látja, hogy az emberi szívet nem lehet egyszerűen az eredeti ártatlanság állapotába visszahelyezni, de megmutatja az utat a szív tisztaságának elnyerése felé, amelyet minden ember elérhet, az öröklött bűn állapotában is. Ezt nevezi II. János Pál pápa az érzéki vágy embere tisztaságának. Az evangéliumban, a hegyi beszédben a szív a benső embert jelenti, aki felfedezi a test értékét, és a megváltásnak köszönhetően szabaddá válik a testi vágy kötelékétől.⁹⁸⁷ Amikor tehát Pál azt kérdezi, hogy

⁹⁸³ Uo. 80. o.

⁹⁸⁴ Máté 19,3-6: „Akkor odamentek hozzá a farizeusok, hogy próbára tegyék. Ezt kérdezték: «El szabad a férfinek bármilyen okból bocsátania a feleségét?» Így felelt: «Nem olvastátok, hogy a Teremtő kezdetben férfinak és nőnek teremtette őket, és azt mondta: Ezért a férfi elhagyja apját, anyját, a feleségéhez ragaszkodik, és egy test lesz a kettő? Most már többé nem két test, hanem csak egy. Amit tehát Isten egybekötött, azt ember ne váltsa szét.»”

⁹⁸⁵ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 81. o.

⁹⁸⁶ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 83. o.

⁹⁸⁷ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 84. o.

„Ki vált meg e halálra szánt testtől?”⁹⁸⁸, akkor ez a kérdés valójában nem a testre, hanem a testi vágy megkötözöttségére vonatkozik.

6.3.4 A férfi és a nő antropológiája

A szív tisztasága nem csupán a tisztátalanságtól való megtartóztatást vagy a mértékletességet jelenti. Egyre mélyebben fel kell fedeznünk az emberi test méltóságának megnyilatkozását is. A szívben tudjuk érezni azt a belső igazságot, hogy a férfi és a nő elnyerhetik kapcsolatukban a menyegzős jelentést. A szív tisztasága az evangéliumban erre a menyegzős jelentésre utal. Vagyis a mértékletesség nem csupán negatív színben jelenik meg, hanem a szív tisztaságának pozitív képében is. A férfi és a nő testének megtapasztalását a jámborság (*donum pietatis*) adományán keresztül kapja vissza, ami által felismerik, hogy a tisztaságra való meghívást azért kapták, mert testük a Szentlélek temploma. Ezáltal elnyerik az egyszerűséget és a belső örömet.⁹⁸⁹ A rendetlen kívánság szenvedélye, amely csupán önmaga kielégítésére tör, gyökeresen különbözik attól az örömtől, amelyet akkor tapasztalhatunk meg, amikor megéljük a test feletti teljesebb uralmat. Valójában ez utóbbi teszi lehetővé, hogy az ember igazi ajándékká váljon egy másik ember számára. Krisztus szavai a hegyi beszédben a szív tisztasága felé mozdítanak minket és azt ajánlják fel, hogy bízzuk rá magunkat arra a vágyra, amely szívünk tisztaságára irányul, így fogjuk megtalálni az örömet, amit aztán másoknak adhatunk.⁹⁹⁰

Amikor a férfi és a nő igent mond a gyermekvállalásra, akkor kifejezik, hogy nyitottak arra, hogy testi egyesülésükből új élet fakadjon és ezáltal egyre jobban megismerjék egymást. A nő igent mond az anyaságra, amely a férfi számára és önmaga számára is új valóság lesz. Az új élet megfogadására is igent mond, amit hordozni fog és világra hozásával bontja ki az anyaság titkát. A férfi mindeközben apává válik, testének nemző ereje és a nő nyitott

⁹⁸⁸ Róm 7,24b.

⁹⁸⁹ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 85. o.

⁹⁹⁰ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 86. o.

befogadása által. A gyermeknek köszönhetően pedig mindketten együtt válnak szülővé. Ezáltal teljeseedik be egymás megismerése szülőként, apaként és anyaként egymás számára is.⁹⁹¹

A test teológiája magában hordoz egy pedagógiai jelentést is, melynek célja a nevelés. A nevelés megmutatja az embernek a követelményeket, kifejti azok okait, s elmondja azt is, milyen eszközök segítenek a követelmények elérésében. Krisztus a test pedagógiáját tanítja.⁹⁹² Ebből kiderül, hogy Isten az ember megteremtésével feladattá tette a férfi és női mivolt megélését. Az ember önmagát teljesíti ki, amikor nemiségében odaajándékozza önmagát.

A test szakramentális teológiájának elemzésével Puskás Attila rámutat, hogy a férfi és a nő testük elfogadásával már túllépnek önmagukon a másik felé, az Én meghaladja önmagát a Te felé. Ezért van a nemi valóságba elrejtve az ember transzcendenciája. Az ember felfedezi, hogy nem elég önmagának és miközben kiegészülni vágyik, megtapasztalja saját végességét is. A Te csak ingyenesen, kegyelemből tud megnyílni a másik előtt, sosem lesz birtokolható. A gyermek, mint a termékeny szeretet gyümölcse ugyancsak megtestesíti ezt a transzcendenciát, az ingyenességet és végességet. A végesség megtapasztalása a nemiségben saját magunk meghaladására késztet, ezáltal eljutunk önmagunk és a másik ingyenes odaajándékozásáig és befogadásáig. A nemiségben különösen is átélhető végesség tagadása a transzcendencia és az ingyenesség tapasztalatától fosztja meg a férfit és a nőt.⁹⁹³

Pavel Evdokimov miközben elemzi a férfi és a női szerepeket, kissé talán merészen kijelenti, hogy a férfi, miközben értelmére hagyatkozik, kész kockára tenni életét, a nő viszont nem kockáztatja, hanem odaadja azt. Ezt a férfi felhasználja és uralkodik a nőn, miközben elhiteti vele, hogy valójában királynő. A női munkavállalással azonban a nő kikerült a függő szerepből, és visszanyerve életét, a szerelemben is könnyen a férfi lélektelen magatartását

⁹⁹¹ PUSKÁS, A., *A test szakramentális teológiája...*, 96. o.; Vö.: WOJTYŁA, K., *Szerelem és felelősség*, Kairosz, Budapest 2010, 277. o.

⁹⁹² II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 87. o.

⁹⁹³ PUSKÁS, A., *A test szakramentális teológiája...*, 102. o.

ölti magára. Ezzel viszont elveszíti speciálisan női érzékenységét és saját női természetét is kár érheti. A szabad szerelem lélek nélküli testet ajánl mindkettejüknek, de végül inkább több neurózist okoz. Valójában a nő meghívása, hogy megmutassa a világnak, mit jelent az önajándékozás. Ha a férfi a cselekvés embere, a nő a lét asszonya, akiben áldás van. A nő hivatása, hogy visszaadja a lelket a világnak, hogy végül mindenki egy test legyen az imádság kötelékében, aki a Jegyesre vár.⁹⁹⁴

A nő és a férfi nem egyforma. A lét ajándékát könnyebben fogadja be a nő, jobban tud szeretve lenni és talán a szeretetet is jobban ismeri. A szeretet pedig önfelajánlás, ami az ember végső jövője, egyben az emberi lét beteljesedése. A felajánlás viszont papi cselekedet, a férfi feladata. Talán éppen az *agere sequitur esse* (a cselekvés követi a létet) tanítása mutat rá a nő örök mivolta és a papság kapcsolatára.⁹⁹⁵ Ebből érthető, hogy miért beszélhetünk Máriáról, mint a papok édesanyjáról. Az önfelajánlás a házasságban a férfi és nő közös feladata, egyben a házasság szentségének megvalósulása, melyet egymásnak szolgálnak ki.

A test teológiája valójában antropológia. Az önnevelés antropológiai alapja. Ez az az eszköz, amely által eljuthatunk az önátadás követelményéhez. A testnek a biológiai funkcióit egyre jobban ismerjük a tudomány révén. Ez azonban azt is magával hozta, hogy az emberben a testi és a szellemi tényező szét lett választva. A tudomány önmagában nem magyarázza meg, hogy miért van az emberben szellem, sőt igen könnyen a testet úgy tekintheti, mint egyszerűen kívülről befolyásolható valóságot.⁹⁹⁶ Valójában nem az ember teste birtokolja a lelket, hanem az ember testét alakítja ki a lélek. A test létének célja, hogy kifejezze a személyt, annak minden gazdagságával, férfi és női mivoltával együtt.⁹⁹⁷

⁹⁹⁴ EVDOKIMOV, P., *La donna e la salvezza del mondo, Prefazione di Olivier Clément (1978)*, Jaca Book, Milano 2017, 184-188. p.

⁹⁹⁵ GRYGIEL, S., *Dolce guida e cara, Saggi antropologici sul femminile*, Edizioni Ares, Milano 1996, 4-5. p.

⁹⁹⁶ II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája...*, 88. o.

⁹⁹⁷ SGRECCIA, E., *La corporeità...*, 296. p.

Christopher West aláhúzza, hogy az emberi test hasonlít az állatokéra, de a teremtés kezdetén az ember mégis megtapasztalja közöttük, hogy egyedül van. Ezt a testén keresztül tapasztalja meg, amikor nem talál magához hasonlót. Ez testének láthatatlan részére utal, ami jobban meghatározza az embert, mint a látható test. Az ember személyi mivolta, a test és a lélek egysége, a magány tapasztalatából fakad fel. Ez előzi meg az eredeti egység tapasztalatát.⁹⁹⁸

A család egy szentély méltóságára emelkedik a keresztségben, az Eucharishtiában és a házasságban. Ugyanis Isten jelenlétét képes megmutatni a világban az életközösség és a személyek közössége által.⁹⁹⁹

A család szentháromságos analógiájával ma sokan foglalkoznak. II. János Pál pápa ennek mintegy hivatalos, az egyházi tanítóhivatalhoz kapcsolódó változatát dolgozta ki. Természetesen megvannak a határai ennek az analógiának.¹⁰⁰⁰ Mégis termékenynek tűnik, hogy innen induljunk ki, ha egyszerre akarjuk megérteni a Szentháromság titkát, valamint a férfi és a nő titkát, akik együtt tudnak működni Istennel a szeretetben.¹⁰⁰¹

Isten azért teremtett minket, hogy testünkben megmutassuk a hidat Krisztushoz. Isten, aki Atya, és a Fiúval és a Szentlélekkel a személyek közösségében él, megmutatta magát nekünk (hogy ki ő). Egyúttal azt is feltárta előttünk, hogy mi az Ő képmása vagyunk férfi és női mivoltunkkal (hogy mi kik vagyunk). Végül meghívott, hogy mi is vele éljünk a személyek közösségében, ami egyúttal végső hivatásunk is (hogy mik leszünk). Így valósul majd meg az egy test titka a szentek közössége és a Szentháromságos egy Isten között.¹⁰⁰² Ide kapcsolódik még Szűz Mária személye is, aki áldott az asszonyok között. Mária sosem tapasztalta meg a test és a lélek közötti

⁹⁹⁸ WEST, Ch., *Theology of the body explained, A Commentary on John Paul II's „Gospel of the Body”, Foreword by George Weigel*, Gracewing, Leominster 2006, 72-73. p.

⁹⁹⁹ OUELLET, M., *Divina Somiglianza...*, 32. p.

¹⁰⁰⁰ PUSKÁS, A., *A házasság antropológiai alapjai II. János Pál pápa „test teológiájában”, In: Felkészítés a házasságra és a családi életre*, Vigilia Kiadó, Budapest 2009, 26-61. o.

¹⁰⁰¹ OUELLET, M., *Divina Somiglianza...*, 54. p.

¹⁰⁰² WEST, Ch., *Theology of the body explained...*, 80. p.

szakadást, ami a bűn következtében van az emberben. Máriában teljesen egy a test és a lélek a Szeplőtelen Fogantatás miatt.¹⁰⁰³ Ez ad reményt az embernek.

A férfiség és a nőiség teljesen istenképiségbe íródott, de mégis van egyfajta különbség, hiszen Isten teljesen más marad, olyan tökéletes szellem, amely nem hordozza a testi változandóságot. A keresztény család mégis a Szentháromság ikonjává válik. Az ember fölfogható és megérthető, mint egyfajta ajándék, a szeretetnek az ajándéka. Az ember léte önmagában ajándék. Ez adhatja a „szeretet civilizációjának” teológiai alapját.¹⁰⁰⁴ Ouellet a Hans Urs von Balthasar által kifejlesztett teológiai személy fogalmát bontja tovább. Balthasar személyfogalma Krisztus központú. Ez azt jelenti, hogy a keresztény a keresztség és a bérmlás révén mintegy belegyökerezett „Krisztusba”, és ezáltal a Szentháromság közösségébe. Éppen akkor látszik ez leginkább, amikor a missziót, vagyis a Szentháromságtól kapott küldetését gyakorolja a krisztushívő. Az Egyház is, mint személy, részt vesz ebben a szentháromságos misszióban, amelyet az Ige és a Szentlélek folytat.

A családról, mint az otthon „kis egyházáról” talán éppen ezért elmondható az is, hogy az Egyház középpontjában van, a szentháromságos misszióknak a közepén található. A család egyházban a személyeknek a közössége (*communio personarum*) nem csupán egyfajta hasonlóságot mutat a család és a házasság között, hanem sokkal inkább ennek a két valóságnak egy belső egységére mutat rá. A család mintegy a szentháromságos kapcsolatokba ágyazódik bele az Egyház révén, a keresztség és a bérmlás szentségén keresztül. A személyek közössége az önátadáson alapul. De ez a hasonlóság nem csupán a szentháromságos személyek kölcsönös önátadását jelenti, hanem a család valamilyen módon szentségileg is jelenvalóvá teszi a szentháromságos személyeket a világban.¹⁰⁰⁵

A szövetség titkát valósítja meg a házaspár, amikor a hűséget gyakorolja, és az egység és a termékenység által mintegy a Szentháromságnak a

¹⁰⁰³ Uo. 86. p.

¹⁰⁰⁴ OUELLET, M., *Divina Somiglianza...*, 55. p.

¹⁰⁰⁵ Uo. 78. p.

szövetségét és a családnak a szövetségét, mint a családegyháznak a szövetségét valósítja meg, amikor új teremtményekkel gazdagítja a világot és az Egyházat. Vagyis ők a kegyelemnek a gyermekei is. Az istenszeretet a szülőkben tehát nem csupán kiegészíti az emberi szeretetet, hanem termékennyé is teszi azt. Így halad az Egyház a Lélek eszkatológikus valósága felé generációról generációra. A személynek házas méltósága van, és a házasság termékenysége a család szentségi mivoltát is megmutatja. Az odaszentelt életűek lelki termékenységét párhuzamba állíthatjuk a családok szentségi termékenységével. A Szentháromságban a személyek és a szeretet jelenléte és kapcsolata rámutat a keresztyének misszionárius küldetésére, a szentháromságos család antropológiának az alapjára. Ez az alap a személyek közösségében valósulhat meg. Az Egyház missziójában tehát a családnak alapvető feladata van nem csak a szeretet civilizációjának építésében, hanem az egész Egyház missziós tevékenységének megújításában is. Még azt is kijelenthetjük, hogy az Egyház missziós tevékenységének egészen a családból kellene kiindulnia,¹⁰⁰⁶ hiszen még papi és szerzetesi hivatások sem lennének családok nélkül. Így lesz egy testté az Egyház a sokfajta hivatásban, amit a test tagjai az Egyház építésére kapnak, hogy az egész emberiség felkészüljön az Istennel való végső házasságkötésre.

6.4 Összefoglalás

A test teológiájának kibontásában elsősorban II. János Pál pápa katekéziseit emeltük ki, aki 1979-től többek közt 135 mindenkinek szóló beszédben fejtette ki erről szóló tanítását, bár nem minden beszéd hangzott el, de ennyi maradt ránk.

A Mt 5,27-28 szavait II. János Pál pápa több katekézisben is kibontotta a test teológiájának szempontjából. Nem szabad ezt a szöveget a test elítélésének felfogni, ahogy azt a manicheizmus tette, amely a gonoszság

¹⁰⁰⁶ Uo. 79. p.

forrását az anyagban, a testben látta és ezért elítélte a nemiséget, a test egyik legnyilvánvalóbb kifejeződését és vele a házasságot is.

Krisztus a testnek (sokkal inkább) menyegzős jelentést ad, amelyet (ti. a testet) az emberek nem értékelnek eléggé. A test menyegzős jelentése elvezet minket az ember bensőséges ismeretére. A szexuális vágy a házasságban nemes élvezetre vezethet.

Krisztus önuralomra és a mértékletességre hívja az embert a Mt 5,27-28-ban. A magunk feletti uralom megóv a testi tisztátalanságtól, de ugyanígy a részegeskedéstől és a túlzásoktól is. Az emberi szívet és az igazi értékeket az önuralom segítségével köthetjük össze, hogy a benne lévő vágy ne a rendetlen kívánság felé mozdítsa el az embert.

Krisztus új ethos, krisztusi etika megvalósítására szólítja az embert, ami az ő szabadságra szóló felszólításában teljesedik be. A szabadság ugyanakkor mindig alá van rendelve a szeretetnek. Ez a legfőbb evangéliumi parancs. Amikor a szabadság ürüggyé válik a test szerinti életre, egy „iga” forrásává lesz. Az iga a rendetlen kívánság három formája: az élet kevélysége, a szemek kívánsága és a test érzéki vágya. Ezek akadályozzák, hogy az ember valóban önmagát ajándékozza a másoknak.

A szégyennek, mint rossz érzésnek a bűn elkövetése után, fontos szerepe van a test tiszteletében, mégha negatív is ez az érzés. Nem azt jelenti azonban ez, hogy szabad lenne valakit is a szégyen felé mozdítani. Az eredeti ártatlanság negatív lenyomata a szégyenérzet. Vagyis azt mutatja meg az embernek, hogy létezik benne a bűn nélküli, illetve a bűnbeesést megelőző állapot. Ez utóbbi gyógyít és felemel, mikor a szégyen megsebez. Itt van a gyökere annak is, hogy az ember a saját testét tiszteli, mert el van benne rejtve a saját ártatlansága. Az ember tehet is azért, hogy kialakuljon benne a tisztaság erénye. A szív harmóniája tette eredetileg képessé a férfit és a nőt, hogy megtapasztalják személyes egységüket (*unio* vagy *communio personarum*). A szégyent sosem a szabadosság, hanem a megtartóztatásra törekvés és a tisztaság tudja megszüntetni.

Jézus Krisztus azáltal, hogy emberi testet öltött, minden emberi testet felemelt (*elevatio*). Ez a férfi és a nő testére egyaránt igaz. A test teológiája a tisztaság és a szeretet kapcsolatát a házasság szentségével kapcsolatban bontja ki. Az emberi szív eredeti tisztasága erre a menyegzős jelentésre utal. Vagyis a mértékletesség a szív tisztaságának pozitív képében jelenik meg, nem pedig a tiltás oldaláról közelítve.

A test teológiájának pedagógiai jelentése is van, ami a nevelésre utal. A test teológiája egy új nézőpontú antropológia. Az önnevelés antropológiája. Ezáltal juthatunk el az önátadás belső, szívünkbe írt követelményéhez.

II. János Pál pápa a család szentháromságos analógiájának az egyházi tanítóhivatalhoz kapcsolódó változatát fogalmazta meg. Ez a teológia rámutat Isten jelenlétére a világban. Ez a jelenlét a szeretet életközösségében és a személyek közösségében valósul meg. A keresztény család meghívása, hogy a Szentháromság ikonjává váljon. Az ember maga egyfajta ajándék, a szeretet ingyenes ajándéka. Az ember léte már önmagában ajándék. Ez a „szerelem civilizációjának” teológiai alapja. A keresztény ember Krisztusba, illetve a Szentháromság közösségébe gyökerezik a keresztség és a bérmálás által. Amikor pedig családot alapít, a Szentháromság missziós küldetését éli az Egyházban. A családban a személyek közössége mindig az önátadáson alapul. A személynek házas méltósága van. A házasság termékenysége a családnak a szentségi mivoltát mutatja meg. A családok szentségi termékenysége párhuzamba állítható az odaszentelt életűek lelki termékenységével. Éppen ezért az Egyház missziós tevékenysége valójában mélyen a családból fakad fel, hiszen mind a következő nemzedék papjainak és az odaszentelt életűeknek, mind a jövőben keresztény családot alapítók hivatása is elsősorban itt születik meg.

Éppen ezért a test tiszteletére nevelés a családokban kulcskérdés kell legyen. Nem csupán a szavak, hanem sokkal inkább a példa segítségével sikerülhet ez. „Magatartásunk élő képe”¹⁰⁰⁷ fogja megmutatni a következő

¹⁰⁰⁷ SGRECCIA, E., *La corporeità...*, 300. p.

nemzedéknek, – amikor hallják szavainkat, látják azt a módot, ahogy kifejezzük magunkat, a gesztusainkat, férfi és női jelenlétünket – hogy érdemes komolyan venni az Istentől kapott test értékét. Isten ugyanis meghívott bennünket a vele való közösségre, hogy hasonlók legyünk hozzá, mikor megéljük a személyek közösségét, egymás kiegészítését. Mindeközben arra törekszünk, hogy megvalósítsuk hivatásunkat az Egyházban és egy test legyünk, miként a szentek közössége is Krisztussal egy test lesz.

7. KÖVETKEZTETÉSEK

Munkánk végén ideje néhány következtetést levonni az eddig leírtakból. Teológiai vizsgálódásunk tárgya a házasság szentségének misztériuma volt. A munka tézise: az *Egy test lesznek* gondolat a házasságkötés megújított liturgiájában, valamint az Egyház tanításában is párhuzamosan megjelenik. Ahogy azt munkánk címe is kifejezi, az imádságban és a Tanítóhivatali megnyilatkozásokban egyszerre van jelen.

Anélkül, hogy részletesen összefoglalnánk a munka menetét, hiszen azt már megtettük korábban az összefoglalásokban, szeretnénk most rámutatni, hogy miként világította meg a *lex orandi, lex credendi* megközelítés ezt „a nagy titkot”, ahogy Pál apostol nevezte ezt a szentséget. A liturgikus részt követően a történeti bevezetőben láthattuk, hogy miként gondolkodtak kiválasztott szerzőink a házasságról. Ennek máig tartó hatása van, ami a liturgiában is megmutatkozik, igaz, ez utóbbi nyelvezete jelentősen eltér a teológiai megfogalmazásoktól, inkább annak alap- vagy zárókövének mondanánk. Kutatásunk területét igyekeztünk időbelileg lehatárolni, azaz elsősorban a II. Vatikáni Zsinattól a XX. század végéig terjedő időszakot vizsgáltuk, bár a jogi kérdéseket itt is inkább csak érintettük. A teológiatörténeti bevezető után megvizsgáltuk a II. Vatikáni Zsinat és az azt követő pápák tanítását a házasság szentségéről a XX. században. Megállapítottuk, hogy a házasság és a család kérdése központi jelentőségű az Egyház, a társadalom és az egyének életében is. Az Egyház tanítása pedig, igaz olykor kicsit elrejtett búvópatakként, ott van a házasságkötés liturgiájának szövegeiben is. A liturgikus szövegek megújításával egy olyan kísérletnek lehetünk tanúi, mely szeretne egyre komolyabb, valóban életre szóló támpontokat adni az új házásoknak a szűk lehetőségek ellenére, hiszen a szertartás a maga alig fél óra idejével, sajnos kevés hozzáadott tartalomra ad lehetőséget egy szentmise keretében, vagy akár azon kívül. Kutatásunk arra irányult, hogy bővebb, de még feldolgozható anyagot adjunk a

lelkipásztoroknak és a házasulandóknak, vagy házasoknak a házasságkötés liturgiájának helyes végzéséhez, átéléséhez és megértéséhez.

Arra jutottunk, hogy mind a liturgia, mind a teológia rámutat a házas állapot kivételesen szent értékére, de a házasságban megélt életszentség ugyanakkor nem valósítható meg Isten segítségével nélkül. Bizonyos pontokon különösen is nagy támadás éri a házasság és a család mai valóságát. A válás mai világi lehetősége, illetve a szabadszerelem mindennapos mivolta a házasság előtt vagy helyett, valamint a házasságtörés igen gyakori jelenléte igencsak megnehezítik a szentség képének megértését a ma emberének. A termékenységre nyitottság ajándékát az abortusz és a meg nem engedett fogamzásgátlók használata, valamint az asszisztált humán reprodukció – nem csupán tisztességes – ajánlatai teszik szinte láthatatlanná. A család, mint az élet bölcsője, egyben a hivatások bölcsője is. A hűség alapja pedig Krisztus és az Egyház egysége.

Disszertációnk fontos része a második fejezet, amelyben a Házasságkötés Rendje új magyar kiadását vizsgáltuk. A rubrikákat összevetettük a misekönyv vonatkozó pontjaival és a latin valamint olykor az olasz változat segítségével is magyaráztuk.

A házasságkötés szertartásának néhány pontjához további következtetéseket vontunk le. Az első a beleegyezéshez kapcsolódik. Az Egyház nevében a helyi plébános, vagy ha nem személyesen ő jár el, akkor az általa meghatalmazott eskető fogadja el a beleegyezést. A pap vagy diakónus a magyar szertartásban áldást is ad az új házaspárra. A latinban ez hiányzik, ott jobban kidomborították, hogy a felek egymásnak szolgáltatják ki a szentséget. A magyar változat ezzel a tridenti időszak helyi hagyományát követi, illetve az esztergomi tridenti rítust, hiszen az esztergomi szertartáskönyvben ez korábban latinul is megvolt: „Iungo vos in Matrimonium: In Nomine Patris +: et Filii +, et Spiritus + Sancti. Amen.”¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰⁸ *Rituale Strigoniense*, Typis, et Sumptibus Typographiae Caesareo – Regiae Universitatis Pestiensis, Budae 1859, 230. o.

Igaz a mostani változat már csak az „érvényesnek nyilvánítom” és nem az „összekötlek benneteket” formulát használja, de a szentségi áldás maradt. A korábbi változatnál tehát egyértelműbb most már nálunk is, hogy valójában nem a pap köti össze a feleket, csupán érvényesnek nyilvánítja a felek beleegyezését. Ide kapcsolódik, hogy a házastársi eskü ősi magyar szokása nem csupán ünnepélyesebbé, hanem mélyen személyessé teszi a felek elköteleződését. Ráadásul a református és az evangélikus templomban ez még a hivatalos beleegyezés szövegét is helyettesíti, bár a pap áldása ott is szükséges ez után. Az eskü megtartása Isten segítségével lehetséges.

A gyűrűkkel kapcsolatban megemlítettük, hogy azok kölesönös megcsókolása az egymásnak való önkéntes szolgálat szimbóluma is. A gyűrű végtelenül körbe futó valósága pedig rámutat arra is, hogy a szeretetben szüntelenül növekedhetünk.

A magyarországi latin nyelvű rituálék¹⁰⁰⁹ áldásai eltérnek a korabeli *missale romanum* nászáldásától,¹⁰¹⁰ bár ez utóbbit is imádkozták az új asszonyért a nászmisében. Az áldásoknak ez az előbbi többnyelvű formája viszont a II. Vatikáni Zsinat által megújított új római szertartáskönyv és misekönyv megjelenésével teljesen eltűnt, ami mintha ellentétes irányba mutatna a II. Vatikáni Zsinat eredeti szándékával, amely a helyi hagyományok megőrzése mellett tette le a voksát.¹⁰¹¹

¹⁰⁰⁹ *Rituale Romano-Veszprémiense* (Leone PP. XIII – Caroli L. B. Hornig), Typis Dioecesis Veszprémiensis, Veszprémii, MCM 207-223. p.; *Rituale Strigoniense (Vaszary)*, Typis Friderici Puster, Ratisbonae, MCMVII., 211-224. p.; *Rituale Strigoniense pro Sacris Functionibus Frequentius Occurrentibus*, Typis, et Sumptibus Typographiae Caesareo – Regiae Universitatis Pestiensis, Budae 1858, 77-90. p.; *Rituale Strigoniense (Scitovszky)*, Typis, et Sumptibus Typographiae Caesareo – Regiae Universitatis Pestiensis, Budae 1859, 217-234 p.; *Collectio Rituum*, Szent István Társulat, Budapest 1961, 173-189. o.

¹⁰¹⁰ *Missale Romanum, Ex Decreto Concilii Tridentini Restitutum, S.PII V. Pontificis Maximi Jussu Editum Aliorumque Pontificum Cura Recognitum A S. Pio X. Reformatum et Benedicti XV. Auctoritate Vulgatum, Reimpressio Editionis XXVIII.*, Iuxta Typicam Vaticanam, Bonnae ad Rhenum – Aedibus Palmarum, MMIV (1570-1920), 1051-1054 p. (Missae Votivae II. Missa pro sponso et Sponsa 85-88. p.), [https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1570-07-19__SS_Pius_V__Missale_Romanum_\[Opera_Omnia\]__LT.pdf.html](https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1570-07-19__SS_Pius_V__Missale_Romanum_[Opera_Omnia]__LT.pdf.html) (Utoljára megtekintve: 2021.02.10.).

¹⁰¹¹ Vö.: SC 38.

A felajánlási adományok azáltal, hogy azt az új házasságok vihetik az oltárhoz, a férj és a feleség első termését is kifejezik, amit az Úrnak szentelnek, mivel megérkeztek az ígéret földjére.¹⁰¹²

Az eucharisztikus imák betét részeivel kapcsolatban meg kell említsük, hogy sajnos ez a liturgikus imarész viszonylag ritkán hangzik fel a nászmiséken. Pedig utalás lehet ez arra is, hogy a nevünk legyen bejegyezve az élet könyvébe.¹⁰¹³ A mulasztásnak lehet gyakorlati oka az is, hogy a legjobban úgy lehet a szertartásban felolvasni, ha előtte valaki külön kimásolja és a misekönyvbe a megfelelő helyre behelyezi az adott betétet. A másik ok az lehet, hogy csupán egy rövid mondat utal erre a szertartáskönyvben.¹⁰¹⁴ Ebből még nem egyértelmű, hogy ez már a szertartás része. Továbbá hátra utal a függelékbe, ahelyett, hogy legalább itt hozná a szövegvariánsokat, vagy legalább azokból egyet. Gyakorlatilag akkor lehetséges ennek bemondása, ha ceremonárius is van jelen a nászmiséen, aki a pap helyett lapozgat és rámutat, hogy itt ez következik. Ilyenkor azonban általában a ministránsnak is nagyon örülne a gyakorló lekipásztornak, akinek hiányában az oltár előkészítése mellett erre már aligha van ideje. Segítségül a függelékben mi is hoztuk ezeket a lehetséges változatokat. A betétek magyarázatából kiemelnénk, hogy csak az elsőben említik meg a gyermekeket, természetesen választható módon. Utalás lehet ez arra is, hogy nem csak a gyermek az egyetlen értelme a házasságnak.

Következtetés a nászáldáshoz: A misekönyv még inkább a nászáldás rövidítését ajánlja,¹⁰¹⁵ az OCM-ben viszont már nem szerepelnek a lehetséges rövidítési lehetőségek.¹⁰¹⁶ Kivéve a gyermekekre vonatkozóak. Ez tehát a teológia felértékelése felé mutat az újabb szertartáskönyvben a nászáldás vonatkozásában, hiszen a szertartás így kötelező módon gazdagabban mutatja be a házasság szentségét. A misekönyv ráadásul egy szertartáson belül inkább

¹⁰¹² Vö.: MTörv 26,1-3.

¹⁰¹³ Vö.: Fil 4,3c.; Jel 17,8.

¹⁰¹⁴ OCM 71. (M: 36. o.).

¹⁰¹⁵ *Római Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991², 785. o., Rituális (szertartásokkal kapcsolatos) misék IV./1.

¹⁰¹⁶ Vö.: OCM 72-74. (M. 36-45. o.).

a hasonló témákat javasolta, az OCM viszont adott esetben már tiltja, hogy ugyanaz hangozzék el többször is, lásd például a kezdő könyörgés és a nászáldás ütközésénél.¹⁰¹⁷ Vagyis látszik, hogy inkább afelé mozdult a liturgia, hogy többet tudjon megjeleníteni a szentség titkából.

A zárókönyörgések három változata mintegy három fokozat, amelyek jelzik a házaspár oltáriszentséggel való jelenlegi és leendő kapcsolatát, annak fejlesztése felé mutatnak.¹⁰¹⁸ Igaz, csak egy hangzik el konkrétan a házasságkötés során, de arra hívnak, hogy minden szintet átéljük és törekedjünk a házasságokban az oltáriszentséggel való kapcsolat szüntelen elmélyítésére. Erre kiváló lehetőség lehet a házaspároknak a közös szentségimádás, a gyakori gyónás, és a közös szentáldozás. Az évfordulók megünneplésekor lehetséges szentmisét is bemutatni a házaspárért, a különlegesen kerek évfordulókat pedig a házassági fogadalom megújítása¹⁰¹⁹ és az ilyenkor engedélyezett két szín alatti szentáldozás teheti még ünnepélyesebbé.¹⁰²⁰

Nálunk, a latin szertartáskönyvvel ellentétben, van Miatyánk akkor is, ha nem kerül sor szentáldozásra a liturgia során, ez a közös ima fontosságára mutathat rá a családi életben, még azokban az esetekben is, amikor a közös szentáldozásra nincs lehetőség.¹⁰²¹

Végeredményben elmondható, hogy a mai szertartás jobban kifejezi azt a teológiát, amely a II. Vatikáni Zsinaton és azt követően a házasság szentségének új, kizárólag pozitív értelmezését hozta. Ez messze túlmutat a házasság földi értelmezésén, és megnyitja annak a lehetőségét, hogy további teológiai reflexiók alapját adja. Míg végül mindnyájan a szentekkel és Krisztussal egy test nem leszünk.

¹⁰¹⁷ OCM 245. (M: 170. o.).

¹⁰¹⁸ OCM 245-247. Lásd a függelékben is.

¹⁰¹⁹ OCM 272-286.

¹⁰²⁰ Vö.: OCM 285.

¹⁰²¹ Vö.: OCM 106. (M.: 67-69. o.).

Kísérletet tettünk a házasságkötés liturgiájának menetét feltárva, hogy bepillantást nyerjünk annak teológiai háttérébe is. Esetleg a kedves olvasónak olykor úgy tűnhetett, hogy a liturgia gyönyörű oszlopai mintha elrejténék azokat a teológiai alapokat, melyeken a házasság intézménye nyugszik. Az alapköő olykor valóban láthatatlan. De Pál apostollal együtt valljuk, hogy „A lerakott alapon kívül, amely Jézus Krisztus, mást senki nem rakhat.”¹⁰²². A másik oldalról nézve pedig úgy tűnhet, mintha éppen csak az oszlopok és csodálatos oszlopfők bemutatásáig jutottunk volna, de a házasság szentségének teológiáját a maga részleteiben nem állt módunkban elemezni. El kell ismernünk, hogy valóban csak az alapot vetettük meg, és lehetséges, hogy ránk is igaz lesz, hogy „az Istentől nekem juttatott kegyelemmel megvettem az alapot, de más épít rá.”¹⁰²³

Munkánk célja jelenleg nem monográfia írása volt, hanem alapvetés, a házasság szentsége zsinati teológiájának és a zsinat után megújított liturgiájának rövid bemutatása és magyarázata. A liturgia mélyebb megismerése volt egyik kiemelt célja teológiai vizsgálódásainknak. Rámutattunk, hogy a házasságkötés megújult szertartására komoly hatása volt a zsinati házasságteológiának és II. János Pál pápa és VI. Pál pápa tanításának. Ilyen például a Sacrosanctum Conciliumban még meglévő szerződés gondolat háttérbe szorulása, amit a Gaudium et spes-ben és később sem találunk már. Ahogy több helyütt utaltunk is rá, a további kutatásoknak kívántunk kaput nyitni és rámutatni arra a gazdagságra, amit a liturgia öröksége számunkra elrejtett a házasság szentségének titkában.

Hangsúlyoztuk, hogy a szülőknek már a kezdetektől nyitottságot kell táplálniuk gyermekeik egyházi hivatása irányában. Ennek alapja, hogy egymást is igyekeznek Isten felé segíteni.

¹⁰²² 1Kor 3,11.

¹⁰²³ 1Kor 3,10b.

A Humanae vitae enciklikából kihangsúlyoztuk a házasság szeretetét öt jellemző karakterét, hogy itt megmutatkozik az emberi szeretet, a teljes szeretet, a hűséges és kizárólagos szeretet és végül a termékeny szeretet.¹⁰²⁴

II. János Pál pápa katekiziseiből kiemeltük, hogy nem ítéhető el az emberi test és ezzel a házasság, mint ahogy azt a manicheizmus tanította, hanem az emberi test egy menyezgős jelentést kap Jézus Krisztusban, ami a szexuális vágyat is felemeli és megneemesíti a házasságban. Ugyanakkor az önuralom és a mértékletesség köti össze az ember szívét az erkölcsi értékekkel, és ez akadályozza meg, hogy a rendetlen kívánság vegye át a vezető szerepet az ember életében. Ezáltal az önajándékozás szabadsága felszabadul az élet kevélységének, a szemek és a test érzéki kívánságának igája alól. A szégyen érzése valójában az eredeti ártatlanság visszhangja a szívben. Arra utal, hogy az emberi szívben van egy belső készség a harmóniára, a férfi és a nő személyes egységét (*unio* vagy *communio personarum*) hordozó alapok megtalálására, a tiszta állapot elnyerésére. A megtestesülés felemeli az emberi testet a természetfeletti síkra a házasságban is.

A test teológiája a mértékletességet a tiszta szív pozitív képével köti össze. Az önnevelésben tanulnunk kell az antropológiától, hogy eljuthassunk az önátadás teljességéhez. A család szentháromságos teológiáját először emelte az egyházi tanítóhivatal szintjére II. János Pál pápa. Isten a személyek közössége által működik a világban, így a keresztény család a Szentháromság képe lesz mások számára, hogy egyre jobban megvalósuljon rajta keresztül a szeretet civilizációja. Krisztusban gyökeret vertünk a keresztség és a bérálás által, vagyis a Szentháromságból merítjük életünket. A család a Szentháromság missziós küldetése, a személyek közössége az önátadásban szentségi termékenységet terem, amely párhuzamba állítható az odaszentelt életűek lelki termékenységgel, sőt annak létalapja lesz. A misszióknak mindig kapcsolatban kell lennie a családdal, mint kiindulóponttal, hiszen az mind a házasság, mind az odaszentelt élet forrása. A test tiszteletére a szülők példájukkal

¹⁰²⁴ ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia...*, 61. o.; HV 9.

nevelik gyermekeiket, hiszen szavaikkal és gesztusaikkal is az Istentől kapott test értékére mutathatnak rá.

A munkánk elején felállított tézis: a *lex orandi, lex credendi* elv a házasságkötés szertartásában – abban az értelemben, hogy amiért imádkozik az Egyház a megújított liturgiában, az az Egyház tanításában is megjelenik ezzel párhuzamosan – bizonyítottan látszik. Az „egy test lesznek” gondolat az Egyház imádságában és a Tanítóhivatali megnyilatkozásokban is egyszerre van jelen.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Szeretném köszönetemet kifejezni, mindazoknak, akik segítettek, hogy eljussak idáig. Nehéz mindenkit felsorolni, név szerint nem is fogom megtenni, mert az elmúlt húsz évre, vagy még messzebbre visszanyúlnak a dolgozat gyökerei. Persze lehet, hogy ennél sokkal többet kellett volna írni, hogy ez megmutatkozzék. Ez még nem lehetetlen a jövőre nézve, de most itt a visszatekintésé a szó. Először is szüleimnek mondok köszönetet, akik mindvégig mellettem álltak és bátorítottak szavaikkal és tetteikkel, vagy éppen néma türelmükkel, amikor látták, hogy a lelkipásztorkodás háttérbe szorítja életemben a tudományos munkát. Nem siettettek, de kitartottak abban, hogy ezt a feladatot is el kell majd végezni. Nélkülük nem jutottam volna el erre a pontra. Életükben egymás iránti szeretetük és a házasság szentségének mély kapcsolata az Oltáriszentség gyakori vételével élő példája volt előttem mindannak, amit itt megpróbáltam szavakba önteni.

Másodszor köszönettel tartozom tanárainknak, volt és jelenlegi előljáróimnak, és főnökeimnek, akik közül kiemelném Erdő Péter bíboros urat, aki ugyancsak türelemmel szemlélte, mikor ugrok neki ennek a munkának, de örömmel vette azt is, amikor papjait bátorítottam Egyházunk újraépítésének nehéz munkájára, vagy amikor éppen a gyermek pasztoráció hátráltatta, hogy dolgozatom végére pontot tegyek. Ugyancsak köszönettel tartozom témavezetőimnek, akik közül végül Prof. Kuminetz Géza rektor úr volt, aki nem engedte el a kezem és végül segítségével befejezhettem a munkát. Köszönöm Prof. Bándi Gyula baráti támogatását és irántam való atyai jóságát. Hálás vagyok püspökeimnek, Balás Béla püspök úrnak, aki annak idején római tanulmányokra küldött, valamint Varga László püspök atyának, aki végül a dolgozat befejezését lehetővé tette.

Köszönettel tartozom testvéreimnek, rokonaimnak, barátaimnak, és a hosszú éveken át rám bízott híveknek, akiknek szeretete és érdeklődése fenntartotta bennem a kitartás lelkét. Az Emmánuel Közösség papi és laikus tagjainak köszönöm a lelki és testvéri támogatást, máig visszhangzik bennem

Jean Laffitte, azóta püspök atya, kis mondata: „Finis-le!” azaz „Fejezd be!”. Bár nem tudom még, hogy bírálóim is így ítélik-e majd meg, de mindenesetre összeszedve erőimet, nekifutottam és leadtam, amit írtam. Köszönettel tartozom a jezsuita atyáknak, akik az utolsó évben elfogadtak munka- és küzdőtársuknak, és végig kísérték az úton.

Köszönöm egyetemünk volt és jelenlegi munkatársainak minden segítségét és kedvességét. Továbbá köszönet mindazoknak, akik konkrétan a szöveggondozásban részt vettek a hosszú évek alatt és különösen az elmúlt évben. Mivel többen kérték, hogy nevük ne kerüljön említésre, mint családtagjaimnak mondok köszönetet. Önzetlen segítségük áldás volt nekem, ami imáimban visszaszáll rájuk. Külön köszönet Herbert Dóranak, aki a magyar nyelvi lektorálásban segített és Besznyák Ritának, aki az angol nyelvű összefoglalót korrektúrázta.

Végül de korántsem utolsó sorban, hanem sokkal inkább, mert vele szeretnék maradni mindig, a mi Urunknak Jézus Krisztusnak szeretnék köszönetet mondani. Ő az eljövendő Jegyes Egyházunk életében, akinek szolgálatára elszegődtem ifjúkoromban és aki minden gyengeségem ellenére belülről indított Lelkével, hogy az írással is az Atya dicsőségét mozdítsam elő.

A. M. D. G.

IDEGEN NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ – SUMMARY

In my dissertation I researched the theological background of the new catholic liturgy of marriage, the Order of Celebrating Matrimony.

As the title of the thesis (The two shall become one flesh, The presence of the teachings of the Second Vatican Council and the post-synod popes on marriage in the renewed liturgy of marriage) suggests, we search for the sentiment “the two shall be one flesh” in the rite of marriage, in the teachings of the Second Vatican Council and subsequent popes, Pope Paul VI and Pope John Paul II. Based on the “lex orandi lex credendi” principle, we assume that the teachings of the Church are present in the liturgy.

At the request of the Second Vatican Council, the Catholic Church renewed the ceremony of marriage. I examined the Hungarian version of the 1991 edition “Editio typica Altera”, but I also referred to the Latin and Italian editions several times.¹⁰²⁵ Matrimony is normally celebrated within the Holy Mass.¹⁰²⁶ But it is also possible to get married outside a Mass.¹⁰²⁷ The spouses are the real ministers of the matrimony as they mutually confer upon each other the sacrament of marriage.

A valid wedding cannot be held without the permission of the parish priest.¹⁰²⁸ In Hungary lay people are not allowed to conduct the ceremony,¹⁰²⁹ but the texts in the ceremonial book have also been approved for this.¹⁰³⁰ Ecumenical weddings have several unique features in the Hungarian version of the ceremony. The Penitential Act

¹⁰²⁵ *A házasságkötés szertartásának rendje, A második hivatalos vatikáni kiadás alapján készült magyar fordítás (The Order of Celebrating Matrimony, Hungarian translation based on the second official Vatican edition)*, Szent István Társulat, Budapest 2006; *Ordo Celebrandi Matrimonium, Editio Typica Altera*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1991; CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Rito del Matrimonio*, Libreria Editrice Vaticana, Roma 2004.

¹⁰²⁶ SC 78.

¹⁰²⁷ OCM 79.

¹⁰²⁸ DS 1813-1816.

¹⁰²⁹ OCM 6. o. (M).

¹⁰³⁰ OCM 118-151. (M 73-90. o.).

is cancelled in the wedding mass,¹⁰³¹ because the participants come to the wedding with repentance. God is the source of the fidelity oath of the parties. The love of the spouses comes from the community love of the Holy Trinity.¹⁰³² This is the covenant of the people of God with God, which we also celebrate in the Sunday Mass. Therefore, a wedding mass on Sunday will also be a Sunday mass with its own lyrics.¹⁰³³ It is important in the Liturgy of the Word that at least one reading has to be about marriage.¹⁰³⁴ Homily may expand on the church's teaching about marriage.

The ceremony of matrimony begins with questions after the homily. The questions relate to free will, marriage fidelity, the acceptance of children and their catholic upbringing.¹⁰³⁵ If the service is held in a Protestant church, the questions are missing in the Reformed Church, while in the Lutheran Church the Lutheran pastor also asks the Catholic party. In the Catholic Church, only the Catholic parties should promise to raise their children in the Catholic faith, but this obligation obviously also applies in the former cases. Afterwards, their hands are tied with the stole as a symbol of indivisibility. Their free will is expressed by the short sentence "I want to. (I do.)" After the words "want to. (I do.)" are uttered, the spouses repeat the words of the ceremonial leader, declaring their consent, the text of which is slightly different for men and women, since the woman bestows herself to her husband for motherhood, and the man pledges to take the responsibility of subsistence in the meantime. They shall become a gift from God for each other by this act, a gift that they mutually accept.

The ancient Hungarian custom of the spousal oath is meant to express the commitment of the parties and makes it more personal. In the Reformed and Lutheran Churches, this also replaces the text of official consent, although the priest's blessing can be found there at the end, as well. In the Lutheran Church, Virgin Mary and the Saints are not mentioned as in the Catholic oath. The ring refers to the infinity of love and expresses fidelity to each other, which is also expressed by the kissing of the rings. The two-way ring kiss is also a symbol of the mutual submission of the spouses to

¹⁰³¹ OCM 53. (M: 23. o.).

¹⁰³² OCM 154. (M: 92. o.).

¹⁰³³ OCM 54. (M: 23. o.).

¹⁰³⁴ OCM 55. (M: 24. o.); OCM 90. (M: 50. o.).

¹⁰³⁵ OCM 60. (M: 28. o.).

each other. The priest blesses the ring that the parties put on each other's fingers; in the Lutheran Church it is the pastor who does this, while in the Reformed Church this part of the ceremony is cancelled. The first preface presents the dignity of marriage as an indissoluble theological bond of understanding and peace, which can give strength to married couples even in difficult times. The same refers to holy and fertile married life, which is a guarantee of the survival of the Church and opens up the possibility for children to attain eternal happiness. The second preface highlights the covenant between God and men on the cross. Finally, the third version emphasizes that marriage is a sign of divine love to men and women, since it involves humans in the secrets of creation itself.

I analysed the fact that the ceremonial book orders the commemoration of spouses in the Eucharistic Prayer, although it may be omitted, that is, unlike the Nuptial Blessing. Nevertheless, this prayer is unfortunately often cancelled. The texts of the Nuptial Blessing were renewed with the publication of the new ceremonial book. This blessing is part of the matrimony and is prayed by the priest after the Lord's Prayer for the new couple, especially for the new wife. It is an essential part that cannot be omitted. It points out that God's blessing never ceases to exist in marriage. I limited my analysis to the first version, which can also be found in the Appendix. The new "Order of Celebrating Matrimony" is aimed at making theological aspects appear more intensely in the celebration. The final blessing can be simple or solemn. The latter has three forms, which were analysed in the thesis. I highlighted the second option, which is longer, rather meant, for the more 'spiritual minded' believers, this blessing is worth deeper consideration. The latter is not based on the Holy Trinity formula, but on the life events of Jesus. The image of the wedding at Cana also includes the mystery of the Eucharist and the cross, where the sacraments arise from the pierced Heart of Jesus. The marriage of the baptized is a sacrament, which is also an invitation to the Eucharistic Feast.

In the third chapter, I analyzed certain selected Scripture passages about the sacrament of marriage. The creation of Adam and Eve, the first human couple, gives a fundamental image of marriage in the Bible. The man and the woman together

express the idea of having been created in the image of God in marriage.¹⁰³⁶ The explanation that Jesus gives for this passage clearly states that man and woman are permanently bound together by God once and for all eternity.¹⁰³⁷ Their personal community is fertile and comes with inheriting the earth and the responsibility for the world.¹⁰³⁸ The art of creation is repeated in a way, when Adam has a son.¹⁰³⁹ The story of Tobias and Sarah is an example of pure marriage in the Old Testament, where married couples place their lives and marriage in the hands of the Creator God.¹⁰⁴⁰ The book of Tobias manages to rise above the demonic concept of the relationship between a man and a woman, pointing out the fact that the plan of the Divine Providence is realized in marriage.¹⁰⁴¹

An interesting bypass in my paper is about the finding of the Qumran library having highlighted a special, ascetic form of Jewish marriage. Essenes only got intimate with their spouses when it was absolutely necessary to be able to give birth.¹⁰⁴² It seems that there have always been people who decided not to have a sexual relationship within their marriage.

In the gospel, Jesus speaks of marriage in parables. I dealt with selected passages in my paper.¹⁰⁴³ Jesus also connects¹⁰⁴⁴ his own death in some way to marriage.¹⁰⁴⁵ In the Gospel of Matthew,¹⁰⁴⁶ guests were invited to the wedding, and those who did not

¹⁰³⁶ Genesis 2,24.

¹⁰³⁷ Matthew 19,6.

¹⁰³⁸ MÜLLER, G. L., *Katolikus dogmatika (Catholic dogmatics)*, Kairosz Kiadó, Győr 2007, 728. p.

¹⁰³⁹ Cf. Genesis 5,1-3; OGNIBENI, B., *Il matrimonio nell'antico testamento (Marriage in the Old Testament)*, Pontificia Università Lateranense, Roma s.a., 9. p.

¹⁰⁴⁰ Tobias 8,5.

¹⁰⁴¹ CECOLIN, R., *A jegyesek megáldásának jelentése és értéke bibliai-liturgikus észrevételek (The meaning and value of blessing the betrothed, biblical-liturgical observations)*, In: OLASZ PÜSPÖKI KONFERENCIA (ITALIAN EPISCOPAL CONFERENCE), *Jövőnk a család (1): A jegyesség (Our Future is the Family (1): The Engagement)*, Új Ember, Budapest 2005, 179. p.

¹⁰⁴² SCHILLEBEECKX, E., *Il matrimonio, realtà terrena e mistero di salvezza (Marriage, earthly reality and mystery of salvation)*, Paoline, Cinisello Balsamo 1993⁵, 84. p.

¹⁰⁴³ Matthew 9,14-15, John 3,26-30, Matthew 22,2-14 (Luke 14,16-24), Matthew 25,1-13, Matthew 24,37-39 (Luke 17,26-30).

¹⁰⁴⁴ Matthew 9,14-15.

¹⁰⁴⁵ OGNIBENI, B., *Il matrimonio alla luce del Nuovo Testamento (Marriage in the Light of the New Testament)*, Lateran University Press, Roma 2007, 52 p.

¹⁰⁴⁶ Matthew 22,2-14.

accept the invitation deprived themselves of the king's company at dinner.¹⁰⁴⁷ The story of the ten virgins¹⁰⁴⁸ shows an eschatological dimension.¹⁰⁴⁹ From the New Testament, I have made reference to the most important section¹⁰⁵⁰ of the teachings of Apostle Paul, who in his letter to the Ephesians explains the relationship between Christ and the Church with the image of marriage.¹⁰⁵¹

Thereafter, I presented some related excerpts from the writings of two Church fathers, St. Ireneus¹⁰⁵² and Tertullianus,¹⁰⁵³ as well as The Commentary of St. Thomas on the Sentences of Petrus Lombardus.¹⁰⁵⁴

I have also reviewed the decisions of the Trident Council.¹⁰⁵⁵ The decree beginning with “Tametsi”¹⁰⁵⁶ was about secret marriages. Here I highlighted that the believers present were all considered witnesses. This is also reflected in today's liturgy.¹⁰⁵⁷ After the Second Vatican Council, local traditions disappeared in Hungary, except for the marriage oaths¹⁰⁵⁸ and in the Hungarian ceremony, the priest also gives a blessing to the new couple, which are missing from the Latin ceremony.¹⁰⁵⁹

¹⁰⁴⁷ IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, IV, 39,3-4.; IRÉNEUSZ, *Az ember autonómiájáról (The Autonomy of Man)*, (*Adversus Haereses* IV, 37-39) In: «Katekhón» 7 (2006/1) Transl.: István Bugár. 138–139 p.

¹⁰⁴⁸ Matthew 25,1-13.

¹⁰⁴⁹ OGNIBENI, B. *Il matrimonio alla luce del Nuovo Testamento...*, 61-63. p.

¹⁰⁵⁰ DOLHAI, L., *A szentségek teológiája (The theology of sacraments)*, Szent István Társulat, Budapest 2015², 339. p.

¹⁰⁵¹ Ephesians 5,21-33.

¹⁰⁵² IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, In: MIGNE, J.-P. (ed.), *Patrologiae cursus completus, series graeca*, vol. 7., Paris 1857.

¹⁰⁵³ VANYÓ, L., *Tertullianus művei, (Works of Tertullian)*, (Ókeresztény írók 12.) Szent István Társulat, Budapest 1986.

¹⁰⁵⁴ TOMMASO D'AQUINO, *Commento alle Sentenze di Pietro Lombardo vol. 9.* (edizioni bilingue), PDUL Edizioni Studio Domenicano, Bologna 2001.

¹⁰⁵⁵ DS 1797-1816.

¹⁰⁵⁶ DS 1813-1816.

¹⁰⁵⁷ OCM 65.

¹⁰⁵⁸ OCM 65/A.

¹⁰⁵⁹ OCM 64 and OCM 98 (Latin).

Protestant-Catholic weddings still require the world to turn around at the altar and the man shall stand to the right and the woman to the left.¹⁰⁶⁰

In the fourth chapter, I introduce an analysis of the marriage theology in the *Gaudium et spes* pastoral constitution and the Second Vatican Council. In this, emphasis was laid on the presentation of the German synod commentary¹⁰⁶¹ and the criticism of the latter.

In the fifth chapter, I searched for the main concepts of *Gaudium et Spes* (dignity of the human person and family, dignity of marriage, fertility of marriage, (giving) witness) in the writings of Pope John Paul II and Pope Paul VI. I researched the afterlife of the Council's thoughts, which influenced the theology of marriage underlying the new Order of Celebrating Matrimony.

Finally, in chapter six, I point to the roots of the theology of the body of Pope John Paul II. In this chapter I relied mainly on the writing of Michael Waldstein, who, as editor, also wrote a foreword to the catechesis of Pope John Paul II.¹⁰⁶² Here I attempted to explore the first philosophical phase of Karol Wojtyła's work. Then I highlighted Wojtyła's response to utilitarianism from "Love and Responsibility".¹⁰⁶³ Finally, we presented the central thoughts of the theology of the body through Pope John Paul II's catecheses on Wednesdays.

¹⁰⁶⁰ OCM 288/1 and 290/1; You may also find traces of this at Catholic weddings in the Esztergom Ritual of 1859: *Rituale Strigoniense (Ioannis Bapt. Scitovszky)*, Typis, et Sumptibus Typographiae Caesareo – Regiae Universitatis Pestensis, Budae 1859, 221. p.

¹⁰⁶¹ SANDER, H.–J., *Theologischer Kommentar zur Pastoralkonstitution über die Kirche in der Welt von heute Gaudium et spes, (Theological Commentary on the Pastoral Constitution on the Church in the World of Today Gaudium et spes)*, In: HÜNERMANN, P. – HILBERATH, B. J., *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil (Herder's Theological Commentary on the Second Vatican Council)*, Vol.4, Herder, Freiburg im Breisgau 2005, 770-779. p.

¹⁰⁶² JOHN PAUL II, *Man and Woman He Created Them, A Theology of the Body, Translation, Introduction and Index by Michael Waldstein*, Pauline Books & Media, Boston 2006.

¹⁰⁶³ WOJTYŁA, K., (edited by REALE, G., STYCZEN, T., GIRGENTI, G.) *Metafisica della persona, Tutte le opere filosofiche e saggi integrativi (Metaphysics of the person, All philosophical works and integrative essays)*, Bompiani, Milan 2003; WOJTYŁA, K., *Szerelem és felelősség (Love and responsibility)*, Kairosz, Budapest 2010.

The dissertation concludes with a presentation of the anthropology of the man and woman, as well as some concluding remarks in the chapter seven.¹⁰⁶⁴

By accepting their bodies, men and women rise beyond themselves towards each other, the Self transcends itself towards the You. That is why the transcendence of man is hidden in the reality of the body.¹⁰⁶⁵

The personal identity of a person, the unity of body and soul, arises from the experience of original solitude. This precedes the experience of the original unity.¹⁰⁶⁶

The woman is called by God to show the world what gifting yourself means. If males are men of action, females are the women of existence in whom there is blessing. The woman's vocation is to give the soul back to the world, so that in the end everyone shall become one body in the bond of prayer, waiting for the Betrothed.¹⁰⁶⁷

Blessed among women, Mary has never experienced a rupture between body and soul, which is inherent in humans because of sin. In Mary, body and soul are one because of the Immaculate Conception.¹⁰⁶⁸

We must start out from the trinity analogy of the family if we wish to understand the secret of the Trinity and the secrets of man and woman simultaneously who can cooperate with God in love.¹⁰⁶⁹

God has invited us to live with him in the community of persons, which is also our ultimate vocation. Thus, the secret of one body shall be realized this way between the community of saints and Jesus Christ.¹⁰⁷⁰

¹⁰⁶⁴ PUSKÁS, A., *A házasság antropológiai alapjai II. János Pál pápa „test teológiájában”*, In: *Felkészítés a házasságra és a családi életre (The Anthropological Foundations of Marriage in Pope John Paul II's "Theology of the body", In: Preparing for Marriage and Family Life)* Vigilia Kiadó, Budapest 2009, 26-61. o.; GRYGIEL, S., *Dolce guida e cara, Saggi antropologici sul femminile (Sweet guide and dear, Anthropological essays on women)*, Edizioni Ares, Milano 1996.

¹⁰⁶⁵ PUSKÁS, A., *A test szakramentális teológiája II. János Pál pápa tanításában, (Sacramental Theology of the Body in the Teachings of Pope John Paul II)*, In: «Vigilia» 74, (2009) n. 2, 102. p.

¹⁰⁶⁶ WEST, Ch., *Theology of the body explained, A Commentary on John Paul II's „Gospel of the Body”, Foreword by George Weigel*, Gracewing, Leominster 2006, 72-73. p.

¹⁰⁶⁷ EVDOKIMOV, P., *La donna e la salvezza del mondo (1978), (The woman and the salvation of the world)*, Jaca Book, Milano 2017, 184-188. p.

¹⁰⁶⁸ WEST, Ch., *Theology of the body explained...*, 86. p.

¹⁰⁶⁹ OUELLET, M., *Divina Somiglianza, Antropologia trinitaria della famiglia (Divine Likeness: Toward a Trinitarian Anthropology of the Family)*, Lateran University Press, Roma 2004, 54. p.

¹⁰⁷⁰ WEST, Ch., *Theology of the body explained...*, 80. p.

BIBLIOGRÁFIA

Források, Tanítóhivatali Megnyilatkozások

- BARBERI, P. – TETTAMANZI, D., (a cura di), *Matrimonio e Famiglia nel magistero della Chiesa. I Documenti dal concilio di Firenze a Giovanni Paolo II*, Massimo, Milano 1986
- BIANCHI, L., (a cura di), *Montini e Agostino, Sant'Agostino negli appunti inediti di Paolo VI*, Associazione amici di 30Giorni – Trenta Giorni, Roma 2008
- Biblia*, Szent István Társulat, Budapest 2008
- XVI. BENEDEK, *Caritas in Veritate*, Szent István Társulat, Budapest 2009
- XVI. BENEDEK, *La verità sulla famiglia*, L'Osservatore Romano, Città del Vaticano 2007
- XVI. BENEDEK, *Sacramentum Caritas*, Szent István Társulat, Budapest 2007
- Collectio Rituum*, Szent István Társulat, Budapest 1961
- CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia*, Fondazione di Religione „Santi Francesco d'Assisi e Caterina da Siena”, Roma 1993
- CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Rito del Matrimonio*, Libreria Editrice Vaticana, Roma 2004
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Declaratio: De abortu procurato*, 1974.11.18. In: *Acta Apostolicae Sedis* 66 (1974) 730–747
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Dignitas Personae*, 8.9.2008. In: *Acta Apostolicae Sedis* 100 (2008) 857–887
http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20081208_dignitas-personae_it.html (A kutatás ideje: 2009.09.17.)
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Donum vitae*, 22.2.1987. In: *Acta Apostolicae Sedis* 80 (1988) 70–102 (Magyarul: In: GAIZLER, GY., –

- NYÉKY, K., *Bioetika*, Gondolat, Budapest 2003, 292-314. o.
Fordította: Gresz Miklós)
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Persona humana*, 29.12.1975. In:
Acta Apostolicae Sedis 68 (1976) 77–96
- A CSALÁD PÁPAI TANÁCSA, *Előkészítő Katekézis a családok ötödik világtalálkozására*, Új Ember, Budapest 2006
- A CSALÁD PÁPAI TANÁCSA, *Az emberi szexualitás jelentése és jelentősége, Segítő útmutatás a családban való neveléshez*, Szent István Társulat, Budapest 1999 (<https://katolikus.hu/dokumentumtar/2965>
Utoljára megtekintve: 2021.02.10)
- CONCILIUM VATICANUM II., *Constitutio De Sacra Liturgia (Sacrosanctum Concilium)*, 4.12.1963. In: Acta Apostolicae Sedis 56 (1964) 97–138
- CONCILIUM VATICANUM II., *Constitutio Dogmatica De Divina Revelatione (Dei Verbum)*, 15.11.1965. In: Acta Apostolicae Sedis 58 (1966) 817-835
- CONCILIUM VATICANUM II., *Constitutio Dogmatica De Ecclesia (Lumen Gentium)*, 1964.11.21., In: Acta Apostolicae Sedis 57 (1965) 5–71
- CONCILIUM VATICANUM II., *Constitutio Pastoralis De Ecclesia In Mundo Huius Temporis (Gaudium et spes)*, 7.12.1965. In: Acta Apostolicae Sedis 58 (1966) 1025–1115
- DENZINGER, H. – HÜNERMANN, P., *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, Örökmécs Kiadó – Szent István Társulat, Bányterenyé – Budapest 2004
- Az Egyházi Törvénykönyv*, ERDŐ, P. (ford.), Szent István Társulat, Budapest 2001⁴
- FERENC, *Amoris laetitia kezdetű apostoli buzdítás* (2016. március 19.), In: Acta Apostolicae Sedis 108 (2016/4) 311–446
(Magyarul: <https://katolikus.hu/dokumentumtar/3991> (Utoljára megtekintve: 2021.02.10.))
- FILA, B., – JUG, L. (szerk.), *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Örökmécs Alapítvány, Kisterenyé-Budapest 1997

- GIOVANNI PAOLO II, *Ad paucos dies a tutti i bambini del mondo in occasione dell'Anno della famiglia 1994*, 13.12.1994,
In: EF 1085–1109
- GIOVANNI PAOLO II, *Uomo e donna lo creò, Catechesi sull'amore umano*, Città Nuova, Roma 2003⁶
- A házasságkötés szertartásának rendje, A második hivatalos vatikáni kiadás alapján készült magyar fordítás*, Szent István Társulat, Budapest 2006
- II. JÁNOS PÁL, *A ciascuna di voi*, 29.6.1995. In: Acta Apostolicae Sedis 87 (1995) 803–812
- II. JÁNOS PÁL, *A férfi és a nő eredeti egysége*, Kairosz, Budapest 2009
- II. JÁNOS PÁL, *A test teológiája*, Kairosz, Budapest 2008
- II. JÁNOS PÁL, *Evangelium Vitae*, 25.3.1995. In: Acta Apostolicae Sedis 87 (1995) 401–552
(Magyarul: <https://katolikus.hu/dokumentumtar/2738> (Utoljára megtekintve: 2021.04.19.))
- II. JÁNOS PÁL, *Familiaris Consortio*, 22.11.1981. In: Acta Apostolicae Sedis 73 (1981) 81–191
(Magyarul: <https://katolikus.hu/dokumentumtar/2763> (Utoljára megtekintve: 2021.04.19.))
- II. JÁNOS PÁL, *Férfi és nő*, OMC – Christianus, Bécs – Budapest é.n.
- II. JÁNOS PÁL, *Gratissimam Sane*, 2.2.1994. In: Acta Apostolicae Sedis 86 (1994) 868–925
(Magyarul: <https://katolikus.hu/dokumentumtar/2741> (Utoljára megtekintve: 2021.04.19.))
- II. JÁNOS PÁL, *Mulieris Dignitatem*, 15.8.1988. In: Acta Apostolicae Sedis 80 (1988) 1653–1729
- II. JÁNOS PÁL, *Redemptor Hominis*, 4.3.1979. In: Acta Apostolicae Sedis 71 (1979) 257–324
- IOANNIS PAULI PP. II, *Homilia, In Xystino sacello habita VI exeunte Synodo Episcoporum*, 25.10.1980. Acta Apostolica Sedis 72 (1980) 1079-1085

- JOHN PAUL II, *Man and Woman He Created Them, A Theology of the Body*,
Translation, Introduction and Index by Michael Waldstein, Pauline
 Books & Media, Boston 2006
- A Katolikus Egyház Katekizmusa*, Szent István Társulat, Budapest 1994
- XIII. LEÓ, *Arcanum Divinae Sapientiae*, In: *Amit Isten Egybekötött*, Szent
 István Társulat, Budapest 1986, 13-32
- MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KAR, *A boldogabb családokért*,
 Budapest 1999
- MIGNE, J.-P. (ed.), *Patrologiae cursus completus, series graeca*,
 Vol. 1–161, Paris 1857–1866
- MIGNE, J.-P. (ed.), *Patrologiae cursus completus, series latina*,
 Vol. 1–221, Paris 1844–1855
- Misekönyv a Missale Romanum szerint Latin – Magyar szöveggel liturgikus
 magyarázatokkal és imákkal*, Desclée, Páris, Tournai, Róma 1932
- Missale Romanum, Ex Decreto Concilii Tridentini Restitutum, S. PII V.
 Pontificis Maximi Jussu Editum Aliorumque Pontificum Cura
 Recognitum A S. Pio X. Reformatum et Benedicti XV. Auctoritate
 Vulgatum, Reimpressio Editionis XXVIII.*, Iuxta Typicam Vaticanam,
 Bonnae ad Rhenum – Aedibus Palmarum, MMIV (1570-1920), 1051-
 1054 p. (Missae Votivae II. Missa pro sponso et Sponsa 85-88. p.),
[https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1570-07-
 19__SS_Pius_V__Missale_Romanum_\[Opera_Omnia\]__LT.pdf.html](https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1570-07-19__SS_Pius_V__Missale_Romanum_[Opera_Omnia]__LT.pdf.html)
 (Utoljára megnézve: 2021.02.10.)
- OLASZ PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Jövönk a család (1): A jegyesség*,
 Új Ember, Budapest 2005
- OLASZ PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Jövönk a család (2): Családok
 lelki gondozása*, Új Ember, Budapest é.n.
- Ordo Celebrandi Matrimonium, Editio Typica Altera*, Libreria Editrice
 Vaticana, Città del Vaticano 1991
- VI. PÁL, *Humanae vitae*, 25.7.1968. In: *Acta Apostolicae Sedis* 60 (1968)
 481–503

- XI. PIUS, *Casti Connubii, Roma, 31.12.1930*. In: *Acta Apostolicae Sedis* 22 (1930) 539–592 (Magyarul: In: *Amit Isten Egybekötött, Szent István Társulat, Budapest 1986, 33-72*)
- PETRUS LOMBARDUS, *Sententiarum Libri IV.*, in PL Vol. 192.
Colonna 521-970
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Enchiridion della Famiglia*, 1965-2004, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2004
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Famiglia e questioni etiche, Vol 2.*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2006
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Preparazione al sacramento del matrimonio*, 13.5.1996., In: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Enchiridion della Famiglia*, 1965-2004, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2004, 753-786
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Vademecum per i confessori su alcuni temi di morale attinenti alla vita coniugale*, 12.2.1997., In: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Enchiridion della Famiglia*, 1965-2004, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2004, 787-808
- A püspöki szinódus zárójelentése Ferenc pápának „A család hivatása és küldetése az Egyházban és a mai világban”*, Szent István Társulat, Budapest 2015
- Rituale Romano-Veszprémiense (Leone PP. XIII – Caroli L. B. Hornig)*, Typis Dioecesis Veszprémiensis, Veszprémii MCM, 207-223
- Rituale Strigoniense pro Sacris Functionibus Frequentius Occurrentibus*, Typis, et Sumptibus Typographiae Caesareo – Regiae Universitatis Pestiensis, Budae 1858, 77-90
- Rituale Strigoniense (Scitovszky)*, Typis, et Sumptibus Typographiae Caesareo – Regiae Universitatis Pestiensis, Budae 1859, 217-234
- Rituale Strigoniense (Vaszary)*, Typis Friderici Puster, Ratisbonae, MCMVII, 211-224
- Római Miskönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991²
- SANTA SEDE, *Carta dei diritti della famiglia*, In: EF 1489-1506

- THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, k.n., Matriti 1961
- TOMMASO D'AQUINO, *Commento alle Sentenze di Pietro Lombardo*
vol. 9. (edizioni bilingue), PDUL Edizioni Studio Domenicano,
Bologna 2001
- A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000
- WOJTYŁA, K., *Jel melynek ellentmondanak*, OMC, Bécs 1981
- WOJTYŁA, K., (a cura di REALE, G., STYCZEN, T., GIRGENTI, G.)
Metafisica della persona, Tutte le opere filosofiche e saggi integrativi,
Bompiani, Milano 2003
- WOJTYŁA, K., *Szerelem és felelősség*, Kairosz, Budapest 2010

Lexikonok, Szótárak

- ATKINSON, D. J. – FIELD, D.F. – HOLMES, A. – O'DONOVAN, O., *New Dictionary of Christian Ethics & Pastoral theology*, InterVarsity Press,
Leicester 1995
- A CSALÁD PÁPAI TANÁCSA, *Családleksikon*, Szent István Társulat,
Budapest 2012
- DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon 13.*, Szent István
Társulat, Budapest 2008
- KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ M., *Teológiai kulcsfogalmak szótára*, Szent István
Társulat, Budapest 2001
- LACOSTE, J. -Y. (Ed.), *Dictionnaire Critique de Théologie*, PUF, Paris 1998
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, (a cura di), *Lexicon*,
Termini ambigui e discussi su famiglia vita e questioni etiche, Edizioni
Dehoniane Bologna, Bologna 2003
- RAHNER, K. – VORGRIMLER, H., *Teológiai kisszótár*, Szent István
Társulat, Budapest 1980
- VERBÉNYI, I. – ARATÓ, M. O., *Liturgikus Lexikon*, Szent István Társulat –
Kairosz, Budapest 2001²

Könyvek

- AA.VV., *Accompagnare i fidanzati al matrimonio*, Volume II, In dialogo, Milano 2003
- AA. VV., *Il matrimonio cristiano*, ElleDiCi, Torino 1978
- AA. VV., *Realtà e valori del sacramento del matrimonio*, LAS, Roma 1976
- ABIVEN, M. -G., *Élet kettesben*, OMC Verlag, Bécs 1978
- ADNÈS, P., *Le Mariage*, Desclée, Paris 1963²
- ADRIÁNYI, G., *Az egyháztörténet kézikönyve*, Szent István Társulat, Budapest 2001
- AIKEN, M., *Cyber-csapda, Hogyan változtatja meg az online tér az emberi viselkedést?*, Harmat – Magyar Kurír, Budapest 2020
- ALSZEGHY, Z., *A házasság*, Agapé Kiadó, Szeged 1994
- ALIOTTA, M., *Il matrimonio*, Queriniana, Brescia 2002
- BALTENSWEILER, H., *Il matrimonio nel Nuovo Testamento*, Paideia, Brescia 1981
- BALTHASAR, H. U. VON, *Gli stati di vita del cristiano*, Jaca Book, Milano 1996
- BARBERI, P., *La celebrazione del matrimonio cristiano, Il tema negli ultimi decenni della teologia cattolica*, Edizioni Liturgiche, Roma 1982
- BARTH, K., *Uomo e donna*, Gribaudi, Torino 1969
- BATTAGLIA, V., *Il Signore Gesù Sposo della Chiesa*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2001
- BÉRAUDY, R., *Sacrement de mariage et culture contemporaine. Questions et perspectives*, Paris 1985
- BIFFI, G., *Canto nuziale*, Jaca Book, Milano 2000
- BONNET, L., *La communauté de vie conjugale au regard des lois de l'Église Catholique, Les étapes d'une évolution, Du Code de 1917 au concile Vatican II et au Code de 1983*, Les Éditions du Cerf, Paris 2004
- BONETTI, R. (ed), *Il matrimonio in Cristo è matrimonio nello Spirito*, Città Nuova, Roma 1998

- BOROS, L., *A halál misztériuma (Az ember a végső döntés helyzetében)*,
Vigilia Kiadó, Budapest 1998
- BOVET, T., *Felette nagy titok*, Evangéliumi Iratmisszió, h.n. é.n.
- BUBER, M., *Én és Te*, Európa, Budapest 1999
- BUGNINI, A., *La riforma liturgica (1948-1975)*, Edizioni Liturgiche, Roma
1997 (Matrimonio: 674-684)
- CAMPANINI, G., *Il sacramento antico*, Edizioni Dehoniane Bologna,
Bologna 2000²
- CHUPUNGCO, A. J., (a cura di), *Scientia Liturgica, Manuale di Liturgia IV,
Sacramenti e Sacramentali*, Piemme, Casale Monferrato 2000²
- CHAPMAN, G., *Egymásra hangolva (Az öt szeretet-nyelv a házasságban)*,
Harmat, Budapest 2002
- A családok lelki gondozása, (Az olasz püspöki kar ajánlása)*, (Studia
Theologica Budapestinensia 11.), Márton Áron, Budapest 1994
- DOLHAI, L., *A szentségek teológiája*, Szent István Társulat, Budapest 2015²
- ELŐD, I., *Katolikus dogmatika*, Szent István Társulat, Budapest 1978
- EVDOKIMOV, P., *La donna e la salvezza del mondo, Prefazione di Olivier
Clément (1978)*, Jaca Book, Milano 2017
- EVDOKIMOV, P., *Sacramento dell'amore (1966)*, Servitium,
Sotto il Monte 1999
- Felkészítés a házasságra és a családi életre*, Vigilia Kiadó, Budapest 2009
- GAIZLER, GY., – NYÉKY, K., *Bioetika*, Gondolat, Budapest 2003
- GAIZLER, GY., – NYÉKY, K., *Bioethics*, Semmelweis Egyetem – Dialóg
Campus Kiadó–Nordex Kft. – Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
Budapest 2011
- GARCÍA DE HARO, R. – ROSSI ESPAGNET, C., *Matrimonio e famiglia
nei documenti del magistero. Corso di teologia matrimoniale*, Ares,
Milano 2000²
- GIL HELLÍN, F., *Il matrimonio e la vita coniugale*, Libreria Editrice
Vaticana, Città del Vaticano 1996

- GRYGIEL, S., *Dialogando con Giovanni Paolo II*, Cantagalli – Pontificio Istituto Giovanni Paolo II per Studi su Matrimonio e Famiglia, Siena – Città del Vaticano 2013
- GRYGIEL, S., *Dolce guida e cara, Saggi antropologici sul femminile*, Edizioni Ares, Milano 1996
- HÁMORI, A., *A magzat élethez való joga*, Logod Bt., Budapest é.n.
- HARSÁNYI, P. O., *Cserépedényben őrzött kincs, A családi élet keresztútjában*, Jel Könyvkiadó, Budapest 2016
- HEIDL, GY., „Csont az én csontomból”, *A házasság misztériuma*, Kairosz, Budapest 2017
- HORTOBÁGYINÉ NAGY, Á. (szerk.), *Családi életre nevelés az oktatásban*, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Családpedagógiai Intézete, Budapest 2005
- HORVÁTH – SZABÓ, K. (szerk.), *Házasság és család*, Új Ember, Budapest 2008
- IRÉNEUSZ, *Az apostoli igehirdetés feltárása*, In: VANYÓ L. (szerk.), *A II. századi görög apologeták - Ókeresztény Írók 8.*, Budapest 1984, 575-631. o. (*Demonstratio apostolicae praedicationis*)
Fordította: Németh László.
- IRÉNEUSZ, *Adversus Haereses*, n: MIGNE, J.-P. (ed.), *Patrologiae cursus completus, series graeca*, vol. 7., Paris 1857
- JOBÁGYI, G., *A méhmagzat életjoga, Az abortuszlegalizáció konfliktusa*, Pacem In Utero Egyesület, Budapest 1994
- KANT, I., *A gyakorlati ész kritikája*, Osiris/Gond-Cura Alapítvány, Budapest 2004
- KOCSIS, I., *Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába I.*, Szent István Társulat, Budapest 2015²
- KOCSIS, I., *Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába II.*, Szent István Társulat, Budapest 2016
- KOCSIS, I., *Bevezetés az Újszövetség könyveibe*, Szent István Társulat, Budapest 2019

- KOPP, M. (szerk.), *Magyar lelkiállapot 2008*, Semmelweis Kiadó, Budapest 2008
- KOVÁCS, G., *Új szülők, új gyermekek*, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola, Pécs 2014
- KUMINETZ, G., *Katolikus házasságjog*, Szent István Társulat, Budapest 2002
- KRÁNITZ, M. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002*, Szent István Társulat, Budapest 2002
- LEE, N. – LEE, S., *The Marriage Book*, Alpha International Publications, London 2000
- LIO, E., *Humanae vitae e coscienza*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1980
- MARENGO, G., – OGNIBENI, B., (a cura di), *Dialoghi sul mistero nuziale*, Lateran University Press, Roma 2004
- MATTHEEUWS, A., *Les dons du mariage. Recherche de théologie morale et sacramentelle*, Culture et Vérité, Bruxelles 1996
- MAZZANTI, G., *Teologia sponsale e sacramento delle nozze, Simbolo e simbolismo nuziale*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2001
- MEGYERI, V., *Születés-szabályozás a család teológiájának tükrében*, Jel Könyvkiadó, Budapest 2009
- MELINA, L. – ANDERSON, C. A., (a cura di), *L'Olio sulle ferite, Una risposta alle piaghe dell'aborto e del divorzio*, Cantagalli, Siena 2009
- MERVAY, M., *Merjünk imádkozni gyermekeinkkel!*, Jel könyvkiadó, Budapest 2011
- MEYENDORF, J., *A házasság misztériuma*, Kairosz, Budapest 2009
- MIRALLES, A., *Il matrimonio. Teologia e vita*, San Paolo, Cinisello Balsamo 1996
- MUNIER, CH., *Matrimonio e verginità nella chiesa antica*, Società Editrice Internazionale, Torino 1990
- MUZZIN, N., *Amore e istituzione, famiglia e matrimonio in Antonio Rosmini*, Città Nuova, Roma 2003
- MÜLLER, G. L., *Katolikus dogmatika*, Kairosz Kiadó, Győr 2007

- NORIEGA, J., *Il destino dell'eros, Prospettive di morale sessuale*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2006
- NYÍRI, T., *A filozófiai gondolkodás fejlődése*, Szent István Társulat, Budapest é.n.
- NYÉKY, K. (szerk.), *Bioetika és környezeti etika I.*, Család, Ifjúság és Bioetika Intézet Alapítvány, Budapest 2011²
- NYÉKY, K. (szerk.), *Bioetika és környezeti etika II.*, Család, Ifjúság és Bioetika Intézet Alapítvány, Budapest 2016³
- OGNIBENI, B., *Il matrimonio alla luce del Nuovo Testamento*, Lateran University Press, Città del Vaticano 2007
- OGNIBENI, B., *Il matrimonio nell'antico testamento*, Pontificia Università Lateranense, Roma é.n.
- O'MALLEY, J. W., *Mi történt a II. Vatikáni Zsinaton?*, Jezsuita Kiadó, Budapest 2015
- OUELLET, M., *Divina Somiglianza, Antropologia trinitaria della famiglia*, Lateran University Press, Roma 2004
- OUELLET, M., *Isteni hasonlóság, A család szentháromságos antropológiája felé*, Szent István Társulat, Budapest 2016
- OUELLET, M., *Mistero e sacramento dell'amore*, Cantagalli, Siena 2007
- PAPP, M., *A házás életstílus*, Lazi Könyvkiadó, Szeged 2017
- PERENDY, L. (szerk.), *Ókori keresztény írók, Apostoli atyák*, Szent István Társulat, Budapest 2018
- PÉTERI, P., *Keresztény Erkölcszociológia*, Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, Veszprém 2000
- PILLONI, F., *Danza nuziale*, Effata, Torino 2002
- PUSKÁS, A. – PERENDY, L. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat: Isten ajándéka az Egyház és a világ számára*, Szent István Társulat, Budapest 2013
- PUSKELY, M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, Kairosz, Budapest 2006
- RATZINGER, J., *A Föld sója*, Szent István Társulat 1997
- REALI, N., *Scegliere di essere scelti, Riflessioni sul sacramento del matrimonio*, Cantagalli, Siena 2008

- RADÓ, P., *Megújuló Istentisztelet, Múlt, Jelen, Jövő*, Ecclesia, Budapest 1973
- ROBERTS, A. – DONALDSON, J. (Eds.), *Ante-Nicene Fathers, The Apostolic Fathers, Justin Martyr, Irenaeus*, Vol. 1., Hendrickson Publishers, Massachusetts 1995
- ROCCHETTA, C., *Il sacramento della coppia*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2003²
- ROKAY, Z., *Filozófiatörténet II. Újkor (1400-1900)*, Szent István Társulat, Budapest 2010
- ROKAY, Z., *Filozófiatörténet III. Legújabb kor (1900-2000)*, Szent István Társulat, Budapest 2018
- ROUSSEAU, M. F. – GALLAGHER, C. A., *A megszentelő szerelem (A házasság és az Egyház megújulása a bensőséges szeretet jegyében)*, Márton Áron Kiadó, Budapest 2000²
- RÓZSA, H., *Izrael története*, Szent István Társulat, Budapest 2019
- SCHELER, M., *A formalizmus az etikában és a materiális étiketika*, Gondolat, Budapest 1979
- SCHILLEBEECKX, E., *Il matrimonio, realtà terrena e mistero di salvezza*, Paoline, Cinisello Balsamo 1993⁵
- SCHMITT, É., *Le mariage chrétien dans l'œuvre de Saint Augustin, Une théologie baptismale de la vie conjugale*, Études Augustiniennes, Paris 1983
- SCHNEIDER, T. (Szerk.), *A dogmatika kézikönyve*, Vigilia Kiadó, Budapest 1996
- SCHÜTZ, A., *Dogmatika*, Szent István Társulat, Budapest 1937³
- SCOLA, A., *Il mistero nuziale 1. Uomo-donna, 2. Matrimonio-Famiglia*, Pontificia Università Lateranense – Mursia, Roma 1998-2000
- SCOLA, A., *Liberi davvero*, Cantagalli – Edizioni CID, Siena – Mestre 2003
- SCOLA, A., *Uomo-donna. Il "caso serio dell'amore "*, Marietti 1820, Genova 2004
- SEMEN, Y., *La sexualité selon Jean-Paul II*, Presses de la Renaissance, Paris 2004

- SZABÓ, F., *Házasság és család Krisztus fényében*, Jezsuita Kiadó, Budapest 2015
- SZEGEDI, L., *Biblikus szentségtan*, k.n., Vác 1995
- SZENT ÁGOSTON, *De bono coniugali*, in PL Vol. 40. Colonna 373-396
- SZENT ÁGOSTON, *De conjugii adulterinis*, in PL Vol. 40. Colonna 451-486
- SZENT ÁGOSTON, *De Genesi ad litteram*, in PL Vol. 34. Colonna 215-486
- SZENT ÁGOSTON, *De sancta virginitate*, in PL Vol. 40. Colonna 395-428
- TETTAMANZI, D., *La famiglia via della Chiesa*, Massimo, Milano 1991²
- TOMKA, F., *Biztos út, Szerelemről, szexualitásról értelmesen*, Szent István Társulat, Budapest 2010
- TRIACCA, A. M., *Matrimonio e verginità, Teologia e celebrazione per una pienezza di vita in Cristo*, (A cura di: SODI, M. – ATTARD. F.), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2005
- TRUJILLO, A. L., *La grande sfida, famiglia, dignità della persona e umanizzazione*, Città Nuova, Roma 2004
- VANYÓ, L., *Az ókeresztény Egyház és irodalma*, Szent István Társulat, Budapest 1988
- VANYÓ, L. (szerk.), *Ókeresztény írók I-XX*, Szent István Társulat, Budapest 1980-2009
- VANYÓ, L. (szerk.), *A II. századi görög apologéták (Ókeresztény Írók 8.)*, Budapest 1984
- VANYÓ, L., *Tertullianus művei, (Ókeresztény írók 12.)*, Szent István Társulat, Budapest 1986
- VARGA, L., *Testünk, a szeretet tanúja*, Szent Imre Öröksége, Kaposvár 2012
- VARGA, L., *Testünk, a szeretet tanúja 2.*, Szent Imre Öröksége, Kaposvár 2012
- VÁRNAGY, A., *Liturgika*, Lámpás Kiadó, Abaliget 1993³
- VIAL CORREA, J. DE D. – SGRECCIA, E., *La dignità della procreazione umana e le tecnologie riproduttive*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2005

- VIDAL, M., *Il matrimonio, tra ideale cristiano e fragilità umana*,
Queriniana, Brescia 2005
- WEBER, L. M., *Matrimonio Sessualità Verginità*, Morcelliana, Brescia 1968
- WEST, Ch., *A test teológiája kezdőknek*, Mission is Possible, h.n. 2017
- WEST, Ch., *Boldogságkeresés és szexualitás, A test teológiája*, Kairosz,
 Budapest 2014
- WEST, Ch., *Jó hírek a házasságról és a szexualitásról*, Szent István
 Társulat, Budapest 2011
- WEST, Ch., *Theology of the body explained, A Commentary on John Paul
 II's „Gospel of the Body”, Foreword by George Weigel*, Gracewing,
 Leominster 2006
- WEST, Ch., *Theology of the Body Explained (Revised Edition), A
 Commentary on John Paul II's Man and Woman He Created Them,
 Foreword by Michael Waldstein*, Pauline Books & Media, Boston 2007

Tanulmányok

- ARDITO, S., *Il matrimonio nella teologia postridentina*, In: TRIACCA A. M.
 – PIANAZZI G., (a cura di), *Realtà e valori del sacramento del matrimonio:
 convegno di aggiornamento Roma, Facoltà di Teologia della Università
 Pontificia Salesiana 1-4 novembre 1975*, LAS, Roma 1976, 153-172
- BERTONE, T., *Il magistero post-conciliare sul sacramento del matrimonio*,
 In: TRIACCA A. M. – PIANAZZI G., (a cura di), *Realtà e valori del
 sacramento del matrimonio: convegno di aggiornamento Roma, Facoltà di
 Teologia della Università Pontificia Salesiana 1-4 novembre 1975*, LAS,
 Roma 1976, 211-234
- BONOMI, G., *La paternità responsabile*, In: TRIACCA A. M. – PIANAZZI G.,
 (a cura di), *Realtà e valori del sacramento del matrimonio: convegno di
 aggiornamento Roma, Facoltà di Teologia della Università Pontificia
 Salesiana 1-4 novembre 1975*, LAS, Roma 1976, 313-329
- BRANDOLINI, L., *Catechesi matrimoniale rinnovata: catecumenato al
 sacramento del matrimonio*, In: TRIACCA, A. M. – PIANAZZI, G., (a cura

- di), *Realtà e valori del sacramento del matrimonio: convegno di aggiornamento Roma, Facoltà di Teologia della Università Pontificia Salesiana 1-4 novembre 1975*, LAS, Roma 1976, 431-445
- CSERHÁTI, J., *Általános bevezető a zsinati dokumentumokhoz*, In: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 7-23
- CECOLIN, R.: *A jegyesek megáldásának jelentése és értéke bibliai-liturgikus észrevételek*, In: OLASZ PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Jövönk a család (I): A jegyesség*, Új Ember, Budapest 2005, 155-187
- FAVALE, A., *Fini del matrimonio nel magistero del Concilio Vaticano II*, In: TRIACCA A. M. – PIANAZZI G., (a cura di), *Realtà e valori del sacramento del matrimonio: convegno di aggiornamento Roma, Facoltà di Teologia della Università Pontificia Salesiana 1-4 novembre 1975*, LAS, Roma 1976, 173-210
- GOJÁK, J., *Bevezetés Gaudium et Spes*, In: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 607-648
- OUELLET, M., *Lo Spirito Santo, sigillo dell'alleanza coniugale*, In: BONETTI, R., (ed.), *Il matrimonio in Cristo è matrimonio nello Spirito*, Città Nuova, Roma 1998, 73-96
- FERASIN, E., *Matrimonio e verginità: il confronto degli stati di vita nella riflessione storico-teologica della chiesa*, In: TRIACCA A. M. – PIANAZZI G., (a cura di), *Realtà e valori del sacramento del matrimonio: convegno di aggiornamento Roma, Facoltà di Teologia della Università Pontificia Salesiana 1-4 novembre 1975*, LAS, Roma 1976, 235-275
- KAJTÁR, E., *A liturgikus megújulás és a hagyomány a Sacrosanctum Concilium konstitúcióban*, In: PUSKÁS, A. – PERENDY, L. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat: Isten ajándéka az Egyház és a világ számára*, Szent István Társulat, Budapest 2013, 153-174
- KRÁNITZ, M., *Karol Wojtyła szerepe a Gaudium et spes megalkotásában és a Gaudium et spes jelentősége II. János Pál tanítóhivatalában*, In: PUSKÁS, A. – PERENDY, L. (szerk.), *A II. Vatikáni zsinat: Isten ajándéka az Egyház és a világ számára*, Szent István Társulat, Budapest 2013, 264-294

- LAURINYECS, M., *A Biblia a II. Vatikáni Zsinat tanítását követő erkölcssteológia megújulásában*, In: KUMINETZ, G. (szerk.), *Lángolt a szívünk. A hetven éves Takács Gyula köszöntése*, Szent István Társulat, Budapest, 2017, 122-137
- MOLIN, J.-B., *Symboles Rites et textes du mariage au moyen age latin*, In: FARNEDI, G., (a cura di), *La celebrazione cristiana del matrimonio simboli e testi*, Analecta Liturgica 11, Pontificio Ateneo S. Anselmo, Roma 1986, 107–127
- NOCENT, A., *Le rituel du mariage depuis Vatican II*, In: FARNEDI, A., *La celebrazione cristiana del matrimonio, Simboli e testi*, Pontificio Ateneo S. Anselmo, Roma 1986, 129-144
- NYÉKY, K., *Szemponatok a házasság teológiájának mai irányzataihoz és néhány aktuális családban előforduló bioetikai kérdéshez*, In: MAGYAR KATOLIKUS CSALÁDEGYESÜLET, *Tízéves A boldogabb családokért! körlevél*, Újember, Budapest 2010, 185-204
- PRANDINI, R., *A fiatalkori szerelem kultúrája: Hogyan gondolkodjunk a jegyességi felkészülésről*, In: OLASZ PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Jövők a család (1): A jegyesség*, Új Ember, Budapest 2005, 11-42
- PUSKÁS A., *A házasság antropológiai alapjai II. János Pál pápa „test teológiájában”*, In: *Felkészítés a házasságra és a családi életre*, Vigilia Kiadó, Budapest 2009, 26-61
- ROCCHETTA, C., *A jegyesség: egy szentség csírája*, OLASZ PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Jövők a család (1): A jegyesség*, Új Ember, Budapest 2005, 61-84
- SANDER, H.-J., *Theologischer Kommentar zur Pastoralkonstitution über die Kirche in der Welt von heute Gaudium et spes*, In: HÜNERMANN, P. – HILBERATH, B. J., *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, Bd. 4, Herder, Freiburg im Breisgau 2005, p. 581-886
- SGRECCIA, E., *La corporeità: Una chiave di lettura*, In: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Famiglia e questioni etiche*, Volume 2, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 2006
- SZAKOS, GY. – VÁRNAGY, A., *Bevezetés Sacrosanctum Concilium*, In: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 27-47

TOMKA, F. – TOMKA, M., *Gaudium et Spes lelkipásztori konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról (1965)*, In: KRÁNITZ, M. (Szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002*, Szent István Társulat, Budapest 2002, 443-474

Cikkek

AUBERT, J.–M., *Sacramentalité et réalité humaine du mariage*, In: «Revue de Droit Canonique» 30 (1980) 140-150

BALDANZA, G., *L'unione tra giudei e gentili: la metafora sponsale in Rom 9,23-26. Alcune riflessioni circa la Chiesa sposa*, In: «Salesianum» 59 (1997) 237-248

BALDANZA, G., *L'originalità della metafora sponsale in Ef 5,25-32. Riflessi sull'ecclesiologia*, In: «Salesianum» 63 (2001) 3-21

CANGELOSI, F., *Il matrimonio dono della creazione, sacramento di salvezza: letture bibliche ed eucologia dell'«Ordo celebrandi matrimonium»*, In: «Rivista Liturgica» 86 (1999) 349-373

CARRARA, A., *Il rito del matrimonio, Dal Concilio alla editio typica del 1969*, In: «La Rivista del Clero Italiano» 84 (2003) n. 10. 679-700

CECOLIN, R., *Il lezionario del nuovo «Ordo celebrandi Matrimonium», Alcune annotazioni di carattere biblico-liturgico*, In: «Rivista Liturgica» 79 (1992) 635-658

COLOMBO, C., *Il matrimonio Sacramento della nuova Legge*, In: «La Scuola Cattolica» 91 (1963) 5-27

DESMARTIN, J. -C., *Les Célébrations de mariage*, In: «La Maison-Dieu», 182 (1990) 65-68

DOLHAI, L., *Az Eucharisztia a II. Vatikáni Zsinat utáni tanítóhivatali megnyilatkozásokban*, In: «Teológia» (2016/3-4) 129-139

DOLHAI, L., *Az euchológia*, In: «Magyar Egyházzene» VI. (1998/1999/4) 435–439

DOLHAI, L., *Lex orandi Lex credendi*, In: «Teológia» (1999/3-4) 97-107

DOLHAI, L., *A liturgikus csend*, In: «Távlatok» 38 (1997/6) 742-751

- DOLHAI, L., *A Szentlélek és a liturgia*, In: «Teológia» (1998/3-4) 14-29
- IRÉNEUSZ, *Az ember autonómiájáról*, (Adversus Haereses IV, 37-39)
(Ford: Bugár István) In: «Katekhón» 7 (2006/1) 127-139
- KUMINETZ, G., *A keresztények közötti házasság szentségi méltósága*, In:
«Praeconia» 2 (2007) 39-73
- LODI, E., *La benedizione nuziale. Sua valenza teologico-liturgica*, In:
«Rivista Liturgica» 79 (1992) 659-691
- MARTELET, G., *Mariage, amour et sacrement*, In: «Nouvelle Revue
Théologique» 95 (1963) 577-597
- MARTELET, G., *Seize thèses de christologie sur le sacrement du mariage*,
In: «La Documentation Catholique» 75 (1978) 571-575
- MARTÍNEZ, G., *Marriage as Sacramental Mystery*, In: «Église et
Théologie» 22 (1991) 67-84
- MATTHEEUWS, A., *Le sacrement de mariage*, In: «Nouvelle Revue
Théologique» 121 (1999) 595-611
- MATTHEEUWS, A., *Tonalités nouvelles dans la théologie du sacrement de
mariage? (I)*, In: «INTAMS review» 10 (2004) 48-60
- MATTHEEUWS, A., *Tonalités nouvelles dans la théologie du sacrement de
mariage? (II)*, In: «INTAMS review» 10 (2004) 185-197
- MATTHEEUWS, A., *Un effort récent pour renouveler la préparation au
mariage*, In: «Nouvelle Revue Théologique» 128 (2006) 89-93
- MEJENDORF, I., *Il matrimonio e l'Eucaristia*, In: «Russia Cristiana» (1971) n.
119, 7-27
- MEJENDORF, I., *Il matrimonio e l'Eucaristia 2*, In: «Russia Cristiana» (1971) n.
120, 23-36
- MIRALLES, A., *La consistenza del matrimonio come realtà umana ed altri
argomenti antropologici*, In: «Annales Theologici» 19 (2005) 240-241
- De NAUROIS, L., *Le mariage des baptisés de l'Église Catholique qui n'ont
pas la foi*, In: «Revue de Droit Canonique» 30 (1980) 151-174
- O'DONNELL, J. J., *H. U. von Balthasar sulla teologia del matrimonio*, In:
«La Civiltà Cattolica» 3318 (1988), 483-488

- PETROLINO, E., „*Celebrare il mistero grande dell'amore*”, In: «Liturgia» 39 (2005) n. 1. 10-13
- PUSKÁS, A., *A test szakramentális teológiája II. János Pál pápa tanításában*, In: «Vigilia» 74, (2009) n. 2, 93-102
- PUSKÁS, A., *Teológiai kihívások ma Magyarországon*, In: «Vigilia» 71, (2006) n. 2, 96-105
- ROUILLARD, Ph., *Liturgie et théologie du mariage. Une approche nouvelle*, In: «Esprit et Vie» (1991) 273-283
- SALVETTI, C., *Celebrare il 'vangelo' del matrimonio: Antropologia e sfide pastorali*, In: «La Rivista del Clero Italiano» 84 (2003) n. 9. 600-623
- SCOLA, A., *Familiaris consortio e mistero nuziale*, In: «Anthropotes» 17/2 (2001) 203-206
- TETTAMANZI, D., *Matrimonio*, In: «La Scuola Cattolica» 114 (1986) 572-586
- VOGEL, C., *Le rôle du liturge dans la formation du lien conjugal*, In: «Revue de Droit Canonique» 30 (1980) 7-27

Felhasznált honlapok

- <http://servidimaria.net/sitoosm/en/history.html> (Utoljára megtekintve: 2020.12.28.)
- <http://fdier.free.fr/AdvHaer.pdf> (Utoljára megtekintve: 2020.12.08.)
- [https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1815-1875__Migne__PG_007_\(02-00\)_Iraeneus_Lugdunensis_Episcopus__GM.pdf.html](https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1815-1875__Migne__PG_007_(02-00)_Iraeneus_Lugdunensis_Episcopus__GM.pdf.html) (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.)
- https://archive.org/details/patrologiae_cursus_completus_gr_vol_007_irenaeus_tomus_unicus (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.)
- <http://www.tertullian.org/> (Utoljára megtekintve: 2021.01.22.)
- <https://www.katolikus.hu/dokumentumtar> (Utoljára megtekintve: 2021.01.22.)
- <https://www.documentacatholicaomnia.eu> (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.)
- https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0354-0430__Augustinus__De_Conjugiis_Adulterinis__MLT.pdf.html (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.)
- https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0354-0430__Augustinus__De_Genesi_Ad_Litteram_Imperfectus_Liber__MLT.pdf.html (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.)
- https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0354-0430__Augustinus__De_Genesi_Ad_Litteram_Libri_Duodecim__MLT.pdf.html (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.)
- https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0354-0430__Augustinus__De_Sancta_Virginitate__MLT.pdf.html (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.)
- http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/index.htm (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.)
- [http://csaladok.schoenstatt.hu/sites/default/files/csaladok/oasis/oasis054\(43\).pdf](http://csaladok.schoenstatt.hu/sites/default/files/csaladok/oasis/oasis054(43).pdf) (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.)
- <http://www.tavlatok.hu/38elottiek/tavlatok38.htm#38LELKISEG> (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.)
- https://library.hungaricana.hu/hu/view/PazmanyHTK_Teologia_1999/?pg=102&layout=s (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.)
- https://library.hungaricana.hu/hu/view/PazmanyHTK_Teologia_1998/?pg=99&layout=s (Utoljára megtekintve: 2021.01.15.)
- UNITED NATIONS, DEPARTEMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, *World Fertility and Family Planning 2020*,
https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/family/World_Fertility_and_Family_Planning_2020_Highlights.pdf (A kutatás ideje: 2021.04.21)

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AAS – Acta Apostolicae Sedis

CIC – *Codex Iuris Canonici, Az Egyházi Törvénykönyv*, ERDŐ, P.
(ford.), Szent István Társulat, Budapest 2001⁴

CV – Caritas in Veritate

Dem – *Demonstratio apostolicae praedicationis*, IRÉNEUSZ: *Az apostoli igehirdetés feltárása*, In: VANYÓ L. (szerk.), *A II. századi görög apologéták - Ókeresztény Írók 8.*, Budapest 1984, 575-631

EF – Enchiridion della Famiglia

FC – Familiaris Consortio

FEMÉ – SCHELER, M., *A formalizmus az etikában és a materiális értéketika*, Gondolat, Budapest 1979 (a magyar cím kezdőbetűi alapján)

DP – Dignitas Personae

DS – DENZINGER, H. – HÜNERMANN, P., *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, Örökmécs Kiadó – Szent István Társulat, Bányterenyé – Budapest 2004

DV – Dei Verbum

GrS – Gratissimam sane (Levél a családokhoz)

GS – Gaudium et spes

HV – Humanae Vitae

KEK – Katolikus Egyház Katekizmusa

LG – Lumen Gentium

M – Magyar (A Házasságkötés Szertartásának Rendje magyar kiadását jelöli.)

OCM – Ordo Celebrandi Matrimonium

PL – Patrologia Latina: MIGNE, J.-P. (ed.), *Patrologiae cursus completus, series latina*, Vol. 1-221, Paris 1844–1855

PG – Patrologia Graeca: MIGNE, J.-P. (ed.), *Patrologiae cursus completus, series graeca*, Vol. 1-161, Paris 1857–1866

RH – Redemptor Hominis

SC – Sacrosanctum Concilium

Uo. – Ugyanott.

WI – Waldstein Introduction In: JOHN PAUL II, *Man and Woman He Created Them, A Theology of the Body, Translation, Introduction and Index by Michael Waldstein*, Pauline Books & Media, Boston 2006

A bibliai rövidítések a szokásosak, az idézeteket a Szent István Társulat fordításából vettük. Az ettől való eltérést a lábjegyzetben jeleztük.

NYILATKOZAT

Alulírott, Nyéky Kálmán, felelősen kijelentem, hogy a jelen doktori disszertációt önálló kutatásaim alapján, önállóan írtam, a feltüntetett és hivatkozott források és szakirodalom alapján, amelyeket legjobb tudásom szerint az érvényben lévő szabályozás szerint idézek, vagy hivatkozok. Dolgozatom nem tartalmaz plágiumot. Továbbá felelősen kijelentem, hogy nincs folyamatban ugyanezen tudományágban doktori fokozatszerzési eljárásom, illetve két éven belül nem volt sikertelenül zárult doktori védésem.

Nyéky Kálmán

Budapest, 2021. április 26.

FÜGGELÉK

*A Nászáldás elemzett szövege*¹⁰⁷¹

OCM 73.

Most, kedves testvéreim, kérve kérjük Urunkat,
 hogy ezekre a testvéreinkre, akik Krisztusban házasságra léptek egymással,
 áarassa jóságosan kegyelmének áldását,
 és akiket e szent szövetségben összekötött Krisztus testének és vérének szentsége,
 (vagy: és akiket ő e szent szövetségben összekötött),
 – adja meg nekik, hogy a szeretetben egy szív és egy lélek legyenek!
Mindnyájan egy ideig csendben imádkoznak.

OCM 74.

Szent Istenünk, te hatalmad erejével a semmiből megteremtetted a világot,
 majd – miután a mindenség alapjait leraktad – isteni képmásodra megalkottad az
 embert,
 a férfinak elválaszthatatlan segítőtársul adtad az asszonyt,
 hogy ne ketten legyenek többé, hanem egy emberként éljenek,
 és így arra tanítasz minket,
 – hogy már nem szabad szétválasztanunk többé, amit akaratod egynek alkotott.
 A hitvesi köteléknek, Istenünk,
 te szent és fenséges értelmet adtál,
 – és úgy akartad, hogy a házastársi szövetség, Krisztusnak és Egyházának titokzatos
 kapcsolatát jelezzé.

Az asszonyt a férfi mellé te rendelted, Istenünk,
 és erre a legősibb emberi közösségre áldást adtál,
 s bár megbüntetted ősszüleink vétkét,
 és vízőzönnel sújtottad a bűnös világot, – ez az áldásod mindvégig megmaradt.

¹⁰⁷¹ OCM 73-74. (M: 37-45. o.).

Nézz tehát kegyesen ezekre a testvéreinkre,
– kik házastársi közösségre lépve
a te oltalmazó áldásodat kérik.
A Szentlélek kegyelmét küldd le rájuk,
– hogy szereteted kiáradjon szívükbe,
és hűségesen kitartsanak a hitvesi szövetségben!

Add meg N. szolgálódnak a szeretet és a béke ajándékát,
– hogy állhatatosan követhesse a szent asszonyok példáját,
akiknek dicséretét a Szentírás hirdeti!

Add, hogy férje bátran hagyatkozzék reá,
és elismerve őt egyenlő társának, aki vele a kegyelmi életben is osztozik,
illő tisztelettel legyen iránta,
– és mindvégig azzal a szeretettel szeresse,
amellyel Krisztus szerette Egyházát!
Most pedig azért könyörgünk, Urunk, hozzád,
hogy ezek a szolgálid mindig a hitnek és parancsaidnak útján járjanak,
– és a házastársi hűséget őrizve, az erkölcsi tisztaság példaképei legyenek.
Az Evangéliumból merített erővel mindenki előtt tegyenek tanúságot Krisztusról;
(a termékenység áldásában részesülve bizonyuljanak erényes szülőknek,
– és fiaiknak fiait mind a ketten láthassák).
Az életük legyen hosszú és boldog,
– s a szentek társaságába jussanak a mennyben.
Krisztus, a mi Urunk által.
F. Ámen.

*A laikus kiszolgáltató nem ad áldást.*¹⁰⁷²

¹⁰⁷² OCM 150. (M: 90. o.).

Nászaldás a szentmisében a II. Vatikáni Zsinat előtt

Az alábbi szövegek alapvetően latinul voltak a misekönyvben,¹⁰⁷³ mi azonban itt már egy 1932-es magyar-latin kettős kiadás magyar változatát hozzuk, amelyből jól látszik mennyire hasonlított ez a mai nászáldásra:¹⁰⁷⁴

Megelőző rubrika:

„A „Pater noster” után, mielőtt a Libera nos-t elmondaná, a pap a lecke oldalra áll és az oltár előtt térdelő jegyesek felé fordulva elmondja fölöttük a következő imádságokat.”

Ezt követte a nászáldás:

„Könyörögjünk. Légy kegyes, Uram, esdekléseink iránt és ügyelj intézkedésedre, amelyet az emberi nem sokasítására rendeltél; hogy segítségeddel megtartsák a szövetséget, amelyet akaratod szerint kötnek. A mi Urunk.

Könyörögjünk. Isten, ki hatalmad erejével teremtettél mindeneket a semmiből, ki miután mindenek kezdetét elrendezted, az Isten képmására alkotott embernek az asszonyt adtad elválaszthatatlan segítőül, a nő testét a férfi húsából származtatván és ezzel is tanítasz, hogy sohasem szabad elválasztani, amit egyből méltóztattál sarjasztani; Isten, ki a hitvesi egybekelést oly kiváló titokkal szentelted meg, hogy a házasság frigyében jelképezted Krisztus titokzatos szövetségét az Egyházzal: Isten, általad egyesül a nő a férfiúval és ezt kezdettől a társadalom alapjául rendelve, azzal az egyetlen áldással ruháztad föl, melytől nem fosztott meg bennünket sem az ősbűn büntetése, sem pedig a vízözön ítélete; tekints kegyesen e szolgálódra,

¹⁰⁷³ *Missale Romanum, Ex Decreto Concilii Tridentini Restitutum, S. PII V. Pontificis Maximi Jussu Editum Aliorumque Pontificum Cura Recognitum A S. Pio X. Reformatum et Benedicti XV. Auctoritate Vulgatum, Reimpressio Editionis XXVIII., Iuxta Typicam Vaticanam, Bonnae ad Rhenum – Aedibus Palmarum, MMIV (1570-1920), 1051-1054 p. (Missae Votivae II. Missa pro sponso et Sponsa 85-88. p.), [https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1570-07-19_SS_Pius_V_Missale_Romanum_\[Opera_Omnia\]_LT.pdf.html](https://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1570-07-19_SS_Pius_V_Missale_Romanum_[Opera_Omnia]_LT.pdf.html) (Utoljára megtekintve: 2021.02.10.).*

¹⁰⁷⁴ *Misekönyv a Missale Romanum szerint Latin – Magyar szöveggel liturgikus magyarázatokkal és imákkal, Desclée, Páris, Tournai, Róma 1932, 736-737. o.*

ki hitvesi frigyre akarván lépni, oltalmazásért könyörög: legyen házassága a szeretet és béke igája, tisztán és hűen menjen férjhez Krisztusban, maradjon mindig a szent asszonyok utánzója; legyen férjéhez kedves, mint Rákel, bölcs, mint Rebekka; hosszúéletű és hűséges, mint Sára, a bűn szerzője ne uralkodjék rajta; őrizze meg erősen a hitet és a parancsokat; egy férfiúhoz menvén kerülje a tiltott öleléseket; gyengeségét támogassa állandó fegyelemmel; legyen szerénységében komoly, szemérmességében tisztos, a mennyei tanokban jártas, legyen sarjadékban bővelkedő; legyen derék és ártatlan; jusson el a boldogok nyugalmába és a mennyek országába: hogy mind a ketten lássák gyermekeik gyermekeit a harmadik és a negyedik íziglen és érjenek boldog öregkort. Ugyanazon.”

Záró rész a mise végén. Megelőző rubrika:

„A nép megáldása előtt a jegyesek felé fordulva mondja a pap, a mise végén.”

Befejező rész:

„Ábrahám Istene, Izsák Istene, Jákob Istene legyen veletek; tegye teljessé áldását bennetek, hogy lássátok fiaitok fiait a harmadik és negyedik íziglen; azután pedig legyen végnélküli örök életetek; a mi Urunk Jézus Krisztus kegyelméből, aki az Atyával és a Szentlélekkel él és uralkodik, Isten mindörökkön örökké.”

Megemlékezés az új házasokról az eucharisztikus imában**a) Az I. eucharisztikus imában¹⁰⁷⁵**

OCM 237. Kérünk, Istenünk ... saját. *A zárójelbe tett szavak elhagyhatók.*

Kérünk, Istenünk, fogadd megengesztelődve ezt az áldozati adományt tőlünk, szolgáláidtól, valamint N. és N. testvéreinktől és házad egész népétől, mely könyörög értük Fölségedhez, hogy amint megadtad nekik menyegzőjük ünnepét, kegyelmedből (örvendezhessenek gyermekeiknek, és) elnyerhessék az óhajtott, boldog, hosszú életet. (Krisztus, a mi Urunk által. Ámen.)

b) A II. eucharisztikus imában¹⁰⁷⁶

OCM 238. Az ... N. püspökünkkel és az egész papsággal együtt.

Szavak után ezt kell hozzáadni :

Emlékezzél meg, Urunk, N.-ről és N.-ről is, akiknek megadtad, hogy eljussanak házasságkötésük napjáig, és segítsd őket, hogy a te kegyelmedből megmaradjanak a kölcsönös szeretetben és békében.

Emlékezzél meg a feltámadás reményében...

c) A III. eucharisztikus imában¹⁰⁷⁷

OCM 239. Az ... N. püspökünket, a püspökök testületét, a papságot és egész megváltott népedet. *Szavak után ezt kell hozzáadni:*

Teljesítsd kegyesen házad népe kéréseit, hiszen te akartad, hogy színed elé álljunk. Erősítsd meg, kérünk, a házasság szentségének kegyelmében N.-t és N.-t, akiket gondviselő szeretetteddel elvezettél házasságkötésük napjáig. Add, hogy ezt a házassági szövetséget, amelyet szent színed előtt megkötöttek, a te támogatásoddal egész életük folyamán mindig megőrizték.

Jóságos Atyánk, vond magadhoz irgalmasan a világon szétszóródott gyermekeidet.

Elhunyt testvéreinket pedig...

¹⁰⁷⁵ OCM 237. (M 160-161. o.).

¹⁰⁷⁶ OCM 238. (M 161. o.).

¹⁰⁷⁷ OCM 239. (M 161-162. o.).

Záró könyörgések

OCM 245. („A” változat)

A szent áldozat kegyelmével

kísérd, Istenünk, e házastársakat.

Add, hogy egy szívvel-lélekkal szeressék egymást,

akiket szent közösségbe kapcsolnál (egy kenyérral tápláltál és egy kehelyből részesítettél).

Krisztus, a mi Urunk által.

F. Ámen

OCM 246. („B” változat)

Könyörögjünk!

Vendégül láttál minket, szent asztalodnál, Istenünk.

Kérünk, hogy akiket a házasság szentsége összekapcsol, mindig

ragaszkodjanak hozzád, és neved dicsőségét terjesszék az emberek között.

Krisztus, a mi Urunk által.

F. Ámen

OCM 247. („C” változat)

Engedd, kérünk, mindenható Istenünk,

hogy e híveidet szüntelenül erősítse a szentáldozás kegyelme, és mindnyájan részesedjünk a most bemutatott áldozat erejében.

Krisztus, a mi Urunk által.

F. Ámen

További záróáldások

OCM 249.

A mindenható Atyaisten adja meg nektek örömét és áldjon meg titeket gyermekeitekben!

F. Ámen.

Isten egyszülött Fia álljon mellettetek irgalmával a jó- és balsorsban!

F. Ámen.

Isten Szentlelke árássza szívetekbe szeretetét mindenkor!

F. Ámen.

És titeket mindnyájatokat, akik itt együtt vagytok, áldjon meg a mindenható Isten, az Atya, a Fiú + és a Szentlélek!

F. Ámen.

OCM 250.

A Mi Urunk, Jézus Krisztus, aki megjelent a kánai menyegzőn, adja reátok és hozzátartozóitokra bőséges áldását!

F. Ámen.

Ő, aki mindhalálíg szerette Egyházát, szüntelenül árássza szeretetét szívetekbe!

F. Ámen.

Adja meg nektek az Úr, hogy miközben hittel valljátok az ő feltámadását, reménykedve várjátok az örök boldogságot!

F. Ámen.

És titeket mindnyájatokat, akik itt együtt vagytok, áldjon meg a mindenható Isten, az Atya, a Fiú + és a Szentlélek!

F. Ámen.